

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**TÜRKİYE'DE KENTSEL
KİMLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ
VE SOYLULAŞTIRMA:
ANKARA HAMAMÖNÜ ÖRNEĞİ**

HARİKA UÇAR ALTINIŞIK

**KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI**

ŞUBAT 2015

**TÜRKİYE'DE KENTSEL KİMLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE
SOYLULAŞTIRMA: ANKARA HAMAMÖNÜ ÖRNEĞİ**

Harika UÇAR ALTINIŞIK

**DOKTORA TEZİ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

ŞUBAT 2015

Harika Uçar Altınışık tarafından hazırlanan “Türkiye’de Kentsel Kimliğin Dönüşümü ve Soylulaştırma: Ankara Hamamönü Örneği” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Gazi Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Kamu Yönetimi Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ

Kamu Yönetimi, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Başkan : Prof. Dr. Ayşegül MENGİ KAPLAN

Kamu Yönetimi, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Doç. Dr. Tuncay ÖNDER

Kamu Yönetimi, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Yrd. Doç. Dr. İhsan KELEŞ

Kamu Yönetimi, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye : Yrd. Doç. Dr. Seçil Mine TÜRK

Kamu Yönetimi, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Tez Savunma Tarihi: 03./02./2015

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Hikmet KAVRUK 4.
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

03. 02. 2015

Harika Uçar Altınışık

TÜRKİYE’DE KENTSEL KİMLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE
SOYLULAŞTIRMA: ANKARA HAMAMÖNÜ ÖRNEĞİ
(Doktora Tezi)

Harika UÇAR ALTINIŞIK

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Şubat 2015

ÖZET

Dünyada yaşanan değişim ve dönüşümün tüm etkilerini kentlerde gözlemlemek mümkündür. Yaşanan dönüşümün etkisiyle, kentler hızla aynılaşmakta ve özgün niteliklerini kaybederek kimliksizleşmektedir. Kentsel kimliğini koruyabilen kentlerin var olabilmesi ve varlıklarını devam ettirebilmesi için tarihi ve kültürel değerlerin korunması önem kazanmaktadır. Son günlerde yaygınlaşan kentsel dönüşüm uygulamalarıyla birlikte gündeme gelen soylulaştırma, kentsel politikaların en tartışmalı kavramlarından biri haline gelmiştir. Türkiye’de özellikle İstanbul’da bu sürecin nasıl gerçekleştiği, etkileri ve sonuçları incelenmiş ve sonuçta birçok olumsuz özelliği ortaya konmakla birlikte sürecin tarihi dokunun korunması üzerinde olumlu etkilerinin olduğu yönünde tespitler de yapılmıştır. Bu çalışmada, neredeyse tüm Anadolu kentlerine örnek olduğu düşünülen Ankara’nın Hamamönü bölgesinde yaşanan sürecin özelliklerini belirlemek hedeflenmiştir.

Bilim Kodu : 1145.1.218
Anahtar Kelimeler : Kentsel Kimlik, Tarihi ve Kültürel Değerleri Koruma, Soylulaştırma,
Hamamönü’nde Soylulaştırma
Sayfa Adedi : 263
Danışman : Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ

THE TRANSFORMATION OF URBAN IDENTITY IN TURKEY AND GENTRIFICATION: A CASE STUDY FROM ANKARA HAMAMÖNÜ

(Ph. D. Thesis)

Harika UÇAR ALTINIŞIK

GAZİ UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

February 2015

ABSTRACT

It is possible to see the physical effects of the changes and transformations in the cities. With those effects of the transformation, the cities witnessed a rapid change and as a result, they have lost their identities and distinct characteristics. It is important to preserve historical and cultural values of the cities in order to sustain the urban identities of the cities. In last decades, the concept of gentrification, which is brought to the agenda with the commonly held urban development projects, has become one of the most debatable subjects of the urban policies. The process, effects and outcomes of these urban development projects have been analyzed in Turkey, particularly in Istanbul. As a result of this analysis, besides lots of negative outcomes, it is seen that the projects help to preserve the historical fabrics of the cities. Within this perspective, the aim of this dissertation is to specify the transformation process of Ankara, Hammamönü district as a model case for almost all other Anatolian cities.

Science Code : 1145.1.218

Key Words : Urban Identity, Preservation of Culturel and Historical Values,
Gentrification, Gentrification in Hamamönü

Page : 263

Supervisor : Prof. Dr. Kemal Görmez

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	ix
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xii
1.GİRİŞ	1
2.KENTSEL KİMLİK VE TARİHSEL-KÜLTÜREL DEĞERLERİ KORUMA	5
2.1.Kentsel Kimlik	5
2.1.1. Kentsel kimliğin oluşumunda etkili olan faktörler	10
2.1.1.1. Çevresel kimlik	11
2.1.1.2.Toplumsal Kimlik	14
2.1.2. Kentsel kimlik sorunsalı	18
2.2. Kentsel Kimliğin Dönüşümü ve Tarihsel -Kültürel Değerleri Koruma.....	21
2.2.1. Kentsel kimliğin dönüşümü	24
2.2.2.Tarihsel-kültürel değerleri koruma	30
2.2.3.Tarihsel-kültürel değerleri koruma nedenleri ve yöntemleri	31
2.2.4.Tarihsel- kültürel değerleri koruma politikaları.....	34
2.2.4.1. Bazı dünya ülkelerinde koruma politikalarının gelişimi.....	35
2.2.4.2. Türkiye’de koruma politikalarının gelişimi ve uygulamalar	41
2.2.4.2.1.Cumhuriyet’in ilanından önceki dönem.....	42
2.2.4.2.2. Cumhuriyet dönemi	46
2.2.4.2.3. Kentsel dönüşüm uygulamaları ve sonrası	52
2.2.5. Tarihsel-kültürel değerleri korumada kurumsal yapı.....	59
2.2.5.1.Merkezi yönetimin rolü.....	60
2.2.5.2.Yerel yönetimlerin rolü.....	63
2.2.5.3. Kar amacı gütmeyen kuruluşların rolü	65
3. TÜRKİYE’DE KENTSEL KİMLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE SOYLULAŞTIRMA.....	69
3.1.Türkiye’de Kentsel Kimliğin Dönüşümü.....	70
3.1.1. Cumhuriyet öncesinde kentsel kimliğin dönüşümü.....	70

3.1.2. 1923-1950 arası dönemde kentsel kimliğin dönüşümü	72
3.1.3. Göç ve gecekondulaşmanın kentsel kimliğin dönüşümüne etkisi	74
3.1.4. Güvenlikli siteler.....	81
3.1.5. Alışveriş merkezleri.....	86
3.2.Soylulaştırma	89
3.2.1.Soylulaştırma kavramı	92
3.2.2.Soylulaştırma kuramları.....	94
3.2.3.Soylulaştırmanın hedefleri ve etkileri.....	97
3.2.4. Soylulaştırma sürecinin aktörleri	101
3.2.5. Soylulaştırmanın gelişimi	105
3.2.6. Soylulaştırma uygulamaları	107
3.2.7. Türkiye’deki Soylulaştırma Uygulamaları	111
3.2.7.1. Cihangir.....	118
3.2.7.2. Kuzguncuk	120
3.2.7.3. Sulukule	121
3.2.7.4. Beyoğlu’nda soylulaştırma ve büyük dönüşüm projesi	123
4.ANKARA’DA KENTSEL KİMLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE SOYLULAŞTIRMA.....	129
4.1.Ankara’nın Kentsel Kimliği ve Dönüşümü	129
4.1.1.Başkent olmadan önceki dönem	130
4.1.2. Başkent’in imarıyla şekillenen “Ankara kimliği”	132
4.1.3. Göç, gecekondulaşma ve Ankara’nın kentsel kimliğine etkisi.....	142
4.2. Hamamönü’nde Soylulaştırma.....	146
4.2.1. Altındağ Belediyesi ve Hamamönü’nün önemi	146
4.2.2. Altındağ Belediyesi’nin kentsel dönüşüm ve sokak sağlıklılaştırma projelerine bakışı.....	149
4.3. Hamamönü Alan Araştırması	150
4.3.1. Araştırmanın yöntemi	150
4.3.2. Araştırmanın evreni ve örnekleme	151
4.3.3. Araştırmanın sınırlılıkları	153
4.3.4. Araştırmanın sonuçları.....	154
4.3.4.1. Bölgedeki binalara yönelik sonuçlar.....	154
4.3.4.2. Bölge sakinlerine yönelik sonuçlar.....	163
4.3.4.3. Bölge sakinlerinin Hamamönü’ndeki yaşama ilişkin görüşleri.....	173
4.3.4.4.Bölge sakinlerinin sosyal hayatı.....	182

4.3.4.5. Bölgenin ziyaretçilerinin profili.....	183
5.SONUÇ VE ÖNERİLER.....	197
KAYNAKLAR	223
EKLER.....	251
Ek 1: Anket Formu 1.....	252
Ek 2: Anket Formu 2.....	256
Ek 3: Sosyo- Ekonomik Statü Belirlemede Kullanılan Çizelge.....	258
Ek 4: Sosyo- Ekonomik Sınıfların Özellikleri.....	259
ÖZGEÇMİŞ.....	262

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1.Kentsel Kimlik	10
Şekil 4.1. Yapılan Anketlerin Sokaklara Göre Dağılımı.....	154
Şekil 4.2. Binaların Mülkiyet Durumu.....	159
Şekil 4.3. Binaların Kira Bedeli.....	161
Şekil 4.4. Daha Önceki Sakinlerin Mülkiyet Durumu	163
Şekil 4.5. Bölge Sakinlerinin Kişi Türü Dağılımı.....	164
Şekil 4.6. Bölge Sakinlerinin Cinsiyet Dağılımı.....	166
Şekil 4.7. Bölge Sakinlerinin Sosyo-Ekonomik Sınıf Dağılımı.....	167
Şekil 4.8. Bölge Sakinlerinin Medeni Durum Dağılımı.....	167
Şekil 4.9. Bölge Sakinlerinin Evlenme Yaşı Dağılımı	168
Şekil 4.10. Bölge Sakinlerinin Çocuk Sayısı Dağılımı.....	169
Şekil 4.11. Bölge Sakinlerinin Çocuk Sahibi Olma Yaşı Dağılımı.....	169
Şekil 4.12. Bölge Sakinlerinin Eğitim Durumu Dağılımı.....	171
Şekil 4.13. Bölge Sakinlerinin Mesleki Dağılımı.....	172
Şekil 4.14. Bölge Sakinlerinin Aylık Gelir Dağılımı.....	172
Şekil 4.15. Bölge Sakinlerinin Hamamönü'ndeki İkamet Süresi.....	173
Şekil 4.16. Önceki Sakinlerin İkamet Bilgileri	173
Şekil 4.17. Bölge Sakinlerinin Daha Önceki İkamet Bilgileri	175
Şekil 4.18. Hamamönü'nde Yaşamaktan Duyulan Memnuniyet	176
Şekil 4.19. Bölge Sakinlerinin Hamamönü'nden Taşınma Hakkındaki Fikirleri...	180
Şekil 4.20. Bölge Sakinlerinin Dernek Faaliyetine Katılım Dağılımı	181
Şekil 4.21. Bölge Sakinlerinin Eğlence ve Boş Zaman Geçirme Tercihleri.....	182
Şekil 4.22. Bölge Ziyaretçilerinin Cinsiyet Dağılımı.....	184
Şekil 4.23. Bölge Ziyaretçilerinin Yaş Dağılımı.....	184
Şekil 4.24. Bölge Ziyaretçilerinin Sosyo-Ekonomik Sınıf Dağılımı.....	185
Şekil 4.25. Bölge Ziyaretçilerinin Evlenme Yaşı	186
Şekil 4.26. Bölge Ziyaretçilerinin Çocuk Sayısı Dağılımı	186
Şekil 4.27. Bölge Ziyaretçilerinin Çocuk Sahibi Olma Yaşı.....	187
Şekil 4.28. Bölge Ziyaretçilerinin Eğitim Durumu	188
Şekil 4.29. Bölge Ziyaretçilerinin Aylık Gelir Dağılımı	189

Şekil	Sayfa
Şekil 4.30. Bölge Ziyaretçilerinin İkamet Ettiği Semtlerin Dağılımı.....	190
Şekil 4.31. Bölge Ziyaretçilerinin Ankara'da İkamet Süresi.....	191
Şekil 4.32. Bölge Ziyaretçilerin Eğlence ve Boş Zamanlarını Geçirdikleri Semtler.....	191

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 1.1. Bazı Ülkelerdeki Soylulaştırma Örnekleri.....	108
Çizelge 4.1. Araştırma İçin Belirlenen Örneklem Çizelgesi.....	152
Çizelge 4.2. Araştırma için Belirlenen Örneklem Göre Örneklem Hatası Çizelgesi	153
Çizelge 4.3. Binaların Kat Sayısı.....	154
Çizelge 4.4. Binaların Genişliğine Göre Dağılımları.....	155
Çizelge 4.5. Binaların Tescil Durumu	155
Çizelge 4.6. Binaların Oda Sayısı.....	156
Çizelge 4.7. Binada Yapılan Yenilemeler	157
Çizelge 4.8. Binaların Mesleklere Göre Mülkiyet Durumu Arasındaki İkili İlişki Çizelgesi.....	160
Çizelge 4.9. İkamet Edilen Sokağa Göre Mülkiyet Durumu Arasındaki İkili İlişki Çizelgesi.....	162
Çizelge 4.10. Sokaklara Göre Gerçek Kişi-İşletme-Dernek/Vakıf Dağılımı Arasındaki İkili İlişki Çizelgesi	165
Çizelge 4.11. Sosyo-Ekonomik Sınıfa Göre Evlenme Yaşı Arasındaki İkili İlişki Çizelgesi	168
Çizelge 4.12. Sosyo- Ekonomik Sınıfa Göre Çocuk Sayısı Arasındaki İkili İlişki Çizelgesi	170
Çizelge 4.13. Hamamönü'ne Yerleşmelerinde Etkili Olan Faktörlerin Dağılımı .	174
Çizelge 4.14. Hamamönü'nünde Yaşamının Olumlu Tarafları	176
Çizelge 4.15. Mahalledeki Değişimin İş İmkânı Sağlaması Düşüncesine Göre Gerçek Kişi-İşletme-Dernek/Vakıf Dağılımı Arasındaki İkili İlişki Çizelgesi	177
Çizelge 4.16. Hamamönü'nünde Yaşamının Olumsuz Tarafları	178
Çizelge 4.17. Araç Sahipliğine Göre Park Sorunu Arasındaki İkili İlişki Çizelgesi	179
Çizelge 4.18. Bölge Sakinlerinin STK Üyelik Durumlarına Göre Gerçek Kişi- İşletme-Dernek/Vakıf Dağılımı Arasındaki İkili İlişki Çizelgesi	181
Çizelge 4.19. Hamamönü'nü Ziyarete Gelme Nedenleri	193
Çizelge 4.20. Hamamönü Ziyaretçilerinin İkamet Ettiği Semte Göre Hamamönü'nde Yaşamayı Düşünmesi Arasındaki İkili İlişki Çizelgesi	194

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış bazı kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AGG	Asıl Gelir Getiren Kişi
AVM	Alışveriş Merkezi
ÇEKÜL	Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
ÇYYD	Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
ICOM	Uluslararası Müzecilik Konseyi
ICOMOS	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
SDÜ	Süleyman Demirel Üniversitesi
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TOKİ	Toplu Konut İdaresi
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı

1.GİRİŞ

Her şeyin hızla değiştiği dünyada, kentler de hızla değişmektedir. Hatta yaşananlara değişim demek süreci tanımlamak için yetersiz kalmaktadır. Çünkü kentler yaşanan bu değişimlerin etkisiyle bambaşka bir hale gelmektedir. Değişim, “bir zaman dilimi içindeki değişikliklerin bütünü”, dönüşüm ise “olduğundan başka bir biçime girme, başka bir durum alma, şekil değiştirme, tahavvül, inkılap, transformasyon” olarak tanımlandığına¹ göre kentsel kimliğin yaşadığı bu süreci kentsel kimliğin dönüşümü olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır.

Türkiye’deki kentler de özgün niteliklerini yani diğer kentlerden ayrıştıkları, kendilerine has özelliklerini koruyamamaktadır. Bu nedenle hızla tektipleşerek (aynılaşarak) kimliksizleşmektedirler. Gelir seviyesindeki eşitsizliklerin mekâna yansımalarıyla, güvenli sitelerde yaşanan lüks hayatla gecekondu mahallerinde yaşanan yoksulluk ve yoksunluğun izleri ve küresel kent olma hevesinin etkisiyle yükselen gökdelen ve rezidansların silueti kentlerin genel görünümünü oluşturmaktadır. Özellikle göçlerle artan kentsel nüfusun ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalan kentsel topraklar, giderek değer kazanmaktadır. Kentsel dönüşüm projeleriyle gecekondu mahalleri ve afet riski altındaki bölgelerin yeniden inşası süreci tarihi kent merkezleriyle devam etmektedir. Kent merkezlerindeki çöküntü haline gelmiş tarihi ve kültürel öneme sahip mekânların, gerek restore edilerek gerek yıkıp yeniden inşa edilerek değer kazanmasıyla birlikte “soylulaştırma”(gentrification) gündemin en fazla tartışılan konularından biri haline gelmiştir. Bu çalışmada Türkiye’de yaşanan kentsel kimliğin dönüşümüyle ortaya çıkan soylulaştırma süreci, Ankara Hamamönü örneğinde incelenmeye çalışılacaktır.

Çalışmada öncelikli olarak, fiziksel, kültürel, sosyo-ekonomik, tarihsel ve biçimsel faktörlerle şekillenen kentsel kimliğin oluşumunda etkili olan çevresel ve toplumsal kimlik incelenecektir. Kültürel devamlılığın sağlanması için önemli olmasının yanı sıra kentsel kimliği oluşturan unsurlardan olan, tarihsel ve kültürel çevreyi koruma sadece işlevsel bir yararlılık kazandırmak ya da hayranlık uyandıran görünümünün korunmasından ibaret değildir. Bireylerin kent ile kurduğu bağ, anılar ve anlam üzerinden inşa edilen kentsel kimlik için, özellikle kültürel geçmiş ve ortak geçmişi temsil eden tarihi yapılar oldukça önemlidir. Kaybolmakta olan tarihsel mirasın kurtarılması ve gelecek kuşaklara

¹ Türk Dil Kurumu. (1992). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK.

aktarılması, aynı zamanda kentsel kimliğin korunması anlamına gelmektedir. Bu nedenle hem dünyada hem Türkiye’de tarihsel kültürel değerleri korumanın gelişimi, bu konudaki hukuki düzenlemeler ve genel olarak korumaya ilişkin bakış açısı ortaya konacaktır. Burada amaç, soylulaştırmayı tarihsel- kültürel değerleri koruma için alternatif bir model önerisi olarak sunan zihniyet yapısını anlayabilmek ve bu söylemin tutarlılığını değerlendirebilecek bilgilere ulaşmaktır.

Üçüncü bölüm, Türkiye’deki kentsel kimliğin dönüşümü, Türkiye’de yaşanan değişimler ve kentleri etkileyen en önemli faktörlerden biri olan göç ve sonuçları ile soylulaştırma konularını içermektedir. “Gentrification” kavramı, ilk defa 1960’lı yıllarda İngiltere’de Ruth Glass tarafından kullanılan ve Türkçe’de soylulaştırma, mutenalaştırma, seçkinleştirme burjuvalaştırma, nezihleştirme, kibarlaştırma, ehlileştirme, jantileştirme, sıhhileştirme, eliteleştirme, asilleştirme, mahremleştirme, sosyal ve mekânsal yenilenme, toplumsal ve mekânsal yeniden yapılanma gibi çok sayıda farklı kullanımı olan bir süreci ifade etmektedir. Soylulaştırma genel olarak, çöküntü bölgesi haline gelmiş tarihsel kent merkezlerindeki konutların restore edilmesiyle başlayan bir süreçtir. Bu süreçte, bölgede yaşamakta olan yoksul kesimlerin yerlerine orta sınıflar yerleşmektedir yani bölgenin kullanıcıları değişmektedir. Süreç ile bir taraftan yıllarca ihmal edilmiş ve kentsel kimlik için oldukça önemli olan tarihsel ve kültürel öneme sahip yapıların korunması sağlanırken, diğer taraftan çok ucuz kiralarla buralarda yaşamakta olan yoksul kesimler mağdur olmaktadır. Yoksul kesimlerin yer değişimi bazen gönüllülük esasında gerçekleşebileceği gibi bazen de zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca sürece öncülük edenler de farklılık gösterebilmektedir. Bu farklılıklar ekseninde de süreç farklı şekillerde gelişip, farklı sonuçlar doğurmaktadır. Bu çalışmada neden “soylulaştırma” ifadesinin kullanılmasının tercih edildiği, soylulaştırma kuramları, sürecin gelişimi, aktörleri, hedefleri, etkileri, olumlu ve olumsuz sonuçları, dünya ülkelerindeki örnekleri, İstanbul’daki örnekleri üçüncü bölümde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Türkiye’de soylulaştırmaya ilişkin çalışmalar, genellikle İstanbul örnekleri üzerinden yürütülmüştür. Türkiye kentleşmesi için oldukça önemli bir yeri olan ve neredeyse tüm Anadolu kentlerine örnek olarak geliştirilen başkent Ankara’da soylulaştırma sürecine ilişkin herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada, Cumhuriyet’in ilk yapılarının da bulunduğu ve tarihsel ve kültürel öneme sahip birçok yapının bulunduğu Ankara tarihi kent merkezinde, yerel yönetimler tarafından başlatılan sokak sağlıklaştırma ve yenileme çalışmalarının, kentsel kimliğin dönüşümü ve

soylulaştırma bağlamında değerlendirmesini yapabilmek hedeflenmektedir. Ayrıca, Ankara Hamamönü bölgesinde gerçekleştiren bu çalışmayla, Türkiye’de İstanbul’la sınırlı kalmış olan soylulaştırma çalışmalarının eksenini, Anadolu’ya doğru genişletilmiş olacaktır.

Çalışma, teorik bilgi ve alan çalışmalarından oluşmaktadır. İlk bölüm konuya genel bir giriş, ikinci ve üçüncü bölüm konunun kavramsal çerçevesini oluşturmaya yönelik temel bilgileri, dördüncü bölüm ise Ankara’nın kentsel kimliğinin dönüşümünü ve çalışma alanı olarak seçilen Hamamönü’nde gerçekleştirilen saha çalışmasını içermektedir. Betimsel bir alan araştırması olan çalışma, geçmişte ya da halen var olan bir durumu, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Soylulaştırma uygulamalarının görüldüğü diğer bölgelerde meydana gelen gelişmelerin bir kısmının Hamamönü’nde de meydana geldiği görülmektedir. Ancak Ankara genel yapısı gereği, Türkiye’deki soylulaştırma uygulamaların en yaygın olarak görüldüğü İstanbul’dan farklı özellikler taşımaktadır. Ankara’nın bu özgün yapısının yaşanan soylulaştırma sürecine farklı etkileri olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, Ankara’da tarihi ve kültürel öneme sahip olan Hamamönü bölgesinde, Altındağ Belediyesi tarafından yürütülen projenin, diğer örneklerle benzeşen ve ayrışan yönlerini tespit ederek yaşanan süreç değerlendirilmeye çalışılmıştır. Hamamönü’nde yaşanan dönüşümün, soylulaştırma sürecinin özelliklerini taşıyıp taşımadığı, aktörlerinin kimler olduğu ve özellikleri, yerinden edilmenin yaşanıp yaşanmadığı, yaşanan dönüşümden memnun olup olunmadığının cevapları aranmıştır.

Çalışmada basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Basit tesadüfi örnekleme, elde edilmesi istenen bilgide farklılık yaratacak herhangi faktörün olmadığı, kitledeki deneklere ulaşmanın olanaklı olduğu durumlarda basit tesadüfi seçim yöntemine göre örnekleme oluşturulmasına denir. Bu yöntemde uygun örnekleme büyüklüğü belirlendikten sonra, basit tesadüfi örnek seçim yöntemi ile örnekler seçilir.

Ankara’da Hacettepe Mahallesi’nde yer alan 7 sokakta (Hamamönü, Mehmet Akif Ersoy, Sarıkadın, İnanlı, Dutlu, Fırın, Sanat) ve Talatpaşa Bulvarı ile İnci Sokak’ta Altındağ Belediyesi tarafından restorasyonu yapılmış binalara göre basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile örnekleme büyüklüğü hesaplanmıştır. Çalışmanın örnekleme 152 olarak belirlenmiştir. Yapılan saha çalışması sonucunda 181 kişi ile anket yapılmıştır. Buna göre, çalışmanın örnekleme hatası %1,67 olarak hesaplanmıştır.

Hamamönü’ünde yaşanan dönüşüm sürecini değerlendirmek için seçilen sokaklarda oturan sakinlere, kapalı ve açık uçlu sorularla oluşturulmuş anket formundaki sorular yöneltilmiştir. Ayrıca, anket formundaki sorular baz alınarak özellikle bölgede uzun yıllardır oturmakta olan ya da sürecin gelişimi hakkında bilgi sahibi olan bölge sakinleri ve mahalle muhtarı ile derinlemesine mülakat yapılmıştır. Bugün bölgedeki binaların hatırı sayılır bir kısmı restoran ve kafe tarzı mekânlar olarak kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra bölgedeki tarihi ve dini doku da hem Ankaralıların hem de diğer yerli turistlerin bölgeye ziyaret nedenleri arasındadır. Bu nedenle araştırmanın sadece bölge sakinlerinden alınan sonuçlarla değerlendirilmesinin, araştırmayı eksik bırakacağı düşünülmüş ve bölgedeki tarihi ve dini mekânları ziyarete gelen turistler ile restoran ve kafelerden hizmet alan müşterilerin görüşlerine de ulaşabilmek için ikinci bir anket daha uygulanmıştır. Böylelikle Hamamönü’nde yaşanan süreci, farklı aktörleriyle birlikte değerlendirebilme hedeflenmiştir. 2014 yılı Ekim ayı içerisinde gerçekleştirilen araştırmada, uygulanan iki farklı anket için de iki farklı analiz yöntemi kullanılmıştır. Bunlar, frekans dağılımları ve ki-kare (χ^2) ilişki analizidir. Dördüncü bölümde yukarıdaki yöntemler kullanılarak gerçekleştirilen saha çalışmasının sonuçları değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Son olarak beşinci bölümde, tüm çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılarak, Hamamönü’nde yaşanan dönüşümün özellikleri, sürecin aktörleri, bölge sakinlerinin ve ziyaretçilerinin dönüşüm hakkındaki görüşleri ortaya konacaktır. Hamamönü’nde yaşanan dönüşümün soylulaştırma olup olmadığı, İstanbul’daki örnekleriyle benzeşen ve ayrışan yönleri, Ankara’nın kentsel kimliğine etkisi ve yakın gelecekte Hamamönü ve çevresinde sürecin nasıl gelişebileceğine dair tespitler yapılmaya çalışılacaktır.

2. KENTSEL KİMLİK VE TARİHSEL-KÜLTÜREL DEĞERLERİ KORUMA

2.1.Kentsel Kimlik

Kentin, yerleşim yeri olarak kasaba ve köylerden ayrılması nüfusun yoğunluğunun ötesinde bir anlam taşımaktadır. Kentler tarih boyunca kültür ve uygarlıkların doğduğu, geliştiği ve çeşitli uygarlıkları varlığıyla etkileyen yerleşim mekânlarından öte nitelikler taşıyan merkezler olmuştur.² Tarihin farklı dönemlerine ait fiziksel, sosyal ve kültürel katmanların tarihsel süreklilik içinde üst üste yığılmasıyla oluşmuş bir ortam olan kent³; barındırdığı insanları etkileyen onlara kentli olma havasını veren bir kültüre, bir ruha, bir kimliğe sahiptir.⁴ Bir kentin kimliğinden söz edildiğinde kentte yaşayanların o kentte buldukları bir değerler, bir amaçlar kümesi, kente yüklenen bir idealleştirme söz konusudur. Tekeli, bir idea olarak kurulan bu kentsel kimliğin belki daha sonra gerçekleşeceğini, belki de hiç gerçekleşmeyeceğini; o kente yakıştırılan bir şey olduğunu belirtmektedir. Potansiyel bir proje olarak nitelendirdiği bu kent kimliğinin kentin içinde yaşanarak gerçekleştirilmeye çalışılacağını düşünmektedir.⁵

Kentsel kimlik kavramı tartışılırken iki metod kullanıldığını söylemek mümkündür. Bunlardan ilki kimlik ve kişilik gibi kavramların psikoloji ve sosyoloji gibi alanlardaki kullanımına açıklık kazandırılmaya çalışılarak elde edilen bulguları kente taşımaktır. Temelde birey olarak insanı daha iyi anlamaktan yola çıkarak kenti daha iyi anlamak hedeflenmektedir. İkinci metod ise, söz konusu kavramların diğer bilimlerdeki kullanımının aracılığına başvurmaksızın, bu kavramlar üzerindeki çözümlenmeleri doğrudan kent üzerinde yürütmektir. Bir bilimsel alan için geliştirilen kavramı bir başka alana taşımamanın getireceği sorunları gerekçe göstererek, birinci metodun seçiminin sakınca doğuracağına işaret edenler bulunmaktadır.⁶ Ancak literatür incelendiğinde çoğunlukla ilk metodun kullanıldığı hatta ikinci metodu kullanacağını belirten araştırmacıların bile, kavramları incelerken diğer bilimlerin tanımlamalarını referans gösterdiğini tespit etmek mümkündür. Bu çalışmada ortaya çıkabilecek sorunlar da göz önünde bulundurularak ilk

² Kavruk, H. (2002). *Anakente bakış*, Türkiye’de anakent belediyeçiliği ve kent hizmetlerinin yönetimi. (Birinci Baskı). Ankara: Hizmet-İş Yayını, 25.

³ Birol, G. (2007). Bir kentin kimliği ve Kervansaray oteli üzerine bir değerlendirme, *Arkitekt*, (514), 46.

⁴ Göka, Ş. (2001). *İnsan ve mekan*. (Birinci Baskı). İstanbul: Pınar Yayınları, 135.

⁵ Tekeli, İ. (1991). *Bir kentin kimliği üzerine düşünceler, kent planlaması konuşmaları*, Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, 80.

⁶ Tekeli, 1991, a.g.e., 79-80.

metod kullanılarak inceleme yapılmaya çalışılacaktır. Çünkü kullanılan kavramlar tesadüfi olarak seçilmemiştir ve psikolojide ya da sosyolojide taşıdıkları anlam ve kullanılış biçimleri farklı bilim dallarındaki kullanımları için ışık tutucu niteliktedir.

Kimlik kavramı farklı tanımlamaları yapılmış ve hala tartışılmakta olan bir kavramdır. Kentsel kimlik tartışmalarında, ikinci bir metodun tercih edilmesinin bir nedeni de bu olabilir. Bu çalışmada birinci metod kullanılacak olmasına rağmen, çalışmanın kapsamını fazlasıyla genişleteceği düşünülerek kimlik tartışmalarına girmeden, kentsel kimliği tanımlamada yardımcı olabilecek bazı “kimlik” tanımlarından hareketle kentsel kimlik tanımlanmaya çalışılacaktır.

Kimlik sözlükte,⁷ toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü olarak tanımlanmaktadır. Genel olarak kişinin kim olduğu sorusuna, kendisinin ve etkileşimde bulunduğu kişilerin o kişiye ilişkin olarak verdikleri cevaptan oluşmaktadır. Yani kişinin bir birey olarak kendisini algılaması ve buna ek olarak başkalarının o bireye ilişkin algısıyla ilgilidir.

Giddens’a göre kimlik,⁸ sadece bireye has bir özellik, hatta özellikler bütünü değildir, kişinin kendi biyografisinden hareket ederek refleksif olarak kavradığı benliktir. Zaman ve mekânda sürekliliği gerektirir. Castells ise kimliğin, insanların anlam ve tecrübe kaynağı olduğunu belirtir.⁹ Castells kimliğin inşa edildiği düşüncesinden hareketle kimliklerin tarihten, coğrafyadan, biyolojiden, dinden birçok malzeme kullanılarak inşa edildiğini söyler ve kimlik inşasını meşrulaştırıcı, direniş ve proje kimliği olarak ayırır. Castells, meşrulaştırıcı kimliğin, toplumun egemen grupları tarafından oluşturulduğunu; direniş kimliğinin, hakim olana karşı gruplar tarafından oluşturulduğunu; proje kimliğinin ise toplumsal aktörlerin “kendilerine sunulan kültürel malzeme temelinde toplumdaki konumlarını yeniden tanımlayan yeni bir kimliğin inşa edildiğini” anlatmaktadır.¹⁰

⁷ Türk Dil Kurumu. (1992). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK.

⁸ Giddens, A. (2010). *Modernite ve bireysel kimlik-geç modern çağda benlik ve toplum*. (Çev. Ü.Tatlıcan). İstanbul: Say Yayınları. (Eserin orijinali 1991’de yayımlandı), 75.

⁹ Castells, M. (2006) *Enformasyon çağı: ekonomi, toplum ve kültür, kimliğin gücü*. (Çev. E. Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Eserin orijinali 1997’de yayımlandı), 12

¹⁰ Castells, 2006, a.g.e., 14.

Kentlerin kimliklerinin oluşumunda da benzeri halleri görmek mümkündür. Kentler, tarihsel gelişme çizgisi içinde, geniş anlamıyla antik kent, ortaçağ kenti, modern kent, postmodern kent şeklinde tanımlanabilir. Uzmanlaşma alanları göz önünde bulundurularak ticaret kenti, sanayi kenti, iletişim kenti, turizm-eğlence kenti, üniversite kenti, finans kenti şeklinde tanımlanabilir. Gelişmişlik düzeyleri göz önünde bulundurularak merkez, çevre, yarı-çevre kent; üçüncü dünya kenti, azgelişmiş ülke metropoliten kenti, kolonyal kent ve küresel kent gibi de tanımlanabilmektedir.¹¹ Günümüzde bazı kent yöneticileri özellikle bir kimlik oluşturmak ve marka yaratmak fikriyle uzmanlarla birlikte çalışmakta ve yaşadıkları kente farklı bir kimlik inşa etmeye çalışmaktadır.

Kimliği,¹² “bir kişi veya grubun kendisini tanımlaması ve kendini diğer kişi veya gruplar arasında konumlaması” olarak tanımlayan Bilgin, tanımlamasının birinci kısmının kişi veya grubun kendi gözündeki resmine işaret ettiğini ve ikinci kısmın da diğer kişiler veya gruplar arasındaki yerine işaret ettiğini belirtir. Bunun için de kimliği “bir resim” ve “bir adres” olarak niteler. Kimlik kavramının mekâna taşındığında ise,¹³ yapılan tanımlamanın farklılaştığına işaret ederek mekânın, cemaat ve toplulukların yaşamıyla ve topluluklar arası ilişkilerle ilişkilendirildiğinde, insanın kendisi olanla diğerleri olan arasındaki sınırları yönetme biçimini temsil ettiğini belirtmektedir. Bu noktada kent kimliği ya da kentsel kimlik tanımlamak yerine “yer kimliği” kavramını kullanmayı tercih etmektedir. O’na göre “Yer Kimliği”(place identity) kavramı, insanın mekânsal yaşam çerçevesinin (ev, sokak, mahalle, köy, kent vs.) ayırt edici özelliklerini ifade etmektedir; bu özellikler, belirli bir yerin objektif özelliklerinden çok, bireyler tarafından algılanan nitelikleriyle alakalıdır. Bir yerin kimliği, o yere bireyler tarafından atfedilen ve o yeri diğerlerinden ayırt eden özelliklerin ve anlamların bütünüdür. Bu tanımlamayla kentsel kimliğin tanımını da yapmış olmaktadır.

Bilgin yer kimliğinin inşasının da, tıpkı bireysel ve sosyal kimlikte olduğu gibi, karşıtlıklar etrafında gerçekleştiğini düşünür. İnsanın yaşadığı mekânları kişiselleştirmesi, bu mekânları başka yerlerden farklılaştırmasını içerir. İnsan bir “burası” noktası kurduktan sonra farklılaştırma süreci başlar; “burası” noktası, yaşanan evin diğer evlerden, yaşanan

¹¹ Kurtuluş, H. (2003). Mekanda billurlaşan kentsel kimlikler: İstanbul’da yeni sınıfsal kimlikler ve mekansal ayrışmanın bazı boyutları. *Doğu-Batı*, 6(23), 76.

¹² Bilgin, N. (2007). *Kimlik inşası*. (Birinci Baskı). Ankara: Aşına Kitaplar, 11.

¹³ Bilgin, N. (2005). Yer kimliği: ‘burası’ noktasının inşası, *Siyaset ve insan*. (İkinci Baskı). İstanbul: Bağlam Yayınları, 265.

kentin diğer kentlerden ayırılması ve “benim evim”, “benim kentim” şeklinde nitelendirilmesiyle gerçekte veya sembolik olarak inşa edilmektedir.¹⁴

Bir insanın belirli bir “kimse” olmasının, kendine özgü nitelik ve özellikleriyle diğerlerinden farklı ve özel hale gelmesine bağlı olmasına benzer şekilde bir “kent” de kendisine ait olan, kendisini diğer yerlerden farklı kılan, kente değer katan, kendine özgü unsurları ve farklılıklarını yansıtan nitelikleriyle yani özgünlüğüyle kimliğini oluşturur. Kentin özgün bir kimliğinin varlığı, o kentin diğerlerinin arasından sıyrılmasına neden olmaktadır.

Kentsel kimlik, kent imajını etkileyen, her kentte farklı ölçek ve yorumlarla kendine özgü nitelikler taşıyan; fiziksel, kültürel, sosyo-ekonomik, tarihsel ve biçimsel faktörlerle şekillenen, kentliler ve onların yaşam biçiminin oluşturduğu; sürekli gelişen, geçmişten geleceğe uzanan büyük bir sürecin ortaya çıkarttığı anlam yüklü bütünlük olarak tanımlanabilir.¹⁵

Kentsel kimlik karmaşık bir yapıya sahip olmasına rağmen kentlerin belirgin, öne çıkan özellikleri bu kentlerin kentsel kimlikleri için belirleyici olmaktadır. Örneğin,¹⁶ bazı kentler coğrafi özellikleriyle (İstanbul Boğazı ile Venedik kanallarıyla), bazı kentler iklim özellikleriyle, bazı kentler anıt yapıları ve ya kent silüetinde belirleyici olan yapılarıyla (New York ve Manhattan gökdelenleri, Moskova Kremlin Sarayı, Paris Eiffel Kulesi, İstanbul camileriyle) kimlik kazanırlar. Benzer şekilde bazı kentlerin ismi söylendiğinde akla bazı meydan ve sokaklar gelir. (Moskova- Kızıl Meydan, Venedik-S.Marco Meydanı, Londra-Hyde Park) Bazı kentlerde kentsel kimliğin oluşumunda folklorik veya sosyo-kültürel özellikler öne çıkmaktadır. (Viyana valsleri, Rio Karnavalı gibi) Bazı kentlerin ise planlı olarak kazandırılmış kimliklere sahip olduğu görülmektedir:¹⁷ Paris’in kültür, sanat ve moda merkezi olması, Las Vegas ve Monte Carlo’nun kumarhane ve eğlence merkezi olması, Hollywood ve Cannes’in sinema sektörünün merkezi olması gibi.

¹⁴ Bilgin, 2005,a.g.e., 266.

¹⁵ İnternet: Demirselen Çöl, Ş. (1998). Kentlerin kimlik sorunu ve günümüz kentlerinin kimlik derecesini ölçmek için bir yöntem denemesi, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. *Web*:<http://www.solencol.com/b10.htm> adresinden 08 Nisan 2011’de alınmıştır.

¹⁶ Hacıhasanoğlu, I., Hacıhasanoğlu, O. (1995). Mimari ve kentsel kimlik: Venedik örneği. *Yapı*. (158), 46.

¹⁷ Demir, C. (2006). Kent kimliğini geliştirme sürecinde mekansal model tasarımı ve kent plancılarının rolü. *Planlama*. (3), 117.

Kentsel kimlik olgusu öncelikle görsel boyutuyla öne çıkmasına rağmen doğal, coğrafi, kültürel ürünler ve sosyal yaşam normlarını da kapsayan çok geniş bir tanımlı içermektedir.¹⁸ Kentin özgünlüğü yalnızca onu oluşturan bina, sokak, meydanlarla sınırlı değildir, onları dolduran insan, araç, gereç, mobilya, anıt, ışık, ses, renk, müzik, koku gibi faktörler de etkilidir.¹⁹

Kentsel kimlik, sadece diğerlerinden ayırt edilen ve akılda kalan biçimsel özelliklerle değil, kentin görsel ve mekânsal özelliklerinin ötesinde boyutlara sahip olan karakteriyle ilgilidir.²⁰ Kentleriyle bütünleşen, onu diğerlerinden farklı kılan; yazarları, çizerleri, sanatçıları, ayyaşları, yoksulları, zenginleri ile insanlar da kentsel kimliğin oluşumunda etkilidir. Aslında her kent bileşeni soyut veya somut, olumlu veya olumsuz kent kimliğini etkilemektedir ve kent kimliğinin yadsınamaz bir parçasıdır.²¹ Kentsel kimliğin, aslında o kentin anlamı olduğunu söylemek mümkündür.²²

Kentsel kimlik, “tek tek insanların zihinlerinde oluşan kent imgelerinin, kişisel gerçekliklerin dışında, ancak yine de onlarla örülmüş yeniden buluşu” şeklinde kavrandığında, herkesin hakkında birkaç söz edebildiği, ancak bütünlüklü ve sebep-sonuç ilişkisine dayalı bir tanımın yapılmasının olanaksız olduğu söylenebilir.²³ Her bir kentlinin kentin bazı kısımlarıyla uzun bir ilişkisi olmuştur ve ona ilişkin olarak kendi imgesi hatıra ve anlamlarla yüklüdür.²⁴ Kentsel kimlik, bireylerin kente yükledikleri anlamlarla oluşmaktadır.²⁵ Lawrence Durrell’in dediği gibi “ Kent bizde başlar ve biter, o belleklerimizde gömülüdür.” Her bir kişinin algısı biriciktir ve bu algının grup imgeleriyle hiçbir bağlantısı olmayabilir ancak her kentin, kişilerin bireysel imgelerinin bir araya gelmesiyle oluşan bir “halk imgesi”nin olduğu ya da çok sayıda kentlinin oluşturduğu bir dizi “halk imge”sinin olduğu söylenebilir.²⁶

¹⁸ Ulu, A., Karakoç, İ. (2004). Kentsel değişimin kent kimliğine etkisi. *Planlama*, (3), 59.

¹⁹ Ünügür, M. (1996). İstanbul’un değişen kentsel kimliği üzerine. *Arkitekt*, 444, 42.

²⁰ Oktay, D. (2011). Kent kimliğine bütüncül bir bakış. *Idealkent*, 3, 11.

²¹ Ünügür, 1996, a.g.m., 42.

²² Birol, 2007, a.g.m., 46.

²³ Nalçaoğlu, H. (1999). Yarılmalı kentlinin batışı: Ankara ve Batıkent üzerine notlar. *Birikim*, 123, 65.

²⁴ Lynch, K. (2010). *Kent imgesi*, (Çev. İ. Başaran). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Eserin orijinali 1988’de yayımlandı), 1.

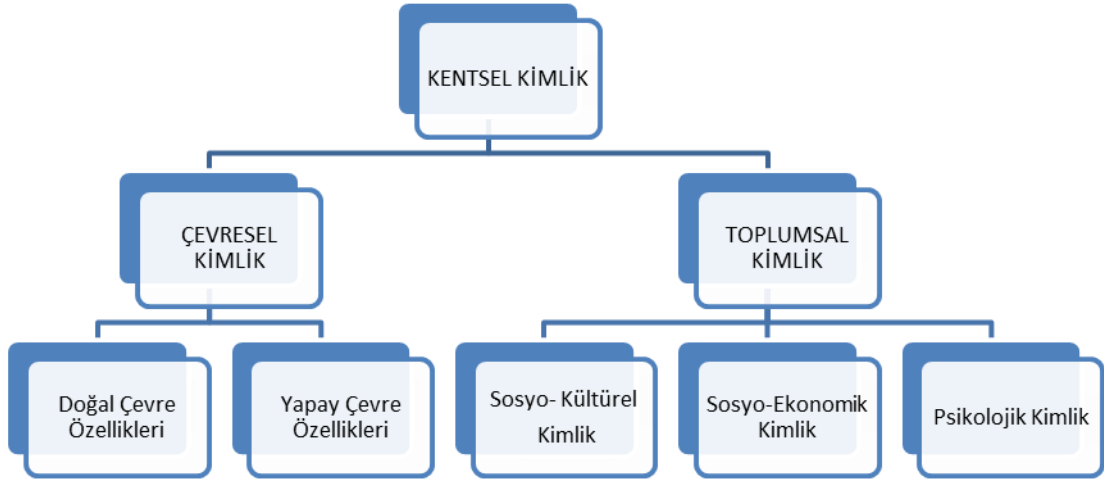
²⁵ Oktay, 2011, a.g.m., 11.

²⁶ Lynch, 2010, a.g.e., 51.

2.1.1. Kentsel kimliğin oluşumunda etkili olan faktörler

Kentsel kimliğin oluşumunda hem çevresel kimlik hem de toplumsal kimlik etkili olmaktadır. Çevresel kimlik, doğal çevre özellikleri (coğrafi konum, topografik durum, iklim ve bitki örtüsü, jeolojik ve jeomorfolojik durum ve su ögesi) ve yapay çevre özelliklerinden (binalar, sokaklar ve caddeler, meydanlar vb.) oluşmaktadır. Toplumsal kimlik ise sosyo-kültürel kimlik (tarihsel, demografik ve kültürel özellikler), sosyo-ekonomik kimlik ve psikolojik kimlikten oluşmaktadır. Bu çalışmada aslında her biri birer başlık olarak ele alınıp incelenebilecek olan bu faktörler ayrı başlıklar oluşturulmadan sadece iki ana başlık altında örneklendirilerek incelenecektir.

Şekil 1.1.Kentsel Kimlik

Toplumun tarihsel, demografik, kültürel, ekonomik, sosyal, psikolojik özellikleri değiştikçe kentsel kimlik de değişecektir. Buna bağlı olarak doğal ve yapay çevrenin ölçek, kapsam ve uzamı yani binaları, sokakları, meydanları, yerleşme örüntüleri; donatıları ve sembolleri, landmarkları değişecektir. Yani kentin çevresel kimliği değiştikçe kentsel kimlik de değişecektir. Bu değişim, sonuçta bir dönüşüme neden olabilecek hatta karşımıza bir “kimiksizleşme” olarak da çıkabilecek olmasına rağmen kentsel kimliğin bir parçasıdır. Kentsel kimliğinin oluşumunda hem çevresel kimlik hem toplumsal kimlik etkili olmaktadır ancak kentsel kimliğin dönüşümünde özellikle yapay çevre özellikleri ve toplumsal kimlikte yaşanan değişikliklerin etkili olduğunu söylemek mümkündür.

2.1.1.1. Çevresel kimlik

Doğal çevre verileri olan topografya, iklimsel özellikler, su ögesi, flora ve fauna, jeolojik ve fiziksel yapı ve genel konum farklılıkları kentin insanlar tarafından algılanmasını etkileyerek kimliğini belirleyen, ona özgün karakter veren elemanlardır.²⁷ Kent, görsel olarak ilk sunduğu görüntü (hem doğal hem yapay çevre özellikleri) ile kendini anlatır.²⁸ Kentler bu özellikleriyle diğerlerinden ayrılan kendilerine has özelliklere sahip olur. Antalya'nın sahil kenti olması gibi. Bitki örtüsünün de kentin kimliği üzerindeki etkisi yadsınamaz, İstanbul erguvanları, Akdeniz bölgesinin palmyeleri, Bursa'nın servileri vb.²⁹

Kentler ve doğal çevre özelliklerinden biri olan iklim arasında çift yönlü bir ilişkinin olduğunu söyleyebiliriz. İklim, dünya üzerinde kentlerin dağılışını belirleyen etmenlerden birisi olduğu gibi aynı zamanda kentsel yaşamı da etkilemektedir. Buna karşın kentler de iklimlerde bazı değişikliklere neden olabilmektedir. Kısaca örneklemek gerekirse:³⁰ Sıcaklığın yüksek olduğu kentlerde klima kullanımının fazla olması hem enerji tüketiminin artmasına hem de binaların fiziksel görünümünde yarattığı değişiklikler nedeniyle görüntü kirliliğine neden olmaktadır. Yüksek sıcaklık cadde ve sokaklardaki asfaltların erimeyle hızla bozulmasına neden olduğu için ana caddeler dışındaki bazı sokaklarda taş parke kullanılması tercih edilmektedir. Düşük sıcaklıklarda da bu kez donma ve çözülme nedeniyle benzer sonuçlar meydana gelmektedir. Kar yağışının fazla olduğu kentlerde, beyaz örtünün uzun süre görünür olması kent kimliği açısından önem taşıdığı gibi kentsel yaşamı da oldukça etkilemektedir. Trafik kazalarının oluşturabileceği aksaklıklara azaltmak için ve kar küreme araçlarının daha rahat çalışabilmesi için sokak ve caddeler daha geniş planlanmalıdır. Rüzgarın esiş yönü, şiddeti vb. özellikleri de kent ve kentin fiziksel planlanması açısından önemlidir ve kentsel kimliğin oluşumuna etki eder. Çünkü caddelerin ve sokakların yönü, bina kat sayıları hatta kentlerdeki sanayi bölgelerinin yeri bile rüzgara göre ayarlanmalıdır. Kentlerin iklime etkisi ise kentsel yaşam bölgelerinde sıcaklığın artması, artan sıcaklığın etkisiyle kar yağışının azalması, sis ve bulutların

²⁷ Kutlu, R. Manav, B. Ertürk, Z. (2011). İstanbul kıyı mimarisinin görsel matris üzerinden kimlik incelemesi, *The Turkish online journal of design, Art and communication*, 2(1), 7.

²⁸ Kaypak, Kaypak, Ş. (2009). Küreselleşme sürecinde kültürel kimlik açılımları ve kentsel çevreye yansımaları, *uluslararası Davraz kongresi küresel diyalog bildiriler kitabı 1*, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayını, Isparta, 2379.

²⁹ Turgut, H. Özalp, A.Y. Erdoğan, A. (2012). Artvin İlinde doğal çevrenin kent kimliğine etkileri. *SDÜ Orman Fakültesi Dergisi*, (13),173.

³⁰ Aliağaoğlu, A.ve Uğur A. (2010). *Şehir coğrafyası*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 101-104.

artması ve dikey hava hareketler nedeniyle yağışların artması, hava kirliliği vb. şeklinde sıralanabilir.

Her ne kadar kent denildiği zaman kırım aksine toprağa bağlı olmayan ve farklı kentsel fonksiyonların varlığı gerekli görülse ve kent tanımları bu ekseninde şekillense de ziraat faaliyeti kalıntılarına rastlanmayan hemen hemen hiçbir kent olmadığını söylenebilir.³¹ Kentsel kimlikte tarımsal ürünlerin etkisini örneklendirmek için dünyadaki en güzel örnek olarak Babil'in asma bahçeleri, Türkiye'deki en iyi örnek olarak da adının ilk kelimesini kentte ve çevresinde yoğun olarak yetiştirilen haşhaştan alan Afyonkarahisar verilebilir. Adlarında yansıması görülmesi bile tarımsal ürünleriyle kentsel kimliği şekillenen Türkiye'deki diğer örnekleri şöyle sıralamak mümkün. Malatya kayısıyla, Isparta gülle, Şanlıurfa isotla, Gaziantep fıstıkla, Antalya portakalla, Bursa şeftaliyle, Amasya elmayla, Ankara armutla, Çorum leblebiyle olduğu gibi birçok kent daha farklı ürünlerle kimlik kazanmıştır. Zaman içerisinde ülke içinde tarımın önemini kaybetmesi, tarımsal alanın azalması, kentsel faaliyetlerin artması vb. nedenlerle kimi kentler için bu farklılık önemini yitirmiş hatta kaybetmiştir. Ancak bazı kentler bu ürünlerin üretimine ve işlenmesine ağırlık vererek bu kimliklerini korumaya devam etmektedirler. Benzer örneklendirme hayvancılık için de geçerlidir. Örneğin Karaman koyunu, Sivas kangalı, Ankara keçisi, Van kedisi kentleri diğer kentlerden ayıran birer özellik olarak öne çıkmıştır. Tarımsal ürünleriyle ön plana çıkan kentlerde olduğu gibi hayvancılıkla ön plana çıkan kentlerde de zaman zaman değişikliklere koşut bir şekilde bu özellikleri önemini kaybetmiştir. Örneğin Ankara'nın keçisi önemini hayli yitirmiş hatta yeni nesil tarafından bilinmez hale gelmiştir.

Doğal çevre özelliklerinin farklılığı, kentleri birbirinden ayırır, tanımlar, özgün kılar ve kente kimlik verir. Kentin sahip olduğu doğal çevre verilerinin iyi analiz edilmiş olması, korunması, iyileştirilmesi ve vurgulanması, kentin olumlu kimliğinin korunması ve güçlendirilmesi açısından oldukça önemlidir.³² Ancak bazı kentler doğal çevre özelliklerine bağlı olarak kimlik kazanmış olsa da (İstanbul Boğazı ile, Venedik kanallarıyla) konumuz açısından önemli olan bu şekilde kazanılmış kimlikler değildir. Ancak kentin topografik yapısı, iklim ve bitki örtüsü yapay çevre özelliklerinin oluşturulmasında da etkili

³¹ Denker, B.T. (1976). Şehir içi arazi kullanılışı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını No:2054, 28'den aktaran Aliağaoğlu, Uğur, 2010, a.g.e., 191.

³² Önem, A., Kılınçaslan, İ. (2005). Haliç bölgesinde çevre algılama ve kentsel kimlik. *İTÜ Dergisi/a, Mimarlık, Planlama ve Tasarım*, 4(1), 116.

olabilmektedir. Binalar, sokaklar, caddeler, meydanlar planlanırken bunları göz ardı etmek mümkün değildir.

Yapay çevre özellikleri incelenirken Lynch'in kentsel çevreyle ilgili belirlediği temel kavramlar ve yöntemler temel alınabilir. Lynch'in kentsel çevreyle ilgili çalışmaları bu konuyla ilintili olan farklı disiplinler tarafından da kabul görmektedir. Lynch,³³ yollar, sınırlar, bölgeler, odaklar ve nirengi noktaları olmak üzere beş eleman öngörmektedir. Yollar, bir gözlemcinin kentsel alanda bir iş yaparken üzerinde dolaşabileceği ya da dolaştığı kanallardır. Sınırlar, benzer olmayan bölgeleri ayıran, içine girilebilen ya da girilemeyen engeller olarak ortaya çıkmaktadır. Bölgeler, sınırlarla ayrılan ve benzer özelliklerin görüldüğü alanlardır. Odak noktaları; stratejik öneme sahip, herkesin birey olarak davranışlarının odak noktası olan yoğun alanlardır. Nirengi noktaları ise, fiziksel peyzajın kolaylıkla tanımlanabilen ve kentsel alanın tamamında algılanabilen elemanlardır.

Yapay çevre özellikleri denildiğinde mimari öğeler, anıtlar, sokaklar, caddeler, meydanlar, yeşil alanlar, yaya bölgeleri gibi açık alanlar ve bu alanlardaki aydınlatma elemanları, oturma üniteleri, trafik işaretleri, telefon kulübeleri, çöp kutuları, reklam panoları, yangın muslukları, direkler vb. kent mobilyaları akla gelir. Sırf sokakta kullanılan bir kent mobilyası bile kentsel kimliğin oluşumunda etkili olabilir. Ancak mimari öğeler daha kalıcı olduğundan genellikle kentin kültürel mirasını oluşturma, kente kimlik kazandırma ve kentlerin geçmişinin izlerini günümüze taşıma açısından oldukça önemlidir. Tapınaklar, tiyatrolar, stadyumlar, agoralar, odeonlar, saraylar, hanlar, hamamlar, bedestenler, camiler, külliyeleler, kiliseler, imarethaneler, kapalı çarşılar vs. Sadece boyut ve biçimleriyle değil, yarattıkları mekânsal dizilim ve boşluklarla da kente kimlik kazandıran bu yapılar kent ve kentliyi tanıma konusunda bilgi verdiği gibi kent kültürünü ve yaşamını yansıtmaktadır.³⁴

³³ Lynch, 2010, a.g.e.,1

³⁴ Gökaltun, E.(2010). Tuğla yüzeyle binalar kent kimliğini belirleyici öğelerinden birisi olabilir mi?: Eskişehir örneği, *İdealkent*, (1), Ankara, 127-128.

2.1.1.2. Toplumsal Kimlik

Hatıralar, yaşanan bir mekâna dayanır ve buna bağlı olarak mekânsal hatırlama çerçevesi oluşur. Mekâna, “ben”in çevresindeki, ona ait olan şeyler dünyası, onun maddi çevresi, benliğin taşıyıcısı ve destekleyicisi olarak kendisine dahildir. Bu şeyler dünyası (araç gereçler, mobilyalar, mekânlar, onların bize süreklilik ve istikrar görüntüsü veren özel düzeni) sosyal olarak belirlenir ve bunların değerleri, fiyatı, statüsü ve sembolik anlamları sosyal gerçekliklerdir.³⁵ Kentin cismi yapısı ve onun geleceğine ilişkin mekânsal tasarımlar, kentin kolay okunur gerçekliği üzerinedir; ancak mekânı tüketen kentlinin bağlı olduğu toplumsal örüntüler, mekânın aslında sosyal olduğunun habercisidir.³⁶ Kentin yapay çevre özellikleri, mimari yapısı hakim olan siyasal ideolojinin kente yansımaları sonucu oluşur. Bir kentteki ya da kentin bir bölgesindeki fiziksel yapılanma incelenerek orada yaşayan topluluğun yapısı ve yaşam tarzı hakkında fikir yürütmek mümkündür. Ancak tek başına kentin fiziksel özellikleri yani biçimi, kenti doğru okumak için yeterli değildir. Kentin biçimi, kentin ekonomik ve sosyal hayatına dair birçok şey anlatır ama daima bir boşluk bulunmaktadır. Ancak kentin katmanlarını iyi bilen ve ayıklayabilen bir analizci, nerede bir ayrışma ve yakınsama olduğunu tespit edebilir.³⁷ Bu nedenle kentin toplumsal kimliğinin iyi analiz edilmesi kentsel kimliği açıklamada önem kazanır. Toplumsal kimliğin doğru okunması bu açıdan oldukça önemlidir. Çünkü kentin çevresel kimliğine (yapay çevresel kimliğe yani binalara, yollara, meydanlara vs.) gerçek anlamda şekil veren toplumsal kimliktir. Bu bağlamda Urry,³⁸ toplumsal yaşamın mekânsal yönlerinin önem taşıdığını öne sürerken, mekânı içine yerleşen nesnelere bir biçimde ayrı, mutlak bir kendilik olarak da görülmemesi gerektiğini belirtir. Ancak mekânın sadece bu tür nesnelere indirgenemeyeceğini de ekler. Mekânsal ayırt edici özelliklerin, sadece içinde toplumsal etkinliğin gerçekleştiği ortamı sağlayanlar olarak ele alınmasının ise ortamın mekânsal yapılanmasını araştıran coğrafya ve bu tür ortamlardaki çeşitli toplumsal etkinlikleri araştıran toplum bilimleri arasında kolay bir akademik işbölümüne yol açacağını düşünmektedir. Bu ayrımı, mekânsal ortama ilişkin pek çok yönün insani olarak üretilme ve insani olarak değiştirilme biçimini ihmal ettiği için kısmen hatalı bulmaktadır. Urry,

³⁵ Assmann, J. (2001). Kültürel bellek: eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik. (çev. Tekin, A.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin orijinali 'de yayımlandı), 42-43.

³⁶ Sargın, G. A. (2009). Kamu, kent ve politika., G. A. Sargın.(Editör). *Başkent üzerine mekan- politik tezler: Ankara'nın kamusal yüzleri*. İkinci Baskı. İstanbul. İstanbul İletişim Yayınları, 21.

³⁷ Çelik, Z. (2012) Neoliberalizm ve kentsel eşitsizlikler üzerine Prof. Dr. Nezar AlSayyad ile Söyleşi, *İdealkent*, (7), 16.

³⁸ Urry, J. (1999). Mekanları tüketmek. (çev. R.G. Öğdül). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin orijinali 1995'te yayımlandı), 96-97.

³⁹“Bu nedenle farklı alanlar, kasabalar, tarımsal bölgeler, ana ulaşım yolları vb., sadece belirli bir mekânsal yapının öğeleri ve insan etkinliğinin dışarıdan belirleyicileri değildirler. Daha ziyade bizzat bunlar toplumsaldır, toplumsal olarak üretilmiştir ve toplumsal olarak yeniden üretilirler...”

Yırtıcı,⁴⁰ mekânın somut olarak üretilen, kullanılan ve tüketilen bir fiziksel üretim nesnesi olduğunu, tarihin ilk zamanlarından günümüze kadar mekânın çeşitli malzeme ve yapı tekniklerini içeren bir nesne olarak üretilmesinin her toplumun temel uğraşlarından biri olduğunu belirtmektedir. Ancak mekânı sadece yapı yapma eyleminin bir sonucu olarak düşünmenin yanlış olduğunu, mekân olgusunun fiziksel gerçekliğin ötesinde karmaşık bir dizi durumu barındırdığını, mekânın aynı zamanda toplumsal olayların içinde geçtiği bir sosyal olgu olduğunu da ekler. Ona göre, sosyal mekân sadece fiziksel üretim araçlarıyla değil, o toplumu kuran ilişkiler örüntüsüyle anlamlandırılabilir. Ayrıca mekânın üretimi ve tüketimi de toplumsal bir örgütlenme ve bu örgütlenmenin sosyo-ekonomik ve politik kriterleri çerçevesinde gerçekleşir.

Planlamacılar tarafından geometrik olarak tanımlanan bir cadde, onun üzerinde yürüyenler tarafından mekâna dönüştürülür ve bu tarz örnekleri çoğaltmak mümkündür. Örneğin boş bir hane onu kullanmaya başlayan aile tarafından “mekân” haline getirilir. Certeau mekân kavramını toplumsal bir inşa olarak görmektedir.⁴¹ Mekânı toplumsal alana dönüştüren, bu mekânın katılımcılarıdır ve mekânların kimliğini oluşturan katılımcıların sahip olduğu kimliklerdir.⁴²

Kapitalizm, işi ve evi birbirinden ayırır ancak belirli bir mekânsal biçimdeki bir evin mekânsal konumu, politik açıdan ilişkisiz görülemez.⁴³ Mekân, ideoloji ya da siyasetten arındırılmış bilimsel bir nesne değildir; her zaman politik ve stratejik olmuştur. Mekân elbette tarihsel ve doğal unsurlarca biçimlendirilmiştir, ama bunun kendisi politik bir süreç olmuştur. Saf biçiminde türdeş ve tümüyle nesnel görünen mekân toplumsal bir ürün

³⁹ Urry, 1999, a.g.e., 97

⁴⁰ Yırtıcı, H. (2005). *Çağdaş kapitalizmin mekansal örgütlenmesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1.

⁴¹ Işık, İ.E., Şentürk, Y. (2009). *Mekan ve toplum, özneler, durumlar ve mekanlar, toplum ve mekan: mekanları kurgulamak*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 21.

⁴² Avcı, Ö. (2003). Üretilen islami mekanlar ve alternatif tatil mekanları, E. Işık, Y. Şentürk (Editörler), *Özneler, durumlar mekanlar, toplum ve mekan: mekanları kurgulamak*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 146.

⁴³ Urry, 1999, a.g.e., 96.

olduğundan bir mekân ideolojisi vardır.⁴⁴ Bireyin değil toplumun da kurucu ögesi olan mekân, politika ve ideoloji yüküdür. Yani toplumsal yapının mekânsal pratiklerinin altında soyut iktidar ilişkileri gizlidir. Bu anlamda mekânsal pratikler hiçbir zaman tarafsız değildir çünkü mekân politiktir.⁴⁵

Mekânı, toplumsal süreçlerin hem ortamı hem de ürünü olarak gören Lefebvre'ye göre⁴⁶ mekân, geçmiş süreçlerin ürünü olduğundan o süreçlerin barındırdığı güç ilişkilerinin de taşıyıcısıdır. Çünkü üretim ilişkilerinin toplumsal varoluşu, mekânsal varoluşlarına bağımlıdır ve bu ilişkiler kendilerini mekân üzerine yansıtarak, orada köklenerek ve o mekânı yeniden üreterek var edebilirler.⁴⁷ Lefebvre'nin bu görüşünden hareketle, mekânsal yapı, toplumsal güç ilişkilerinin üzerinde yer aldığı nötr bir alan değil, bu ilişkilerin kurulduğu ve taşındığı aracın kendisidir denilebilir.

Harvey'e göre yaratılan mekân, bir ideolojik amaca sahiptir. Kısmen, toplumdaki egemen grup ve kurumların yürürlükteki ideolojisini yansıtır; kısmen de piyasa güçlerinin, hiç kimsenin özellikle arzu etmediği sonuçlar doğuruveren dinamikleri tarafından şekillendirilir.⁴⁸ Ona göre, genel olarak parasal ekonomilerde, özel olarak da kapitalizmde, para-zaman-mekân üzerinde birbiriyle kesişen hakimiyetle, toplumsal iktidarın temelde bir bağlantısı vardır.⁴⁹

Laborit'e göre kent,⁵⁰ bir insan ürünüdür. Ancak kentin canlı bir varlık olmadığını, yaşamın bir ürünü, bir salgı, bir kılıf olduğunu belirtir. Ona göre canlı bir varlıkla benzerlik gösteren kentin genel yapısıdır. Kent ise, hem bir araç hem bir giysi, hem bir zırh, hem bir sınırlayıcı, bir alışveriş yeri, bir zardır. Kentin yapısını onu yaratıp yararlanan insan kümesi belirler. Kent ise toplumsal bir varlığın kendi yapısını denetlemek ve ayakta tutmak üzere kullandığı araçlardan biridir.

⁴⁴ Lefebvre, H. (2007). Reflections on the politics of space, Antipode 8/2, s. 7-30'den (çev. Alkan, A., Duru, B.) Türkiye'de kent çalışmalarının izinden giderken, toplumsal adalet, eşitsizlik ve iktidar nereye düşer?", A. Mengi (Editör). *Kent ve planlama geçmişi korumak geleceği tasarlamak*, İstanbul: İmge Kitabevi, 88.

⁴⁵ Görmez, K., Altınışık H., Bahçeci H.I. (2013, 11-12 Mayıs). *Muhafazakarlık, neoliberalizm, kentsel dönüşüm ve kimliksiz kentler*. Sekizinci Kamu Yönetimi Sempozyumu'nda sunuldu, Antakya.

⁴⁶ Batuman, B. (2009). Mekan, kimlik ve sosyal çatışma: Cumhuriyet'in kamusal mekanı olarak Kızılay meydanı, G. A. Sargın.(Editör). *Başkent üzerine mekan- politik tezler: Ankara'nın kamusal yüzleri*. İkinci baskı. İstanbul. İstanbul İletişim Yayınları, 44.

⁴⁷ Lefebvre, H. (1993) *The production of space*, Blackwell, Oxford&Cambridge, 129.

⁴⁸ Harvey., D. (2003). Sosyal adalet ve şehir (çev. M. Morali). İstanbul: Metis Yayınları. (Eserin orijinal hali 1973'de yayımlandı), 280-281.

⁴⁹ Harvey, D. (1999). *Postmodernliğin durumu*. (çev. S. Savran). İstanbul: Metis Yayınları., 255.

⁵⁰ Laborit, H. (1990). *İnsan ve kent*, (çev. B. Onaran). İstanbul: Payel Yayınevi., 26-27.

Mekân ve insan ilişkilerini merkeze alarak değerlendirmeler yapan Simmel, boş bir mekâna anlam kazandıran toplumsal etkileşimlerdeki mekânsal biçimlerin beş temel özelliğini çözümlenmiştir. Bunları:⁵¹ bir mekânın eşsiz ve biricik niteliği, bir mekânın mekânsal olarak “çerçeveselmiş” parça ve etkinliklere bölünebilme biçimleri, toplumsal etkileşimlerin mekân içinde yerleştirilebilme düzeyi, özellikle kentteki yakınlık/uzaklık derecesi ve görme duyusunun rolü, konumların değişme olanağı ve özellikle yabancıların gelişinin sonuçları olarak sıralar. Simmel, kentsel yaşamı, kentin mekânsal biçimi açısından çok fazla açıklamaz.

Wirth,⁵² Simmel’den önemli ölçüde farklı yorumlar yapmıştır. Wirth asıl olarak büyüklük ve yoğunluğa dayalı mekân örgütlenmesinin kendisine uygun toplumsal örüntüleri ürettiğini düşünmektedir. O’na göre de, kent yalnızca yaşanan bir mekân değil, aynı zamanda, insanları etkileyen, onlardan etkilenen toplumsal, kültürel ve ekonomik bileşenleri içeren bir bütündür ve kentleşme de hayat tarzında ve dünya görüşünde meydana gelen değişikliklerle ilgilidir.⁵³ Ortak hizmetlerin günlük yaşamın yapısında ve ritminde öneminin artması ve stratejik rol oynamaya başlamasıyla kentsel sorunlar giderek siyasi bir mesele haline gelmiştir.⁵⁴ Mekânı toplumsal alanlara dönüştüren, bu mekânın katılımcılarıdır ve mekânların kimliğinin oluşturan öğelerden birisi de bu katılımcıların sahip olduğu kimliklerdir. Farklı yaşam biçimlerine sahip gruplar kendilerine uygun mekânlar üretmekte ve sahip oldukları kimlikleri bu mekânlara yükleyerek onlara kimlik kazandırmaktadırlar.⁵⁵ Yönetim erkini elinde tutan kadrolar, öngördükleri sosyal ütopya ile çakışan mekânı hedefleyerek, kentsel sanat eserleri yardımıyla da, meşrulaştırdığı belleği kamusal bir olgu olarak, sıradan kitleyle paylaşabilir.⁵⁶ Sembollere dayalı olarak oluşan kimliksel farklılıklar toplum içinde meşrulaştıkça zamanla içselleştirilerek değişmektedir. Bu kimliksel farklılıklar yaşam tarzlarına göre üretilen mekân üzerinde somutlaşmakta ve görünür kılınmaktadır.⁵⁷

⁵¹ Urry, 1999, a.g.e., 20-21.

⁵² Urry, 1999, a.g.e.,21-22.

⁵³ Güllüoğınar, F. (2012) Kent sosyolojisi kuramları üzerine bir literatür değerlendirmesi. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 21(3), 12

⁵⁴ Castells, M. (1997). Kent, sınıf, iktidar. (çev. A. Erendil). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. (Eserin orijinali 1977’de yayımlandı), 123.

⁵⁵ Avcı, 2003, a.g.e.,146.

⁵⁶ Sargın, 2009, a.g.e.,29.

⁵⁷ Avcı, 2003, a.g.e.,143.

Benzer şekilde Dovey’de,⁵⁸ mekânın, bireysel ihtiyaçlara bağlı olduğu kadar, erkin hedeflerine bağlı olarak da biçimlendirildiğini belirtir. Erk sahibi, toplumu kontrol altında tutma ideali nedeniyle, mekânın deneyimsel özelliklerini kullanarak, topluluğun yaşam ritüellerini kontrol altında tutabilir. Politik gücün mekânı, toplumu bir arada tutmak için kullanımı olduğu kadar, köklerini silerek toplum belleğinden çıkarması da mümkündür.

2.1.2. Kentsel kimlik sorunsalı

Mekân günümüz toplumlarının anlaşılması (ve dönüştürülmesi) açısından temel öneme sahip bir kategori olarak ele alındığından farklı disiplinlerin kesişme noktası ve disiplinler arası bölünmelerin sorgulanarak sınırların aşıldığı bir platform haline gelmektedir.⁵⁹

Kentleri kent yapan yalnız evler değil; yapılar, yapı grupları ve bunları birbirine bağlayan ulaşım, altyapı, sosyal donanım sistemleri, bunları ayrıştıran, işleten kuruluşlar, kentsel ilişki ağları, kent hayatını düzenlemek için oluşturulan kurallar, kentsel kimlik gibi etkenlerin bütünüdür. Bu alanların tümünde insanların ve toplumların öncelik ve önem açısından belirledikleri tercihleri kentlere farklı özellikler kazandırır ki bunun tarihte sayısız örneği bulunmaktadır.⁶⁰ Küreselleşmenin getirdiği değişim ve dönüşümlerden, kentler de hem kentin fiziki yapısı, hem yönetim sistemi hem de kentsel yaşam bağlamında etkilenmekte ve ortaya tektip kentler çıkmakta ve genellikle özgün yerel kimlikler yok olmaktadır. Kaçınılmaz bir süreç olan değişimin kentin genel karakteristiğini bozmaya başlaması çözümlenmesi oldukça zor sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

1968’de René Dubos UNESCO’ya çevredeki tektipleşmeden ve herkesi birbirine benzer kılmaktan kaçınmak gerektiğini, bu tektipleşmenin aksine yaşanan ortamları elden geldiğince çeşitlendirmeye çalışılmak gerektiğini belirtmiştir. İster köy ya da kent bölgelerinin tasarlanması, ister konutların tasarımı ya da özel yaşamın düzene konması söz konusu olsun, somut ve toplumsal ortamların zenginlik ve çeşitliliğinin işlevciliğinin en asal yanını oluşturduğuna vurgu yapmıştır. Çağdaş yerleşim merkezlerinin sağlık koşullarına ve akla uygun olsalar da insanlar için kısırlaştırıcı bir havası olduğunu, böylesine renksiz bir

⁵⁸Asiliskender, B. (2006) Kayseri kent merkezinde Cumhuriyet’in ilanından günümüze mekan ve kimlik deneyimleri. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 22(1-2), 204.

⁵⁹ Işık, O. (1994). Değişen toplum/meکان kavrayışları: meکانın politikleşmesi, politikanın mekansallaşması. *Toplum ve Bilim*, (63-65), 8.

⁶⁰ Cansever, T. (1997). Şehir. *Cogito (Kent ve kültürü)*, İstanbul, (8), 126.

ortamda yetişecek bireylerin çoğunun yaşam deneyimlerinin sınırlı olacağını ve hatta zihinsel bir gerilik ve eksiklik içinde olacaklarını belirtmiştir.⁶¹

Küreselleşmeyle birlikte kentlerin hem ekonomik yapısında hem de mimari dokusunda, fiziksel planlamasında ve farklı toplumsal grupların eğlence, tüketim ve yaşam alanlarında önemli değişiklikler olmuştur ve olmaktadır.⁶² Yerel ve bölgesel farklılıklar ortadan kalkarak “tek kültür” egemenliğinde bir dünyada, özgünlükten uzak, tek tip kentler oluşmaya başlamıştır.

Kentsel alanlar; üretim, tüketim, hizmet, turizm, finans ve ticaret ağlarının yoğunlaştığı ve aynı zamanda da sınıfsal ve statüsel farklılaşmanın daha da derinleştiği yerler haline gelmiştir. Yeni ekonomik faaliyetlerden ve imkanlardan yararlanma düzeylerine göre farklılaşan sınıflar, belirgin bir şekilde yer seçim davranışları ve özgün yaşam tarzı stratejileriyle sergilemeye başlamıştır.⁶³ Genel olarak ekonomik kapitale sahip sınıfların, kent merkezinden uzak, kullanıcıları açısından önemli bir statü göstergesi olan, yüksek duvarlar içerisinde, güvenli, her türlü sosyal ve kültürel olanağın sağlandığı, lüks ve gösterişli konutları tercih ederken; yoksul sınıfların kent merkezlerinin düşük nitelikli alanlarında yaşamaya devam ettiklerini söylemek mümkündür.

Ancak kent, mekân örgütlenmesindeki en önemli araç olma konumunu kendi "kimliği" ile korumaya çalışmaktadır. Kentin kimliğini ortaya çıkaran ya da kente kimlik veren insandır. İnsanların düşünce, yaşayış vb. benzerlikleri kentleri de birbirine benzetmiştir. Diğer taraftan kimlik oluşturmuş kentlerin yani kentsel kimliğin de kentte yaşayanları etkilediğine dair işaretler vardır. Yani özne olarak kent içinde barındırdığı insanları zaman zaman etkileyen bir özelliğe de sahiptir.⁶⁴

Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan dünya kentlerinde ayırıcı unsur olan hizmet sektörü hızla yükselirken ticaret ve sanayi geri planda kalmıştır. Söz konusu hizmet sektörü küresel finans, ulaşım, iletişim, reklam, muhasebe, sigorta, medya, hukuk alanlarını kapsayan yüksek düzey iş hizmetlerini içermektedir. Uluslararası sermayenin biriktiği ve yoğunlaştığı temel mekânlar olarak ortaya konulan dünya kentlerinin küresel

⁶¹ Laborit, 1990, a.g.e., 110-111.

⁶² Geniş, Ş. (2011). Küreselleşme, kent ve kültür. *İdealkent*, (3), 52.

⁶³ İçli, G. (2010). *Statü sembolü olarak konut ve konut kullanımı Denizli örneği*. Ankara. Pamukkale Üniversitesi Yayınları, No:13, 3.

⁶⁴ Görmez, K. (2012). Türkiye’de kent- siyaset ilişkisine dair gözlemler”, *Yerel Politikalar*, 1(1), 15-25

akışların yönetim merkezi olduğu kabul edilmiştir ve başta New York, Londra ve Tokyo ön plana çıkmıştır. Kentler hiyerarşik olarak birbirinden ayrılmış ve kentlerin sahip oldukları özelliklerine göre birbiriyle rekabet ettiği varsayılmıştır.⁶⁵ Bu bağlamda kentleri, dünya kenti haline getirilebilmek için beş yıldızlı oteller, gökdelenler, büyük iş ve ticaret merkezleri inşa edilerek bütün kentsel ve çevresel değerler yok edilmeye başlanmıştır.⁶⁶ Daha önceleri sadece kuzey yarım kürede, küresel ekonominin başkentleri sayılabilecek birkaç metropolde görünen dev sermayenin görkemli anıtları olarak görülen cam gökdelenler, artık fakir-zengin, kuzey-güney tüm metropollerde görülmektedir. Kentlerin silüetlerini tanımlayan anıtsal mimari daima hakim iktidar biçimleriyle iç içe şekillenmektedir. Büyük metropoller, küreselleşmenin meydana getirdiği çapraşık ve çok yönlü iktidar ilişkileri ağının düğüm noktası haline gelmiştir. Söz konusu düğüm yeniden üretilerek derinleşmektedir.⁶⁷

Erman⁶⁸, küreselleşme süreçleri içinde metropol kentlerin “dünya kenti” haline gelmesi ve dolayısıyla uluslararası sermaye ve turistleri çekmesi, bunu yapabilmesi için diğer kentlere karşı rekabet gücünün geliştirilmesi hakim söylemin temel taşı olarak oluşturduğu bir ortamda yoksulluk görüntülerine ve özellikle yoksulluk ve köylülüğün birlikte tezahürü olarak toplumsal algıda yer eden gecekondulara yer olamayacağını belirtmektedir. Yeni ekonomik politikaların etkisiyle ortaya çıkan ve gelişen kentsel dönüşüm projeleriyle gecekondular kent mekânından temizlenerek onların yerine “modern”, küresel kent imajına uygun bir yapıyı çevre oluşturulması amaçlanmaktadır. Zamanla yoksulların barınağı haline gelen tarihi çevrelerin “çöküntü alanı” durumundan sıyrılıp turistik ziyaretleri açılması hedeflenmektedir.

Küreselleşme hem ekonomik hem toplumsal ve kültürel alana yönelik uyguladığı politikalarla kentsel yaşamda ve bireylerin gündelik yaşamlarında önemli dönüşümler yaratmıştır. Küreselleşmenin tüketim merkezli örgütlenen yaşam tarzlarının bir göstergesi olarak karşımıza çıkan büyük alışveriş ve eğlence merkezleri, restoranları, bireysel zevkler ve bedensel hazlar ekseninde şekillenen yapısıyla kentleri her şeyin kısa sürede

⁶⁵ Çınar, T. (2013). Dünya kenti hipotezi ile yeni kentsel politika paradigması üzerine bir değerlendirme. G.Güldal., M.G.Fehim. (Editörler). *Mekansal Değişim ve Dönüşüm, 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 36. Kolokiyumu Bildirileri Kitabı*. Birinci baskı. Ankara. TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 48.

⁶⁶ Keleş, R. (2006). *Kentleşme politikası. (Dokuzuncu Baskı)*. Ankara: İmge Kitabevi, 58.

⁶⁷ Öncü, A., Weyland, P. (2005). *Mekan kültür iktidar: küreselleşen kentlerde yeni kimlikler*. (çev. L.Şimşek, N. Uygun). İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 1998’de yayımlandı), 9.

⁶⁸ Erman, T. (2011). *Mekansal dönüşüm, kültürel dönüşüm: kentsel dönüşüm projeleri*. E.O İncirlioğlu., B. Kılıçbay.(Editörler). *Mekan ve Kültür*. Birinci baskı. Ankara. TÜBİTAK-TETRAGON Kültür Araştırmaları Derneği Yayını, 309.

tüketilebildiği merkezler haline getirmiş ve bu merkezler kent yaşamının simgesi haline gelmiştir.⁶⁹

Yeni oluşturulan kent bölgelerinde mimari pratiğin sadece binalara ve taşıt trafiğini kolaylaştırmaya ya da hızlandırmaya odaklanması, anlamlı ve kullanılabilir kent mekânlarına olan gereksinimi göz ardı etmesi, toplumu içine almayan ve onunla bütünleşmeyen kentlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁷⁰

“Metropol kenti yalnızlığın, günlük çilelerin ve yüzeysel insan ilişkilerinin alanı olmanın ötesinde, mekânda köksüzlüğün, gelip geçiciliğin, eğretiliğin yeri olarak da işlenmektedir. Buna göre büyük kent, her an geriye dönmenin ve ya uzaklaşmanın hayal edildiği bir sürgün yeridir, mola vaktinde durup beklediğimiz ve hazırlıkları tamamladığımızda hemen yola çıkacağımız bir konaklama yeridir. Oysa tüm yerler gibi kentlerde insan açısından kelimenin dolu anlamında bir yaşam alanıdır. Yerleştiğimiz, demir atıp kök saldığımız, bağlandığımız, evcilleştirdiğimiz, aşına kıldığımız bir yaşam alanı.”⁷¹

İyi bir çevresel imge, kişinin kendisi ile dış dünya arasında uyumlu bir ilişki kurmasına imkan sağladığından duygusal olarak güven sağlamaktadır. Kişinin kaybolduğunda hissettiği korkunun aksine “yuva”nın tanıdıklığından dolayı yarattığı sıcaklık hissi, ayırt edici olduğu zaman daha da güçlenmektedir. Lynch bu örneklemesinin ardından belirgin ve okunaklı bir çevrenin, güven vermenin yanı sıra deneyimin derinliğini ve yoğunluğunu arttıran bir etkiye sahip olduğunu da belirtmiştir.⁷²

2.2. Kentsel Kimliğin Dönüşümü ve Tarihsel -Kültürel Değerleri Koruma

Belli bir toplum içinde doğup büyümüş her insanın bir canlı varlık olduğu, küçük bir çocukken büyüyüp olgunlaştığı, eninde sonunda yaşlanıp öleceği, onun kimliğini tanımlayan özellikler olarak algılanmaktadır. Elias, insanın kendi değişimlerinin oluşturduğu, büyüyen, olgunlaşan ve gittikçe yaşlanıp yok olan bir birey olma biçimindeki kimlik imgesini, çok geniş kapsamlı bir bilgi dağarcığına borçlu olduğunu ve bu değişim sürecinin kavramlaştırılmasının insanları en çok zorlayan sorunların başında yer aldığını

⁶⁹ İçli, 2010, a.g.m., 42.

⁷⁰ Oktay, 2011, a.g.m., 9.

⁷¹ Bilgin, N. (2011). Sosyal düşüncede kent kimliği. *İdealkent*, (3), 22.

⁷² Lynch, 2010, a.g.e., 5

düşünür.⁷³ İnsanın kimliğinin, benliği olduğu duygusu bulunmazsa sabit bir organizasyonu temsil etmeyeceğini ve kaygan bir zeminde hareket edip duracağını gösteren bir dizi kanıt gösterilebileceğini söyler. Bu nedenle insanların kendilerinden önceki çağlardan beri oluşturulan bilgi birikme sürecinin mirasçılığını yapmadan, değişimlerin geniş ve yaygın bütünü içinde kendisiyle aynı kalan bir kimliğin oluşturulmasının imkansız olduğunu belirtir. Belleğin mekâna ihtiyacı vardır, kendini bir grup olarak sağlamlaştırmak isteyen her topluluk, kimliklerinin sembolü ve hatıralarının dayanak noktası olarak bu tür mekânları yaratmak ve garanti altına almak ister.⁷⁴ Bellek canlıdır ve sürekli iletişim içinde varlığını sürdürür; bu alışverişin duraklaması, alışveriş içinde olunan gerçekliğin çerçevesinin değişmesi ya da kaybolması halinde unutmaya ortaya çıkar.⁷⁵

Mekânlar, belleğin içinde saklanan bilgiye göre şekillenen nesnelere. Sadece yaşamak için oluşturulmuş betonlar arasındaki boşluklar olmaktan öte; geleneklerin, alışkanlıkların yani kişisel ve toplumsal deneyimlerin yaşandığı alanlardır.⁷⁶ Hatıralar, yaşanan bir mekâna dayanır. Aile için ev, kırsal kesimde yaşayanlar için köy ya da vadi, kentsoylular için kentler ve bir coğrafyada yaşayanlar için o coğrafi bölge mekânsal hatırlama çerçevesini oluşturur. Mekâna, “ben”in çevresindeki, ona ait olan şeyler dünyası, onun maddi çevresi, benliğin taşıyıcısı ve destekleyicisi olarak kendisine dahildir. Bu şeyler dünyası (araç gereçler, mobilyalar, mekânlar, onların bize süreklilik ve istikrar görüntüsü veren özel düzeni) sosyal olarak belirlenir ve bunların değerleri, fiyatı, statüsü ve sembolik anlamları sosyal gerçekliklerdir.⁷⁷ Toplumun yaşam alışkanlıkları, gelenekler, sosyo-ekonomik koşullar, iklimsel özellikler gibi bireyin ve dolayısıyla da toplumun yaşam biçimine şekil veren etkenler fiziksel çevrenin düzenlenmesine de yansımaktadır. Bu nedenle fiziksel çevrenin öğeleri olan tek tek yapılar veya bu yapıların bir araya gelmesiyle oluşan kentsel dokular, kentsel mekânlar, sokaklar vb. toplumsal özellikleri yansıtır.⁷⁸ Kentsel doku, mimari ve mühendislik yapılarının varlıklarının sürdürülmesi,

⁷³ Elias, N. (2000). *Zaman üzerine*. (çev. V. Atayman). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin orijinali 2000’de yayımlandı), 96-97.

⁷⁴ Assmann, J. (2001). *Kültürel bellek*. (çev. A. Tekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 43.

⁷⁵ Assmann, 2001, a.g.e., 41.

⁷⁶ Avcı, 2003, a.g.m., 138.

⁷⁷ Assmann, 2001, a.g.e., 42-43.

⁷⁸ Tapan, M. (1991). Korumacılık üzerine ilke ve görüşler. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (Yayına Hazırlayan). *Çağdaş Kültürümüz, Olgular-Sorunlar*, İstanbul, Cem Yayınları, 456-457.

bu fiziksel verilerin bir kültürel dizgenin vazgeçilmez öğeleri olduğunun kabulü, korumanın işlevselliğini ve önemini ortaya koymaktadır.⁷⁹

Çevresel kimlik belirtileri ile kültürel değerler arasında önemli benzerlikler olduğundan korunan ve korunmasının yanı sıra canlı tutulan mimari ve kentsel kimlik toplumların, ülkelerin kültürel göstergesi olarak kabul edilmektedir.⁸⁰ Kültürel devamlılığın sağlanmasında oldukça önemli bir rolü olan tarihsel ve kültürel çevreyi koruma sadece işlevsel bir yararlılık kazandırmak ya da hayranlık uyandıran görünümlerinin korunmasının yanı sıra bunların yanında ortaya koydukları “kimlik”ten dolayı da önemlidir.⁸¹ Kimliğin inşa edildiğinden hareketle⁸² bireylerin kent ile kurduğu bağ, anılar ve anlam üzerinden tanımlandığında, bu anlamın özellikle kültürel geçmiş üzerinden inşa edilmekte ve ortak geçmişi temsil eden tarihi yapılarla beslenmektedir.⁸³

Kentin her dönemde farklı özelliklerle ortaya çıktığını söylemek mümkündür. “Her kent belli kimliksel özelliklerle kültürü yaratır, barındırır, kültürü ve kültürün ürünü olarak kendisi olur, başka bir anlatımla, kentle kültür arasındaki ilişki o kentin kimliğini kurar ya da oluşturur.”⁸⁴

Küreselleşme ve neoliberal politikaların etkisiyle, kentsel mekânlar birbirine benzeyen yapılaşmalarla tekdüzeleşmesinin yanısıra kentsel yaşam da giderek tek kültürlü bir hale gelmiş, diğer taraftan da dünya kentleri yarışında yerel kimliklerin önemi vurgulanmaktadır.⁸⁵ Kentsel kimlik kavramı ile birlikte “yerellik, gelenekselcilik ve korumacılık” gündeme gelmiştir.⁸⁶ Kent mekânları içinde geçmişle bağların kurulmasının, kimlik, yer ve aidiyet duygusunun artırılmasındaki rolü yadsınamayacağından kentin tarihini kentin ruhu olarak, kentin kendisini de halkın ortak belleği olarak görebilen yaklaşımlar önemlidir. Bu nedenle, eski ve tarihi binaların kentsel peyzajın parçası olduğu

⁷⁹ Tapan, M. (1998). Cumhuriyet döneminde doğa ve kültür varlıklarını koruyamamanın korunması, Y.Sey (Editörler), *75 Yılda değişen kent ve mimarlık*, İstanbul, Türkiye İş Bankası - Tarih Vakfı Yayınları, 199.

⁸⁰ Hacıhasanoğlu ve Hacıhasanoğlu, 1995, a.g.m., 50.

⁸¹ Özden, E.Ö., Görgülü, Z. (2006). Planlama- koruma ilişkisi üzerine yeni bir sistem önerisi, *Megaron YTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 1(4), 235.

⁸² Castells, M., 2006, a.g.e., s.12.

⁸³ Rochberg, M., Halton, E. (2010) *The meaning of things: domestic symbols and the self*, Cambridge, Cambridge University Press, 1981; Neill W.J.V., *Urban planning and cultural identity*, London, Routledge Publishing, 2004'den aktaran Birol Akkurt H.(2010). Mimari koruma disiplini sürdürülebilirlik, hedefler, olasılıklar. N. Özaslan, D. Özkut (Editörler) Mimari korumada güncel konular, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, 167.

⁸⁴ İnternet: Çotuksöken, B. (Şubat 2009). “*Kent, kimlik, kültür*”, Yerel yönetimler sempozyumu, İstanbul. Web:<http://www.Betulcotuksoken.com/kent-kimlik-ve-kultur> adresinden 01 Kasım 2011’de alınmıştır.

⁸⁵ Kiper, P. (2007). Küreselleşme sürecinde değişen kentler-yitirilen değerler, A. Mengi (Editör). *Kent ve politika: Antik kentten dünya kentine*, Ankara, İmge Kitabevi, 86.

⁸⁶ Ulu ve Karakoç, 2004, a.g.e., 59.

yerlerde, sosyo-ekonomik ve kültürel yapıya uyumlu koruma ve canlandırma önem kazanmaktadır.⁸⁷ Anıtlar ve kamusal sanat uygulamaları da kent mekânlarında anlamı, kimliği ve yönelimi güçlendiren diğer önemli öğelerden olup, kentsel yaşamda süreklilik duygusu oluşturarak yerleşik olma duygusunu desteklerler.⁸⁸

Kentsel kimliğin oluşumu ve değişimi, kent planlama kararları, koruma kararları ve uygulamalarıyla doğrudan bağlantıdır. Kentsel kimliğin zaman içinde değişmesi doğaldır ancak söz konusu değişim kentin genel karakterini değiştirmeye, yok etmeye başladığında önemli sorunlarla karşı karşıya kalınması söz konusudur.⁸⁹

2.2.1. Kentsel kimliğin dönüşümü

Kainatın temel kuralının değişim olduğu ve değişmeyen tek şeyin değişimin kendisi olduğu ön kabulünden hareketle kentler de binaları, sokakları, meydanları, kullanıcıları, sosyal donatıları vb. her bileşeniyle birlikte farklılaşmakta, değişmektedir. Herakitos'un düşüncelerine paralel bir şekilde Marx da günümüz toplumlarının, kaskatı bir kristal olmayıp, değişebilen ve sürekli olarak değişen bir organizma olduğunu düşünür. Ona göre⁹⁰; sanayileşme ve kentleşme de sermaye, emek, değer, para, sınıf ve birikim gibi süreçtir.

Değişim, “bir zaman dilimi içindeki değişikliklerin bütünü”; dönüşüm ise “olduğundan başka bir biçime girme, başka bir durum alma, şekil değiştirme, tahavvül, inkılap, transformasyon” olarak tanımlanmaktadır.⁹¹ Mekân, insanların farklılaşan zevk, beklenti ve ihtiyaçları doğrultusunda değişimler geçirerek varlığını sürekli kılmaya çalışır.⁹² Yaşanan değişimler sonucunda da, olduğundan başka bir biçime girip, şekil değiştirip, öncesinden bambaşka bir hale gelebilir yani bir dönüşüm yaşayabilir. Kentin kentlilere sunduğu imkanlar kentliyi değiştirirken kentli de zaman içinde kenti değiştirmeye ve dönüştürmeye başlar. İnsan sürekli değişim gösteren ve bu değişim sırasında eşyayı da değiştirme yeteneği olan bir canlı olarak kurduğu şehirleri de sahip olduğu teknik bilgi ve

⁸⁷ Oktay, 2011, a.g.m.,13.

⁸⁸ Oktay, 2011, a.g.m.,13

⁸⁹ Hacıhasanoğlu ve Hacıhasanoğlu, 1995, a.g.m., 46.

⁹⁰ Merrifield, A. (2012). *Metromarksizm şehrin Marksist bir hikayesi*, (çev. Ünver, N.) Ankara, Phoenix Yayınları, (Eserin orijinali 2002'de yayımlandı.), 58.

⁹¹ Türk Dil Kurumu. (1992). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK.

⁹² Demir, A. (2011). Türk edebiyatında toplumsal mekan kavramı ve Anadolu, E.O İncirlioğlu., B. Kılıçbay.(Editörler). *Mekan ve Kültür*. Birinci baskı. Ankara. TÜBİTAK-TETRAGON Kültür Araştırmaları Derneği Yayını,136.

imkanlar nispetinde değiştirmektedir. Bu düşünceden hareketle Baş,⁹³ durağan kentlerden söz edilemeyeceği gibi kentlerin değişiminin/dönüşümünün zorunlu olarak ortaya çıktığını belirtir ve kentlerin dönüşüm sebeplerini şöyle sıralar: Savaşlar, doğal afetler, salgın hastalıklar, ideolojiler, bilgi ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler, ulaşım yollarının değişmesi/farklılaşması, sermaye transferleri ve rant. İnsanla bağlantılı bir şekilde gelişen ve kaynağını da zaten insandan alan bu değişimler bazen olumlu ve ilerlemeye yönelik gelişmeler olabileceği gibi bazen de tam tersine olumsuz sonuçlar doğurabilir. Castells'in "...dönüşümün yolu cennetlere de, cehennemlere de veya cennetsi cehennemlere de çıkabilir." ifadesi ortaya çıkabilecek sonuçları özetlemektedir.⁹⁴

Kentler birbirleriyle benzeştikleri temel ortak özellikler taşıdıkları gibi birbirlerinden ayrıştıkları bazı özellikler de taşımaktadırlar hatta aynı kentin tarihsel gelişim sürecinde değişerek eskisinden farklı özellikler taşıyan bir hale geldiği de gözlenebilir. Böyle bir değişim kentsel kimliğin oluşumuna etki ettiğini belirterek *detaylı olarak incelediğimiz yapay çevre özellikleri ve toplumsal kimlikte meydana gelen değişime koşut olarak gelişmektedir. Toplumun tarihsel, demografik, kültürel, ekonomik, sosyal, psikolojik özellikleri değiştikçe kentsel kimlik de değişecektir. Buna bağlı olarak doğal ve yapay çevrenin ölçek, kapsam ve uzamı yani binaları, sokakları, meydanları, yerleşme örüntüleri; donatıları ve sembolleri, landmarkları değişecektir. Yani çevresel kimliği değiştikçe kentsel kimlik de değişecektir.*⁹⁵ Kentleşmenin farklı versiyonları kentsel kimlik tarafından belirlendiği gibi, kentsel kimlik de farklı kentleşmelerle her an yeniden kurulacaktır.⁹⁶

*"Toplumlar evrim geçirerek ilkel toplumlardan tarım toplumuna, tarım toplumundan sanayi toplumuna son olarak da sanayi toplumundan bilgi toplumuna dönüşmüştür."*⁹⁷

Toplumların yaşadığı bu dönüşüm kentlerde görünür hale gelmiş ve bu süreçte kentler de dönüşmüştür. Toplumda meydana gelen değişimler hangi ölçekte olursa mekânda da değişimlere neden olmaktadır. Keleş'in ifadesiyle,⁹⁸ "Kentler, bağlı oldukları ekonomik ve toplumsal dizgelerin bir parçası, minyatürü, aynasıdırlar. Genel yapının tüm özellikleri, güzellikleri ve hastalıklarıyla birlikte onlara da yansır."

⁹³ Baş, A. (2012). Kentsel dönüşümün/değişimin dinamikleri: tarihi süreçte İstanbul'un 1500 yıllık dönüşümü, *Mekansal değişim-dönüşüm, 8 Kasım dünya şehircilik günü 36. kolokiyumu bildiriler kitabı*, Ankara, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 385.

⁹⁴ Castells, M.,2006, a.g.e., 6-7.

⁹⁵ Ünügür,1996, a.g.m., 43.

⁹⁶ Nalçaoğlu, 1999, a.g.e., 65.

⁹⁷ Drucker, P.F. (1993). *Kapitalist ötesi toplum*, (çev. Çorakçı, B.) İstanbul, İnkılap Kitabevi, 66.

⁹⁸ Keleş, R.(2005) Kent ve kültür üzerine, *Mülkiye*, 29 (246), 9.

Kurtuluş,⁹⁹ mekânsal dönüşümleri incelerken tarihsel, yerel ve ulusal potansiyellerle dünyadaki toplumsal ve ekonomik dönüşüm süreçlerinin karşılaştırılması gerektiğini düşünerek yaşanan dönüşüm sürecini üç evreye ayırarak inceler. Birinci evrenin 19. Yüzyılda yaşanmaya başladığını ve kapitalizmin yükselişinin birbirine bağımlı üç boyutunu oluşturan sanayileşme, kentleşme ve modernleşmeyle şekillendiğini belirtir. sanayi kapitalizminin, toplumsal, mekânsal, yönetsel ve ideolojik tezahürü olarak ortaya çıkan modernite, ulus devletinin oluşumu ve kentleşme süreçlerinin eş zamanlı ve birbirini destekleyen unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu etkilerle kentsel alanlarda kapitalizm, sanayileşme ve göçle birlikte ortaya çıkan hızlı dönüşüm öncelikle batıda sanayileşen kentlerin dönüşümünde etkili olmuştur. İkinci evre; İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın yeniden inşası sürecinde ve Amerika'da refah devleti politikalarının da desteğiyle orta sınıflara yeni bir yaşam şekli sunan alt kentleşme dönemidir. Sayıları giderek artan ücretli kesimler, kent merkezine belirli bir uzaklıkta kurulmuş olan orta sınıf alt kentlerine yönelirken; boşalttıkları eski kent merkezleri ise daha düşük gelir gruplarının ve çoğunlukla etnik azınlıklar, siyahlar ve yeni göçmenlerin gettolarına dönüşmüştür. Büyük çaplı göç hareketleriyle ciddi nüfus baskılarıyla karşı karşıya kalınan bu süreçte; politik iktidar eliyle sürdürülen planlama ve mekânsal modernleşmenin kalıplarını aşan kontrolsüz ve “kendine özgü” bir kentleşme süreci yaşanmıştır. Üçüncü evre ise, kapitalizmin 1970'lerden itibaren içine girdiği krize bağlı olarak dünyada üretimin ve mekânsal yapıların radikal olarak yeniden ölçeklendirildiği ve yapılandırıldığı küreselleşme dönemidir.

Çağdaş toplumsal yapılanmanın son iki yüzyıllık tarihi incelendiğinde, kendisini daha önceki toplumsal yapılardan ayıran kopuş ve dönüşümde “modernlik” kavramının belirleyici olduğunu söylemek mümkündür.¹⁰⁰ Bilgin,¹⁰¹ modernizmden bahsederken birbirine karışan üç ayrı gelişmeden bahseder. Birincisi, farklı toplumsal gruplara ait aktörlerin bağımsız davranışlarının birbirini beslemesiyle kendiliğinden gelişen ve büyüyen ve bütün toplumu saran bir alt üst oluş ve kabuk değiştirme süreci. İkincisi, bu büyüme, genişleme ve dönüşüm sürecini yeni davranışsal ve kurumsal normlara bağlama çabasını içeren iradi bir yeniden inşa süreci. Ekonomik ve toplumsal dinamiklerle bunları yönlendirmeye çalışan siyasi ve hukuki çerçeveyi içeren bu iki boyut bir arada

⁹⁹ Türkün, A. ve Kurtuluş, H. (2005). Giriş, H. Kurtuluş (Yayına Hazırlayan), *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, İstanbul, Bağlam Yayınları, 11-13.

¹⁰⁰ Yırtıcı, 2005, a.g.e., 2.

¹⁰¹ Bilgin,İ. (1995) Modernizmin şehirdeki izleri, *Defer*, (23), 86.

modernleşme olarak adlandırılmaktadır. Üçüncüsü ise, bu toplumsal yapının altındaki boşlukları, içindeki gevşeklikleri ifade etme, dile getirmeye çabalayan ve modernizm olarak adlandırılan süreçtir. Bilgin¹⁰² mimarlık ve şehirciliği ya da yapılı çevre üretimindeki gelişmeleri incelediğinde modernleşmenin yarattığı boşlukların gevşekliklerin ifade edilmesiyle yetinilmeyip, bunların doldurulmaya, örülmeye çalışıldığı kanaatine varmakta ve bunun nedeninin bu alandaki eleştirel ve düşünsel ürünlerin, davranışların, siyasi ve hukuki kurumları etkilemiş hatta onları yönlendirmiş olmasında görür. Kentlerin kabuk değiştirme ve modernleşme süreçlerinin genellikle şu izleri taşıdığını ileri sürer:¹⁰³

1. Modern topluma özgü yeni kurumları barındıran binalar (vilayet, adliye, hastane, üniversite, banka, büro gibi resmi ve sivil yönetim/hizmet binaları),
2. Bulvar ve caddelerden oluşan sirkülasyon şebekesi,
3. Demiryolu eksenleri ve onları noktalayan garlar,
4. Planlı konut mahalleleri.

20. yüzyılın ikinci yarısında ekonomik temelli toplumsal bir değişimin yaşanmaya başladığı söylenebilir. Kapitalist ekonominin kendisini tüketim ilişkileri temelinde yeniden yapılandırması, toplumsal yapının da bu yönde dönüşümüne neden olmuş; sosyal bilimlerde tüketim kuramsal çalışmalara konu olmuş ve “tüketim toplumu” kavramı yaygınlık kazanmıştır.¹⁰⁴ Kapitalizmin toplumsal yaşamı dönüştürmeye başladığı ilk yıllardan itibaren, piyasada dolaşıma çıkan ürünlerin tüketilme biçimleri ve buna ait mekânsal düzenlemeler, geleneksel ilişkilerden ve biçimlerden ayrılmaya başlamıştır.¹⁰⁵ Kahraman,¹⁰⁶ birbirinden tarihsel olarak çok farklı olan iki mekânın kapitalizm açısından, pazarda alınıp satılan soyut birer parsel ya da binadan başka bir şey olmadığını ifade eder. Urry ise,¹⁰⁷ Batı’daki sanayi kentlerinin bir çoğunun “sanayisizleşme” olarak adlandırılan sürecin sonunda “üretim mekânları” olmaktan “tüketim mekânları” olmaya doğru evrildiğini ve küresel ekonomi içinde hizmet sektörünün en önemli kazanç alanını oluşturduğu mekânlara dönüşmekte olduğunu belirtmektedir.

¹⁰² Bilgin, İ.,1995, a.g.e., 86.

¹⁰³ Bilgin, İ.,1995, a.g.e., 87.

¹⁰⁴ Yırtıcı, 2005, a.g.e., 100-101.

¹⁰⁵ Yırtıcı, 2005, a.g.e., 103-104.

¹⁰⁶ Kahraman, T. (2012). Kentsel mekana ait yasal düzenlemelerin yeni tanımı: ayrıcalık ve istisna, *Mekansal değişim ve dönüşüm, 8 Kasım dünya şehircilik günü 36. kolokyumu bildirileri kitabı*, , Ankara, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 122.

¹⁰⁷ Urry, 1999,a.g.e., 209.

Modern yaşamın karmaşıklık ve çelişkilerini barındıran yeni bir mimarlık söyleminin doğmasıyla post-modernizm kentlerde etkilerini göstermeye başlamıştır. Modern mimarlığa tepki niteliğinde doğan post-modern mimarlık kendisini farklılıkların vurgulanması, gündelik yaşama ait göstergeler sisteminin mimarlığın biçim repertuarına dahil edilmesi, kentlerin determinist bir planlamanın ürünü olarak kurulması yerine farklı sosyal ve kültürel grupların bir araya geldiği bir mozaik olarak algılanması yönünde bir söylem geliştirmiştir.¹⁰⁸

Harvey, zaman ve mekânının nesnel özelliklerinin, maddi süreçlerin özelliklerinden bağımsız olarak kavranamayacağını düşünür. Bu kavramları temellendirmenin ancak maddi süreçleri araştırmakla mümkün olacağını düşünür. Toplumsal yaşamın yeniden üretimine hizmet eden maddi pratik, zamanın ve mekânın nesnellliğini yaratır. Bu pratiğin coğrafi ve tarihsel bakımdan farklılaşması ölçüsünde, toplumsal zaman ve toplumsal mekân da farklılaşır. Yani toplumsal zaman ve toplumsal mekân gündelik yaşam pratiklerinin farklılaşmasına koşut olarak dönüşür.¹⁰⁹ Kentsel kimliğin inşasında gündelik hayata dair olan mekânlar oldukça önemlidir. Çünkü kabaca gündelik ilişkilerin ürünlerinin yansıması olarak algılanabilecek olan kentsel mekân, aslında gündelik hayatın mekânıdır.¹¹⁰ Toplumsal hayatta bireylerin eylemleri (aynı ya da farklı amaçlarla da olsa) çalışma, alışveriş, kültür, sanat vb. faaliyetlerin yürütüldüğü yerlerde ve belirli toplumsal etkileşimlerin gerçekleştiği alanlardan oluşan bir coğrafi örüntü içinde meydana gelir.¹¹¹ Kentlileri bir araya getiren, buluşturan ve bir arada tutan bu alanların zenginliği, kentin sosyal ve kültürel zenginliğini ifade eder. Kentlinin bu alanları kullanma biçimi ve özgürlüğü, kamusal etkinliklerin miktarı, çeşitliliği ve ulaşım imkanları, kentteki mekânsal ve sosyal pratikleri arttırır. Değişen zaman ve mekân içerisinde anlamlar ve sosyal pratikler, alışkanlıklar ve rutinlerle birlikte yeniden üretilirler.¹¹² Gündelik hayat mekânlarında yaşananlar, hatıralarda yer eden görüntüler, bu mekânlarla özdeşleşerek hatırlanır. Bu mekânsal görüntüler aktarılması kolay, tarihsel bir bellek yaratır.¹¹³ Gündelik hayat içinde olagelen bazı etkinlikler sadece kentsel hayatı biçimlendirmekle kalmaz,

¹⁰⁸ Yırtıcı, 2005, a.g.e., 102.

¹⁰⁹ Harvey, 1999, a.g.e., 230.

¹¹⁰ Akış, T. (2009). Gündelik hayat ve kentsel mekân: Yüksel Yaya Bölgesi'nde yürümek, (Derleyen) Güven A.S., *Başkent üzerine mekân- politik tezler: Ankara'nın kamusal yüzleri*, İstanbul, İletişim Yayınları, 77.

¹¹¹ Harvey, 1999, a.g.e., 238.

¹¹² Uludağ Z. (2011). Kamusal alanda yeni bir deneyim; değişen mekânsal pratikler ve Ankara Cer Atölyeleri, E.O İncirlioğlu., B. Kılıçbay.(Editörler). *Mekan ve kültür*. (Birinci baskı). Ankara. TÜBİTAK-TETRAGON Kültür Araştırmaları Derneği Yayını,149.

¹¹³ Sumbas, A. (2013). Türk modernleşmesi'ni Ankara Palas üzerinden okumak: Dogu'dan Batı'ya açılan bir pencere, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31(1), 174.

kentliyi de kenti değiştirme sürecine katar.¹¹⁴ Egemen ideolojinin temsili mekânı haline gelen kent, yeni bir kentli inşası anlamına gelmektedir. Kentlinin üretilen mekânı deneyimlemesiyle de yeni bir bellek inşası gerçekleşir. İdeolojinin ürettiği imajlar yardımıyla yeniden inşa edilen bellek, kentlinin mekânsal kullanım pratikleriyle sürekli bir dönüşüme neden olur.¹¹⁵

Lefebvre, tarımın hakim olduğu dönemden gelen yerel ve bölgesel özgünlüklerin ortadan kalkmadığını hatta buradan gelen farklılıkların hala bir şekilde kendini gösterdiğini ancak tarımsal üretimin, sanayi üretiminin bir parçası olma yönünde bir değişim geçirdiğini bir gerçeklik olarak görür. Etkilerini tüm alanlarda, bölgelerde, ülkelerde, kıtalarda göstermekte olan bu dönüşümün hem nedeni hem de sonucu olarak ekonomik büyüme ve sanayileşmeyi görür. Ona göre, köylü yaşamına ait geleneksel topluluk yani köy, dönüşüme uğramakta; sanayiye ve sanayi ürünlerinin tüketimine entegre olmaktadır sonuçta köylüler için eski köy ortadan kalkmakta ve köy-kentler görünür hale gelmektedir. Sanayileşme ve kentleşme ilerlerken büyük kentler parçalanarak banliyöler, toplu konutlar veya sanayi kompleksleri, kentleşmiş kasabalardan farklı görmediği uydu kentler gibi çıkıntılar doğmaktadır. Küçük ve orta büyüklükteki kentler de ya metropollerden bağımsızlaşmakta ya da onların yarı-sömürgeleri haline gelmektedir. Kentsel anlamda yaşanan bu dönüşümlerin bazılarının ani, bazılarının ise kademeli, öngörölmüş ve tasarlanmış olduğunu düşünür.¹¹⁶

Kent, erken modernite döneminden kalkınma ekonomisi dönemine kadar kapitalizm tarafından “emeğin yeniden üretiminin mekânı” olarak algılanırken, neoliberal politikalar ve küreselleşmeyle birlikte değişime uğrayarak “sermayenin yeniden üretiminin mekânı” haline gelmiştir.¹¹⁷

Fiziksel mekân çok çeşitli ilişkiler ve görünümlemlerle gündelik hayatın bir parçası haline gelmektedir. Gündelik hayatın mekânları ve onun merkezinde yer alan konutun kendi iç mekânları yani mutfak, banyo, salon vb. arasındaki farklılaşmadan, bu mekânlara

¹¹⁴ Akış, 2009, a.g.e., 77.

¹¹⁵ Binboğa S. (2011). Cumhuriyet dönemi Ankara’ında kolektif bellek inşasının insan duyumlu bir yorumu, E.O İncirlioğlu., B. Kılıçbay.(Editörler). *Mekan ve kültür*. (Birinci Baskı). Ankara. TÜBİTAK-TETRAGON Kültür Araştırmaları Derneği Yayını, 12.

¹¹⁶ Lefebvre, H. (2013). *Kentsel devrim*, (çev. Sezer, S), İstanbul, Sel Yayıncılık, (Eserin orijinali 1970’de yayımlandı) 9-11.

¹¹⁷ Sert E., Karpuz H.,Akgün G.(2005). Küreselleşme sürecinde değişen kent kavramı; mekan ve politikleşme üzerine bir okuma çalışması, *Planlama*, (29), 102.

ait donatıların ne tür bir üretim örgütlenmesinin ürünü olduğuna kadar bir çok faktör mekânsal dönüşümü etkilemektedir.¹¹⁸ Toplumun özellikleri, mekânda görünür hale gelmekte; toplum kimliğini mekâna yansıtmaktadır. Alver,¹¹⁹ toplumsal kimliğin, mekâna adeta kazınarak bir gelenek ve bilinç oluşturduğunu bu nedenle de toplumsal yapı ve değişimleri gözlemlemek için mekânın bir göstere olduğunu düşünmektedir. Reel üretimin servis hizmetlerinin gerisinde kalması ve beyaz yakalıların sayısının artması ve buna bağlı olarak ofis, plaza, işyeri gibi gündelik hayatın içindeki yeni mekânsal organizasyonlar ve kapitalist sermayenin yoğunlaştığı tüketim mekânları da yaşanan dönüşümü etkilemektedir.¹²⁰ Bir evde minderlerinin yerini koltuk takımlarının almasından, apartmanlaşmanın ya da modern alışveriş merkezlerinin sayısının artmasına kadar tüm mekânsal değişimler topluma ayna tutmakta, toplumun algı ve tutumlarındaki değişimi yansıtmaktadır.¹²¹ Yani ekonomik, siyasi ve idari yapıdaki ve kamu politikalarındaki değişimler kentsel kimliğin dönüşümünde etkili olmaktadır. Hızla küreselleşen modern dünyanın karmaşık sorunları içinde mekân yaşanan dönüşüm sürecinde toplumun her alanını etkileyen ekonomi başta olmak üzere, coğrafya, sosyal bilimler, siyaset bilimi, mimarlık vb. bir çok disiplindeki değişimlerden etkilenmiş ve tüm bu disiplinlerin çalışma konusu haline gelmiştir.

2.2.2.Tarihsel-kültürel değerleri koruma

Kentsel kimlik kısaca bir kenti bir diğerinden ayıran ve o kenti “o kent” yapan özelliklerdir diyebiliriz.¹²² Kentsel kimliğinin temel değerlerini, tarihsel-kültürel birikim oluşturmaktadır ve kentin belleği de, *mekân(yer)-zaman-anı-kimlik* birlikteliğinden oluşmaktadır. Kentte, zaman içindeki toplumsal ve mekânsal değişimin, yaşayanlar üzerinde bıraktığı toplu izlenimler kent kimliğini oluşturmakta ve kentsel kimliklerinin önemli belirleyicileri de genelde, yerleşmelerin tarihi dokuları içinden çıkmaktadır.¹²³ Bu nedenle gerekli olan kentsel yenilemeler yapılırken tarihsel-kültürel değer taşıyan mekânların korunması kentsel kimlik açısından önem kazanmaktadır.

¹¹⁸ Yırtıcı, 2005, a.g.e.,16.

¹¹⁹ Alver, K. (2010). *Steril hayatlar*, İkinci Baskı, Ankara, Hece Yayınları, 19.

¹²⁰ Yırtıcı, 2005, a.g.e., 16-17.

¹²¹ Alver, 2010, a.g.e.,19.

¹²² Berdi Gökhan, Ç. (2001). Kent kimliği kavramı ve Ankara'da imar uygulamaları, *Ankara'da kentleşme ve yerel yönetimler sempozyumu bildiriler kitabı*, Ankara, TMMOB Makine Mühendisleri Odası Yayını, 25.

¹²³ Kiper, H.P. (2004). *Küreselleşme sürecinde kentlerin tarihsel-kültürel değerlerinin korunması-Türkiye-Bodrum örneği*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 20-21.

Tarihsel ve kültürel değerleri koruma konusunda geliştirilecek davranış ve politikalar bilimsel, nesnel ve evrensel olmalıdır. Aksi takdirde tarihsel ve kültürel miras sosyal, ekonomik ve toplumsal yaşama katılabilecek bütünleşik bir anlayış sergileyemez ve tahrip olur. Ayrıca kent kimliği ile kent kültürünün sürdürülmesinde kesintiler ve tanımsız dönemler ortaya çıkar.¹²⁴

Tüm dünyada hem kentsel mekânlar ve kent yaşantısı giderek aynılaşmakta hem de dünya kentleri yarışında yerel kimliklerin önemi vurgulanmaktadır. Eğer Türkiye'deki kentler de söz konusu bu yarışa katılacaksa son yıllarda giderek yaygınlaşan tüketim mekânları yerine, doğal ve kültürel değerlerin korunduğu yerel özgünlüklerin kentsel mekânlarda öne çıkarılması gerekmektedir. Tarihi ve kültürel miras konusunda oldukça zengin olan Anadolu kentlerinin bu yönde yapacağı çalışmaların, onları ayrıcalıklı bir konuma taşıyacağı göz ardı edilmemelidir.¹²⁵

2.2.3.Tarihsel-kültürel değerleri koruma nedenleri ve yöntemleri

Kültür varlıkları, yer üstünde, yer altında ya da su altında var olan, geçmiş kültürlere ait bilgiler veren belge niteliğindeki taşınır ve taşınmaz eserlerdir. Taşınır kültür varlıkları, bir kültürün sosyal, ekonomik, politik, kültürel, tarihsel, teknik/teknolojik, estetik niteliklerine ilişkin belge değeri olan her türlü taşınır varlıktır. Taşınmaz kültür varlıkları, 'anıt'lar (yapı, yapı grupları) ve 'sit'ler (korunması gerekli alanlar)dir. Anıtsal yapılar işlevlerine göre, dini yapılar (tapınak, kilise, havra, mescit, cami, tekke, dergah, zaviye, imarathane, türbe, kaya mezarı), eğitim yapıları (medrese, okul), ticari yapılar (kervansaray, han, arasta, bedesten, kıraathane, mahalle bakkalı, fırın, imalathane, sabunhane), askeri yapılar (kale, sur, kule yapıları, baruthane, cephanelik, tabya), temizlik yapıları (hamam), konutlar (büyük ölçekli konutlar, saray, köşk, yalı, kasır), diğer yapı türleri (sebil, çeşme, köprü, saat kulesi, belediye yapısı, mil taşları), geleneksel konutlar, yapı grupları (küllüye) olarak sınıflandırmak mümkündür.¹²⁶

Kuban, günümüzde tarihe ve geçmişin ürünü olan maddi ve manevi verilere bakış açısının değiştiğini, bir bakıma geçmişin yeni bir yorumu bir yenileşme aracı ya da yeni bir

¹²⁴ Görgülü, Z. (2007). Kültür mirasımızın korunması üzerine bir kez daha düşünürken, *A. Mengi (Editör). Kent ve planlama geçmişi korumak geleceği tasarlamak*, Ankara, İmge Kitabevi, 39.

¹²⁵ Kiper, 2007, a.g.e., 86.

¹²⁶ Asatekin, N.G. (2004). *Kültür ve doğa varlıklarımız neyi, niçin, nasıl korumalıyız?*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını.

dünya görüşü olduğunu belirtmektedir. Ona göre, tarihe bakış açısındaki bu değişikliğin nedeni “eskinin daha iyi olduğuna inanmak”tan ziyade, tarihin maddi ve manevi verilerinin toplum yaşamını zenginleştireceğine inanmaktan kaynaklanmaktadır. Tarih bilinci geçmişte yaşamak değil; kendi kimliğini yapan öğeleri tanıyarak, onları bugünün ışığında, bugünü de onların ışığında yorumlamaktır.¹²⁷

Korumacılığa gereksinim duyulmasının nedenlerini sorgularken Tapan, “öncelikle geçmişi bir bütünsellik içinde tanıma isteği” nin geldiğini belirtmektedir. Koruma olgusu, yeni kültür sentezlerinin oluşumuna ışık tuttuğu gibi, kültürel değerlerin üst üste tabakalaşması sonucu oluşan günümüz kültür değerlerinin daha iyi tanınmasına ve değerlendirilmesine imkan sağlamaktadır.¹²⁸ Kültür varlıkları, bireyleri birbirine bağlayan en önemli öge olan “ortak geçmiş”in en somut simgeleridir. Bu nedenle korumanın, bireylerin birbirleriyle olan bağını güçlendirmek gibi toplumsal bir amacı bulunmaktadır.¹²⁹ Tarihsel ve kültürel değerler çevre imgesinin oluşması açısından oldukça önemlidir. Uygar ve uzun bir tarihi deneyime dayalı bir çevre imgesi kendisini oluşturan öğelerin sayısal çokluğu, farklılığı, bakımı, onlara bağlı anıların toplum belleğindeki yeri, onlara verilen değer ve harekete geçirebildikleri etkinliklerin yoğunluğuyla anlam kazanmaktadır.¹³⁰

Tekeli, kentsel korumanın, temel yargısı “doğru ve yanlış” olan “bilgi”den de, “güzel ve çirkin” olan “estetik”ten de farklı olarak temel yargısı “iyi ve kötü” olan bir “ahlak” alanı olduğunu düşünmektedir.¹³¹ Türkiye’deki kentsel alanlardaki korumacı tutumları ya da ahlakı savunmalarının bu savunmalarını dört farklı biçimde temellendirdiğini belirterek şu şekilde açıklamaktadır:¹³² Bunlardan birincisinde, bireylere sağlıklı bir tarih bilinci kazandırmanın ve bunun için de tarihsel geçmişin simgelerini ve işaretlerini taşıyan bir çevrenin gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Geçmişin aynen canlandırılmasını öngören nostaljik bir özlemden ziyade yeni yaşamın içinde geçmişin simgelerini taşıyan bir çevre öngörülmektedir. Bu çevrede toplumsallaşan bireyin kültürel sürekliliği daha kolay algılayacağı ve tarih bilincine sahip olmasının kolaylaşacağı düşünülmektedir. Tarihi kent

¹²⁷ Kuban, D. (1986). Türkiye’de tarihi çevre korumanın kültürel boyutları, *Tarihi kentlerde planlama/düzenleme sorunları, Türkiye 11. Dünya şehircilik günü kolokyumu*, Ankara, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yayını, 37.

¹²⁸ Tapan, 1998, a.g.m, 199.

¹²⁹ Tapan, 1998, a.g.m., 199.

¹³⁰ Kuban, 1986, a.g.e., 39.

¹³¹ Tekeli, İ. (2009). *Kültür politikaları ve insan hakları bağlamında doğal ve tarihi çevreyi korumak*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 91.

¹³² Tekeli, 2009, a.g.e., 94-95.

dokularının ve bu kentlerdeki mimari, kentsel kültür mirasının korunurken, tarihi kentlerin olduğu gibi dondurulması fikri bu gün geçerliliğini korumamaktadır. Planlama ve düzenleme çalışmalarıyla kentsel ölçekte restorasyonun yanı sıra bu bölgelerdeki yaşam koşullarının rehabilitasyonuna yönelik çalışmalar da yapılmalıdır.¹³³

İkinci tür temellendirme, korumayı ulusal benlik yaratmakta bir araç olarak görmesi nedeniyle daha dar kapsamlı bir amacı gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Ulusallık ideolojisi çoğu kez bir ülkenin tüm tarihini kapsayacak genişlikte olmadığından böyle bir yaklaşımla şekillenen korumacılığın amacı darlaşır, seçmeci hale gelir hatta geçmişin korunmasından ziyade, yeni ideolojiye uygun yeni geçmişler yaratılmaya çalışılır. Üçüncü tür temellendirme de esas olan “değerli” olanı koruma yaklaşımıdır. “Değerli” olanı belirlemede kriterin ne olacağı açık değildir; korunması gerekenin tek başına tarihselliği gerekçe oluşturmaz, sanatsal açıdan, kültürel açıdan, çevresel açıdan da değer taşıması gerekir. Ayrıca herhangi bir kuşağın değer yargısına dayanarak verilecek koruma kararının sonraki nesiller açısından pek çok yanlıgı içermesi olasıdır. Dördüncü tür temellendirme de korumaya kültürel turizm açısından yaklaşılarak, ticari bir amaçla ele alınmaktadır. Korumanın nedeni turistler vasıtasıyla elde edilecek gelir olduğunda neyin korunacağı turistlerin varsayılan beğenisi baz alınarak değerlendirilecektir.

Tekeli eğer korumaya ayrılan kaynaklar sınırsız olsaydı bu dört temellendirme biçiminden birincisinin en kapsamlısı olduğundan ve diğer üç amacı da bir ölçüde içerebileceğinden korumacılıkta değişik saptamalara karşı ölçülü bir çizgiyi temsil ettiğinin söylenebileceğini belirtir. Ancak korumaya ayrılan kaynaklar sınırlı olduğuna göre ortaya çıkacak “öncelikler” sorununu çözmek için birinci amacı temel alarak, önceliklerin saptanmasında kullanılan ölçütlerde katılışmadan ve sürekli olarak elde edilen sonuçları birinci amaca göre irdelemek gerektiğini belirtmektedir. Sorun kavramsal düzeyde değil pratikte önceliklerin saptanmasında ortaya çıktığından çözümün de aynı şekilde pratikte çözülmesi gerektiğini düşünmektedir.¹³⁴

¹³³ Çubuk, M. (1989) Tarihi kentlerde planlama- düzenleme sorunları tema açıklaması, *Tarihi kentlerde planlama/ düzenleme sorunları, Türkiye 11. Dünya şehircilik günü kolokiyumu*, Ankara, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Matbaası, 23.

¹³⁴ Tekeli, 2009, a.g.e.,95-96.

Kuban, korumanın kültürel statüsünün de önemli olduğunu belirtirken, eskinin toplum katında bir değere sahip olabilmesi için, toplum kültüründe olmasa bile en azından karar vericilerin kültüründe olması gereken kriterleri şu şekilde sıralamıştır:¹³⁵

- Fiziksel çevrenin varlığına ve fiziksel çevrenin estetik boyutuna karşı duyarlı olmak,
- Kent ve yapı olgusunun tarihten gelen bir yaygın simgesel içerik kazanmış olması (pratik bağlamda eski yapının çağdaş bir içerik ve kullanıma kavuşturulabileceğini öğrenmiş olmak)
- Kültür ve ekonomi karşılığında gerekirse kültüre öncelik verebilecek bir kültür düzeyine erişmiş olmak.

2003 yılında ICOMOS'un "Mimari Mirasın Analiz, Koruma ve Yapısal Restorasyon İlkeleri" belgesinde "mimari koruma" ile "tıp" disiplini arasındaki benzerlikten hareketle mimari korumanın aşamaları tıptaki gibi hastanın hikayesi, teşhis, tedavi, kontrol olarak tanımlanmıştır. Buna göre tarihi bir yapının korunması için, yapının bugüne kadar geçirdiği dönemleri ve müdahaleleri anlamak amacıyla "hikayesi"nden başlanarak incelenmeye başlanmalı, bilimsel analizlere dayanılarak mevcut sorun ya da sorunlar "teşhis" edilmeli, bunun sonucunda yapının ihtiyaç duyduğu "tedavi" saptanmalı ve uygulanmalı, müdahale sonrası yapılacak "kontrol"lerle de müdahale sonuçlarının sürekli izlenmesi gerekmektedir.¹³⁶ Altınöz, aslında uzun süredir "önleme tedaviden iyidir" sloganıyla var olan ve tarihi yapılarda kapsamlı müdahaleleri gerektirecek ciddi problemler çıkmadan, yapıyı sürekli izleyerek, bakım ve basit onarımlarla yaşatmayı önemseyen yaklaşımı da "koruyucu hekimliğe" benzetmenin mümkün olduğunu belirterek tıpla mimari koruma arasındaki bir başka benzerliğe de dikkat çekmiştir.¹³⁷

2.2.4.Tarihsel- kültürel değerleri koruma politikaları

Kültürel ve doğal değerlerin korunması ve çağdaş yaşam içerisinde değerlendirilmesi önem kazanıp giderek tüm ulusların ortak uğraşısı haline gelmeye başlayınca, gerek ulusal gerekse uluslararası ölçekte birçok yasal düzenleme yapılmıştır ve yapılmaya devam edilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde, ilk önce tarihsel ve kültürel varlıklarla ilgili temel

¹³⁵ Kuban, 1986, a.g.e., 39.

¹³⁶ Bilgin Altınöz, A.G.. (2007). Mimari koruma uygulamalarına genel bir bakış , *Mimarlık*, 44(338), 30.

¹³⁷ Bilgin Altınöz, 2007, a.g.m., 30.

uluslararası düzenlemelerle ilgili kısaca bilgili verilecek ardından da ulusal ölçekteki yasal düzenlemeler incelenmeye çalışılacaktır.

2.2.4.1. Bazı dünya ülkelerinde koruma politikalarının gelişimi

1462’de Roma’da II. Pius’un tarihi anıtların yıkılmasını ve zarar görmesini yasaklamasıyla başlayan¹³⁸ korumaya ilişkin tedbirler hem oldukça sınırlıdır hem de tek eserlerin korunmasına yönelik çabalardan öteye gitmemiştir. Koruma uluslararası düzeyde ilk defa 1904’te Madrid’deki Mimarlar Kongresinde ele alınmıştır. Ancak tarihi dokunun korunmasına yönelik uluslararası tartışmaların, I. Dünya Savaşı’nın yıkımı yaşandıktan sonra hız kazandığını söylemek mümkündür.

1930’larda İtalya, Fransa ve Polonya’da sitlerin korunmasına ilişkin ilk yasalar yürürlüğe girmiştir.¹³⁹ 1931 yılında uluslararası miras ve uluslararası dayanışmanın yasal ve bilimsel olarak ele alındığı ilk girişim olan “Atina Uluslararası Konferansı” düzenlenmiştir.¹⁴⁰ Ardından Uluslararası Modern Mimari Kongresi sırasında ele alınan “Şehir Planlama Sözleşmesi” (Atina Sözleşmesi) 1933 yılında kabul edilmiştir ve kongrenin sekreterliğini yapan Le Corbusier tarafından 1941’de basılmıştır. Sözleşmeye katkı sağlayan uzmanlar tarafından 33 Avrupa ve Amerika kentinde yapılan araştırma sonuçlarının değerlendirilmesiyle hazırlanmış olan belgenin 65-70. maddelerinde,¹⁴¹ eski bir kültürü ifade eden ve genel bir ilgi konusu olan mimari değerlerin korunması gerektiği ancak bu yapılırken halkın sağlığından fedakarlık edilemeyeceği, bu eserler korunurken doğabilecek zararlara engel olmak için gerekli tedbirlerin araştırılması, tarihi anıtların etrafındaki sefalet yuvalarının ortadan kaldırılarak yeşil alanlara dönüştürülebileceği, sözde estetik kaygılarla tarihi bölgelerde yapılan yeni binalarda geçmişin üslubuna bağlı kalmanın zararlı sonuçlar doğurduğu bu uygulamanın devam etmemesi gerektiği belirtilmiştir. Sözleşme metni daha sonra yayınlananlardan farklı olarak taraf ülkeleri bağlayıcı olması ve taraf ülkelerin maddelere uygun hareket edeceklerini taahhüt etmeleri üzerine hazırlanmamıştır. Her madde kısa öneri ve tavsiye cümlelerinden oluşmakta olup altında gerekçeleri açıklanarak kaleme alınmıştır. Kullanılan bu üslup dönemin bir özelliği

¹³⁸ Uzel, A.(1989). Tarihi kentlerin korunmasında yeni yasal düzenlemelere göre yerel yönetimlerin olanakları (Edirne’de bu olanaklar nasıl kullanılabilir?), *Tarihi kentlerde planlama/düzenleme sorunları, Türkiye 11. Dünya şehircilik günü kolokyumunu*, Ankara, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Matbaası, 94.

¹³⁹ Uzel, 1989, a.g.e., 94.

¹⁴⁰ Eke, F., Özcan, Ü. (1988). Tarihi dokunun korunması ve uluslararası deneyimler, *Mimarlık*, 229(2), 35.

¹⁴¹ *İnsanca yaşamak için şehir ve konut(Le Corbusier’in katkılarıyla)*, (çev. Yörükcan, A.) T.Yörükcan (Derleyen ve Yay. Haz) Ankara, Babil Yayınları, 79-82.

olabileceği gibi faydalanılan metnin anlaşmanın orijinal hali olmamasından da kaynaklanabilir.*

1954 yılında “Avrupa Kültürel Varlıkların Korunması Sözleşmesi” (European Cultural Convention), Avrupa ülkelerinin, kültür alanında ortak bir anlayış geliştirmek ve Avrupa’nın ortak kültür mirasının geliştirilmesi için ulusal katkıda bulunmak amacıyla, Avrupa Konseyi çatısı altında oluşturulmuş en eski belgelerden biridir. Sözleşme, taraf ülkelerin, Avrupa’nın ortak kültürel varlıklarındaki ulusal paylarını devam ettirerek gelişimini sağlamak için tedbirler almalarını, Avrupa ölçeğinde etkinlikler yapmak için ortak programlar gerçekleştirmelerini, bu amaçla kültürel kıymeti olan eşya ve uzman değişimi sağlamalarını, kendi ülkelerindeki kültürel değerleri Avrupa’nın ortak mirasının ayrılmaz bir parçası olarak göyerek, söz konusu değerlerin korunması için gerekli önlemleri almalarını ve kontrollerini kolaylaştırmalarını öngörmektedir.¹⁴²

1954 yılında kabul edilip 1956’da yürürlüğe giren “Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Değerlerin Korunması Sözleşmesi” (Lahey Konvansiyonu) Türkiye’de de 10 Nisan 1965 tarihli yasa ile kabul edilmiştir.¹⁴³ Sözleşmenin genel hükümlerini içeren ilk maddesinde,¹⁴⁴ kültürel değerler, insanlık açısından büyük önem taşıyan taşınır ve taşınmaz varlıklar olarak tanımlanmış; dini veya laik, mimari, sanatsal ve tarihi yapıtlar, arkeolojik sitler, özel önem ve bütünlük gösteren yapı grupları, sanat yapıtları, yazmalar, kitaplar, bilimsel koleksiyonlar vb. örnek olarak gösterilmiştir. Başlıca görevi kültürel varlıkları teşhir ve koruma olan müze, büyük kitaplık, arşiv deposu gibi binalarla “anıt merkezleri” denilen merkezler de kültürel varlıklar kapsamında değerlendirilmiştir. Üçüncü maddede üye ülkelerin, kendi ülkelerindeki kültürel varlıklarını silahlı bir çatışmanın önceden tahmin edilebilecek etkilerine karşı emniyet altına almayı, uygun görecekları tedbirleri sayarak barış zamanından itibaren hazırlamayı taahhüt ederler.

*Konu, maddenin kitapta yer alan hali değerlendirilerek daha net anlaşılabilir. 65. Madde: Mimari değerler korunmuş olmalıdır (tek tek anıtlar veya şehirdeki toplu eserler). Daha ayrıntılı bilgi için bkz İnsanca Yaşamak İçin Şehir ve Konut(Le Corbusier’in Katkılarıyla)

¹⁴² İnternet: European Cultural Convention,

Web:http://www.uhdigim.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafli-soz/ak/ingilizce/018_ing.pdf,’den 12 Ocak 2012’de alınmıştır.

Avrupa Kültürel Varlıkların Korunması Sözleşmesi

Web: http://www.uhdigim.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafli-soz/ak/turkce/018_tur.pdf,’den 12 Ocak 2012’de alınmıştır.

¹⁴³ Madran, E., Özgönül, N. (2005). *Kültürel doğal değerlerin korunması*, Ankara, TMMOB Yayınları, 81.

¹⁴⁴ İnternet: Lahey Sözleşmesi: Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Varlığın Korunması Sözleşmesi (1954) Hague Convention: Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, Web: <http://kumid.eu/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Lahey-Sozlesmesi-UNESCO,-1954.pdf>’den 02 Ocak 2012’de alınmıştır.

Sözleşmede belirlenen tanımlar içerisinde yer alan yapılara bir amblem takılması, özel koruma altında olan ya da özel koleksiyonlar barındıran yapılara bu amblemlerden üç tane kullanılması öngörülmüştür. Savaş halinde işgalci taraf, işgal edilen ülkenin kültür varlıklarının korunmasından sorumlu uzmanlarına destek sağlamayı, işgal edilen ülke tarafından gerekli önlemler alınmadığı takdirde işgalci ülkenin bu görevi üstleneceği üye ülkeler tarafından kabul edilmiş sayılmaktadır.

1957 Paris Kongresi (Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi) “Kent içindeki Tek Anıt” kavramından “Anıt Olarak Kent” kavramına doğru bir gelişmenin başlangıcı olmuş ve daha sonra “bütünleşik koruma” olarak ortaya çıkacak kavramın temellerinin atıldığı ortam olmuştur.¹⁴⁵

Türkiye'nin de taraf olduğu Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi'nin 1963 yılında yapılan toplantısında, 1969 yılında Brüksel'de ilk Tarihi Doku ve Kültürel Mirastan Sorumlu Bakanlar Avrupa Konferansı'nın düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Başlayan bu hareketin ardından 1964'de Uluslararası koruma uzmanlarınca ICOMOS toplanarak Venedik Sözleşmesini hazırlamıştır. 1964 Venedik ve 1968 Quito Sözleşmeleriyle Avrupa tarihi, peyzajı ve yaşam tarzını yansıtan her türlü doku mimari miras deyimi içinde değerlendirilerek, mimari mirası ekonomik ve toplumsal yaşam ile bütünleyici kullanım biçimleri ve yaşamını sürdürebilmesi için gerekli koşulların araştırılması gündeme gelmiştir.¹⁴⁶

1969 yılında Brüksel'de düzenlenen Avrupa Konferansı Sorumlu Bakanlar toplantısında “Geçmişimiz için gelecek” (future for our past) slogan olurken, tarihi dokunun çevresiyle birlikte güncelliğinin arttırılarak korunması anlamına gelen “entegre koruma” kavramı ön plana çıktı. Karara bağlanan çözümlerde hükümetlere tavsiyeler arasında entegre koruma kavramına uyumun sağlanması, her düzeydeki koruma ve planlamadan sorumlu kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması ve gerekli mali kaynakların ayrılması ve arttırılması yer aldı.¹⁴⁷

¹⁴⁵İnternet: Alanyurt, U. *Türkiye’de koruma ve onarım üzerine bir analiz*. Web: http://www.masrop.com/edergi/dsy_edergi/09_09_19_55.pdf, s.23'den 07 Mart 2013'de alınmıştır.

¹⁴⁶Eke, F. Özcan, Ü. (1989). Tarihi dokunun korunması ve uluslararası deneyimler, *Tarihi kentlerde planlama/düzenleme sorunları, Türkiye 11. Dünya şehircilik günü kolokyumu*, Ankara, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Matbaası, 169.

¹⁴⁷Eke, F. Özcan, Ü., 1989, a.g.e., 169.

“Kültürel Değerlerin Sahiplenilmesinde Yasal Olmayan İhracat ve İthalatın Önlenmesi ve Yasaklanması Sözleşmesi” Paris’te 1970 yılında kabul edilmiştir. Türkiye 21 Nisan 1981’de sözleşmeye taraf olmuştur. Sözleşmede,¹⁴⁸ taraf ülkelere kültür varlıklarını korumada temel oluşturacak alt yapıya ilişkin olarak, ülkede mevcut değilse bir Kültür Varlıklarını Koruma Servisi oluşturmak, kültür varlıklarının kanunsuz ithal, ihraç ve mülkiyet transferlerinin önlenmesini sağlayacak mevzuat oluşturmak, önemli kültür varlıklarının envanterini çıkarıp izlemek, kültür varlıklarının korunmasını sağlayacak teknik ve bilimsel kuruluşların kurulup, gelişmelerine yardımcı olmak, kazıların denetimini sağlayıp kültür varlıklarını yerinde korumak, koleksiyoncu, antikacı ve benzeri kimseler için sözleşmeye uygun ahlaki ilkeler koyup buna uymalarını sağlamak, kültür varlıklarına saygıyı artırıcı önlemler almak, her türlü kültür varlığı kayboluşunda bunu en uygun biçimde duyurmak gibi temel kurallar getirilmektedir. Ayrıca kanunsuz yollarla ülkeye sokulan kültür varlıklarının üye ülkelerin müze ve benzeri kurumlarınca edinilmesini önleyecek, çalındığı bildirilen kültür varlıklarının ithalini yasaklamak, bu tür malları iyi niyetle edinen alıcılara hakça bir bedel ödeyerek geri vermek gibi yükümlülükler öngörülmektedir.

1972’de Dünya Kültür ve Doğal Mirasın Mirasının Korunması Sözleşmesi, Paris’te kabul edilmiştir. Bu sözleşmenin formüle edilmesi için gerekli adımların 1964 yılında düzenlenen Venedik Sözleşmesiyle atıldığını söylemek mümkündür.¹⁴⁹ Türkiye’de bu sözleşme, 14 Şubat 1983 gün ve 2658 Sayılı Yasa ile kabul edilmiştir.

21-25 Ekim 1975 tarihleri arasında Amsterdam’da Avrupa Mimari Miras Kongresi düzenlenmiştir. Aynı yıl Avrupa Konseyi’nin, 1975 yılını “Avrupa Mimari Miras Yılı” ilan etmesi Avrupa ülkeleri arasında mimari mirasın korunması ve geliştirilmesine yönelik isteğin ve uzlaşmanın bir sonucudur.¹⁵⁰

Amsterdam Deklarasyonu ile Avrupa ülkeleri, Avrupa Konseyi kanalı ile deklarasyonun ruhu olarak nitelendirilebilecek, koruma konusundaki beklentilere yanıt vereceği düşünülen yeni bir politika olan “Bütünleşik Koruma”nın ilkelerini

¹⁴⁸ Tezcan, D.(1996) Arkeolojik kültür varlıklarının korunması ve milletlerarası ceza hukuku, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 51(1), 433.

¹⁴⁹ Eke, Özcan, 1989, *a.g.m.*, 169.

¹⁵⁰ Doratlı, N. (2007). KKTC’de tarihi kentsel alanların korunmasına ilişkin yasal çerçeveye eleştirel bakış, A. Mengi (Editör). *Kent ve planlama: geçmişini korumak geleceği tasarlamak*, İstanbul, İmge Kitabevi, s.15.

belirlemişlerdir. Bütünleşik korumaya göre,¹⁵¹ kültürel mirası koruma, yalnızca ünlü birkaç anıtın korunmasıyla sınırlı kalmamalıdır. Koruma, önemli yapıları içermese de bir bütün olarak tarihi/kültürel değeri bulunan mahalleleri de kapsamalıdır. Ayrıca korumayı, kent ve ülke planlamasının ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmek gerekmektedir.

1980-1981 yılları arasında Avrupa Konseyi, Kentsel Yenileme Kampanyası'nı başlattı. Bu kampanya "kentsel miras" kavramı ışığında kent planlama konusundaki gelişmelerin geniş bir perspektifle tartışılmasını amaçlamaktaydı. 1882'de Berlin'deki kapanış oturumunda,¹⁵² kentlerin gelişmesinde insan faktörünün yeri, restorasyonun gerekliliği, çevre ve sosyo-kültürel bir varlık olarak komşuluk üniteleri, eski merkezlerin toplumsal bir yeniden üretim merkezi olarak rehabilitasyonu ve nüfus çekim gücünün artırılması gibi konular tartışılmıştır.

1981-1986 yılları için belirlenen Avrupa Konseyinin Orta Vadeli Çalışma Planına göre, Mimari Miras ve Kentsel Planlama Komitesi çalışmalarına başlayarak kent planlama ve mimari miras konularında ortak faaliyet alanları ve ülke, bölge ve kent planlama politikalarında uygulanması genel politikalar saptanmaya çalışıldı. Bu kapsamda düzenlenen çalışmaların bir kısmı şöyle sıralanabilir:¹⁵³

Kentsel Açık Alanların Oluşturulmasında Merkezi ve Yerel İdarelerin Rolü ve Uygulanması Gereken Kentleşme Politikaları (1983-Durhal, İngiltere Semineri), Kent İşletmeciliğinde Koruma Politikalarının Yeri (1984 Programı çalışması), Kırsal Mimari Mirasın Korunması (1983- Val d'Aosta), Endüstriyel Mirası Koruma Stratejileri (1985-Lyons), İnşaat Mühendisliği İşleri ve Kültürel Miras (1986-Madrid), Kent Planlamasındaki Gelişmelerle İlişkilendirilerek Arkeolojik Değerlerin Korunması (1984- Tuscany) vb.

Avrupa Mimari Mirasın Korunması Sözleşmesi, (Convention For The Protection Of The Architectural Heritage Of Europe) Strasbourg'da 1985 yılında imzalanmış, Türkiye'de de 22 Temmuz 1989 gün ve 3534 Sayılı Yasa ile kabul edilmiştir. Sözleşmede Avrupa Konseyi'nin amacının, kendilerinin ortak mirası olan ideal ve prensipleri korumak ve gerçekleştirmek maksadıyla üyeleri arasında daha sıkı bir birlik sağlamayı başarmak olduğu belirtilmiştir. Mimari mirasın, Avrupa kültür mirasının zenginliği ve çeşitlerinin

¹⁵¹ Doratlı, 2007, a.g.e., 15.

¹⁵² Eke, Özcan, 1989, a.g.e., 170.

¹⁵³ Eke, Özcan, 1989, a.g.e., 170-171.

eşsiz bir ifadesi, geçmişin değer biçilmez bir tanığı olduğu ve bütün Avrupalıların bir ortak mirasını oluşturduğunu kabul ederek imzalanmıştır. Sözleşmede mimari miras kavramı ile anıtlar, bina grupları ve ören yerleri (sitler) kastedilmektedir. Bu sözleşmeye göre üye ülkeler,¹⁵⁴ mimari miras kabul edilecek varlıkların envanterini oluşturmayı ve onlara zarar verebilecek tehlikeli bir durum doğduğunda en kısa zamanda gerekli dökümanları hazırlamayı, mimari mirasın korunması için gerekli yasal önlemleri almayı ve mimari mirası korumayı, bunun için gerekli denetimi sağlamayı mimari mirasın bozulmasını, hasar görmesini veya yıkılmasını önlemeyi, bu konuda gerekli yasal düzenlemeyi yapmayı, mimari mirasın restorasyonu için gerekli mali desteği sağlamayı ve özel girişimleri teşvik etmeyi taahhüt etmektedir. Bunun yanı sıra mimari mirasın fiziksel açıdan bozulma tehlikesini sınırlamak amacıyla çevre kirliliğini ve bunun zararlı etkilerini saptayıp analizler yapmayı ve bu zararlı etkileri azaltmaya veya yok etmeye yönelik yolları tayin etmek için bilimsel araştırmaları desteklemeyi; mimari mirasın korunması, restorasyonu, bakımı ve sayılarının arttırılmasında devlet mahalli idareler, kültürel kurumlar ve kuruluşlar ve halk arasında bilgi sağlama, danışmanlık ve işbirliğini geliştirmeyi ve halkın mimari mirasların önemi konusunda bilinçlendirilmesini geliştirmeyi taahhüt etmektedirler.

16 Ocak 1992 tarihinde Malta'da imzalanan Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (European Convention On The Protection Of The Archaeological Heritage) Türkiye tarafından 1999 yılında 4434 sayılı kanunla onaylanmıştır. Sözleşmenin amacı sözleşmenin 1. maddesinde şu şekilde belirtilmiştir:¹⁵⁵ “Avrupa'nın ortak anı kaynağı olduğu kadar, bilimsel ve tarihî araştırma geci olarak da arkeolojik mirası korumaktır.” Sözleşme taraf ülkelerin arkeolojik mirasın korunması için envanterlerin hazırlanmasını, korunan bölgelerin sınıflandırılmasını, rezerv alanları oluşturulmasını; arkeolojik mirası korumak için ilgili izin ve denetim usüllerini belirleyecek faaliyetleri uygulamaya koymalarını, fiziksel koruma önlemlerini yürürlüğe koymalarını, arkeologlar, şehirciler ve inşaatçılar arasında sistemli bir danışma mekânizması oluşturularak hareket edilmesini sağlamalarını, tüm faaliyetlerin finansmanının kamu ve özel sektör fonlarından

¹⁵⁴ İnternet: Convention For The Protection Of The Architectural Heritage Of Europe,

Web: http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/ak/ingilizce/121_ing.pdf 'den 12 Ocak 2012'de alınmıştır. Avrupa Mimari Mirasın Korunması Sözleşmesi

Web: http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/ak/turkce/121_tur.pdf 'den 12 Ocak 2012'de alınmıştır.

¹⁵⁵ İnternet: Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi,

Web: http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/ak/turkce/143_tur.pdf 'den 12 Ocak 2012'de alınmıştır. European Convention On The Protection Of The Archaeological Heritage

http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/ak/ingilizce/143_ing.pdf 'den 12 Ocak 2012'de alınmıştır.

sağlayabilecek önlemler almalarını taahhüt etmelerini öngörmektedir. Bunların yanı sıra sözleşmeye taraf olacak ülkelerin bilimsel bilginin toplanması ve yayını, kamuoyunun bilinçlendirilmesi, arkeolojik miras öğelerinin yasadışı dolaşımının önlenmesi ve karşılıklı teknik ve bilimsel yardımlaşma konularında da gerekli görevleri üstlenecekleri öngörülmektedir.

2003 yılında yapılan revizyonda, Atina Kartası'na "Uyumlu Kent" başlığı altında yeni bir vizyon eklenmiştir. Uyum, görsel öğelerin uyumu ve farklı kentsel işlevler arasındaki uyum, altyapı şebekeleri, yeni bilişim ve iletişim teknolojileri gibi alanlarda ele alınmıştır.¹⁵⁶ Konumuz açısından önemli olan kısmı ise sosyal uyum başlığı altında yer alan çeşitli kültür zenginliği başlığıdır. Bu başlık altında, "kentlerin kimlik, kültür ve karakterlerinin korunması, esnek ve hassas dengelerin oluşturulması için kentler arası yeni bağlantıların kurulması"¹⁵⁷ gerekliliği vurgulanmıştır.

2.2.4.2. Türkiye'de koruma politikalarının gelişimi ve uygulamalar

Korumanın kuramsal ve uygulamaya yönelik esaslarının ülke koşullarına uygun hale getirilmesi yasal düzenlemelerle gerçekleştirilmektedir. Bu şekilde ülkenin kültürel varlığına bakış açısı, algılama biçimi, korumaya yüklediği anlam ve gösterdiği davranışlar yasalarda anlatımını bulmaktadır.¹⁵⁸ Koruma, siyasal ve yasal destek olmadan etkili olamaz. Tarihi ve kentsel alanda gelişme yönünün bir plan ve politikaya dayanmaksızın tamamen acil gereksinimlere göre farklı kişilerin bireysel kararlarına bağlı olması halinde korumanın gerçekleşmesi çok güçtür. Gerekli yasal düzenlemeler olmadan, tarihi alanların bozulması süreci devam edecektir.¹⁵⁹ Ancak yasal mevzuat oluşturulmuş olsa da bir koruma stratejisi geliştirilmediği ve bu strateji yerleşme bütünleri için düşünülmeyişi sürece gerçek anlamda bir korumadan söz edilemez.¹⁶⁰ Türkiye'de koruma talebinin oldukça sınırlı bir seçkin grubundan geldiği, bu düşüncenin halka yayılmış olması bir yana seçkinler arasında bile yeterince yayılmadığı görülmektedir. Bu küçük grubu koruma düşüncesini savunmaya iten nedenler ise çevresel değerlerin kaybolmasının yanı sıra

¹⁵⁶ Gökgür, P. (2005) "1933'den 2003'e Atina kartasındaki değişimler, CIAM'dan CEU'ya", *Planlama*, (1), 38.

¹⁵⁷ Gökgür, 2005, a.g.e.,39.

¹⁵⁸ Madran, E. (1989). Son 20 yılda koruma yasaları, *Tarihi kentlerde planlama/düzenleme sorunları, Türkiye 11. Dünya şehircilik günü kolokiyumu*, Ankara, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı yayını, s.51.

¹⁵⁹ Doratlı, 2007, a.g.e., s.14.

¹⁶⁰ Çubuk, 1989, a.g.m., 23.

yabancı ülkelerdeki başarılı koruma örneklerinin varlığıdır. Yani çevreyi değiştiren, tahrip eden süreçler gibi koruma düşüncesi de batıdan gelmiştir. ¹⁶¹

Türkiye’de tarihsel kültürel değerlerin korunması konusunda mevcut yasal ve kurumsal düzenlemeler Avrupa’daki koruma anlayışındaki kuramsal ve kavramsal değişikliklerin etkisiyle gelişmiştir ve önemli sayılabilecek adımlar atılmıştır. 1980’li yıllardaki gelişmeleri değerlendirerek koruma bilincinin giderek oluşmaya başladığını ve bunun göstergesinin de korumanın nihayet kentsel boyutta ele alınmaya başlaması olarak görenlerin ¹⁶² yanı sıra 2000’li yıllarda bile doğal ve tarihi çevreyi korumanın toplumsal dinamiklere eriştiğini ve kamu vicdanınca özümlendiğini söylemenin oldukça güç olduğunu düşünenler de bulunmaktadır. ¹⁶³

Kuban, ¹⁶⁴ Türkiye’deki korumaya ilişkin değerlendirme yaparken, toplumdaki “sosyo-kültürel ikilem” den bahsetmektedir. Bu ikilemin bir yanında geçmiş tarımsal toplum davranışlarının egemen olduğu bir sosyal yaşam, diğer yanında bu davranışların düşünce düzeyinde hiçbir zaman karşılığı olmayan bir fiziksel ortamda yaşama isteği olduğunu kabul etmektedir. Türkiye’de geçmişin korunamamasının arkasında “kendimize özgü çağdaş bir yaşam sentezi” yaratamamış olmamızın yattığı özeleştirisini yapmaktadır. Kendini ve çağını doğru anlamamış bir toplum kendine özgü bir yaşam sentezi ve bir fiziksel ortam yaratamaz. Bu nedenle Türkiye’de eskinin yok edilip yerine ilkel ve zevksiz bir yeninin tasarımının getirilmesinden ve eskiyle yeni arasında bir ilişki kurulamamasından şikayet etmektedir. Bir tarafında “ülkenin ve kentlerinin tarihiyle övünme”, diğer bir tarafında da “kent daha dün ortaya çıkmış gibi bütün tarihi verilerinden mahrup bırakıp, soymak ve bir tarih iskeletine dönüştürme”nin hakim olduğu kültürel ikileme vurgu yapmaktadır.

2.2.4.2.1.Cumhuriyet’in ilanından önceki dönem

Dünyanın her yerinde anıtsal ya da geleneksel yapıtları ve tarihi kentleri koruma çabalarının, modernleşmeye ve bunun getirdiği eski eser tahribatına tepki olarak

¹⁶¹Tekeli, İ. (1989) Kentsel koruma’da değişik yaklaşımlar üzerine düşünceler, *Tarihi kentlerde planlama/ düzenleme sorunları, Türkiye 11. dünya şehircilik günü kolokyumu*, Ankara, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Matbaası, 31.

¹⁶² Gökçe, G. (1989) Türkiye 11. dünya şehircilik günü kolokyumu konuşması, *Tarihi kentlerde planlama/düzenleme sorunları, Türkiye 11. dünya şehircilik günü kolokyumu bildiriler kitabı*, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Matbaası, 20.

¹⁶³ Tankut, G.(2005). Doğal ve tarihi çevrenin korunması: sorunlar ve olası çözümler, *Planlama*, (1), 9.

¹⁶⁴ Kuban, 1989, a.g.m., 39.

doğduğunu söylemek mümkündür. Osmanlı'da da batılılaşma sürecine girilmesinin ardından yeterli olmasa da yasal düzenlemelerin yapılmaya başlandığı ancak ilgili başka yasal düzenlemeler ve uygulamalar göz önünde bulundurulduğunda “koruma” konusunda bir bilincin henüz oluşmadığını söylemek mümkündür.

1846 yılına kadar eski eserleri koruma ve toplama konusunda bile girilmiş bir harekete rastlamıyoruz. Yabancı koleksiyoncuların Osmanlı topraklarında bulunan eski eserlere duyduğu ilginin tetikleyiciliğiyle ilk müzecilik çalışmaları başlamıştır. Ancak bu çalışmalar, Anadolu'da Fransız, Alman, İngiliz arkeologlarca yürütülen kazılardan çıkan kültür varlıklarının yurt dışına çıkarılarak daha sonraki yıllarda uluslararası bir sorun haline gelmesini önleyememiştir.¹⁶⁵

1848 yılında yayınlanan “Ebniye Nizamnameleri”, büyük kentlerdeki ulaşım, yeni yapılaşma vb. konulara düzenlemeler getirmekle birlikte bazı maddelerinde eski yapılara ilişkin hükümler de bulunmaktadır. Madran, Ebniye Nizamnameleri'ni, 4.maddesi nedeniyle “koruma”nın “imar” karşısında aldığı ilk yasal yenilgi olarak değerlendirmektedir.¹⁶⁶ Söz konusu 4.madde yangın yerlerinde onarılabilecek nitelikteki yapıların yolları genişletmek amacıyla geriye çekilmesini, yani yıkılarak yeniden yapılmasını öngörmektedir.

Osmanlı mevzuatında, korumayla ilgili ilk yazılı hüküm 1858 tarihli Ceza Kanunnamesinde, sadece kimi eski esere zarar verenlerden alınacak cezayı tespit etmekle sınırlı kalmıştır.¹⁶⁷

1864 yılında yayınlanan ve ana amaçları arasında yangınların önlenmesi bulunan “Turuk ve 2. Ebniye Nizamnamesi” mevcut yapılarla ilgili içerdiği hükümlerle yangından korunmayı sağlamakla birlikte; onarımlarda uyulması için öngördükleri kurallar nedeniyle yapıların özgünlüğü bozmuş ya da onarılmadıkları için harap olmalarına neden olmuştur.¹⁶⁸ Yangınlar nedeniyle İstanbul'un dokusunun bölüm bölüm yenilenmesi ve özellikle tramvay hatlarının döşenmesi için yolların genişletilmesinin ardından korumaya

¹⁶⁵ Dağıstan Özdemir, M.Z. (2005). Türkiye'de kültürel mirasın korunmasına kısa bir bakış, *Planlama*, (1), 20.

¹⁶⁶ Madran, E. (2009). Tarihi çevrenin tarihi, Osmanlı'dan günümüze tarihi çevre: tavırlar-düzenlemeler, P. Aykaç (Editör). *Tarihi çevrede koruma: yaklaşımlar uygulamalar 1*, Dosya:14, Ankara, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, 7.

¹⁶⁷ Madran, 1989, a.g.m., 51.

¹⁶⁸ Madran, 2009, a.g.m., 7.

ilişkin ilk tepkiler de ortaya çıkmaya başlamıştır.¹⁶⁹ Ancak Türkiye’de tarihi eser hazinelerinin korunmasına ilişkin ilk girişim olarak kabul edilen, bugünün Türkçesi ile “Eski Eserler Tüzüğü” diyebileceğimiz ilk Asar-ı Atika Nizamnamesi 1869 tarihinde yayımlanmıştır. Tüzük, bir giriş, dört bölüm ve bir sonuç şeklinde sıralanmış olarak 36 maddeden oluşmaktaydı. 1874 tarihli tüzük, arkeolojik kazılar için bir takım esaslar getirmiş olması bakımından şüphesiz ileri bir adımı temsil etmekteydi. Ancak birçok eksikliği de bulunmaktaydı. Tüzükte tarihi anıt kavramıyla yer üstünde ve yer altında bulunan arkeolojik eserler, paralar ve eşya kastedilmektedir Birinci maddesinde sivil binalar hariç, taşınır ve taşınmaz bütün kültür yapıtları, eşyalar, paralar sayıldığı halde 31. maddede hep eski arkeolojik kalıntılar ve kazılardan bahsediliyor olması tüzükte tarihi anıt kavramının kısıtlı olduğunu düşündürmektedir. Bazı maddeler toprak üstündeki İslami yapıları da içine alan cezai hükümler içermesine rağmen; bu binaların özel ve tüzel kişiler olarak veya devlet veya mahalli idare olarak sahiplerine, devletçe tanınacak haklar, şartlar, tazminat ve yardım konularından bahsedilmemektedir. Bu konularda 1973’te yürürlüğe giren 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu’nda ve ona bağlanacak kararnamelerde de bir düzenleme bulunmamaktadır.¹⁷⁰ Tüzüğün, arkeolojik kazılarda ele geçen eserlerin kimlere ait olacağını gösteren maddesi ile, eserin yurtdışına çıkarılmasını yasaklamıyor oluşu Türkiye’nin çıkarlarıyla bağdaşmıyordu. Tüzüğe göre kazılarda çıkan eserlerin üçte biri kazı yapana, üçte biri arazi sahibine, üçte biri de devlete ait olacaktı.¹⁷¹

1869, 1874 ve 1884 tarihli Asar-ı Atika Nizamnameleri doğrudan “eski eser”i ve “koruma”yı konu alan ilk düzenlemelerdir. Mardan bu düzenlemelerin ortak özelliklerini aşağıdaki şekilde sıralamıştır:¹⁷²

- İlke olarak, eski eser devlet malıdır.
- “Eski” kavramı, Osmanlı İmparatorluğu öncesi kültürlerin verileri ile sınırlıdır.
- Özellikle taşınır eski eserler, yabancı ülke mensuplarının (çok küçük kısıtlamalar dışında) tasarrufu altındadır.

¹⁶⁹ Yerasimos, S. (2005). “Tanzimat’tan günümüze Türkiye’de kültürel mirası koruma söylemi”, *İstanbul*, (54), 42-45.

¹⁷⁰ Akozan, F. (1977). *Türkiye’de tarihi anıtları koruma teşkilatı ve kanunlar*, İstanbul, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, No:47, s.20.

¹⁷¹ İnternet: Osman Hamdi Bey,

Web: http://www.muzelerhaftasi.gov.tr/osman_hamdi_bey/osmanhamdi_nizam.html’den 14 Nisan 2011’de alınmıştır.

¹⁷² Madran, 1989, a.g.e., 51.

Asar-ı Atika Nizamnamesi bazı maddelerinde değişiklikler yapılarak 1906 yılında gözden geçirilmiş haliyle yeniden çıkarılmıştır. Bu nizamname gelişmiş ve korumayı amaçlayan hükümler içermesi nedeniyle temel düzenleme kabul edilmiş ve 67 yıl kullanılmıştır.¹⁷³ Bu nizamnamenin maddeleri incelendiğinde “asarı atika” kavramının kapsamı çok geniş tutulmuş gibi görünse de Fransızların kullandığı şekliyle “tarihi anıtlar” kavramını tam olarak karşılamamaktadır. Koruma anlamında sadece yeraltında ve üstündeki arkeolojik taşınır ve taşınmaz mallardan bahsedildiği için, kavramın içeriğinin “kültür varlıkları” kapsamına ulaşmadığı görülmektedir.¹⁷⁴

1912 yılında çıkarılan Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi, Asar-ı Atika Nizamnamesinde gösterilmeyen koruma esaslarını düzenlemek için çıkarılmıştır. 1936 yılına kadar yürürlükte kalan nizamname, özellikle taşrada yıktırılan anıtsal yapıların usulünü ve izin işlemini düzenlemek için çıkarılmıştır. Ancak adıyla pek örtüşmeyen bir şekilde, uzman raporlarının ardından anıtların üzerindeki süs ve kitabelerin çıkarıldıktan sonra yıkılabilmesini sağlamaktan ibaret kalmıştır. Bazı taşra yöneticilerinin müze memurlarını ikna ederek, anıtın bir kopyasını aldıktan sonra pek çok anıtı tahrip ettikleri bilinmektedir.¹⁷⁵

Asar-ı Atika Nizamnamelerini uygulayan kurum olan Muhafazayı Asarı Atika Encümeni'nin Teşkilat ve Görevlerine İlişkin Talimatname-Yönetmelik 1914 yılında çıkarılmıştır.

Genel olarak Osmanlı döneminde koruma düşüncesi ilk başlarda salt taşınır eserleri kapsamış daha sonra anıtsal yapı koruması gündeme gelmiştir ancak batıdaki modern kent planlaması oluşmasına rağmen Osmanlı'da kentsel ölçekli bir koruma düşüncesi oluşmamış ve buna bağlı olarak da kentsel dokular korunamamış ve tahrip olmuştur. 20.yüzyıl'da ortaya çıkan ve Türkiye'de de benimsenen Haussman yaklaşımıyla başlayan “güzel kent” anlayışının yönlendirdiği kent planlaması çalışmaları, anıtları yeni açılan meydanların ortasında görkemli bir şekilde yalnız bırakan şekliyle hem geleneksel kent dokusunun bozulmasına hem de bazı ikincil anıtların yıkılmasına neden olmuştur.¹⁷⁶

¹⁷³ Madran, 1989, a.g.m., 51.

¹⁷⁴ Akozan, 1977, a.g.e., 21.

¹⁷⁵ Dönmez, O. (1985). Türkiye'de eski eserler hukuku, *Ankara Barosu Dergisi*, (3), 449.

¹⁷⁶ Kejanlı, T., Akın, C.T., Yılmaz, A. (2007). Türkiye'de koruma yasalarının tarihsel gelişimi üzerine bir inceleme, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(19), s.179-196. Web: www.e-sosder.com'den 27 Aralık 2012'de alınmıştır.

2.2.4.2.2. Cumhuriyet dönemi

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e her alanda olduğu gibi koruma konusunda da bazı kurum ve düzenlemeler miras kalmıştır. Bunların en başında gelen 1906 yılında yürürlüğe giren son Asar-ı Atika Nizamnamesi, 1710 Sayılı Yasanın çıktığı 1973 yılına değin yürürlükte kalmıştır. Bunun dışında merkezi İstanbul Müzeleri olan Müze-i Hümayun ile Bursa, Konya ve Adana'da kurulan küçük müze birimleri, 1877 tarihli Ebniye Emiriye ve Vakfiye İnşaat ve Tamirâtı Hakkında Nizamname, 1912 tarihli Muhafaza-i Abidat Kanunu, 1916 tarihli Muhafazai Abidat Nizamnamesi, sadece İstanbul ile ilgili konularda görev yapan Asar-ı Atika Encümen-i Daimisi, vakıf mallarının yönetimi ve vakıf kökenli yapıların bakım ve onarımından sorumlu Evkafı Hümayun Nezareti bu kurum ve düzenlemeler arasındadır. ¹⁷⁷ Cumhuriyet'in ilk yıllarında korumaya ilişkin düzenlemeleri kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür: ¹⁷⁸

Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasından hemen sonra Maarif bakanlığına bağlı olarak, daha çok müzecilik hizmetlerini yürütmekle görevli Türk Asar-ı Atikasını Müdürlüğü kurulmuş, 1 yıl sonra bu birim Hars (Kültür) Müdürlüğü adını almıştır. 1922 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün "Müzeler ve Asar-ı Atika Hakkında Talimat" başlığıyla valiliklere gönderilen genelgeyle merkezde Hars Dairesinin, illerde de Maarif Müdürlüklerinin yetkili olduğu ve Asar-ı Atika Nizamnamesi hükümlerine göre hareket edilmesi gerektiği belirtilmiştir. ¹⁷⁹ 1930'da Asar-ı Atika Nizamnamesi revize edilerek 1973 yılına kadar kullanılmaya devam edilmiştir. ¹⁸⁰

1922 yılında Şer'îye ve Evkaf Nezareti tarafından başlatılan onarımlar, 1924 yılından sonra Evkaf Umum Müdürlüğü'nce yürütülmüştür. Ancak onarımı gerçekleştirilen yapıların birçoğuyla ilgili olarak gerçekten değer taşıyan anıtsal yapılar olmadığına dair görüşler bulunmaktadır. Halifeliğin kaldırılmasını öngören kanun uyarınca, saraylar, kasırlar ve bunlarla ilgili tüm taşınmaz ve değer içeren taşınır eserler TBMM yönetimine bırakılmış, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile tüm medrese ve arsaları Maarif Vekaleti'ne

¹⁷⁷ Madran, E. (2005). Cumhuriyet döneminde kültürel varlıkların korunması, A.A.Yasa (Yay. Haz.). *V. Türk kültürü kongresi, cumhuriyetten günümüze Türk kültürünün dünü, bugünü ve geleceği*, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları,, Cilt VIII, s.48. ve Ahunbay, Z. (2007). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon*, İstanbul, Yem Yayınları, 136.

¹⁷⁸ Madran, 2005, a.g.m. 49-53.

¹⁷⁹ Madran, 2005, a.g.m.,54.

¹⁸⁰ Özgünel, C. (2007). Kültürel mirasın korunması üzerine düşünceler, A.Mengi (Editör). *Kent ve planlama geçmişi korumak geleceği tasarlamak*, Ankara, İmge Kitabevi, s.50.

devredilmiş, 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla değerli türbelerin yönetimi ve korunması Maarif Vekaleti'ne bırakılmış, 1930'da Belediye Kanunu ile kale ve kuleler belediyelere devredilmiştir. Tarihi ve kültürel değer taşıyan bu eserlerin, eski eserler ve koruma konusunda uzmanlıkları bulunmayan kişilerin kararına bırakılması sonucunda bazı olumsuz kararlar üretilmesinin yanı sıra mali kaynakların ve personelin kuruluşlar arasında dağıtılmasıyla güç bölünmüş ve zayıflatılmıştır.¹⁸¹ Çeşitli anıtsal yapıların değişik kurumların sorumluluğuna bırakılmış olması, birbirine fiziksel açıdan çok yakın olan ve onarımları bir bütün halinde gerçekleştirilebilecek olan yapıların farklı kurumların sorumluluğunda olmasından kaynaklanan sorunlar uzunca yıllar devam etmiştir. Bu nedenle bütünleşik koruma uygulanamadığı gibi, farklı kurumların korumaya bakış açısındaki farklılıklar ve bütçelerinde ayırdıkları payların orantılı olmaması nedeniyle sorunlar yaşanmıştır. 1940 yılında Vakıflar Umum Müdürlüğü, bazı milletvekilleri tarafından sadece camilerin onarılıp çevresindeki medrese vb. yapıların onarılmadığı yönünde yapılan eleştirilere, kendilerinin de bunu istediklerini hatta keşiflerin bir bütün olarak yapıldığı ancak kanunen okulların özel idareler, medrese ve türbelerin Maarif Vekaleti, çeşme ve sebillerin belediyeler tarafından onarılması gerektiği belirtilmiş, diğer kuruluşların onarım işlerine yeterli ödenek ayırmaması nedeniyle de koordine bir çalışmanın yapılamadığı açıklamalarına eklenmiştir.¹⁸²

1933 yılında kurulan Anıtları Koruma Komisyonu, yapıları Anadolu- Türk Sanatının ürünleri ve arkeolojik alan ve yapıları olmak üzere ikiye ayırarak onarılabilecek yapıların saptanmasını sağlamıştır. Evkaf Umum Müdürlüğü 1930'lu yıllardan sonra etkinliğini arttırmıştır. Vakıf malların çokluğu ve bunların yönetiminin kendine özgü koşullar içermesi, yeni bir düzenleme yapılmasını zorunlu kılmış ve 1936 tarihinde "Vakıflar Kanunu" 1938 tarihinde de "Vakıflar Umum Müdürlüğü Teşkilatı Hakkındaki Kanun" çıkarılmıştır.

1930'lu yılların başında oluşturulan Antikitetler ve Müzeler Müdürlüğünün hizmetlerinin çok dar bir kadro ile yürütülemeyeceği anlaşıldığından, 1944 yılında "Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü" kurulmuştur.¹⁸³ (1989 yılına kadar varlığını korumuştur.) 1935 yılında çıkarılan 2845 sayılı "Cami ve Mescitlerin Tasnifine ve Tasnif

¹⁸¹ Madran, 1989, a.g.e., 49.

¹⁸² Madran, E. (1997). Cumhuriyet'in ilk otuz yılında (1920-1950) koruma alanının örgütlenmesi-II, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 17(1-2), 78.

¹⁸³ Madran, 1997, a.g.m., 75.

Harici Kalacak Cami ve Mescit Hademesine Verilecek Muassasat Hakkındaki Yasa”ya göre ülke çapında 3456 caminin 1000 kadarının tarihî ve mimarî değeri olduğu belirlenmiş, 914 cami ise “kadro harici” olarak belirlendiğinden satışı gündeme gelmiştir. Koruma hareketlerinin ivme kazandığı ve korumaya dair bilicin yükselerek oldukça nitelikli programların oluşturulmasının öngörüldüğü bir dönemde bu düzenleme olumsuz bir örnek olarak yer almaktadır.¹⁸⁴ Cumhuriyet’in ilk yıllarının koruma ve onarım etkinliklerinin yeterli düzeyde olduğunu söylemek mümkün değildir.

1951 yılına kadar bir binanın eski eser olduğuna karar verecek merci yoktur. Sadece Milli Eğitim Bakanlığı’nın eski eserdir demesi yeterliydi. Hukukî geçerliliği tartışmalı olan ve bir belirsizliğe neden olan bu durumun tahribatlarda önemli payı olduğu düşünülerek, Bakanlığın hazırladığı listelerin Bakanlar Kurulu’nca tasdiklenmesini düşünülmüş ancak gerçekleştirilememiştir.¹⁸⁵

Eski eserlerin korunmasına yönelik Cumhuriyet Dönemindeki en önemli olayı sayılması gereken Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK), 2 Temmuz 1951 tarihinde yürürlüğe giren 5805 sayılı “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun”la kurulmuştur. GEEAYK’nun görevi,¹⁸⁶ yurt içinde korunması gerekli mimari ve tarihi anıtları koruma (bakım, onarım, restorasyon) işlerinde uyulacak ilkeleri ve bunlarla ilgili programları saptama, uygulamaları izleme ve denetleme ve anıtlarla ilgili görüş bildirmek olarak düzenlenmiştir. Kurul Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlıdır.

GEEAYK’nun aldığı bazı kararlar, bu konuda çalışanları her zaman memnun edememiş ve masa başında alınan kararlar olmaları başta olmak üzere birçok konuda eleştirilmiştir.¹⁸⁷ Buna bağlı olarak GEEAYK’na rağmen tahribat geleneği durmamış özellikle 1950-1957 yılları arasında belediyelerin kimi zaman milletvekilleri yardımıyla kimi zaman fen memurlarının mail-i inhidam raporuyla GEEAYK kararlarına rağmen eserleri yıktıkları da görülmüştür.¹⁸⁸ Ancak yine de özerk bir kurul olarak GEEAYK, uzun görev süresi boyunca, korumayla ilgili birçok ilke kararı ile belgeleme, tespit ve tescille

¹⁸⁴ Madran, 2005, a.g.m., 52-53.

¹⁸⁵ Çal, H. (1990). Türkiye’de cumhuriyet devri taşınmaz eski eser tahribatı ve sebepleri. *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Ankara, 34(1 – 2), 366.

¹⁸⁶ Ahunbay, Z. (2007). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon*, İstanbul, Yem Yayınları, 136.

¹⁸⁷ Özgünel, 2007, a.g.m., 50.

¹⁸⁸ Çal, 1990, a.g.m., 366.

ilgili konularda ortaya koyduğu tavırlarla, yasalarda olmayan konuların bir içtihat gibi uygulanmasını sağlamıştır.¹⁸⁹

Eski yasaların gereksinimlere cevap veremez duruma gelmesiyle birlikte 25.04.1973 tarihinde eski yasalar kaldırılarak 1710 Sayılı Eski Eserler Kanunu yürürlüğe girmiştir.¹⁹⁰ Kanun 55 madde ve 10 bölümden oluşmaktadır. Tarihi çevrenin doku bütünlüğüyle korunmasına imkan sağlayan hükümler içermektedir. Kanunun 1.ve 2. maddesinde eski eser kavramı ve buna ilişkin bazı kavramlar, 3. maddesinde eski eser üzerindeki aynı hakkın özü ve kapsamı, 4-7. madde ile 47-49. madde arasında eski eserlerin korunmasına ilişkin genel kurallar ile ikramiye ve cezalar konusundaki kurallar, 8-19. madde arasında GEEAYK'nun görevleri, 20-31. maddeler arasında taşınır eski eserler ve ticaretiyle ilgili esaslar, 32-45. maddeleri arasında arkeolojik kazı, sondaj ve araştırmaların düzenlenmesine ilişkin esaslar, 46. maddede define araştırılması esasları, 47-52. maddesinde eski eser bulanların resmi makamlara haber vermediğinde verilecek cezalar, 53. maddede yürürlükten kaldırılan kanun ve nizamnameler yer almaktadır.

Arkeolojik, tarihi ve doğal sit kavramlarına yer verilen kanunda bunların tümünün değerlendirilerek korunması gerektiği belirtilmiştir. (madde 1) Kanun, "sit" kavramının ilk defa kullanılması açısından önemli olduğu gibi, korumanın gerektirmesi halinde imar planlarının değiştirilebileceği hükmünü de içeriyor olması imar planlarındaki koruma vurgusunun giderek çoğalmasına neden olmuştur.¹⁹¹ GEEAYK, 1973-1982 yılları arasında kanunun ilgili maddesine dayanarak 100'ü kentsel sit olmak üzere 417 sit alanı içinde 3442 anıtsal yapı ve 6815 sivil mimarlık örneğini tescil etmiştir.¹⁹² Ancak sit alanları kamuoyunda olumlu karşılanmadığı gibi politik baskılarla sitlerle ilgili kararların değiştirilmesi istenmiştir.¹⁹³

1710 Sayılı Eski Eserler Kanunu, yaklaşık 10 yıl yürürlükte kalmış, 21 Temmuz 1983 tarihinde 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun çıkarılmasıyla yürürlükten kaldırılmıştır.¹⁹⁴ Kanun, yürürlükten kalkan Eski Eserler Kanununa göre daha uzun bir metindir, 7 bölüm halinde 78 maddeden oluşmaktadır. Bu

¹⁸⁹ Özgünel, 2007, a.g.m.,50.

¹⁹⁰ T.C. Resmi Gazete, Sayı:14527, 06.05.1973.

¹⁹¹ Madran, 2005, a.g.m., 56.

¹⁹² Kejanlı vd., 2007, a.g.m., 188 ve Ahunbay, 2007, a.g.e., 136.

¹⁹³ Ahunbay, 2007, a.g.e., 136.

¹⁹⁴ T.C. Resmi Gazete, Sayı: 18113, 23.07.1983.

kanunla daha önce geçerli olan “eski eser” deyimini bırakılarak, UNESCO tarafından benimsenen “kültür varlıkları” terimi kullanılmış ve tanımı kanunda yer almıştır. Tanımlar bölümünün kapsamı 1987’de 3386 ve 2004’de 5226 sayılı kanunlarla genişletilmiştir.¹⁹⁵

Madran, yasanın tümüne dair yaptığı değerlendirmede, çapraşık anlatımı ve getirdiği bazı yaklaşımlar nedeniyle çağdaş korumacılık anlayışında bir gelişmeye neden olmaktan ziyade kendisinden önceki yasaların daha da gerisinde olduğunu belirtmektedir. Buna dayanak oluşturacak nedenleri,¹⁹⁶ “kentsel sit” kavramının tanımlar arasında hala yer almaması, 19. yy. sonuna kadar yapılmış yapıların kültür varlığı kabul edilmesi ve buna benzer koruma ölçütleri getirmesi ve en önemlisi “Devletin imkanları göz önünde tutularak...yeteri kadar eser”in korunmasını öngörmesi olarak sıralamıştır. Kanunun olumlu yönlerini ise, çevre ölçeğindeki korumanın bir planlama sorunu olduğunu vurgulaması, ilk kez “Koruma İmar Planı” tanımını getirmesi, süregelen tek ve merkezi bir denetim örgütü yerine koruma olgusunu yerel ölçeğe taşıyan ikili bir denetim mekânizması oluşturması olarak değerlendirmiştir. Kanunun getirdiği diğer değişiklikler ise önceki kanunlarda kullanılan “eski eser” kavramının yerine, uluslararası koruma örgütleri tarafından benimsenen “kültür varlığı” kavramının kullanılması ve 32 yıldır görev yapan GEEAYK’nun kaldırılıp yerine Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve koruma kurulları kurulmasıdır.

Kamuoyundan gelen eleştiriler ve Avrupa Birliği’ne uyum sürecinin etkisiyle 2004 yılında, 2863 Sayılı Kanun ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair 5226 Sayılı Kanun çıkarılmıştır.¹⁹⁷ Kültür mirasının korunmasıyla ilgili bazı uluslararası belgelerde yer alan ancak Türkiye için yeni denilebilecek bazı kavramlar (örenyeri, çevre düzenleme projesi, yönetim alanı, yönetim planı, bağlantı noktası gibi) kanunda yer almıştır. Örenyeri kanunda, “tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup, topografik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin ve mütecanis özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği kültür varlıkları ile tabiat varlıklarının birleştiği alanlar” olarak tanımlanmıştır. Bu haliyle arkeolojik sit alanı için kullanılan ören

¹⁹⁵ Ahunbay, 2007, a.g.e., 136.

¹⁹⁶ Madran, 2005, a.g.m.,56-57.

¹⁹⁷ T.C. Resmi Gazete, Sayı: 25535, 27.07.2004.

yeri kavramı, tüm sitleri kapsayan bir hal almıştır.¹⁹⁸ “Yönetim alanı” ve “yönetim planı”na ilişkin tanımlar, uluslararası normlara uygun hazırlanmış ve olumlu gelişmeler olarak değerlendirilebilir. Ancak bu tanımlamaların da Türkiye’deki kurumsal yapı ve kurumlar arası ilişkiler gözetimeksizin, doğrudan uluslararası sözleşmelerden uyarlanarak mevzuata yerleştirildiği yönünde eleştiriler olmuştur. Bu tanımlamaların daha detaylı bir biçimde ele alınarak, sorumlulukların, yetki alanlarının ve uygulama biçimlerinin yönetmeliklerle netleştirilmesinin gerektiği üzerinde durulmuştur.¹⁹⁹

2007 yılında, 5663 sayılı kanunla yapılan değişiklikle²⁰⁰ kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurullarınca birinci grup olarak tescil ve ilan edilen kültür varlıklarının bulunduğu taşınmazlar ile birinci ve ikinci derece arkeolojik sit alanlarındaki taşınmazların zilyetlik yoluyla iktisap edilemeyeceği belirtilmiştir. (madde 1) Ancak şartları kanunda yazılı olan bazı hallerde, birinci ve ikinci derece arkeolojik sit alanları dışındaki taşınmazların tescillerinin yapılabileceği hükme bağlanmıştır. (Geçici madde 7)

2009 yılında, 5835 Sayılı kanunla yapılan değişikliğe göre,²⁰¹ Koruma bölge kurullarının Bakanlıkça ve Yükseköğretim Kurulunca seçilen üyelerinin görev süresi üç yıl olarak düzenlenmiştir. (madde 2) Aynı kanunun 3. maddesinde ise 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun uyarınca oluşturulan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarının teknik ve idari hizmetleri, koruma bölge kurulu müdürlükleri tarafından yürütüleceği belirtilmiştir. Üçten fazla koruma bölge kurulu bulunan illerde, kurullar arasında teknik ve idari işlerde koordinasyonu sağlamak üzere koruma bölge kurulları koordinasyon müdürlüğü kurulacağı ve koruma bölge kurulu müdürlüklerinin, koruma bölge kurulları koordinasyon müdürlüğüne bağlı olarak çalışacağı hükme bağlanmıştır.

Cumhuriyet döneminde önem kazanan geçmiş dönemlere ait yapıların korunması, zaman zaman ekonomik kökenli spekülasyon baskıları, kasıtlı ve kasıtsız ihmaller, yangınlar,

¹⁹⁸ Sarıkaya Levent, Y. (2009). Tarihi çevre koruma mevzuatına genel bir bakış, P.Aykaç (Editör). *Tarihi çevrede koruma: yaklaşımlar uygulamalar I*, Ankara Dosya:14, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, 64.

¹⁹⁹ Sarıkaya Levent, 2009, a.g.e., 67.

²⁰⁰ T.C. Resmi Gazete, Sayı: 26537, 30.05.2007.

²⁰¹ T.C. Resmi Gazete, Sayı: 27138, 11.02.2009.

imar hareketleri veya mahkeme kararları nedeniyle bu koruma çabası da istenilen oranda gerçekleşmemiş ve sınırlı kalmıştır.²⁰²

2.2.4.2.3. Kentsel dönüşüm uygulamaları ve sonrası

Son zamanlarda hem dünyada hem de Türkiye’de (ilk defa 90’lı yıllarda Ankara’daki Portakal Çiçeği Vadisi uygulamasıyla başlamıştır.) sıkça tekrar edilen ve tartışmalara neden olan “Kentsel Dönüşüm” ve yasal dayanakları çalışmamız açısından oldukça önemlidir. Çalışmanın bu kısmında sadece uygulanmış ve uygulanmakta olan şekliyle incelenecek olan kavramın daha sonraki bölümlerde gerçekte ne anlama geldiği, nasıl uygulama alanı bulduğu ve Türkiye’deki kentlerdeki etkileri detaylı olarak inceleyecektir.

2012 yılında “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun” çıkana kadar var olan bazı kanunların ilgili maddeleri uyarınca ve “Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu”na atıfla kentsel dönüşüm projeleri uygulamaya konulmuştur. Bunlardan ilki **5393 Sayılı Belediye Kanunu’nun “Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanı”** başlıklı 73. Maddesidir.²⁰³

Söz konusu madde “Belediye, belediye meclisi kararıyla konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturmak, eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir. Bir alanın kentsel dönüşüm ve gelişim alanı olarak ilan edilebilmesi için yukarıda sayılan hususlardan birinin veya bir kaçının gerçekleşmesi ve bu alanın belediye veya mücavir alan sınırları içerisinde bulunması şarttır. Ancak, kamunun mülkiyetinde veya kullanımında olan yerlerde kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı ilan edilebilmesi ve uygulama yapılabilmesi Bakanlar Kurulu kararına bağlıdır...” şeklinde başlar ve devam eder. Maddenin kent bütününe gözetir hiçbir karara referans vermemesi, belediyelere her konum ve özellikteki ve hatta neredeyse her büyüklükteki alanı dönüşüme konu edebilme olanağı tanıdığı, kentsel yenilemeyi tüm hukuksal bağlardan kurtararak kentleri sadece mevzi planlardan oluşan bir

²⁰² Gökçe, 1989, a.g.m., 20.

²⁰³ T.C. Resmi Gazete, Sayı: 25874, 03.07.2005.

yapıya sokup tüm müdahale hakkını da belediyelere ve TOKİ'ye vermesi hususunda da eleştiri almıştır.²⁰⁴

Söz konusu madde 2010 yılında bazı değişikliklere gidilip, genişletilmiştir. Ancak eleştirilere neden olan konularla ilgili olarak bir değişiklik yapılmamıştır. Bu maddede belirsiz bırakılan ve mülkiyet hakkını doğrudan ilgilendiren uygulama sürecinin belirginleştirilmesi hukuki açıdan bir gerekli olduğuna²⁰⁵ yönelik eleştiriler ve hatta Anayasa'nın "Mülkiye Hakkı" başlıklı 35. Maddesi ve "Kamulaştırma" başlıklı 46. Maddesinde yer alan hükümler ile koruma altına alınan mülkiyet hakkını fiilen ortadan kaldırdığına dair görüşler bulunmaktadır.²⁰⁶ Ayrıca bu düzenlemeyle yerel yönetimlere, büyük inşaat şirketleriyle birlikte küçük mülkiyet sahiplerinin haklarını dikkate almayan bir şekilde tasarruf etme yetkisi verildiğine dair eleştiriler de bulunmaktadır.

Belediye Kanunu'nun 73. Maddesinin dışında, hemşehri hukukunun tanımlandığı 13. madde ve belediye yetkilerinin tanımlandığı 14.ve 38. maddelerde de kentsel dönüşüm uygulamalarını kolaylaştırabilecek, kentsel dönüşümle dolaylı olarak ilgili hükümler bulunmaktadır.²⁰⁷

Kentsel Dönüşümle ilgili olan bir diğer Kanun, 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun'dur. Kanunun amacı ilk maddesinde, "büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000'in üzerindeki belediyelerce ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların

²⁰⁴ Güzey, Ö. (2012). Türkiye'de kentsel değişim uygulamaları: neo-liberal kent politikaları, yeni kentsel aktörler ve gecekondular alanları", *İdealkent*, (7), 72-73.

²⁰⁵ İnternet: Çolak, N.İ. (2013). Kentsel dönüşüm mevzuatının hukuksal değerlendirmesi, Çevre Hukuku ve Kentsel Dönüşüm Konferansı'nda Sunulmuş Bildiri, Ankara, s.17, Web:<http://www.yargitay.gov.tr/abproje/belge/conf8/kentselDonusumMevzHukuksalDegerlendirmeN.Colak.pdf>. 'den 20 Eylül 2013'de alınmıştır.

²⁰⁶ İnam, Ş., Başarır, A. (2010). Kentsel dönüşüm ve toprak mülkiyeti sorunları, S.B. Özügürlü (Yay. Haz.). *Toprak mülkiyeti sempozyum bildirileri*, Ankara, Memleket Yayınları, 265.

²⁰⁷ Özden, P. P. (2007). Belediyelerin sosyal programları ve kentsel yenileme, M. Kösecik, M, H. Özgür, (Editörler) *Yerel yönetimler üzerine güncel yazılar*, Ankara, Nobel Yayın, 217.

yenilenecek korunması ve yaşatılarak kullanılması” olarak belirtilmiştir.²⁰⁸ Görüldüğü üzere kanunda sadece sit alanı olarak tescil ve ilan edilmiş olan alanlarda kalan yıpranan tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenecek korunması esas alınmaktadır. Bu kanunun bir eksikliği olarak göze çarpmaktadır.

Kanunda 2005 ve 2012’de bazı değişiklikler yapılmıştır. Son halindeki 2. maddeye göre, yenileme alanları, il özel idarelerinde il genel meclisinin ve belediyelerde belediye meclisinin üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ile belirlenir. İl özel idaresinde il genel meclisince ve büyükşehirler dışındaki belediyelerde belediye meclisince bu konuda alınan kararlar, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın teklifi ile Bakanlar Kuruluna sunulur. Büyükşehirlerde ise ilçe belediye meclislerince alınan kararlar, büyükşehir belediye meclisince onaylanması üzerine Çevre ve Şehircilik Bakanlığının teklifi ile Bakanlar Kuruluna sunulur. Bakanlar Kurulu projenin uygulanıp uygulanmamasına üç ay içinde karar verir. Bakanlar Kurulunca kabul edilen alanlardaki uygulama bir program dahilinde etap etap projelendirilebilir.

Kanun, yıpranan ve özelliğini kaybetmiş kent bölgelerinin nasıl ve hangi ölçütlere göre belirleneceği açıklanmadığı ve kentsel sit alanlarının ve koruma amaçlı imar planlarının bütünlüğünün bozulduğu yönünde eleştiriler bulunmaktadır.²⁰⁹

Kentsel Dönüşümle uygulanan projelere dayanak teşkil eden kanun, özel olarak Ankara’daki bir kentsel dönüşüm projesi baz alınarak çıkarılmış olan 5104 Sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu’dur.²¹⁰ Kanunun amacı 1. maddede belirtildiği üzere Kuzey Ankara girişi ve çevresini kapsayan alanlarda kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde fiziksel durumun ve çevre görüntüsünün geliştirilmesi, güzelleştirilmesi ve daha sağlıklı bir yerleşim düzeni sağlanması ile kentsel yaşam düzeyinin yükseltilmesidir. Kentin belli bir bölgesinin dönüşümünü ele alan böylesi özel bir kanunun, bütüncül planlama yaklaşımdan uzak bir kentsel gelişmeye neden olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir.

²⁰⁸ T.C. Resmi Gazete, Sayı:25866, Tarih:05.07.2005.

²⁰⁹ İnam ve Başarır, 2010, a.g.e., 266.

²¹⁰ T.C. Resmi Gazete, Sayı:25400, Tarih:12.03.2004

16 Mayıs 2012 tarihinde kabul edilen 6360 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun²¹¹,un amacı; afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemektir. Bu tür riskli alanlar Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, TOKİ ya da belediyeler tarafından belirlenirken tüm yetki yine bu kurumlara devredilmektedir.

Kanunun 9. maddesinde, bu kanun kapsamındaki alanlarda, kanunun öngördüğü uygulamaların zaruri kılması halinde, bu uygulamaların gerektirdiği iş ve işlemler hakkında, bu kanunun uygulanmasını engelleyici hükümleri bulunan kanunlar tek tek sıralanarak bunların söz konusu engelleyici hükümlerinin geçersiz olduğu hükme bağlanmıştır. Hatta kanunda *“...diğer kanunların bu Kanuna aykırı hükümleri uygulanmaz. Ancak, bu Kanunun öngördüğü uygulamalar sırasında, bahsedilen kanunların amaçları ayrıca gözetilir.”* Şeklinde belirtilerek sayılanlar dışında kalan kanunlarda da engelleyici hükümle karşılaşıldığında 6330 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun’un geçerli olduğu hükme bağlanmıştır. Kanunun bu maddesi en çok eleştiri alan yanıdır diyebiliriz. Kanunun 9. maddesinde sıralanarak engelleyici hükümleri geçersiz sayılan kanunların, özellikle “koruma”ya ilişkin olduğunu da belirtmekte yarar var. Bunlar;

- a) 26/1/1939 tarihli ve 3573 sayılı Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerinin Aşılattırılması Hakkında Kanun,
- b) 31/8/1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanunu,
- c) Afete maruz bölgeye ilişkin hükümleri saklı kalmak kaydıyla 15/5/1959 tarihli ve 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun,
- d) 28/12/1960 tarihli ve 189 sayılı Millî Savunma Bakanlığı İskân İhtiyaçları İçin Sarfiyat İcrası ve Bu Bakanlıkça Kullanılan Gayrimenkullerden Lüzumu Kalmayanların Satılmasına Salâhiyet Verilmesi Hakkında Kanun,
- e) 18/12/1981 tarihli ve 2565 sayılı Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu,
- f) 12/3/1982 tarihli ve 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu,

²¹¹ T.C. Resmi Gazete, Sayı:28309, Tarih:31.05.2012

- g) 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu,
- h) 4/4/1990 tarihli ve 3621 sayılı Kıyı Kanunu,
- i) 25/2/1998 tarihli ve 4342 sayılı Mera Kanunu,
- j) 16/6/2005 tarihli ve 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun,
- k) 3/7/2005 tarihli ve 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu,
- l) Geri görünüm ve etkilenme bölgeleri bakımından 18/11/1983 tarihli ve 2960 Sayılı Boğaziçi Kanunu'dur.

Kentsel dönüşüm uygulamalarında geçerli olan kanun 6330 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun olacaktır ancak uygulama sırasında sayılan kanunların amaçlarının ayrıca gözetileceği de kanun maddesinde yer almaktadır. Yine aynı maddede uygulamalar için Orman Kanunu'na tabi alanların kullanılması zaruri olduğunda, başka yerlerde en az bu alanlar kadar alanın ağaçlandırılması; Zeytinciliğin Islahı ve Yabanilerin Aşılatılması Hakkında Kanuna tabi alanların kullanılması zaruri olduğunda da başka yerlerde en az bu alanlar kadar alanın zeytinlik haline getirilmesi mecburi tutulmuştur. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun kapsamındaki alanlarda uygulamada bulunulması halinde, alanın sit statüsü de gözetilerek Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın görüşünün alınacağı belirtilmiştir. Yani kentsel dönüşümün uygulama alanı istisna gözetilmeden tüm ülkeyi kapsamaktadır. Söz konusu kanunun İstanbul, Ankara, İzmir gibi afet riski bulunan alanlarda dönüşümü hedeflediği iddia edilse de 5366 Sayılı kanundaki "yenilenme alanı" terminolojisini deprem referansıyla yalnızca bu kentlerde değil, tüm kentlerde uygulanacak kentsel dönüşüm sürecinin meşru aracı olduğu ve afet riski olmadığı halde sadece siyasi kaygılar ve rant paylaşımı gibi nedenlerle kullanılabilir olması yönünden de eleştirilmektedir.²¹² Afet riski taşımayan bir alan risk kapsamında gösterilerek dönüşüme tabi tutulabilmekte ve böyle bir durumda ise zaten yoksul olan bölge halkı için bu kararın denetimi ve yeniden düzenlenmesine yönelik girişimlerinin başarı şansı fazla bulunmamaktadır.

Kanunun "Uygulanmayacak mevzuat" başlığı altında yer alan 9. maddesinde, bu kanun uyarınca yapılacak olan planların, 3194 sayılı İmar Kanunu'nda ve imara ilişkin

²¹² avdar, A. ve Tan, P. (2013). *İstanbul: müstesna şehrin istisna hali*, İstanbul, Sel Yayıncılık, 11 ve Baş, 2012, a.g.m., 389.

hükümler içeren özel kanunlar da dahil olmak üzere diğer mevzuatta belirtilen kısıtlamalara tabi olmayacağını öngörmüştür. “Tasarrufların kısıtlanması” başlıklı 4. Maddenin 1. Fıkrasında da Bakanlık, TOKİ veya idarenin, riskli alanlarda, riskli yapıların bulunduğu taşınmazlarda ve rezerv yapı alanlarında kanun kapsamındaki proje ve uygulamalar süresince her türlü imar ve yapılaşma işlemlerini geçici olarak durdurabileceği de hükme bağlanarak imar mevzuatının uygulanmayacağı ifade edilmiştir. Ayrıca 7269 sayılı “Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun”un hala uygulanıyor olmasının, 6330 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun’un uygulanmasına engel teşkil etmeyeceği; her iki kanunun aynı konuda farklı hükümler getiren maddelerine ilişkin olarak da son çıkan kanun olması nedeniyle 6330 sayılı kanunun uygulanacağı belirtilmiştir.

Kanunun “Uygulama İşlemleri” başlıklı 6. maddesi: “Üzerindeki bina yıkılarak arsa hâline gelen taşınmazlarda daha önce kurulmuş olan kat irtifakı veya kat mülkiyeti, ilgililerin muvafakatleri aranmaksızın Bakanlığın talebi üzerine ilgili tapu müdürlüğünce resen terkin edilerek, önceki vasfı ile değerlendirilerek bulunularak veya malik ile yapılan anlaşmanın şartları tapu kütüğünde belirtilerek malikleri adına payları oranında tescil edilir. Bu taşınmazların sicilinde bulunan taşınmazın niteliği, aynı ve şahsi haklar ile temlik hakkını kısıtlayan veya yasaklayan her türlü şerh, hisseler üzerinde devam eder. Bu şekilde belirlenen uygulama alanında cins değişikliği, tevhit ve ifraz işlemleri Bakanlık, TOKİ veya İdare tarafından resen yapılır veya yaptırılır. Bu parsellerin malikleri tarafından değerlendirilmesi esastır. Bu çerçevede, parsellerin tevhit edilmesine, münferit veya birleştirilerek veya imar adası bazında uygulama yapılmasına, yeniden bina yaptırılmasına, payların satışına, kat karşılığı veya hasılat paylaşımı ve diğer usuller ile yeniden değerlendirilmesine sahip oldukları hisseleri oranında paydaşların en az üçte iki çoğunluğu ile karar verilir. Bu karara katılmayanların bağımsız bölümlerine ilişkin arsa payları, Bakanlıkça rayiç değeri tespit ettirilerek bu değerden az olmamak üzere anlaşma sağlayan diğer paydaşlara açık artırma usulü ile satılır. Bu suretle paydaşlara satış gerçekleştirilemediği takdirde, bu paylar, Bakanlığın talebi üzerine, tespit edilen rayiç bedeli de Bakanlıkça ödenmek kaydı ile tapuda Hazine adına resen tescil edilir ve yapılan anlaşma çerçevesinde değerlendirilmek üzere Bakanlığa tahsis edilmiş sayılır veya Bakanlıkça uygun görülenler TOKİ’ye veya İdareye devredilir. Bu durumda, paydaşların kararı ile yapılan anlaşmaya uyularak işlem yapılır.” şeklinde düzenlenmiştir. Bu

maddenin ilgililerin rızasına ve onayına bakılmaksızın idare tarafından resen yapılan işlemler içerdiğinden mülkiyet hakkını yok saydığı gerekçesiyle Anayasaya aykırı bir düzenleme olduğuna dair görüşler bulunmaktadır.²¹³

Kanunla Rezerv yapı alanlarının, riskli alanların ve riskli yapıların tespiti, riskli yapıların tahliyesi ve yıktırılması, proje alanlarının seçimi konularında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı oldukça geniş yetkilerle donatılmıştır.

Kanunun eleştiri alan bir başka hükmü de “Uygulama İşlemleri” başlıklı 6. maddenin *“Bu Kanun uyarınca tesis edilen idari işlemlere karşı tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde 6/1/1982 tarihli ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu uyarınca dava açılabilir. Bu davalarda yürütmenin durdurulmasına karar verilemez.”* şeklindeki 9. Fıkrasıdır. 2577 Sayılı İdari Yargılama Usul Kanunu²¹⁴’ndaki genel düzenleme olan 60 günlük süre (madde 7) , bu kanunla 30 güne düşürülmüştür. Ancak kanun zaten bu sürenin özel kanunla belirtilen istisnaları olabileceğini belirtmiştir. Ancak yine İdari Yargılama Usul Kanunu’nun 27. maddesinde²¹⁵ *“Danıştay veya idari mahkemeler, idari işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkânsız zararların doğması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda, davalı idarenin savunması alındıktan veya savunma süresi geçtikten sonra gerekçe göstererek yürütmenin durdurulmasına karar verebilirler. Uygulanmakla etkisi tükenecek olan idari işlemlerin yürütülmesi, savunma alındıktan sonra yeniden karar verilmek üzere, idarenin savunması alınmaksızın da durdurulabilir. Yürütmenin durdurulması kararlarında idari işlemin hangi gerekçelerle hukuka açıkça aykırı olduğu ve işlemin uygulanması halinde doğacak telafisi güç veya imkânsız zararların neler olduğunun belirtilmesi zorunludur. Sadece ilgili kanun hükmünün iptali istemiyle Anayasa Mahkemesine başvurulduğu gerekçesiyle yürütmenin durdurulması kararı verilemez.”* denilmektedir. Ayrıca Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun’a göre verilmiş kararlara karşı idari yargıda açılacak davalarda, kişilerin yürütmenin durdurulmasını isteme hakkından yoksun bırakılması Anayasa’nın 36. maddesinde düzenlenen hak arama özgürlüğünün, demokratik düzenin gerekleriyle bağdaşmayan bir sınırlandırması olarak da değerlendirilebilir.²¹⁶

²¹³ Alica, S.S. (2011). *Kent, çevre, hukuk: Avrupa Birliği çevre mevzuatı çerçevesinde Türk çevre mevzuatı*, Ankara, Seçkin Yayınları, 233-234.

²¹⁴ T.C. Resmi Gazete, Sayı:17580, Tarih: 20.01.1982

²¹⁵ Değişik: 2/7/2012 -6352/57md.

²¹⁶ Alica, 2011, a.g.e., 236.

Dünya genelindeki ve Türkiye’deki koruma fikrinin uluslar arası sözleşmelerdeki ve kanunlardaki gelişimi incelendiğinde Türkiye’de bilinçli bir koruma fikrinin gelişmediğini, var olan koruma anlayışının nostaljik ve sadece geçmişe duyulan özlemle sınırlı kaldığını söylemek mümkündür. Doğal olarak bu düşünce yapısı yasal düzlemde de karşılığını yaratmıştır. Tarihi ve kültürel değeri olan yapıların korunmasına yönelik tutumlar daha fazla kar elde etmek ve rant elde etmekle karşı karşıya gelindiğinde genellikle koruma fikri öncelikli olmadığı için yasal zeminde buna göre şekillenmiş, korumaya ilişkin ciddi bir üst politika oluşturulamamıştır. Tarihi ve kültürel değer taşıyan yapıların tespitinde “nesne”nin korunmasını gerektirecek değere sahip olup olmadığına karar verecek olan “özne”nin yargılarına göre şekillenmektedir. Bu nedenle karar verici makamların değişikliği, görüşlerin değişikliği ve içinde bulunulan zamanına göre değişiklikler görülebilmektedir. Bir dönem, o dönemin yöneticileri belli nesnelere değerli bulup korunmaları gerekli görürken, daha sonraki yöneticiler aynı nesnelere korunmaya değer bulmayabilir. Bu arada bazı korunmaya değer tarihi ve kültürel değerlerin ihmal edilmesi, tahrip edilmesi hatta tamamen yok olması da muhtemeldir. Bu nedenlerle tarihi ve kültürel öneme sahip yapılar gerektiği gibi korunup restore edilmezken yeni yapılarda geçmişin izlerini taşıyan çizgiler olması tercih edilen bir durum olmuştur.

2.2.5. Tarihsel-kültürel değerleri korumada kurumsal yapı

1982 Anayasası’nın 63. Maddesinde; “*Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır. Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir.*” denilmektedir. Yani tarihsel ve kültürel değerleri koruma anayasal bir görev olarak devletin yetki ve sorumluluğundadır. Koruma, anayasada “sosyal haklar” başlığının altında yer almaktadır. Gerçekten korunmuş bir çevrede yaşamak hem sosyal bir hak hem de sosyal bir sorumluluktur. Bu sorumluluğun yerine getirilmesi ile kamu yararı gibi temel bir veri de güvenceye alınmış olacaktır.²¹⁷ Benzer şekilde kentsel mekânda kentsel adaleti sağlama görevi anayasanın 56. maddesinde yer alan “herkese sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının sağlanması” hükmü ile devlete verilmiştir.²¹⁸ Devlet, sağlıklı kentsel çevreler yaratmak ve herkese sağlıklı konut ve yaşama alanları sağlamak üzere

²¹⁷ Tankut, 2005, a.g.m., 9.

²¹⁸ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Web: <http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/anayasa.uc?p1=56>’den 12 Mayıs 2012’de alınmıştır.

görevlendirilmiştir. Anayasa ile kendisine verilen bu görevi yerine getirmek için devlet, kentte yapılacak her ölçek ve türdeki faaliyeti tanımlamak, imar mevzuatını şekillendirmekte yetkilidir. Ancak devletin merkezi ve yerel örgütlenme şeması içinde kurguladığı yasal çerçevenin esas belirleyicisi genel iktisadi ideolojidir yani merkezi ve yerel yönetim yapılarının kentlere yaklaşımları hakim iktisadi ideoloji çerçevesinde belirlenir.²¹⁹

Doğal, tarihsel-kültürel çevrenin korunmasında üzerinde durulması gereken konu, korumanın hem ekonomik hem de siyasal olabirliğinin ve yapılabirliğinin bilinmesi ve artırılmasıdır.²²⁰ Türkiye’de en yaşamsal konularda bile “üst politika” oluşturulması geleneğinin oluşmadığı tespitinde bulunan Tankut,²²¹ ülkenin bütünüün yararına olması ve de siyasal zorlamalarla rastgele değiştirilememesi gerekliliğinden dolayı korumanın üst politikalarla gerçekleştirilmesi gerektiğine vurgu yaparak, politikasızlığın korumaya zarar verdiğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra ülkenin koruma ölçeğinin, “o ülke üzerinde bütün zamanlar içinde oluşmuş ve yaşamış toplumların tüm katlarının sosyal, ekonomik ve kültürel düzeylerini belgeleyen taşınmaz kültür ve doğa varlıklarının korunmasını kapsamı”²²² gerekmektedir.

Koruma amaçlı planlama, tarihi çevre düzenleme nasıl tek bir yapı sorunu değilse bu işin yapımı ve uygulanması da tek bir kurumun işi olarak görülmemelidir. İlgili tüm kurum ve kuruluşlar arası koordinasyon sağlanması, fikir üretme ve uygulama bakımından oldukça önemlidir. Kaldı ki, koruma amaçlı planlama ve tarihi çevre düzenleme gibi konular “tek bir yapı sorunu” olmadığı gibi sadece “yapı sorunu” da değildir. Korumanın gerçekleşmesi, yerel dinamiklerle donatılmış olmasına bağlıdır yani verilen kararların arkasında geniş yelpazeli bir oydaşmanın olması gerekmektedir.²²³

2.2.5.1.Merkezi yönetimin rolü

Türkiye’deki mevcut yasal/kurumsal çerçeve, tarihi ve kültürel mirasın korunması sorumluluğunu merkezi örgütlenmeye vermektedir. Bu görev Kültür ve Tabiat Varlıklarını

²¹⁹ Kahraman, T. (2013). Kent hukukunun yeni yüzü: düzenleyici devletten seçkinleştirici devlete, A. Çavdar, P.Tan (Derleyenler). *İstanbul: müstesna şehrin istisna hali*, İstanbul, Sel Yayıncılık, 23.

²²⁰ Tankut, 2005, a.g.m., 12.

²²¹ Tankut, 2005, a.g.m., 9.

²²² Coşkun, M. (2005). Son dönemlerde çıkartılan yasalar çerçevesinde Türkiye’de doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasında yerel yönetimlerin değişen rolleri, *Planlama*, (1), 42.

²²³ Tankut, 2005, a.g.m., 12.

koruma Kanununda Kültür ve Turizm Bakanlığı'na verilmiş ancak ilgili bakanlıklar ve Vakıflar Genel Müdürlüğü ve yerel yönetimlerle (il özel idareleri, belediyeler, köyler) birlikte, mülkiyetinde tarihi ve kültürel varlıklar bulunan tüm özel ya da resmi kişi ve kurumlarda yasal olarak tarihi ve kültürel varlıkların korunmasında doğrudan ya da dolaylı olarak sorumludur.²²⁴

Yerleşmelerin gelişmelerini sürdürürken tarihi karakterlerini de kaybetmelerini önlemek ve kendilerine uygun olmayan kullanımlardan arındırılmalarını sağlayacak araç planlamadır.²²⁵ Türkiye'de planlama konusunda yetkinin merkezi yönetimde toplandığını söylemek mümkündür. Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanun'u ile tanımlanan "Koruma Amaçlı İmar Planları" öncelikli işlev üstlenmektedir. Dünyada sosyo-ekonomik düzenin hızla dönüşmeye başlamasıyla kentsel alanlarda ortaya çıkan yeni olgu ve sorunlar karşısında geleneksel planlama yöntemlerinin yetersiz kaldığı gerekçesiyle daha esnek bir yaklaşım olarak tanımlanan "stratejik mekânsal planlama" yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Modernist dönemin "araçsal akılcılık" paradigmasının karşısında "iletişimsel akılcılık" paradigmasının ortaya çıkmasıyla birlikte, planlamanın giderek paydaşların bir araya gelerek yatay ilişkiler kurduğu iletişimsel bir faaliyete dönüşmüştür.²²⁶ Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın görevlerini düzenleyen 644 Sayılı KHK'nin 2. maddesinde²²⁷ "Mekânsal strateji planlarını ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmak suretiyle hazırlamak ve mahalli idarelerin plan kararlarının bu stratejilere uygunluğunu denetlemek" görevi Çevre Şehircilik Bakanlığı'nın görevleri arasında sayılmıştır. Stratejik mekânsal planlama; küreselleşmenin kentler üzerindeki somut sonuçlarıyla başa çıkabilen, diğer yandan paydaşlar arası etkileşim ve iletişimin ihtiyaçlarına olanak tanıyan bir yaklaşımdır. Bu nedenle bakanlık bu görevini yerine getirirken planlama sürecinin plandan etkilenen/planı etkileyenlerin kentlerini ileriye taşıyabilmek amacıyla beraber çalışabilmelerine imkan tanıyan nitelikte olmasını da sağlamalıdır.

Sadece korumaya ilişkin konularda değil genel olarak Türkiye'de Osmanlı'dan beri süregelen merkezîyetçiliğin hala devam ettiği hatta zaman zaman arttığı söylenebilir. Yerel

²²⁴ Coşkun, 2005, a.g.m., 42-48.

²²⁵ Özden ve Görgülü, 2006, a.g.m., 237.

²²⁶ Gedikli, B. (2012). Stratejik mekansal planlama: planlamada yeni anlayışlar, yöntemler ve teknikler, M.Ersoy (Derleyen). *Kentsel planlama kuramları*, Ankara, İmge Kitabevi, 237-241.

²²⁷ T.C. Resmi Gazete, Sayı: 27984 (Mükerrer), Tarih: 04.07.2011

yönetimlerin güçlendirilmesine yönelik girişimler “bir ileri-iki geri” şekillenmektedir.²²⁸ Nitekim kentsel dönüşüm uygulamalarında temel yasal dayanak olarak halen yürürlükte olan ve varlığıyla konuyla ilgili olabilecek tüm kanunları devre dışı bırakan 6330 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun’da da her ne kadar yerel yönetimlere yetkiler verilmiş olarak görülse de yeni yetkilerle güçlendirilen TOKİ ve aracılığıyla Çevre ve Şehircilik Bakanlığı kente ilişkin tüm can alıcı karar ve uygulamaların kilit noktasındadır. Sonuç olarak “yine yeniden merkezileşen”²²⁹ bir yapı oluşmuştur.

Yukarıdan aşağıya bir örgütlenmiş bir sistemde,²³⁰ tek tipleşmeye, aynılaşmaya, ayrıntılı denetime ve yukarıdan aşağıya katı bir kademelenmeye dayalı bir anlayış hakimdir. Bu da kentsel yapıyı çevrenin oluşumunda, yerin kendine özgü özelliklerinin ortaya çıkmasına ve yerleşimlerin karakterinin güçlenmesine imkan vermeyerek kentlerin giderek birbirine benzemesine diğer bir deyişle aynılaşmış mekânsal bağlamların oluşmasına neden olmaktadır.

Devletin, kurumsal olarak kendine biçtiği yeni toplumsal, siyasal ve ekonomik misyonun sonucu olarak devletin ilgisi kentsel mekân üzerinde yoğunlaşmıştır.²³¹ Kahraman,²³² kentsel mekân üzerinde değer oluşturmayan kamu arazilerinin değer yaratılarak satışının kolaylaştırılması, büyük ölçekli inşaat projelerinin yer arayışına çözüm olmak üzere kentsel dönüşüm projelerinin yapımının yine merkezi hükümetin yasama gücü aracılığıyla hızlandırması, kentlerin değişen vizyonlarına uygun yeni kentsel mekânlar üretilmesi amacıyla bazı alanların boşaltılması, devletin kent mekânı üzerinde kentsel rantlar aracılığıyla üretilen değerden pay alması sürecinde hukukun önemli bir enstrüman olarak kullanıldığını düşünür. Ayrıca “yerelleşme” söyleminin ön plana çıktığı son dönemde, merkezi idarenin yerel dinamiklerin şekillenmesi sürecinde giderek daha etkin bir rol aldığı tespitini yapmaktadır.

²²⁸ Görmez, K. (2000). Demokratikleşme açısından merkezi yönetim- yerel yönetim ilişkileri, *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, (4), s.85.

²²⁹ Görmez, K. Altınışık, H. U.(2011,17-18 Mayıs,). *Çevre ve Şehircilik Bakanlığı örneğinde yine, yeniden merkezileşen Türkiye’de yerel ve bölgesel kalkınma*, Yedinci Kamu Yönetimi Sempozyumu’nda sunuldu.

²³⁰ İnternet: Ünlü, T. (2006). Mersin’de değişen kentsel mekan: Çamlıbel’de morfolojik değişim”, *Megaron YTÜ Mimarlık Fakültesi e-Dergisi*, 1(4), 181-182.
Web:http://www.megaron.yildiz.edu.tr/yonetim/dosyalar/MEGARON_CILT_01_SAYI04.pdf. ‘den 04 Nisan 2012’de alınmıştır.

²³¹ Kahraman, 2013, a.g.m., 19.

²³² Kahraman, 2013, a.g.m., 18.

2.2.5.2.Yerel yönetimlerin rolü

Fiziksel çevrenin yapılaşmasında en etkin birim olan yerel yönetimler, kültürel ve doğal mirasın korunması gibi konularda ön planda olması gereken kuruluşlardır. Ancak Türkiye’de son yıllara gelene kadar bu konuda etkin rol oynadıklarını söylemek güçtür.

1935’te tüm bakanlık ve illere gönderilen bir genelgedeki ifadelerle dayanarak Madran, 1940’lı yıllara kadar her ne kadar hükümet maddi açıdan özveride bulunmayı göze almış olsa da, yerel yönetimlerin koruma olgusuna yaklaşımları ve etkinlikleri değerlendirildiğinde doyurucu bir sonuca ulaşılamayacağı tespitinde bulunmuştur. Söz konusu ifade ise, “...imar mefhumunu yanlış anlayan bazı memurların, bu hususta ufak bir ihtisası olmadığı halde görüşleri bakımından ehemmiyetsiz sandıkları çok kıymetli milli eserlerimizi 1580 sayılı “Belediyeler Yasası”na göre, özel mülkiyette bulunan kapalıçarşı, bedesten, arasta, büyük han vb. yapılarla, “tarihi ve bedii” değeri olan saraçhane, tabakhane, imalathane gibi büyük yapıların sahiplerine onarım yapmaları için bildirimde bulunulacak, yapılmadığı takdirde bu onarımlar Belediyeler tarafından gerçekleştirilecektir. 1933 yılında çıkan “Belediye Yapı ve Yollar Kanunu”na göre, korunması istenen eski eserler imar planı üzerinde işaretlenecektir. Yıkılmakta ve yıktırmakta oldukları...”nın üzümlere görüldüğü belirtilmiştir.” şeklindedir.²³³ Ancak söz konusu zaman diliminde sadece korumayla ilgili konularda değil genel anlamda yerel yönetimlerin etkinliğinden söz etmek mümkün değildir.

1950’li yıllarda hız kazanan kentleşme olgusu, “imar” hareketlerini ön plana çıkarmış, bu süreçte kültürel ve doğal değerlerin korunması ve geliştirilmesine gereken özen gösterilmemiştir. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu’nun sit alanı ilan ettiği yerleşmelerde 1970’li yıllardan sonra başlatılan korumaya yönelik planlama, özellikle Belediyelerin bu konuda etkin rol almasını gerektirmiş, ancak kimi nedenlerle, planlama/uygulama birlikteliği yeterince sağlanamamıştır. Yerel yönetimler genellikle koruma kararlarının, imar kararları ile çelişki yarattığı, koruma kararı alınan alanlarda yeterli uygulama yapılamadığı, korumaya yönelik planların yapımının çok uzun sürdüğü ve uygulanabilir nitelikte olmadığı, konuyla ilgili uzman kadroları olmadığı, yeterli parasal kaynaklarının bulunmadığı ve bu konuda merkezi yönetimin istenen desteği vermediğinden yakınmaktadırlar.

²³³ Madran, 2005, a.g.m., 53.

Bu yakınmaların kimi küçük değişikliklerle oldukça uzun bir süre tekrarlanmaya devam etmiştir. 2863 sayılı kanunun bazı maddelerini değiştiren ve 1987 yılında yürürlüğe giren 3386 sayılı kanunun, Koruma Kurullarında oy verme yetkisiyle valilik ve belediye temsilcilerinin yer almasını öngörmesi, yerel yönetimlerin korumaya sahip çıkmalarında çok önemli bir adım olarak görülmelidir. Buna karşın, yeterli uzman personelin bulunmayışı, yerel yönetimlerin ağırlığını azaltmaktadır.²³⁴

Son zamanlarda kentlerde yaşanan dönüşümlerin genellikle küreselleşme koşutlu yaklaşımları içeren ve dışardan yönlendirilen politikalarla şekillendirildiği söylenebilir.²³⁵ Kiper, yasal düzenlemelerle desteklenen bu sürecin Türkiye ve Türk kentlerinin geleceği konusunda tehlikeli bir gidişat olduğunu düşünmektedir. Yerel kamu hizmetlerinin yerel yönetimlerce görülmediğini, gördürüldüğünü, sunulan hizmetlerin birer kamu hizmeti olması anlayışından çok piyasa hizmeti olarak değerlendirildiğini, kamu yararı ve toplumsal hedeflerin yerini kazanç ve karlılık ölçütünün aldığını, bu hizmetlerin satışa sunulması ticarileştirildiğini, vatandaş ve kenttaş kavramının yerini müşteri kavramının aldığını düşünmektedir.

Küreselleşmenin etkisiyle kentlerin bir yarış içine girdiğini ve bu yarışta kentlerin özgünlüklerinin öne çıkarılarak yapılacak girişimlerle birbirine fark atmasının sağlanabileceği düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle tarihi ve kültürel mirasın turizm açısından ne kadar önemli olduğuna dair söylemler öne çıkmaktadır. Bu nedenle kentlerdeki tarihi ve kültürel özelliklere sahip eserler, mahalleler turistik gezilere ev sahipliği yapması için yenilenmeye çalışılmaktadır. Bu temel felsefeyle planlanan restorasyon ve sağlıklılaştırma projeleri hemen hemen tüm yerel yönetimlerin projelerinde yer almaktadır. Yarışan kentler, yarışan yerel yönetimler bu küresel yarışta kentleri kar elde edilebilecek bir mal olarak görme eğilimindedirler. Ancak kentleri üzerinden kar elde edilecek birer nesne olarak değerlendirerek yapılacak hiçbir koruma çalışması kentin kimliğini yansıtacak sonuçlar doğuramaz. Ahmet Eyüce'nin,²³⁶ "Tarihi, turistler için değil kendimiz için koruduğumuz zaman karakterli toplum olur, dünyanın kişilikli kentlerini yaratabiliriz." sözü kültürel mirası korurken temel alınması gereken felsefenin ne olması gerektiğini oldukça net bir şekilde ortaya koymaktadır. Ancak böyle bir felsefeyle korunan

²³⁴ Madran, 2005, a.g.m., 60-61.

²³⁵ Kiper, 2007, a.g.e., s.85.

²³⁶ İnternet: Ekinci, O.(2014). Ahmet Eyüce, 03 Nisan, *Cumhuriyet*,

Web: http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/440978/Ahmet_Eyuce.html. 'den 29 Mart 2014'de alınmıştır.

kentler gerçekten özgün kimlikleriyle ön plana çıkabilir ve aslında yöneticilerin kazanmak istedikleri o yarışın galibi olmalarının yolu da budur. Bu bağlamda Horkheimer'ın bahsettiği "araçsal akıl" ifadesi kentlerde de karşılığını bulmaktadır. Kent yöneticileri ve plancıları bir "akıl tutulması" yaşamaktadır. Bu akıl tutulmasının altında yatan asıl nedenin kentlerde var olan rant kavgası olduğunu ileri sürmek de pek yersiz olmayacaktır. Kent yöneticilerinin amacı daha fazla turist çekerek ya da kentin belli bölgelerinin değer kazanmasını sağlayarak daha fazla kar elde etmek olduğu sürece kimlikli kentler yaratmak, kimlikli kentlere sahip çıkmak ya da kimlikli kentleri korumak mümkün değildir.

2.2.5.3. Kar amacı gütmeyen kuruluşların rolü

Kültür varlıklarının yok edilmesi, tarihi çevrelerin erozyonu, koruma uygulamalarının yetersizliği nedeniyle bazı meslek odaları ve gönüllü kuruluşlar tepki göstermektedir. Ulusal değerlerin evrensel boyutlarda değerlendirilmesi için kamuoyunun desteğinin artmasına yardımcı olan bu tür girişimler demokratik bir platformda, çevresine sahip çıkan ve onu korumak isteyen kentlilerin oluşması ve sayılarının artması açısından oldukça önemlidir. Günümüzde meslek odaları, sendikalar, sivil toplum kuruluşları, politik örgütlü gruplar, sivil inisiyatifler, mahalle örgütlenmeleri, üniversitelerin kentsel muhalefet yapıları arasında sayılabilir. Ancak sendikaların etkin herhangi bir rolünün olduğu söylenemez.

Son zamanlarda kar amacı gütmeyen bu kuruluşlar tarafından, özellikle kentsel dönüşüm uygulamalarının neden olduğu sonuçlara yönelik kendi bakış açıları çerçevesinde kongre/sempozyum, seminer, konferans gibi bilimsel etkinlikler, sergi, belgesel vb. sanatsal üretimlerin yanı sıra gösteri, yürüyüş benzeri eylemlerle alternatif gündem ve süreç yaratmaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır.²³⁷

Koruma, onarım ve yenileştirme konularıyla ilgilenen derneklerin en eskisinin Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1911-12 yıllarında kurulan İstanbul Şehri Muhipleri Cemiyeti (İstanbul Kentini Sevenler Derneği) olduğu görülmektedir. Dernek kurucuları arasında o dönemin önde gelen kişileri, arkeoloji müzesi müdürü, müze görevlileri, mimar

²³⁷ Yalçınan, M. C., Çavuşoğlu, E. (2013). Kentsel dönüşümü ve kentsel muhalefeti kent hakkı üzerinden düşünmek, S.K. Berk, P.U. Semerci (Yay. Haz.). *Kentsel dönüşüm ve insan hakları*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları No:16, 92.

ve güzel sanatlar akademisi öğretim görevlileri yer almaktadır. Derneğin amacı;²³⁸ kentin estetik güzelliklerini tanıtmak, kent içindeki anıtlarla ilgili bilgileri yayınlamak, kentin tarih ve mimarlık açısından değer taşıyan yapılarını korumak için hükümet katında girişimlerde bulunmaktır.

1920'lerde kurulan ve İstanbul'da başta Soğukçeşme Sokağı olmak üzere birçok köşk ve benzeri kültür varlığını turizme kazandıran Turing ve Otomobil Kurumu bu etkinliklerinin yanı sıra yayınladığı kitaplarla da kent tarihine ve korumaya katkıda bulunmuştur.²³⁹

Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu,²⁴⁰ 1946 yılında kurulmuş ve 1947'de bakanlar kurulu kararıyla "kamu yararına çalışan dernek" kapsamına alınmıştır. Kurucuları vali yardımcısı, birkaç öğretmen, avukat, tüccar, müze müdürü, müze müdür yardımcısı olarak kurulan dernek, Bursa'daki tarihsel değeri yüksek çok sayıda yapının onarım ya da restorasyonunu sağlamış ve bu çalışmalarıyla ilgili on altı broşür yayımlamıştır. Dernek çalışmalarına hala devam etmektedir.

Yine 1946'da Türkiye Anıtlarının Korunmasına ve Onarılmasına Yardım Derneği kurulmuştur. Dernek İstanbul'da bazı yalıların, Ankara'da da Hacıbayram ve Ahi Şerafettin Türbelerinin onarımına katkıda bulunmuştur.²⁴¹

Kentsel çevrenin temel bileşeni olan evlerin korunmasına yönelik bilincin oluşturulması ve geliştirilmesinde öncülük eden Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği 1976 yılında kurulmuştur. 1978'de EUROPA NOSTRA Birliğine giren derneğin en önemli etkinliği, 1983 yılından bu yana değin sürdürdüğü Tarihi Türk Evleri Haftasıdır. Bunun yanı sıra seminer, konferans düzenlemeye, sergiler açmaya, tarihi kentlere geziler düzenlemeye devam etmektedir.²⁴²

1976 yılında Turizm Bakanlığının girişimiyle kurulan Türkiye Anıt Çevre ve Turizm Değerlerini Koruma (TAÇ) Vakfı,²⁴³ "Türkiye'nin ve Türk ulusunun ve Anadolu uygarlıklarının sanat ve kültür varlıklarını ve mimari mirasını, doğal, tarihsel, kültürel,

²³⁸ Alsaç, Ü. (1992). *Türkiye'de restorasyon*, İstanbul, İletişim Yayınları, 43

²³⁹ Madran, 2005, a.g.m., 61.

²⁴⁰ İnternet: <http://bgc.org.tr/ansiklopedi/bursa-eski-eserleri-sevenler-kurumu.html>, 'den 20 Mart 2013'de alınmıştır.

²⁴¹ Alsaç, 1992, a.g.e., 44.

²⁴² Madran, 2005, a.g.e., 61 ve Ahunbay, 2007, a.g.e., 142.

²⁴³ Alsaç, O. (1984). TAÇ Vakfı hakkında açıklama, *Mimarlık*, 10(208), 18.

estetik ve turistik değerlerini korumak, yaşatmak, bu değerlerin geçmişle gelecek arasında kültürel bir bağ dokusu şeklinde devamlılığını sağlamak, bu amacın gerçekleşmesi için gerekli organizasyonu kurmak, ilgili kuruluş ve kişilerin bu amaç doğrultusunda fikir ve çalışma koordinasyonunu sağlamak, gerekli doküman ve envanter çalışmaları yapmak, etüd ve projeler hazırlamak veya hazırlatmak, gerekli uygulamaları yapmak veya yaptırmak,....amaca uygun tüm faaliyetleri kolaylaştıracak kamuoyu oluşturma ve eğitim çalışmaları ve her türlü yayın yapmak, eleman yetişmesini sağlamak, bütün bu hedeflere varmak için yapılacak işlemlerin yöntemini tespit etmek ve bu yöntemleri uygulamak veya uygulamak” amacı ile kurulmuştur.

Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ÇEKÜL,²⁴⁴ Türkiye'nin doğal, tarihsel ve kültürel varlıklarını korumak amacıyla 1990 yılında vakıf statüsünde kurulmuştur. Kültürel dokunun korunarak geleceğe aktarılması amacıyla, koruma amaçlı kent planları hazırlanmasını, kentlerin eski mahallelerinde sağlıklılaştırma çalışmaları, geleneksel evlerde cephe düzenlemesi yapılmasını, tarihi yapıların, çarşıların onarılmasını, kent meydanlarının yeniden düzenlenmesini sağlamak amacıyla faaliyetlerini yürütmektedir.

Mesleklere bağlı olarak kurulan sivil toplum örgütleri olan Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği, Müzeciler Derneği ve Koruma Uzmanları Derneği'nin yanı sıra Galata Deneği, Zeyrek Koruma Derneği, Cihangir Derneği ile hemen hemen her kentte bulunan, o yöreyi tanıtmak, bölgedeki turizmi geliştirmek amaçlı dernekler de korumacılık konusuyla ilgilenmektedir.

Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının yerleşik ve gelenekselleşmiş bir aktör olarak sayılmamaları başta olmak üzere, genellikle yardımseverlikle bağdaştırılmaları, insanlar için görece yeni bir fikir olmalarından kaynaklı şüphecilik, fonlar ve destekler nedeniyle yönlendirilmiş hareketler olduklarına dair yaygın kanaat, güven sorunu, üye sayılarının düşüklüğü vb. birçok sorunla karşı karşıya bulunmaktadır.²⁴⁵ Bu çalışmanın kapsamına girmemekle birlikte kentsel kimliğin korunmasına yönelik etkinliklerini sorguladığımız sivil toplum kuruluşlarının da özgün sorunları olduğunu belirterek etkinliklerini değerlendirirken göz önünde bulundurmamız gerekmektedir.

²⁴⁴İnternet: Geçmişten Bugüne, Bugünden Geleceğe Uzanmak

Web: <http://www.cekulvakfi.org.tr/gecmisten-bugune-bugunden-gelecege-uzanmak'den> 20 Mart 2013'de alınmıştır.

²⁴⁵ Yalçınan ve Çavuşoğlu, 2013, a.g.m., 95.

Bu sivil toplum örgütlerinin yanı sıra,²⁴⁶ yarı kamusal nitelikli olarak UNESCO bünyesinde görev yapan iki uluslararası kuruluşun Türkiye uzantısı olan ICOMOS Türkiye Milli Komitesi ile ICOM kendi alanlarında kısıtlı da olsa çeşitli etkinlikler yapmaya çalışmaktadırlar. Meslek odalarından Türkiye Mimar ve Mühendis Odaları Birliği bünyesinde görev yapan Mimarlar Odası ve Şehir Plancıları Odası kamu bilinci oluşturma ve geliştirmek, ilgili kamu kuruluşlarına çeşitli konularda görüş bildirmek gibi görevlerini ülke ölçeğinde sürdürmektedir.

Kentsel sorunlarla ilgili görüş bildirmek, akademik ve mesleki yanlış uygulamaları durdurmak ve bu uygulamalardan mağdur olanlarla dayanışmak, ileri süreçleri desteklemek, paylaşmak ve değiştirmek amacıyla ortaya çıkan yeni bir yapılanma da sivil inisiyatiflerdir. Bunlar etkinliği giderek artan, sivil toplum ve politik gruplar arasında bir yerde duran (iki grubunda zayıf yönlerini kapatma gayretinde olmalarına rağmen kendi zayıflıklarını doğuran) ve akademisyen, öğrenci, uzman ve sıradan vatandaşlardan oluşan gönüllülük temelli yapılardır. IMECE, Direnistanbul, SOS İstanbul, Sulukule Platformu ve Dayanışmacı Atölye bunlardan ilk akla gelenleridir.²⁴⁷

²⁴⁶ Madran, 2005, a.g.e., 62.

²⁴⁷ Yalçıntan ve Çavuşoğlu, 2013, a.g.m., 96

3. TÜRKİYE’DE KENTSEL KİMLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE SOYLULAŞTIRMA

Türkiye’de Tanzimat’tan günümüze kadar, bilgi ve teknolojiye gelişmeye ve modernitenin getirdiği yaşam standartlarına sahip olabilmek için sürekli bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır, halen de yaşanmaktadır. Bu sürecin ekonomide, siyasal alanda ve birlikte yaşama kültüründe yarattığı riskler, istikrarsızlıklar, olumlu-olumsuz sonuçlar, etkiler ve çok boyutlu yapısı kapsamlı olarak birçok platformda tartışıldı. Bu tartışmalarda küreselleşme ya Avrupalılaştırma süreçleri incelenirken genellikle ve haklı da olarak ulusal ölçekte, devlet-siyaset, siyaset-toplum ve devlet-toplum ilişkileri çözümlenmeye çalışıldı. Bu noktada ulusal ölçüğe odaklanılırken, yerelin ve kentin üzerinde fazla durulmadığı söylenebilir. Oysa ki, birçok alanda izleri görülen bu değişim ve dönüşümlerin en kalıcı olarak hissedildiği alan kent mekânı olmuştur.²⁴⁸ Hatta Türkiye’nin yaşadığı dönüşümü, yerel ölçekte kentlerin dönüşümü olarak değerlendirmek mümkündür. Bu bölümde, Türkiye’de kentlerde mekânsal ayrışmalarla karşımıza çıkan dönüşümün çıktılarını sayılabilecek örneklerin ışığında Türkiye’de kentsel kimliğin dönüşümü ve soylulaştırma süreci incelenmeye çalışılacaktır.

3.1. Türkiye’de Kentsel Kimliğin Dönüşümü

Türkiye’de yaklaşık son iki yüz yıldır toplumsal olarak bir değişim yaşanmaktadır. Yaşanan toplumsal değişimler mekânı da etkilemektedir. Ancak özellikle son yüzyıldır toplumsal anlamda yaşanan değişimlerin mekân üzerindeki etkisi daha fazla görünür hale gelmiştir. Osmanlı’da batılılaşma hareketleriyle başlayıp Cumhuriyet döneminde modernleşme hareketleriyle devam eden bu değişim, günümüze kadar etkilerini sürdürerek devam etmiş ve kentler de mekânsal olarak bu değişim ve dönüşüm sürecine dahil olmuştur.²⁴⁹

²⁴⁸Baş, 2012, a.g.e., 386.

²⁴⁹ Ulu ve Karakoç, 2004, a.g.e., 59.

3.1.1. Cumhuriyet öncesinde kentsel kimliğin dönüşümü

Osmanlı döneminde kentin kurulması yeni mahalleler kurulması yoluyla gerçekleşiyordu.²⁵⁰ Osmanlı toplumsal yapısının genel gelişmesi süreciyle kentlerde mahalle biriminin oluşmasının paralellikler taşıdığını düşünen Aktüre,²⁵¹ Osmanlı'daki mahalle biriminin özelliklerini şu şekilde özetlemektedir:

Osmanlı merkezi idaresinin konar-göçer halkı kentler etrafında yerleşik hale getirmek için giriştiği sistemli yerleştirme politikası sonucu göçebe halde yaşayan boy ve oymaklar, kent veya köy çevresinde kendilerine verilen topraklara hayvanları ile birlikte yerleştirildiler. Oluşturulmak istenen bu tampon alanların amacı; göçebe halkın merkezci bir devlet düzeni ile uyuşmayan yaşama koşulları yüzünden kentlerde ve köylerde yerli halka zarar vermelerini önlemek, boş toprakları tarıma açmak ve üretimi arttırmak, özellikle 17. yy. başından başlayarak artan Celâli saldırıları yüzünden yerleşik halkın zarar görmesini önlemektir. Konar-göçerlerin yerleşik hale getirilmesinde ilk adım köyler olmaktadır, kentler ise ikinci adım olarak düşünülebilir. Osmanlı döneminde bir kentten diğer bir kente veya köylerden kentlere göçü önlemek ve kentin güvenliğini sağlamak amacıyla seyahat çok sıkı kurallara bağlandığından şehirlerde sosyal hareketliliğin olmadığı söylenebilir.* Her mahalle birimi aynı işle uğraşan, aynı köy veya kentten gelen, birbiri ile yakın ilişkisi olan, aynı dinden ve etnik gruptan olan ailelerin oturduğu homojen bir yapıya sahipti. Ancak her mahallede zengin ile fakir ailelerin bir arada oturduğu, gelir yönünden mahalle birimlerinin heterojen bir yapı gösterdiği söylenebilir.

Osmanlı'da devlet denetimi dışında kalmış ve kendi içinde örgütlenmemiş hiçbir kolu olmadığından yapım ve onarım işlerinde çalışanların hükümet merkezinde denetimi için "Hassa Mimarları" örgütlenmesi kurulmuştur. Hassa Mimarları Ocağı, devletin resmi yapılarını ve varlıklı kişilerin yaptırdıkları binaların inşaatıyla doğrudan ilgilendikleri gibi tüm resmi ve sivil inşaatlar Baş Mimarbaşı ve emrindeki mimarlar ocağı tarafından denetleniyordu.

* Bir kente yerleşecek kişinin, şehrin hangi mahallesine yerleşecekse o mahallenin ileri gelenlerinden birisini kendisine kefil yapması gerekiyordu. Kefil bulunduktan sonra kadıya müracaat edilerek, kente niçin yerleşmek istediğini, ne işle uğraştığını anlatacak, isteği kabul edilirse o mahalleye yerleşecektir.

²⁵⁰ Kuban, D. (1968). Anadolu -Türk şehri tarihi gelişmesi, sosyal ve fiziki özellikleri üzerinde bazı gelişmeler, *Vakıflar Dergisi*, (7), 63.

²⁵¹ Aktüre, S. (1975). 17. yüzyıl başından 19. yüzyıl ortasına kadarki dönemde Anadolu Osmanlı şehrinde şehirsell yapının değişme süreci, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, , 1(1), 122.

İstanbul dışında kalan büyük kent merkezlerinde onarım ve yapım işlerinde çalışan esnaf bir örgütlenmeye sahipti ancak bunların şeyleri ya da kethüdalarını doğrudan seçmedikleri görülmektedir. Kadıların önerisi üzerine padişahın onayı ile atanan “Mimarbaşı” hem kethüdalık görevlerini yerine getirmekte hem de kentlerin yapım ve onarım işlerini denetlemektedir.²⁵² Bu nedenle belediye kavramının kurumsallaşmamasına dayalı olarak belediye hizmetlerinin İslam hukuku kapsamında kadılık sistemi içinde örgütlendiği için kentsel mekânları biçimlendiren yapılaşma sürecinin ister devlet isterse vakıf kurumu yoluyla olsun kadıların denetiminde gerçekleştirildiğini söylemek olanaklıdır.²⁵³ Yeni bir ev, işyeri veya bir bina yapılmasının yanı sıra büyük onarım ve ek yapmak için kent merkez kadısının izni ve mimarbaşının uygun görmesi gerekmektedir. İnşaatların keşfi, arsa anlaşmazlıkları, arsa ve binalara değer biçilmesi gibi işlerde bilirkişilik yapmalarının yanı sıra inşaatlarda kullanılacak malzemelerin ölçülerinin denetlenmesi, inşaat esnafının ihtisas isteyen işlerine dışardan karışılmasını önlemek, meslekten olmayanların mimarlık gerektiren işlerde çalışmalarını engellemek, buldukları şehirlerde askeri amaçlarla yapılacak bina, yol, köprü vb. kamuya ait inşaatların yapımı mimarbaşının görevleri arasındadır.²⁵⁴

XVI. yüzyıldan itibaren kentsel mekânların düzenlenmesinde etkin görev üstlenen Hassa Mimarlar Ocağı 1841’de lağvedilerek, Ebniye-i Hassa Müdürlüğü kurulmuştur. Bu süreçte, Türk imar sistemi açısından dikkat çekici gelişme, 1845 yılında “imar meclisleri” adı altında taşra kentlerinde gereksinim duyulan altyapı faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ve kentlere ilişkin haritaların hazırlanması gibi yükümlülükler üstlenen meclislerin kurulmasıdır.²⁵⁵

Roma ve Osmanlı imparatorluklarına başkentlik yapması nedeniyle ayrı bir önemi olan İstanbul, Osmanlı kent yaşamının pek çok özelliğini barındırmaktadır.²⁵⁶ Tanzimat döneminin kent reformları kapsamında gerek ilmühaber ya da nizamname gerekse belediye örgütü gibi Türk imar sisteminin altyapısını oluşturan yasal ve kurumsal düzenlemeler eşliğinde üretilen erken planlama deneyimlerine ilişkin ilk uygulamaların, Osmanlı İmparatorluğu’nun gerek siyasal ve yönetsel gerekse kültürel ve ekonomik açıdan egemen

²⁵² Çadırcı, M. (1991). *Tanzimat döneminde Anadolu kentlerinin sosyal ve ekonomik yapıları*, Ankara. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, VII. Dizi, Sayı:124, 51.

²⁵³ Özcan, K. (2006). Tanzimat’ın kent reformları: Türk imar sisteminin kuruluş sürecinde erken planlama deneyimleri (1839-1908)”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 7(2), 151.

²⁵⁴ Çadırcı, 1991, a.g.e., 51-52.

²⁵⁵ Çadırcı, 1991, a.g.e., 199-202 .

²⁵⁶ Kılıçbay, M. A. (1993). *Şehirler ve kentler*, Ankara, Gece Yayınları, 36.

merkezi işlevindeki başkent İstanbul üzerine odaklandığı söylenebilir.²⁵⁷ Uygulama olanağı bulamamış olsa da ilk bütüncül planlama deneyimi olarak değerlendirilebilecek olan Helmuth Von Moltke'un hazırladığı planın(1836), Türk imar sisteminin ilk yasal düzenlemesi ve yazılı metni olan 25 Haziran 1839 tarihli Tanzimat İlmühaberi'nin yasal çerçevesini biçimlendirdiği söylenebilir.²⁵⁸

19. Yüzyıl Avrupa kentlerinde meydana gelen dönüşümlerin izleri, 1856'da İntizam- ı Şehir Komisyonu'nun ve ardından Galata/Pera'yı içine alan Altıncı Belediye Dairesi'nin kurulmasıyla İstanbul'da görülmeye başlanır. Söz konusu komisyonun üyeleri gayrimüslimler bankerler, tüccarlar yani o dönemin ticari burjuvazisi sayılabileceklerden oluşmaktadır. Bu komisyon üyeleri sınırlı olan belediye kaynaklarını kendi yaşam çevrelerine toplayarak, kendi yaşadıkları bölgeyi tıpkı Paris gibi yeni yolları, kaldırımları, parkları, tiyatroları, mağazaları, otelleri, apartmanları, balo salonları, kafeleri ile İstanbul'un kalbine dönüştürmüşlerdir. Tanzimat'ın değişimci havası Pera'yı sadece gayrimüslim ve yabancılar için değil, aynı zamanda Osmanlı seçkinleri için de bir cazibe merkezine dönüştürmüştür.²⁵⁹ Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme çabalarının yoğun olarak izlerini taşıyan kent, hem başkent olması hem de iç ve dış etmenlerin öncelikli olarak dokunduğu ve kalıcı izler bıraktığı yer olması nedeniyle elbette ki İstanbul'dur. Denel,²⁶⁰ İstanbul'un parça parça da olsa 19. Yüzyıl boyunca belirgin bir değişim geçirdiğini ancak İstanbul'da görülen kent mekânlarının değişim sürecinin Anadolu kentlerinde gözlemlenmediğini belirtmektedir. Hatta 19. yy. sonlarına gelindiğinde bile, diğer Anadolu yerleşmelerinin dönemin sarsılmakta olan ekonomisinin gerektirdiği mekânlar düzenini yansıtmak dışında bir değişim göstermediklerini de eklemektedir.

3.1.2. 1923-1950 arası dönemde kentsel kimliğin dönüşümü

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, Türkiye'de siyasal, sosyal ve ekonomik yansımaları olan birçok devrim yapılmıştır. Kuşkusuz ulusal bir düzen ve kimlik oluşturma hedefi taşıyan tüm devrimlerin, mekânsal yansımaları da vardır.²⁶¹ Cumhuriyet döneminde, 1927

²⁵⁷ Özcan, 2006, a.g.e., 156.

²⁵⁸ Özcan, 2006, a.g.e., s.157.

²⁵⁹ Koçak, D. Ö. (2011). Osmanlı Tiyatrosu'ndan Galeri Outlet'e: mahallede sanatın algılanışı ,E.O İncirlioğlu., B. Kılıçbay.(Editörler). *Mekan ve kültür*. Birinci Baskı. Ankara. TÜBİTAK-TETRAGON Kültür Araştırmaları Derneği Yayını, 319.

²⁶⁰ Denel, S. (1984). 19. yüzyılda Ankara'nın kentsel formu ve konut dokusundaki farklılaşmalar, E.Yavuz, Ü.N.Uğürel (Derleyenler). *Tarih içinde Ankara*, Ankara, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği*, 133.

²⁶¹ Asiliskender, 2006, a.g.m., 204.

sonrasında Türkiye’de köktenci bir modernizasyon projesi uygulamaya konulmuştur. Ulus devlet ve ulusal bilince sahip vatandaşın geliştirilmesini ön planda tutan bu yeni modernite projesinin yaşama geçirilmesinde açık bir mekânsal strateji benimsendiğini belirten Tekeli, başkent modernizasyonunun en belirgin mekânı olan İstanbul yerine Ankara olarak belirlenmesini bu strateji gereği olduğunu belirtmektedir.²⁶² Ankara’nın başkenti ilan edilmesinden sonra başlayan kentleşme süreci, yeni kurulan modern Türkiye’ye ve modern kent yaşamına ışık tutar niteliktedir. Çünkü Ankara Cumhuriyet ideolojisinin, ulusal ideallerin ve modernleşme projesinin simgesi olarak görülmüş ve diğer kentler için örnek teşkil etmiştir. Bu bağlamda söz konusu dönemin kentleşme sürecini değerlendirmek Ankara’nın değişimini değerlendirmekle mümkün olmaktadır. Çalışmanın son bölümünde derinlemesine bir değerlendirme yapılarak Ankara’nın dönüşümü inceleneceğinden tekrara düşmemek ve konu bütünlüğünü bozmamak için daha detaylı inceleme “Ankara’nın Kentsel Kimliği ve Dönüşümü” başlığı altında yapılacaktır. Ancak belirtmek gerekir ki Ankara, Türkiye’deki kentleşme sürecini anlayabilmek için oldukça önemlidir. Çünkü Türkiye’nin kentleşme süreci, önemli ölçüde Ankara’nın kentleşmesine paralel seyir etmektedir. Ankara’nın planlı bir kentsel gelişmeye sahip olması yönünde gösterilen çabaların yansımaları yalnızca başkent ile sınırlı kalmamış, ülkenin tüm kentleri hem yeni bir kent kurma deneyimini gözlemlemiş hem de bu deneyimler ışığında çıkarılan kentleşmeyle ilgili pek çok yasal düzenlemeden yararlanma olanağına kavuşmuşlardır.²⁶³

1930’lu yıllarda devletçilik ve halkçılık gibi önemli toplumsal ve iktisadi politikalar, Türkiye’nin kentleşme politikasının temelini oluşturmaktadır. Dönemin kentleşme politikalarının temel ilke ve hedefleri şöyle sıralanabilir: ²⁶⁴ 1)Ulusal bütünleşme (kır-kent, bölgeler arası tarım-sanayi bütünleşmesi), 2)Geri kalmış bölgelerin geliştirilmesi ve kırsal kalkınma, 3)Merkezi planlama, sürekli planlama ve örgütlenme, 4)Kamusal hizmetlerin geliştirilmesi ve kamusal yararlar, 5)Kamulaştırılan topraklar üzerinde kentsel gelişme, 6)Toplumsallaşmanın ve kamusal hayatın geliştirilmesi ve güçlendirilmesi. Dönemin kentleşme politikası, ulusal sınırlar içinde düzenlenen ve denetlenen bir bölgesel gelişme politikaları altında, milli iktisadın ve yeni toplumun Cumhuriyet yurttaşının gereksinimlerine yönelik olarak belirlenmiştir. Bu temel

²⁶²Tekeli, İ. (2001). *Modernite açılırken kent planlaması*, Ankara: İmge Kitabevi, 74-76.

²⁶³ Duru, B. (2012). Mustafa Kemal döneminde Ankara’nın imarı, *Cumhuriyetin ütopyası: Ankara*, F.Ş.Cantek (Yay. Haz). Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınevi, 191.

²⁶⁴ Keskinok, Ç. (2006). *Kentleşme siyasaları*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 46.

politikaların, 1940'lı yılların uluslararası siyasi koşullarına bağlı olarak, 1950'li yıllara kadar az çok etkisini sürdürdüğü söylenebilir.²⁶⁵

1940'lardan başlayarak, ülkedeki siyasal kırılmalar, hem hedeflenen yeniden yapılanma sürecini, hem de mekânı etkilemiştir. Toplumsal ve sosyal yapı, her iktidar değişikliğine bağlı olarak yeniden değiştirilmeye ya da toplumsal dinamikler yeniden kurgulanmaya çalışılmıştır.²⁶⁶

3.1.3. Göç ve gecekondulaşmanın kentsel kimliğin dönüşümüne etkisi

Göçler, Türk toplum tarihinde, büyük değişimler hazırlayan kitle hareketlerini biçimlendirdiği²⁶⁷ gibi Modern Türkiye'nin kurulmasında da önemli bir rol oynamıştır.²⁶⁸ Hatta Cumhuriyet tarihini, iç ve dış göçlerin tarihi olarak da değerlendirmek mümkündür. Cumhuriyet tarihi boyunca başka hiçbir toplumsal olgu, Türkiye toplumunu dolaylı ve dolaysız olarak iç ve dış göçler kadar etkilememiştir.²⁶⁹ Çünkü göç, yalnızca bir yer değiştirme hareketi değildir. Toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik sonuçları olan bir dönüşüm sürecidir.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında yeni ülkenin sınırları dışında kalmış bazı Türk ve Müslüman kökenli toplulukların ülke içindeki yerleşmeleri, kırdan kente göç, önce işçi göçü olarak başlayan ancak sonra sürekli yerleşme şeklini alan dış göçler, toplumsal değişimin bir sonucu olarak ortaya çıktığı gibi yine bir toplumsal değişime neden olmuştur.²⁷⁰ Yaşanan bu toplumsal değişimlerin kentsel mekândaki yansımaları, kentsel kimliğin dönüşümünde de en etkili faktörün göçler olmasına neden olmuştur.

II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin batıya açılması ve bu sistemle bütünleşmeye çalışması sürecinin sonucunda temel politikalarda meydana gelen gelişmeleri kısaca şu şekilde özetlemek mümkündür.²⁷¹ Savaş öncesinin "devletçilik" uygulamaları yerini büyük ölçüde piyasa güçlerine ve özel kesimin önceliğine; sanayinin

²⁶⁵ Keskinok, 2006, a.g.e., 16.

²⁶⁶ Asiliskender, 2006, a.g.m., s.204.

²⁶⁷ Kazgan, G. (1971). Milli Türk Devletinin kuruluşu ve göçler, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 30(1-4), 313

²⁶⁸ Kazgan, 1971, a.g.e., 326.

²⁶⁹ İçduygu, A. Sirkeci, İ. (1999a). Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde göç hareketleri, O. Baydar (Editör). *75 yılda köylerden şehirlere*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 249.

²⁷⁰ İçduygu, A. Sirkeci, İ. (1999b). Bir ülke, bir aile ve birçok göç: Cumhuriyet döneminde bir toplumsal dönüşüm örneği, O. Baydar (Editör). *75 yılda köylerden şehirlere*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 269.

²⁷¹ Tekeli, İ. Ortaylı, İ. (1978). *Türkiye'de belediyeçiliğin evrimi*, E Türkcan (Editör). Belediyeçilik araştırma projesi, Türk Idareciler Derneği, Bilimsel araştırma dizisi:2, Ankara, Birinci Kitap, 122.

gelişmesine ağırlık veren kalkınma modeli, yerini tarımda hızlı makineleşmeyle birlikte tarımın öncülüğünde kalkınmaya; kalkınmada iç kaynaklara yönelmenin yerini dış kaynaklara yönelmeye ve dış borçlanmaya; ulaşımın “demiryolları”na dayandırılması yerini “karayolu ağı” kurulmasına geçilmiştir.

1950’lerde Türkiye’nin toplumsal ve ekonomik bakımından içine girdiği süreç, yüzlerce yılda oluşan geleneksel tarım toplumundan, modern topluma doğru bir değişimi yansıtmaktadır.²⁷² Politikalarda yaşanan değişimin etkisiyle kırdan hızlı bir nüfus kopması meydana gelmiş ve ülkenin tüm kentlerinde bir nüfus yığılması yaşanmaya başlamıştır. Savaş öncesinde sadece Ankara’da görülen %6’lık nüfus büyümesi artık diğer kentlerde de görülmektedir. Benzer şekilde ilk olarak Ankara’da gözlenen konut kıtlığı, gecekondulaşma, arsa spekülasyonu vb. sorunlar tüm ülke kentlerinde görülmeye başlandı.²⁷³ 1940’lı yıllarda başlayan ve 1960’larda doruğa ulaşan göç olgusu, kentlerdeki karşılanamayan konut ihtiyaçlarının sonucu olarak gecekondular ortaya çıkmıştır.²⁷⁴ 1970’li yıllar köylülüğün Türk toplum yapısındaki hakim konumunu kaybettiği, buna karşılık sanayileşme ve şehirleşmenin (kendilerine has problemleriyle birlikte) belirleyici olduğu yeni bir döneme girilmiştir.²⁷⁵

Büyük şehirlere toplu göçün ilk başladığı dönemlerden itibaren, önceleri gecekodu mahallesi, sonraları varoş denen yerler halka halka gelişti. Şehri bir halka sarıyor, o halka yeni hayata alırken hemen dışına başka bir halka ekleniyordu. Bu kenar mahalleler, kentlerin giderek büyüyen kanserli hücreleri gibi değerlendiriliyordu. Kentlerin kenarında ve ya zaman zaman merkezinde kümelenen bu yerleşimler çoğu örnekte denetimsiz ve imar yasalarına aykırı, altyapıdan ve sağlık koşullarından yoksun olarak inşa edilen konutlardan oluşmaktaydı.²⁷⁶ Bu dönemde gecekodu bölgesinde konut sahibi olmanın başlıca üç yolu, yakınların ve komşuların yardımıyla bizzat yapmak, kendisi de yardım ederek bir ustaya yaptırtmak veya satın almak olarak saptanmıştır. Belirli bir yaşam biçiminin ayrılmaz bir parçası olan gecekodu konutunun en önemli özelliklerinden biri, gecekodulunun yaşam öğelerinin değişmesine paralel bir süreç içerisinde gerçekleştirilmesidir. Belirli bir zaman sınırı içinde yapılan duvarların ve çatının kaba

²⁷² Bilgin, V. (2010). *Türkiye’de değişimin dinamikleri: köylülüğten çıkış yolları*, Ankara, Binyıl Yayınevi, 91.

²⁷³ Tekeli ve Ortaylı, 1978, a.g.e., 122.

²⁷⁴ Görmez, K. (2004). *Bir metropol kent Ankara: sosyal yapı-kimlik-yaşam*, Ankara, Odak Yayınevi, s.16.

²⁷⁵ Bilgin, 2010, a.g.e., 91.

²⁷⁶ Akkaya, Y. (2002). Göç, yoksulluk ve kentsel şiddet, Y. Özdek (Editörler). *Yoksulluk, şiddet ve insan hakları*, Ankara, TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayınları, Yayın No:19, 206.

inşaatı, ikinci bir aşamada sıvanır, desteklenir ve pekiştirilir. İşgal edilen arazinin görece büyüklüğü gecekondulunun üçüncü bir aşamada evini büyütmesine, “bir göz” eklemesine elverişlidir. Nihayet süresi belirsiz bir dördüncü aşamada gecekondulu, değişen koşullarına ve değerlerine göre, gerekli gördüğü iç ve dış düzenlemelere girer.²⁷⁷ Birinci nesil gecekondulu bölgelerinde binalar genellikle bir ve ya iki katlıdır. Henüz yozlaşmamış ve yüksek katlı apartmanların dikilmeye başlanmamıştır. İlerleyen yıllarda gecekondulu bölgelerinin şekil değiştirdiği, bir katlı binaların yıkılarak, yerlerine altı-sekiz katlı apartmanlar dikilmeye başlandığı gözlemlenmektedir.²⁷⁸ Ardından gecekondulu olgusu inanılmaz bir gelişme göstererek altyapısız, derme çatma barakalardan apartmanlara dönüşmeye başlamıştır, gecekondulu nüfusu da “marjinal sektör” kapsamındaki işlerden “enformel” ve küçük çaplı işlere geçmiştir. Böylelikle gecekondulu da, kente “eklenen” bir öge olmaktan çıkıp, kentin temel rantlarından birinden paylaşma hakkı isteyen bir güce erişmiş oldu.²⁷⁹

Keleş;²⁸⁰ gecekondulu bölgelerinde bu güne kadar geniş ölçüde kendiliğinden oluşan ve kar maksimizasyonu güdüsüyle piyasa güçlerinin öncülüğünde gerçekleşen bir dönüşüm yaşandığını ancak kısa bir süreden beri belediyelerin öncülüğünde bir dönüşüm sürecine plan yoluyla bir yön ve biçim verilmek istendiğini yani gecekondulu alanlarındaki plansız yerleşmenin yerini giderek rant paylaşımına kamunun öncülük ve aracılık ettiği yeni bir süreç yaşandığını düşünmektedir. Benzer şekilde Ekşi,²⁸¹ devletin, kentin doğal ve tarihsel silüetiyle bağdaşmayan imarın öncülerinden biri olduğunu belirtirken bunun kentin katledilmesi olduğunu belirtmektedir. Üstelik bu uygulamaların planlı bir şekilde yapıldığı için bunun planlayarak kenti öldürmek olduğunu ve bu nedenle planlayarak cinayet gibi daha ağır bir suç olduğunu belirtmektedir.

Uygulanan politikaların, kentin fiziksel görünümünün ve kent kullanıcılarının değişmesi kentsel kimliğinin de kaçınılmaz olarak değişmeye başlaması demektir.

²⁷⁷ Tolan, B. (1977). *Büyük kent sorunlarına toplu bir bakış*, Ankara, Ankara İktisadi ve İdari Bilimler Akademisi Yayınları, No:99, 65.

²⁷⁸ Tezcan, S. S. (1996). Gecekondulardan çağdaş kente dönüşüm, *Yapı Dergisi*, (179), 99-100.

²⁷⁹ Şenyapılı, T.(2004). *Baraka'dan gecekonduya*, İstanbul: İletişim Yayınları, 315.

²⁸⁰ Keleş, R. (2007). Toplumsal yapı, E. B Egrik, N. Boztekin (Yay. Haz). *Kentleşme ve kültürel değişim, İstanbul'da yaşam kültürü*, İstanbul: İstanbul Kültür Sanat Vakfı Yayını, 31.

²⁸¹ Ekşi, O. (2007). İstanbul'da kentleşme ve kültürel değişim, E.B. Egrik, N. Boztekin, (Yay. Haz.). *Kentleşme ve kültürel değişim, İstanbul'da yaşam kültürü*, İstanbul: İstanbul Kültür Sanat Vakfı Yayını, 41.

Gecekonduları bir tampon mekânizma olarak gören Kıray;²⁸² bu mekanizmayı, geçiş halindeki toplumların değişme süreçlerinde farklı hızlarda değişen kurum ve değerler arasında bağlantıyı sağlayan ve dengeyi kuran bir ara form olarak değerlendirir. Bu mekanizmalar sayesinde sosyal değişme süreci, sosyal çözülme ve anomi olmadan dengeli bir biçimde gerçekleşebilmektedir. Bu tampon kurum, bir yandan içinde yaşayan bireyi kendi yabancı kent yaşamına karşı korurken, ona yaşama fırsatı sağlamakta; diğer yandan da kentin öteki bölge ve ekonomik kesimleriyle hem bölge olarak hem de bölgede yaşayan aile ve bireyler olarak etkileşimi ve bu etkileşim aracılığıyla bütünleşmesini de sağlamaktadır.²⁸³ Görmez,²⁸⁴ Türkiye’de göç ve kentleşmenin birbirlerini bütünleyen olgular olmadığını, göç edenlerin kentlileşmesinin ya mümkün olmadığını ya da uzun zaman aldığını belirtmektedir. Yaşanan bu intibaksızlık sorununun nedeninin, düzensiz kentleşmenin de sebebi olan Türkiye’nin ekonomik yapısı yani yarı gelişmişliği olarak görür.²⁸⁵ Benzer şekilde Orhan Türkdoğan,²⁸⁶ İstanbul gecekondualarında yaptıkları çalışmalarının kendilerini “...kent-gecekondu bütünleşmesinin mümkün olamayacağı sonucuna” götürdüğünü ve gecekonduların “yoksulluk kültürü diyebileceğimiz yeni bir oluşumu gündeme getirdiğini” ifade etmektedir. Göç, ilk bakışta coğrafi bir mekân değiştirme süreci olarak görülmekle birlikte, nedenleri ve sonuçları bakımından, bireylerin ve toplumların yaşamında daha geniş etkiler yaratan bir olgudur. Bir başka deyişle, toplumsal formasyonların ekonomik, politik ve kültürel yapılarında ve bu yapılar içindeki ilişkiler sisteminde yaşanan değişimlerin sonucunda ortaya çıkan göçün kendisi de, söz konusu yapılar üzerinde önemli dönüşümlere yol açan bir mekânsal yer değiştirme hareketidir.²⁸⁷ Bunda göç edenlerin kente gelirken getirdikleri hünelerleri, sermayeleri, “kültürleri” ve göç ediş biçimleri etkili olmaktadır. Bütün bu niteliklerle, göç edilen ortamın niteliklerinin etkileşimi göçün toplumsal sonuçlarını doğurmaktadır.²⁸⁸

Gecekondu, fiziksel çevrede görülen değişimlerle kentsel kimliğin dönüşümünde oldukça önemli bir etkidir. Ancak gecekondulaşmanın kentsel kimliğin

²⁸² Kıray, M.(1982). Toplumsal yapı analizleri için bir çerçeve, *Toplum bilim yazıları*, Ankara: G.Ü. İİBF Yayını, 16.

²⁸³ Onat, Ü. (1993). *Gecekondu kadınının kente özgü düşünce ve davranışlar geliştirme süreci*, Ankara: T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayını, s.12-13.

²⁸⁴ Görmez, K. (1991). *Şehir ve insan*, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 30

²⁸⁵ Görmez, 1991, *a.g.e.*, s.40

²⁸⁶ Türkdoğan, O. (2000). Yoksulluk kültürü: gecekonduların toplumsal yapısı, İkinci Baskı, İstanbul: Dedekorkut Yayınları

²⁸⁷ Göktürk, A. Kaygalak, S. (1999). Göç ve kentleşme, Ü.Onat, A.Altay (Yay. Haz.). *Sosyal hizmet sempozyumu '99 bölgesel kalkınma sürecinde sosyal hizmet*, Ankara: TC. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ve H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayını, 113.

²⁸⁸ Erder, S. (1996). *İstanbul'a bir kent kondu Ümraniye*, İstanbul, İletişim Yayınları, 226.

dönüşümüne yaptığı etki sadece fiziksel anlamda yaşanan bu dönüşümden ibaret değildir. Gecekonduların sosyo-ekonomik anlamdaki sonuçları, kentsel kimliği fiziksel anlamdaki etkilerinden çok daha fazla etkilemiştir. Gecekonduları fiziksel olarak ortadan kaldırmak, zor olmakla birlikte elbette mümkündür. Ancak gecekonducuların yıllar içinde kentsel kimlikte yarattığı dönüşümün etkilerini artık ortadan kaldırmak mümkün değildir.

Gecekonducuların ilk gündeme geldiği zamanlarda, kırlarda sürdürülen geleneksel yaşamın kentlerde sürdürülmesinin imkansızlığı nedeniyle, çalışmak için kentlere akın eden ve nüfusun büyük bir kesimini oluşturan alt sınıftan insanların, yeni “uygarlık ölçütleri”ne uygun olarak “kentleştirilmesi” bir gereklilik olarak görülmekteydi.²⁸⁹ Böyle bir dönüşümün yani, “kırsal insan”ın ekonomik ve sosyal mekânı yalnız kenti kapsayan “kentsel insan”a dönüşmesi, Türkiye koşullarında en az 40-50 yıl almaktadır.²⁹⁰ Gerçek anlamda kentli olabilmek için, en az üç kuşağın kentte, kentsel imkanları kullanarak yaşaması gerekmektedir. Bu süreçte, göçmenler kentten etkilenerek kentleşmeye başladıkları gibi kenti ve kentsel kimliği de etkilemektedirler. Göçle kente gelenlerin kentle bütünleşmesi beklenen süreçte geçirdikleri dönüşümü, kuşaklar halinde, aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.

Yukarda bahsedilen üç kuşaktan ilk kuşaktakiler genellikle kırdaki doğmuş, kırdaki yoksulluğu yaşamış ve kente geldiğinde zor şartlarla da olsa geçimini sağlayabildiği için şükreden genel olarak problem teşkil etmeyen bir nesildir. İkinci kuşaktakiler kentte doğmuş, kırsalın yoksulluğunu yaşamamış, zor şartlarla da olsa okumuş kent soylularla kendilerini kıyaslayan, “kaderine razı, uysal” anne-babalarının aksine öfke ve nefret taşıyan, bu nedenle de merkez için tehdit oluşturmaya başlayan bir nesildir. Üçüncü kuşaktakiler tıpkı ikinci kuşaktakiler gibi köy şartlarını görmemiş, ekonomik şartları daha iyi olduğu için görece daha iyi eğitim almış hatta bürokratik deneyim kazanmış ve ülkenin sayılı zenginleri arasında bile yer alabilen bir nesildir. Yoksulluk kısılacından kurtulmuş olmalarına rağmen “yoksunluk”la yüz yüze gelmişlerdir. Kent soylularının sahip oldukları statü ve gördükleri saygıdan mahrum olduklarını, izole edildiklerini ve sınırlandırıldıklarını düşünen bu nesil merkez tarafından en tedirgin edici olan gruptur.²⁹¹ İlk kuşak olarak nitelendirilen grubun eleştiri konusu olmamasının ve bir tehlike unsuru olarak

²⁸⁹ Koçak, 2011, a.g.e., 319.

²⁹⁰ Kartal, K. (1982). Kentleşme sürecinde toplumsal değişme odağı olarak Ankara, E.Türköz (Yay. Haz.). *Kentsel bütünleşme*, Ankara, Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Yayını, Yayın No:4, 141

²⁹¹ Şentürk, H. (2007). Soylular-yoksullar ve yoksunlar, *Modern kent yönetimi*, İstanbul, Okutan Yayıncılık, 429-431.

görülmemesinin nedeni, kentin çevresinde yer almaları, daha sonraki kuşakların ise kentin merkezinde görünür olmaları olarak değerlendirilebilir.²⁹²

Göçmenlerin ilk durağı olan gecekonduların yapımına göz yumulması, sosyal devlet ilkesi dayanak gösterilerek bu alanlara alt yapı hizmetleri götürülmesi, izinsiz yapılaşmayı meşrulaştırmış ve gecekonduların yapımını örtülü bir şekilde teşvik edilmiştir diyebiliriz. Sayıları hızla artan gecekondularda yaşayanların oy potansiyelleri, siyasetçilerin gecekondularını oy deposu olarak görmeleri ve bu esasta gecekondulaşma sürecini meşrulaştırma gayretleri, devlete ait arazilerin tapulu hale getirilerek ve gecekonduların rant gelirleri elde etmelerine imkan sağlayarak devam etmiştir.²⁹³ Gecekondulara yerleşen ilk kuşak göçmenler, gecekonduların alanlarının kent içindeki konumlarının değişmesiyle birlikte ortaya çıkan yüksek rantlar sayesinde zenginleşmeye başlamışlardır. Kentlerin bu kesimlerine yerleşenler, özellikle 1980 sonrasında imar aflarıyla elde ettikleri kazanımlarla kendilerinden sonraki göçmenlere kiralık konut temin etmeye başlamışlar ve belli bir zaman sonra bir anlamda yoksulluğun kente sonradan gelenlere aktarıldığı bir sistem oluşmuştur. Yaşanan bu gecekondulaşma süreci, hemşehrilik ve kültürel farklılaşmalar temelinde yükselen dayanışma ağları ve cemaat tarzı ilişkilerle desteklenerek kente göçen kitleler, kentte en başından beri farklı bir ilişkiler sistemi içinde var olmuşlardır.²⁹⁴

Küçük kentlerde ya da kırsal alanda yaşayanların göç eğilimi günümüzde de devam etmektedir. 2002 yılında seçilen 8 ilde (5 il merkezi, 3 ilçe merkezi ve bu il ve ilçe merkezlerine bağlı 27 köyde) yapılan bir çalışmada,²⁹⁵ deneklerde göç eğiliminin olduğu tespiti yapıldıktan sonra ileriki yıllarda bu eğilimin devam edeceğine yönelik görüşler de bildirilmiştir. Çünkü deneklerin yaklaşık %90'ı çocuklarının gelecekte kentte yaşayacağını düşünmektedir. Bu çalışmada elde edilen diğer bir bulgu ise, deneklerin göç etmeyi tercih ettikleri kentlerdir. Bu iller sırasıyla Ankara, Antalya, İstanbul, Adana ve İzmir olmuştur.

İstanbul en fazla göç alan illerin başında gelmektedir. “İstanbul gurbet elde yoksullar metropolüdür.” diyen Ekşi,²⁹⁶ yoksullar metropolü olmanın dünyanın her yerinde

²⁹² Aslanoğlu, R. (2000) *Kent, kimlik ve küreselleşme*, Bursa, Ezgi Kitabevi, s.102.

²⁹³ Görmez, 2004, a.g.e.,18.

²⁹⁴ Işık, O. Pınarcıoğlu, M. (1999). Sultanbeyli notları, *Birikim*, (123), 49.

²⁹⁵ Kurt, H. (2006). Göç eğilimleri ve olası etkileri, *Yönetim Bilimleri Dergisi* (4: 1), 148-178.

²⁹⁶ Ekşi, 2007, a.g.m., 36.

olabileceğini ancak İstanbul'un gurbetteki yoksulların metropolü olmasının farklı bir durum olduğunu belirtir. Yoksulluk boyutuna girmeden İstanbul'da yaşayanların ne kadarının başka illerden göç ettiğini yani "gurbette olduğunu" değerlendirmek için nüfus sayımları incelenebilir. TÜİK 2013 nüfus verilerine göre İstanbul'da ikamet eden ve nüfusa kayıtlı olduğu il de İstanbul olan 2.178.356 kişi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra İstanbul da ikamet edip de Sivas nüfusuna kayıtlı olan 728.956, Kastamonu nüfusuna kayıtlı olan 546.989, Giresun nüfusuna kayıtlı olan 485.488, Ordu nüfusuna kayıtlı olan 483.377, Trabzon nüfusuna kayıtlı olan 389.838, Erzurum nüfusuna kayıtlı olan 370.483 kişi bulunmaktadır. Bu göstergeler Ekşi'nin tespitini doğrular niteliktedir. Sivas nüfusuna kayıtlı olup Sivas da yaşayan 565,828 kişi olmasına rağmen İstanbul'da yaşayıp Sivas nüfusuna kayıtlı olan 728.956 kişi bulunmaktadır. Benzer şekilde Kastamonu nüfusuna kayıtlı olup Kastamonu'da yaşayan kişi sayısı 313,636 İken Kastamonulu nüfusuna kayıtlı olup da İstanbul'da yaşayan kişi sayısı 546.989'dur. Aynı şekilde Giresun'da yaşayan Giresunlular için de geçerlidir. (Giresun'da yaşayan Giresun nüfusuna kayıtlı kişi sayısı 380,506'dır.) Yani İstanbul'da Kastamonu'dakinden daha fazla Kastamonulu ve Sivas'takinden daha fazla Sivaslı, Giresun'dakinden daha fazla Giresunlu yaşamaktadır.

Böyle bir metropolde de kültürel erozyonların, kültürel çatışmaların olmaması da mümkün değildir.²⁹⁷ Zaman içinde köylerden kentlere göç edenler, kentte azınlık olmadıkları gibi, artık eskisi gibi yoksul da değillerdi. Hatta hatırı sayılır bir servete sahip oldukları da söylenebilir. Bali,²⁹⁸ servete kavuşan bu yeni kesimin, lüks araba sahibi olmak, markalı kıyafetler giymek, sık sık yurt dışına seyahate çıkmak, pahalı ve markalı saat ve mücevhere sahip olmak gibi sosyal statü simgelerini çabucak benimsediklerini belirtir. Ancak kendilerini "eski ve köklü burjuvazi" olarak tanımlayan İstanbul merkezli büyük işadamları, gazeteciler ve sanatçılar bu "yeni zenginler"i ağır bir dille eleştirmeye başladılar. Aynı zamanda sadece yeni zenginleri değil, kırsal alandan kente göç eden ancak kent yaşamına uyum sağlayamayan herkesi eleştirdiler. Köylerden kentlere gelenlere "kentlilik eğitimi" vermeyi kendilerine misyon edinmiş bazı köşe yazarları, sanatçılar ve medyanın gündeminde olan bir grubun uç noktadaki söylemleri*, hiç de düşündükleri gibi

*Popüler mizah dergilerinin ortaya attıkları "maganda" ve "zonta" sözcüklerinin yaygınlaşması, çığ köfte-lahmacun-bıyık üçlüsü üzerine yapılan eleştiriler, belli köşe yazılarındaki ağır eleştiriler, bazı sanatçıların köylülerden nefret ettiğini açıkça söylemekten çekinmediğini belirten beyanları vs. gibi bir çok örnek Bali, R. N. Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a adlı eserinde derlenmiş şekilde bulunabilir.

²⁹⁷ Ekşi, 2007, a.g.m., 36.

²⁹⁸ Bali, R. N. (2013). *Tarz-ı hayat'tan life style'a: yeni seçkinler, yeni mekanlar, yeni yaşamlar*, (Onuncu Baskı), İstanbul, İletişim Yayınları, 321-322.

bir sonuç vermemiş hatta göçmenlerin sahip oldukları kültüre sıkı sıkıya sarılmalarına neden olmuştur diyebiliriz.

3.1.4. Güvenlikli siteler

Sembollere dayalı olarak oluşan kimliksel farklılıklar toplum içinde meşrulaştıkça zamanla içselleştirilerek değişmektedir. Bu kimliksel farklılıklar yaşam tarzlarına göre üretilen mekân üzerinde somutlaşmakta ve görünür kılınmaktadır.²⁹⁹ Kentlerde yaşanan toplumsal ve mekânsal ayrışmanın yansımalarından biri olarak yeni bir yerleşim modeli, 1990'lı yılların başından beri büyük kentler başta olmak üzere tüm Türkiye'de yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bu yeni model, değişik görünümleri arasında net bir ayrıştırma yapılmadan “müstahkem adacık”, “refah adaları”, “kapalı topluluklar”, “kapalı site”, “özel site”, “korunaklı site” veya “güvenlikli siteler” şeklinde adlandırılmaktadır. Çalışmamızda literatürde yaygın kullanım olarak karşımıza çıkan ‘güvenlikli site’ terimini kullanmak tercih edilmiştir. Literatürde genel kabul görmesinin nedeni ise³⁰⁰ bu konutları inşa eden, pazarlayan ve burada oturanlar tarafından güvenlik konusunun özel bir ayrıcalık olarak ifade edilmesidir.

Güvenlikli sitelerin ortaya çıkmasında, literatürde üç temel faktörün etkisi üzerinde durulmaktadır. Bunlar;³⁰¹

- Kentlerde artan gelir eşitsizliği çerçevesinde gelişen sosyo-ekonomik tabakalaşma ve bu doğrultuda gelişen üst gelir grubunun prestijli, ayrıcalıklı konut talebi,
- Kentsel alandaki suç korkusu ve güvenlik arayışı
- Kentsel problemlerden uzaklaşarak doğa içinde yaşama isteğidir.

Güvenlikli siteler,³⁰² demir kapılar, duvarlar, kameralar ve özel güvenlik görevlileri tarafından korunmaktadır. Bu sitelerdeki kamuya açık olmasına alışkın olduğumuz sokak, cadde, park ve hatta bazı örneklerde göl ve orman gibi alanların bile yabancılara kapatılmıştır. Altyapı, ulaşım, eğitim, sağlık gibi kollektif hizmetler özelleştirilmiştir.

²⁹⁹ Avcı, 2003, a.g.e., 143.

³⁰⁰ Pérouse, J. F. Daniş, A. D. (2005). Zenginliğin mekânda yeni yansımaları: İstanbul'da güvenlikli siteler, *Toplum ve Bilim*, (104), 93.

³⁰¹ Akyol Altun, D.T. (2012). İzmir'de yeni bir konut üretim süreci olarak kapalı konut siteleri, *İdealKent*, (6), 41.

³⁰² Geniş, Ş. (2012). Takdim, *İdealkent*, (6), s.5.

Çoğunlukla sınıf, etnisite, ırk ve yaşam tarzı temelinde oluşmuş, kamu aktörlerinin etkisinden özerkleşmiş yönetim yapılarıdır.

Rıfat Bali'ye göre,³⁰³ Özal dönemiyle birlikte ortaya çıkan yeni zenginlerin (işadamları, sanayi, ticaret ve finans alanlarındaki büyük şirketlerin yüksek gelirli üst düzey yöneticileri, eğlence ve medya sektörünün yeni yıldızları, yüksek sosyete,) servetlerine uygun bir yaşam tarzı arayışı içinde kent merkezinden olabildiğince uzaktaki bu yeni lüks konutlara yönelmektedir. İstanbul'un hareketli, kalabalık ve "taşralaşan" yapısından uzaklaşma ve kaliteli yaşam beklentilerine ek olarak; zenginleşen kesimin eskiden konak ve bahçelerin bulunduğu eski İstanbul mahalle hayatını tekrar yaşa(t)ma arzusunun bu siteleri şekillendirdiğini belirtir.

Kentin tarihini ve dokusunu yok sayan, kentteki 'öteki'yi görmek istemeyen bu hareket, üst sınıfların 'ayrıcalıklı ve seçkin' kimliklerini duvarlar arkasında tesis etme çabasıyla beslenmektedir.³⁰⁴ İstanbul Bahçeşehir'de yaptığı çalışmaya dayanarak Kurtuluş,³⁰⁵ bu yerleşmelerin gerek kentin genel nüfusunun gerek yerleştikleri bölgenin nüfusunun kendilerinden daha alt kültür, estetik ve yaşam tarzlarına sahip olduklarını düşündüklerinden, kentin bütününden ve yerleştikleri bölgeden tamamen ayrışmak istedikleri tespitini yapmaktadır. Kurtuluş, gelir yoluyla satın alabildikleri yeni yaşam tarzının onları toplumsal olarak ayrıcalıklı bir statüye yükselttiğini ve bu ayrıcalığın en açık biçimiyle mekânda billurlaşırken, toplumda kazananlarla kaybedenleri ayrıştırdığını belirtmektedir. Kurtuluş,³⁰⁶ maliyetini tüm kent yurttaşlarının karşıladığı bir gelişme biçiminden sadece belli sınıfların yararlanmasına olanak verildiğinden bir sosyal adalet sorununun ortaya çıktığını ve buna paralel bir şekilde bu ayrışmış mekânlarda yaşayanların kente ait aidiyet ve sorumluluk duygusunun azaldığını düşünmektedir. Bu bağlamda güvenli siteler, kentte karşılıklı etkileşimi ve iletişimi mümkün kılacak kamusal alanlar yaratma idealinin çöküşüne de işaret etmektedir.³⁰⁷ Ekşi de,³⁰⁸ "uydu kent"lerde yaşayanların kentle bütünleşemediklerini, kentle bir araya gelemediklerini, sadece

³⁰³ Bali, 2013, a.g.e., 112-114

³⁰⁴ Pérouse ve Daniş, 2005, a.g.m., 122

³⁰⁵ Kurtuluş, H. (2003). Bir ütopya olarak Bahçeşehir, H.Kurtuluş (Yay. Haz.). *İstanbul'da kentsel ayrışma*, İstanbul, Bağlam Yayınları, 115.

³⁰⁶ Kurtuluş, 2005, a.g.m., 116.

³⁰⁷ Pérouse ve Daniş, 2005, a.g.m., 122

³⁰⁸ Ekinci, O. (2007). *Kentleşme ve kültürel değişim, İstanbul'da yaşam kültürü*, Yay. Haz. Egrik, E. B. Boztekin, N. İstanbul, İstanbul Kültür Sanat Vakfı Yayını, 41.

uyuduklarını bu nedenle bu bölgelere “uyku kentler” demenin daha uygun olacağını belirtmektedir.

“Ütopik bir proje” olarak nitelendirilebilecek olan güvenli siteler, detaylı olarak planlanmış ve paketlenmiş bir hayat tarzının ev formunda pazarlanmasıdır diyebiliriz.³⁰⁹ Bu bağlamda site sakinlerinin, Featherstone’un “tüketim kültürünün yeni kahramanları”³¹⁰ olarak nitelendirdiği kişilerden oluştuğu söylenebilir. O’na göre tüketim kültürünün yeni kahramanları, hayat tarzını bir hayat projesi haline getirir. Bir hayat tarzı çerçevesinde bir araya getirdikleri ürünlerin, giysilerin, pratiklerin, tecrübelerin, görünüşlerin ve bedensel özelliklerin tikelliğinde kendi bireyselliklerini ve üslup anlayışlarını teşhir ederler. Tüketim kültürünün modern bireyi sadece elbiseleriyle değil; evleri, mobilyaları, dekorasyonu, otomobili ve tüm faaliyetleriyle konuştuğunun bilincine varmalıdır.

Güvenli siteleri tasarlayan ve inşa edenler, bir olumsuzluklar yumağı olarak sundukları kent merkezinin uzağında, ellerindeki birkaç basmakalıp reçeteye göre ‘kenti’ ve ‘kentliliği’ yeniden kurduklarını iddiasıyla hiçbir risk, tarih veya yara bere taşımayan, bu ‘cennetvari’ kent imgelerini yaygınlaştırmaktadır.³¹¹ Gelişimi otoyol ağının gelişmesiyle paralel olan kentin çeperindeki sitelere ilişkin reklam söylemlerini inceleyen Pérouse,³¹² bu sitelerin hem İstanbul’un dışında, hem de içinde olacağına yapılan vurguya dikkat çeker. Bu siteler, bir yandan “zararlar manzumesi” olarak gösterilen megakentten kopuş söyleminden yararlanırken, diğer yandan da “vazgeçilmez avantajlar toplamı” olarak gösterilen megakentle bağlarını korumaktadır. Siteler hem kentten uzaktır, hem de trafik akışının hızlı ve rahat olduğu otoyollar sayesinde yakındır. Bu nedenle bu sitelerde oturanlarda otomobil bağımlılığı artmakta ve buna bağlı olarak da otopark imkanı sitelerin vazgeçilmezi olmaktadır.

Türkiye’de 1980’lerde başlayarak giderek yoğunlaşan İslam’ın siyasallaşması ile birlikte muhafazakar İslami söylem hem gündelik yaşam içinde hem siyasi yapıda meşruluk kazanmaya başlamıştır. Aynı değer ve yaşam biçimlerini paylaşan İslami aktörler, İslami değer ve kurallar göz önünde bulundurularak oluşturulan mekânlarda

³⁰⁹ Kurultay, A. B., Peksevgen, B. (2012). Markalı güvenli site reklamlarında Türk orta sınıf hayali. *İdealkent* (6), 194-195.

³¹⁰ Featherstone, M.(2005). *Postmodernizm ve tüketim kültürü*, (Çev. M. Küçük) İstanbul, Ayrıntı Yayınları, (Eserin orijinali 1991’de yayımlandı.), 145.

³¹¹ Pérouse ve Daniş, 2005, a.g.e., 121

³¹² Pérouse, J. F. (2011). *İstanbul’la yüzleşme denemeleri: çeperler, hareketlilik ve kentsel bellek*, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 139-140

modern dünyanın sunduğu fırsatlardan yararlanarak günlük yaşamlarını modernize ederek gelenekselliğin ve modernliğin iç içe geçtiği bir günlük yaşam oluşturmaya başlamıştır. Artık bireyler aynı değer ve kuralları paylaştığı kişilerle bir arada yaşamakta (belli mahalleler, siteler vb.) ve sosyal mekânlarda (belli düğün salonları, kafeler, spor tesisleri, güzellik merkezleri, kuaförler, restoranlar vb.) bir araya gelmekte ve aynı tatil mekânlarında dinlenmektedir. Sonuçta; toplumsal farklılıklar iyice belirginleşmekte, sınırlar iyice örülerek bir içe kapanmanın ortaya çıkmasına neden olmaktadır.³¹³

Örneğin, Avcı yaptığı çalışmasında, İslami yaşam tarzlarına uygun mekânların üretiminin bir talep sonucu ortaya çıkmadığını aksine İslam'ın siyasallaşması ve İslami sermayenin güç kazanması sonucunda ortaya çıkan arzın sonucu üretilen bir talep olduğunu belirtmektedir. O'na göre tüketimin ve tüketicinin üretilmesi söz konusudur.³¹⁴

1990'lı yıllarda villa ve site yaşamıyla tanışan kentli elitlere hitap eden yine güvenli site sayılabilecek ancak fiziksel görüntüsü açısından farklı olan diğer bir konut tipi de rezidanslardır. Özellikle İstanbul ve kısmen Ankara'da yaygın olarak görülmektedir. Bali,³¹⁵ rezidansların hedef kitlesinin zamanı kısıtlı, gelir düzeyleri yüksek serbest meslek sahipleri, üst düzey yöneticiler, yalnız yaşayanlar, kent dışında yaşayan ama sık sık gelip gitmek zorunda olan kişiler olduğunu belirtir. İnşaat şirketlerinin potansiyel kiracı ve mal sahiplerini “günde 12 saatten fazla çalışan finansçı, borsacı, mimar, inşaatçılar, ünlü iş adamları ve sanatçılar olarak belirlediklerini belirtir. Bu profilin ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde planlanan rezidanslarda, birinci sınıf bir otelde olduğu gibi sekreterlik, yemek, ikram, daire içi temizlik ve çamaşır yıkama hizmetleri sunulmaktadır.

Bu gelişmelerle İstanbul'un fiziki kent dokusu hızla değişmekte ve cam gökdelenleri, alışveriş merkezleri, korumalı rezidansları, siteleri, beş yıldızlı otelleriyle Hong Kong ve Kahire gibi kentlerle benzeşmektedir. Bu fiziksel görüntü İstanbul için bir ayrıcalık oluşturmamaktadır.³¹⁶ Ekinci,³¹⁷ alt yapı ihtiyaçları ve kent silüetine etkileri bakımından gökdelen yapımının planlamayla eş değer olduğunu ancak dünyanın hiçbir kentinde

³¹³ Avcı, 2003, 140-142.

³¹⁴ Avcı, 2003, 143.

³¹⁵ Bali, 2013, a.g.e., 122.

³¹⁶ Öncü, A. (2007). Göçün kültürel etkileri, E. B. Eğrik, N.Boztekın (Yay. Haz.). *İstanbul'da yaşam kültürü*, İstanbul, İstanbul Kültür Sanat Vakfı Yayını, 48.

³¹⁷ Ekinci, 2007, 41.

gökdelenlerin İstanbul'daki kadar plansız yapılmadığını belirtmektedir. Hatta İstanbul'un artık plansız bir gökdelenler kenti olduğunu düşünmektedir.

Güvenlikli sitelerin Türkiye'deki ilk örneklerinde, bir konutla beraber bir yaşam tarzının da satılmasının, üst ve üst-orta sınıfın sürekli yeniden üretmeye ihtiyaç duyduğu kültürel ve sosyal farklılıklarının vurgulanmasında önemli olduğu söylenebilir.³¹⁸ Bu sitelerde konut edinenler bir daire ya da villa değil; elle tutulmayan, gözle görülmeyen ve “ayrıcalıklar dünyası” şeklinde özetlenebilen bir katma değeri de satın almaktaydı.³¹⁹

Ancak ilerleyen yıllarda, bu yeni ev ideali daha düşük gelir gruplarına da pazarlanmaya başlanmıştır. En lüks özel sitelerin çok yakınında daha düşük kaliteli, düşük fiyatlı siteler yükselmeye başlamıştır.³²⁰ Zamanla güvenlikli sitelerin üst-orta gelir grubuna hitap eden özelliğinin orta sınıfa yöneldiği, yeni sitelerin kalite ve şartlarda yapılan değişikliklerle orta ve hatta alt gruplar için de artık bu siteler tercih edilir hale gelmiştir. Bunda inşaat firmalarının kar elde etmeye devam edebilme beklentilerinin olduğu söylenebilir. Zira önceleri başta “güvenlik” olmak üzere “ayrıcalık”, “seçkinlik”, “prestij” kavramlarına vurgu yapan reklamların söylemi “güvenlik” sabit kalmakla birlikte “hayallerdeki ev”, “kira öder gibi ev sahibi olmak”, “iyi bir yatırım aracı olmak” gibi kavramlara vurgu yapar hale gelmiştir.

Sayıtı gittikçe artan kentsel dönüşüm projeleriyle, kentlerin çöküntü alanlarında ve kent çeperlerinde biriken rantlar, küçük ve orta ölçekli inşaat firmalarıyla değil büyük ölçekli sermaye grupları ve TOKİ aracılığıyla yeniden dağıtılmaktadır. Batı'da yaşanan kentsel dönüşüm deneyimlerinde bir yurttaş tepkisi ve dirençle karşılaşılmasına rağmen, Türkiye'deki uygulamalarda özellikle yıkım aşamasında gösterilen yüksek tepkinin dışında örgütlenebilen ve etkin bir direnişin görümediği söylenebilir.³²¹ Türkiye'de hemen hemen her kentte yürütülen kentsel dönüşüm projelerine yönelik tepkiler akut, noktasal ve kısa ömürlü kalmaktadır. Şahin,³²² bunun nedenlerini orta ve alt grupların verdikleri farklı yaklaşımlar olduğunu belirterek özetlemektedir. Orta gelir grupları, kendilerine pazarlama ve reklam stratejileriyle sunulan meşruiyeti kabul etmektedir hatta dönüştürülmüş

³¹⁸ Aydın, S. (2012) “İstanbul'da orta sınıf ve kapalı siteler”, *İdealkent*, (6), s.103.

³¹⁹ Bali, 2013, a.g.e., 115

³²⁰ Pérouse ve Daniş, 2005, a.g.e., 120.

³²¹ Şahin, S.Z. (2011). Mekanın yeniden üretim pratiği olarak kentsel dönüşüm projelerine karşı direniş süreçleri, E.O İncirlioğlu, B.Kılıçbay (Derleyenler). *Mekan ve kültür*, Ankara, TÜBİTAK-Tetragon Yayınları, 167-170.

³²² Şahin, 2011, a.g.e., 172-173.

gecekondu alanlarından elde ettikleri gelirle kentin prestijli bölgelerinde yaşamaya başlayanlar dahi bulunmaktadır. Alt gelir gruplarının tepkilerini ise, içgüdüsel tepki verme ve pozisyon alma olarak ikiye ayırır. Dönüşümden sonra hak talebinde bulunma hakkı olmayan kiracılar ve işgalciler, gündelik yaşamlarını kesintiye uğratacak olan dönüşüme karşı zaman zaman fiziksel tepkiye de varan içgüdüsel bir yaklaşım sergilerken; hak sahibi olan sakinler ise içgüdüsel tepki gösteren sakinlerin tepkilerini de kullanarak pazarlık güçlerini arttıracak bir pozisyon almaya çalışmaktadırlar. Bu pozisyon alma yetkililerle yapılacak pazarlıkta elde edilecek getiriye belli bir düzeye getirdiğinde sonlanmaktadır.

3.1.5. Alışveriş merkezleri

Alışveriş merkezleri (AVM'ler), 1990'dan itibaren büyük kentlerin farklı semtlerde ve tüm kentlerde, birbiri ardına kurulan kentlerin ekonomik yaşamında olduğu kadar sosyal yaşamında da yeni bir ilgi odağı oluşturmuştur. Günümüz modern kent yaşamında tüketim anlayışı ve kültürünün geçirdiği dönüşümün mekân boyutunu yansıtan önemli örneklerdir.

AVM'lerin temellerini, 15-16. yüzyılda ticari bakımdan ön plana çıkararak ve kentlerin iş merkezi olan ancak 19. yüzyılda ortaya çıkan ekonomik ve politik sorunlar nedeniyle bu özelliklerini kaybederek üretim mekânı haline gelen kapalı çarşı modeline dayandırılanlar bulunmaktadır.³²³ Ancak bugünün alışveriş bileşikleri tarihi alışveriş merkezlerinden farklılık göstermektedir. Tarihi alışveriş bileşikleri zamanının kamusal alanları olma özelliği taşımaktaydı ve dönemlerinin kent merkezi işlevini üstlenmiş olduklarından yapılarında bir kent merkezinin tüm işlevlerini içlerinde barındırmaktaydılar. Günümüzün alışveriş bileşikleri de daha öncekileri gibi kent merkezlerinin tüm faaliyetlerini barındırmakta, ancak bir kurum tarafından idare edilen, istenildiği an kapatılabilen özelleştirilmiş kamusal alanlardır.³²⁴ Bu nedenle, ilk örneklerinin 18. ve 19. yüzyıllardaki Paris ve Londra'daki "pasaj"lar olduğunu bunu büyük tüketim ürünlerini içinde bulduran "Departman Mağaza"ların izlediğini düşünebiliriz.³²⁵ Türkiye'de 1980'leri

³²³ İbicioğlu, H. (2005). Alışveriş merkezleri: demografik etkenler ve tüketici tutumlarının incelenmesine yönelik bir araştırma, *SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 44.

³²⁴ Aksel Gürün, B. (2005). Alışveriş merkezlerine karşı kent merkezleri, *Planlama*, (1), 64.

³²⁵ Şentürk, Ü. (2012). Tüketim toplumu bağlamında boş zamanların kurumsallaştırdığı bir mekân: alışveriş merkezleri (AVM), *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (13), 70.

takiben yerleşen liberal ekonomi ve değişen küresel etkenlerle, AVM'ler kentsel kimliğin bir parçası haline getirilmiştir.³²⁶

Bu merkezler bünyelerinde sinema, tiyatro, toplantı ve fuar salonları, buz pateni pisti, oyun salonları ve çeşitli ülke mutfaklarını sunan restoranları barındırmaktadır. İstanbul'daki alışveriş merkezlerinin ilk örneklerinde amaç daha çok kapalı bir mekânda alışveriş olgusu üzerinde yoğunlaşmakta, gerek mimarileri gerekse barındırdıkları fonksiyonlar açısından belli sınırlar içerisinde kalmaktadır. Ancak son zamanlarda ortaya çıkan AVM'lerin belli bir konsepti ve bu konsept çerçevesinde kendilerine özgü mimarileri bulunmaktadır.³²⁷

Gerçek kent mekânında pek çok sorunla karşılaşan kentli için bu sorunların ortadan kaldırıldığı AVM'ler, sıcak/soğuk/yağmur/rüzgar gibi hava koşullarına kapalı, güvenli, temiz, konforlu, araç trafiği ve otopark derdi olmadan yayaya ait bir alan olmaları nedeniyle tercih edilir hale gelmektedir. Bu büyük AVM'ler 'gerçek' kent mekânı ile yarışmaktalar ve iç mekânın dekorasyonunda idealize edilmiş sokak teması kullanmaktadırlar.³²⁸ Ancak, birçok açıdan kent mekânı niteliklerinin taklit edildiği AVM'lerin kent mekânına alternatif olamayacağı açıktır.³²⁹ Kullanıcı, kent sokaklarında olduğu gibi gösteri, protesto, toplantı, pankart açma, konuşma yapma gibi olayları burada yapma özgürlüğüne sahip değildir. Bu kapalı alışveriş merkezlerinde herşey görüntüden ibarettir. Kamusal alan(mış) gibi veya kentsel mekân(mış) gibi bir görüntü sergilenmektedir.³³⁰ Yani AVM'lerin içinde bir "kent mekânı yanılısamı" yaratılır.

AVM'lerde yaratılan zengin görüntünün altında, tekdüze ve kullanıcıyı yönlendiren bir mekân organizasyonu vardır ve bu yapı alışveriş kavramının tüketime dönüşümünü destekleyen karakteristikler barındırır.³³¹ Farklı kesimden birçok insana hitap eden bu mekânlar, 'kentte boş zaman geçirmenin ve boş zaman etkinliklerinin yeni adresi' haline gelmişlerdir.³³² Kentsel mekâna ait özelliklerin yüzeysel bir biçimde taklit edildiği

³²⁶ Muğan Akıncı, G. (2013). Gençler ve alışveriş merkezleri (AVM'ler): AVM kullanım tercihleri hakkında bir alan çalışması, *Megaron*, 2(8), 87.

³²⁷ İnternet: Tuncer, E. (2014). İktidarın mekansal örgütlenmesi: iktidarın mekansal fantazmagorisi olarak İstanbul'daki büyük alışveriş merkezleri, Web: www.planlama.org, 'dan 20 Eylül 2014'de alınmıştır.

³²⁸ Yılmaz Saygın, N. (2006). Alışveriş merkezleri: Türk kentlerindeki yeni tüketim cennetleri, *Planlama*, (3), 101.

³²⁹ Birol, G. (2005). Çağdaş alışveriş merkezlerinde kent dokusunun yeniden yorumlanması", *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 20(4), 424.

³³⁰ Yılmaz Saygın, 2006, a.g.e., 101.

³³¹ Birol, 2005, a.g.e., 426.

³³² Muğan Akıncı, 2013, a.g.e., 88.

AVM’lerde kentin karmaşık ve kaotik ortamını steril bir ortamda yeniden yaratılmaya çalışılmaktadır.³³³ Kentsel mekânların otomobil üstünlüğüne dayanan yapısı, yayalar için zorlaşan koşulları, gürültü, iklimsel özelliklerin zorlu şartları gibi bir çok itici etmenin karşısında AVM’lerin çok farklı mal, ürün ve hizmet sunması; kitle iletişim araçları ve reklamlar tarafından referans gösterilmesi, buradaki otopark, iklimlendirme, havalandırma ve güvenliğin alışverişe konfor kazandırması; satıcılar için maliyet azaltıcı ve satış sinerjisi yaratması, alıcılar için ise zamanın verimli kullanılmasına olanak tanınması; alışverişin yanında gezmek, eğlenmek, ve yemek yemek gibi çok farklı alanları içinde barındırması, insanların bu mekânları çok tercih etmesi ve zamanlarının buralarda değerlendirmesine neden olmaktadır.³³⁴

Özellikle İstanbul ve Ankara’daki sayıları hızla artan AVM’lerden bazılarının, orta ve üst sınıfları kentsel mekândan kopardığı, kent yoksullarını dışlayarak kentsel gerilimleri arttırmaya başladığı ve gelişmiş ülkelerdeki düzeyde olmasa da kent merkezleri için ciddi bir tehdit oluşturduğu da söylenebilir.³³⁵ AVM’leri, geçmişten geleceğe, bulunduğu coğrafyanın sahip olduğu kültürel, sosyal ve fiziksel koşullarıyla ilişki kurmayan, anlamları boşaltılmış bütünlükler olarak nitelendirenler bulunmaktadır.³³⁶ Vural Arslan,³³⁷ Auge’un “Bir “yer”, kişiler ve toplum tarafından kimlikleyici / özdeşleyici, ilişkisel ve tarihsel olarak tanımlanabilirse “mekân” olarak benimsenecektir; aksi takdirde bireylerin ve toplumların “mekân”la ortak bir bağ kurmasına imkân sağlayacak kimliksel, ilişkisel ve tarihsel bir bağ ve yaşanmışlık mevcut değilse, bu mekânlar “yok-mekân”lar olarak algılanacaktır.” ifadesine atıfta bulunarak, AVM’lerin “yok-mekânlar” olduğu tespitini yapar.

Önceleri kent dışında yer alan AVM’ler artık kentin merkezine yakın yerlerde hatta tam kent merkezinde de inşa edilmekte ve sayıları hızla artmaktadır. Dükkanların, kentsel hizmetlerin ve kentlilerin mekânı olan kent merkezi, mekânsal ve toplumsal boyutlarda tüccar ve girişimcinin lehinde seçilen yerler ile rekabet etmek zorunda kalmaktadır. AVM’lerin etkisinin büyüklüğü, sayısı ve nerede inşa edildiği ile doğrudan ilişkilendirerek

³³³ Birol, 2005, a.g.e., 426.

³³⁴ Şentürk, 2012, a.g.e., 75.

³³⁵ İnternet: Şahin, S. Z. (2010). *Alışveriş merkezlerinin evrimi ve geleceği sürdürülebilir bir geleceğe doğru*, 26.03.2010 tarihinde verilen konferans metni.

Web: <http://kurumsal.data.atilim.edu.tr/pdfs/100326.pdf>’den 12.Ekim2014’de alınmıştır.

³³⁶ İnternet: Vural Arslan, T. (2009). Yok-mekânlar ve kimliksizlik: alışveriş merkezleri örneğinde yok-(çok) mekân olgusu, *Mimarlık*, (347), Web:<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=361> &RecID=2073’den 21 Ekim 2013’de alınmıştır.

³³⁷ Vural Arslan, T., 2006, a.g.e.

Amerika’da alışveriş bileşiklerinin varlığının, kentlerin yok oluşunu simgelediği tespiti yapılmaktadır.³³⁸ Türkiye’de özellikle İstanbul ve Ankara’da gerekli tedbirler alınmazsa AVM’lerin kent merkezlerini tamamen işlevsiz hale getirmesi ve kentlerin AVM’lerden ibaret hale gelmesi kaçınılmazdır.

3.2.Soylulaştırma

Kentsel dönüşümle ilgili çalışmalar, 1920’lerde Chicago Okulu’nun yürüttüğü, tek boyutlu ve betimsel bir yaklaşımla yaptığı çalışmalarla sınırlıyken zamanla konut alanlarının yeni sosyal gruplar tarafından ele geçirilmesi süreçlerini inceleyen çalışmalarla çok boyutlu çalışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır.³³⁹ Yabancı literatürde 1970’li yıllarda tartışılmaya başlayan konut alanlarındaki ve kentteki dönüşümün bir parçası olan soylulaştırma süreciyle ilgili tartışmalar Türkiye’de 1980’lerin sonlarında gündeme gelmeye başlamıştır. Türkiye’de yapılan çalışmalar İstanbul’daki örnekler üzerinden yürütülerek sürecin tanımlaması, özellikleri ve aktörleri kuramsal açıklamalar ışığında incelenmiştir.

“Gentrification” kelimesi Türkçe’ye ilk olarak Gönül Tankut tarafından “soylulaştırma” olarak çevrilmiştir.³⁴⁰ Gentrification kavramının içeriği hakkında uzlaşılmasına rağmen Türkçe karşılığı konusunda farklı tercihler ortaya çıkmıştır. Genel olarak kavrama karşılık olarak “soylulaştırma” kelimesinin kullanılması üzerinde yoğunlaşıldığını söylemek mümkündür. Ancak soylulaştırma yerine “mutenalaştırma”³⁴¹, “seçkinleştirme”³⁴², “burjuvalaştırma”³⁴³, “nezihleştirme”³⁴⁴, “kibarlaştırma”³⁴⁵, “ehlileştirme”³⁴⁶, “jantileştirme”³⁴⁷, “sıhhileştirme”³⁴⁸, “elitleştirme”³⁴⁹, “asilleştirme”³⁵⁰,

³³⁸ Aksel Gürün, 2005, a.g.e., 63.

³³⁹ Uzun, C.N. (2006). Kentsel dönüşümde yeni bir kavram: seçkinleştirme, A.Eraydın (Derleyen). *Değişen mekân: mekansal süreçlere ilişkin tartışma ve araştırmalara toplu bakış: 1923-2003*, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 341

³⁴⁰ Meryem Enlil, Z. (2000). Yeniden işlevlendirme ve soylulaştırma: bir sınıfsal proje olarak eski kent merkezlerinin ve tarihi konut dokusunun yeniden ele geçirilmesi, *DOMUS*, (89), 49.

³⁴¹ Keyder, Ç. (2000). İki semtin hikayesi, Ç. Keyder, (Yay. Haz.). *İstanbul: küresel ile yerel arasında*, İstanbul, Metis Yayınları, s.206-222.

³⁴² Uzun, N. (2006). İstanbul’da seçkinleştirme (gentrification): örnekler ve seçkinleştirme kuramları çerçevesinde bir değerlendirme, D.Behar, T.İslam (Derleyenler). *İstanbul’da soylulaştırma: eski kentin yeni sahipleri*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.31-42., Bilgin, İ. (2006). Dünyada hiza alınabilecek toplumsal projenin olmaması pek çok şeyin içini boşaltıyor, Söyleşi: Ciravoğlu, A., İslam, T. *Mimarist*, 6(21), s.52-56.

³⁴³ Ulusoy, Z. (1995). *Kentsel korumanın fiziksel boyutları*, 2. Kentsel koruma yenileme ve uygulamalar kolokiyumu bildirileri, İstanbul, MSÜ Matbaası, s.97.

³⁴⁴ İnternet, Web:<http://tureng.com/search/gentrification>, <http://www.dragomanos.com/bul/gentrification'den> 24 Ocak 2014’de alınmıştır.

³⁴⁵ İnternet, Web: <http://tureng.com/search/gentrification.'den> 24 Ocak 2014’de alınmıştır.

³⁴⁶ Behar, D., Pérouse, J. F. (2006). Giriş, D.Behar, T. İslam (Derleyenler). *İstanbul’da soylulaştırma: eski kentin yeni sahipleri*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.1.

“mahremleştirme”³⁵¹, “sosyal ve mekânsal yenilenme”³⁵² ya da benzer şekilde “ toplumsal ve mekânsal yeniden yapılanma”³⁵³ gibi kullanımları tercih edenler de bulunmaktadır. Türkçedeki bu karışıklığa biraz da tepki niteliğinde kavramın orijinal halini kullanmayı tercih edenler ya da İngilizce okunuşuna benzer şekilde “centrifikasyon” şeklinde kullanımlar da bulunmaktadır. Bilgin;³⁵⁴ sürecin sınıfsal boyutunu vurgulamak istediğinde “seçkinleştirme” kavramını, sürecin hafifliğini vurgulamak istediğinde ise bir tür eksikliğe, ciddiyetsizliğe işaret etmesi bakımından ilginç bulduğu “jantileştirme” kavramını kullanmayı tercih ettiğini belirtmiştir.

Uzun,³⁵⁵ tartışılmakta olan dönüşümü ifade ederken diğer alternatiflerden daha iyi olduğu için “soylulaştırma” kelimesinin kullanılmasının ve Türkçe yazında yerleşmeye başlamasının sürecin anlaşılmasını engellediğini “gecekondu alanlarının soylulaştırması” gibi tamamen yanlış kullanımların ve benzerlerinin artmasına yol açtığını düşünmektedir. Ayrıca Uzun, “soylu” kavramı kullanıldığında tanımlı, belirli bir grubun akla geldiğini halbuki, sürecin artık soylu bir sınıfla ilgisi olmadığı gibi Türk toplumunun yapısında da zaten “soylu sınıf”ın bulunmadığını belirtmektedir. Uzun’un öncelikli olarak kullanmayı tercih ettiği “sosyal ve mekânsal yenilenme”³⁵⁶ ifadesi sürecin hem sosyal hem de mekânsal boyutuna vurgu yapmakta ve süreci oldukça iyi tanımlamaktadır ancak dört kelimedenden oluşan bu cümle, süreci ifade edecek bir terim olmaktan ziyade, kısa ve öz bir sözlük tanımı olmaya daha yakın durmaktadır.³⁵⁷ Uzun daha sonraki yıllarda yaptığı çalışmalarda “seçkinleştirme” kavramını kullanmayı tercih etmiştir.

Keyder’in tercihi olan mutenalaştırma, süreci oldukça iyi ifade eden bir kavramdır. Söz konusu süreçten geçen semtlerin bir süre sonra mutena semtlere dönüşmesi, ayrıca sürece öncülük edenleri ifade edecek olan “muteni” (gentrifier) kelimesi de

³⁴⁷ Karakuş, A. Ö. (2004). 100 Kelimede İstanbul, Time Out Dergisi, Ağustos,’tan aktaran Behar, ve İslam, 2006, a.g.e.,s.1

³⁴⁸ İnternet, Web: <http://www.dragomanos.com/bul/gentrification>,’ den 24 Ocak 2014’de alınmıştır.

³⁴⁹ İnternet, Web: <http://www.dragomanos.com/bul/gentrification>,’ den 24 Ocak 2014’de alınmıştır.

³⁵⁰ İslam, T. (2003). *İstanbul’da Soylulaştırma: Galata Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,Yıldız Teknik Üniversitesi, s.7.

³⁵¹ İnternet, Web: <http://tureng.com/search/gentrification>’dan 24 Ocak 2014’de alınmıştır.

³⁵² Uzun, C. N. (2000). Eski kentte yeni konut dokusu: Cihangir ve Kuzguncuk’ta sosyal ve mekansal yenilenme, *İstanbul*, (35), s. 55-61

³⁵³ İnternet: Şişmanyazıcı, B. Yıldız, H. T. (2010). Tarihi kentsel alanlarda toplumsal ve mekânsal yeniden yapılanma: Fener ve Balat örneği, *Mimarlık*, (352).

Web: <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=366>’de 26 Ocak 2014’de alınmıştır.

³⁵⁴ Bilgin, İ. , 2006, a.g.e.,s.52.

³⁵⁵ Uzun, C. N., 2006, a.g.e., 341.

³⁵⁶ Uzun, C. N., 2000, a.g.e., 55-61.

³⁵⁷ İslam, 2003, a.g.e, 7.

“soylulaştırıcı”ya göre daha kolay söylenir niteliktedir. Ancak bu kelimenin yakın geçmişe ait olmasına rağmen yaygın kullanımı olmadığı için unutulmaya yüz tutmuş olduğu da gerçektir.³⁵⁸ Nitekim Keyder bir söyleşisinde,³⁵⁹ “mutenalaşma” ya da “mutenalaştırma” kavramların genç nesile yabancı geldiğini, mühim olanın müşterek bir anlayışın ortaya çıkması olduğunu ve bu bağlamda kelimenin kendisinin çok fazla önemi olmadığını belirtmiş ve söyleşi boyunca da “soylulaştırma” ifadesini kullanmıştır.

Türkçe yazındaki ilk kapsamlı eser olan “İstanbul’da “Soylulaştırma”: Eski Kentin Yeni Sahipleri” adlı derleme eserlerinde de David Behar ve Tolga İslam söz konusu terimlerin Türkçe’de yerleşikleşmediğini düşünerek başlangıçta yabancı ifadeyi korumayı tercih ettiklerini kendilerinin “soylulaştırma” ifadesini kullanmayı tercih etmelerine rağmen katılımcıların kendi istedikleri ifadeleri kullanmalarının daha uygun olacağını düşünmüşlerdir. Katılımcılardan ise yedi tanesi “gentrification”, beş tanesi “soylulaştırma”, bir tanesi “seçkinleştirme” kavramlarını kullanmayı tercih etmiştir.

Türkiye’dekine benzer bir terminoloji kargaşası yurtdışında da yaşanmış, sürecin ilk görülmeye başlandığı yıllarda süreci tanımlamak için *brownstoning*, *whitepainting*, *inner-city resurgence*, *upgrading*, *rejuvenation*, *reinvestment*, *resettlement*, *back-to-the-city movement*, *renaissance*, *neighborhood recycling* gibi bir çok terim kullanılmış ancak daha sonra bu kavramlar yerlerini *gentrification* (soylulaştırma) ve *revitalization* (yeniden canlanma) gibi daha genel kavramlara bırakmıştır.³⁶⁰

Eleştirilere katılmakla birlikte önemli olanın sürecin içeriğinin tam olarak anlaşılıp incelenmesinin olduğu ve yazında yeterince çeşitlilik olduğundan var olan uzun Türkçe çeviri listesine bir yenisini eklemenin çalışmalara bir katkısı olmayacağı düşünülmüştür. Bu nedenle, bu çalışmada “gentrification” sürecine karşılık gelen Türkçe kelimeler içinden genel olarak en kabul görmüş olan “soylulaştırma” kelimesinin kullanılması tercih edilmiştir. Soylulaştırma sürecini başlatan ve öncülük eden aktörleri ifade etmek için yabancı literatürde kullanılan “gentrifier” kelimesi, Türkçe’de bu süreci tanımlamak için “soylulaştırma” kavramı tercih edildiğinde ve tam çevirisi yapıldığında “soylulaştırıcı”

³⁵⁸ İslam, 2003, a.g.e., s.7

³⁵⁹ Keyder, Ç. (2006). *Soylulaştırma, kapitalizmin kentsel mekan düzeyinde yansımalarıdır*, Söyleşi: A.Ciravoğlu, T. İslam, *Mimarist*, 6(21), 46-51.

³⁶⁰ İslam, 2003, a.g.e. s.7

olarak kullanılmalı ancak söyleniş zorluğu göz önünde bulundurularak bu çalışmada tam kelime karşılığı olmasa da “öncü” kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

3.2.1.Soylulaştırma kavramı

“Gentrification” kelimesi Webster sözlükte, “yenileme ve yeniden inşa etme sürecine orta sınıfın akınının eşlik etmesi ya da bozulan alanlara zenginlerin gelmesiyle yoksul insanların yer değiştirmesi” olarak tanımlanmaktadır.³⁶¹ İngilizce- Türkçe sözlükte,³⁶² “gentrification”a karşılık gelen kelimelerin yanı sıra “orta sınıftan ailelerin daha önce işçi sınıfın yaşadığı bir semte gelip onların yerini alması” ve “kentsel değer kazandırma” şeklinde tanımlamalar bulunmaktadır. Gentrification kelimesi “Gentry” kökünden gelmektedir ve kelime Webster sözlükte,³⁶³ “üst ve iktidar sınıfı” ve “statüye sahip toprak sahipleri” olarak tanımlanırken İngilizce-Türkçe sözlükte,³⁶⁴ “seçkinler” olarak tanımlanmaktadır. “Gentry” kelimesi zamanla soylu, seçkin, üst tabaka gibi anlam genişlemesine uğramasına rağmen, 17. Yüzyılda İngiltere’de gerçekleşen “Glorious Revolution” sırasında önemli rol oynayan sosyal sınıfı tanımlamak için kullanılmıştır.³⁶⁵ İslam,³⁶⁶ da aslında “gentry”nin İngiltere’ye mahsus bir soylu kesimi ifade ettiğini ve gentrification sürecinin dünyanın hiçbir yerinde soylular tarafından gerçekleştirilmediği tespitini yapmaktadır. Gentrification teriminin kelime anlamında bir iticilik olduğunu ve bunun yabancı akademik camiada da rahatsızlık konusu olduğunu belirtmekte ancak kelimenin bu süreçle tamamen özdeşleşmiş olduğunu da değerlendirmesine eklemektedir.

Soylulaştırma kavramı, 1960’lı yıllarda Ruth Glass tarafından 1960’ların başında banliyöler yerine Londra kent merkezinde oturmayı seçen orta sınıfın (özellikle bekar ve çocuksuz yaşayan çiftlerin) tercihleriyle başlayan bir süreç olarak tarif edilmiştir.³⁶⁷ Glass’ın Londra’nın sosyal yapısında ve konut piyasasında beliren değişiklikleri açıklamak üzere ancak o güne dek kullanılan kentsel yenileme, yeniden canlandırma gibi kavramlardan ayırıp soylu sınıfa kültürel olarak eklenmeye çalışan “yeni bir kentsel

³⁶¹ İnternet, Web: <http://www.merriam-webster.com>,’dan 24 Ocak 2014’de alınmıştır.

³⁶² İnternet, Web: <http://tureng.com/search/gentrification>,’dan 24 Ocak 2014’de alınmıştır.

³⁶³ İnternet, Web: <http://www.merriam-webster.com>,’dan 24 Ocak 2014’de alınmıştır.

³⁶⁴ İnternet, Web: <http://tureng.com/search>, <http://www.ingilizceturkce.gen.tr>,’den 24 Ocak 2014’de alınmıştır.

³⁶⁵ Uysal, Ü. E. (2006). Soylulaştırma kuramlarının İstanbul’da uygulanabilirliği: Cihangir örneği, *Planlama*, (2), 80.

³⁶⁶ İslam, 2003, a.g.e. s.7.

³⁶⁷ Glass, R. (1964). Aspects of change”, centre for urban studies, London: *Aspects of Change*, MacGibbon and Kee, Londra, 1964’den aktaran Pérouse, a.g.e., s.2, Ergün, N. (2006). Gentrification kuramlarının İstanbul’da uygulanabilirliği, D.Behar, T.İslam (Derleyenler). *İstanbul’da soylulaştırma: eski kentin yeni sahipleri*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.15, Uzun, N., 2006, a.g.e., s.342, vd...

gentry”nin ortaya çıkışını gösterdiğini düşündüğü süreci, kentsel gentrification olarak adlandırmasıyla ortaya çıkmıştır. Glass’ın, soylulaştırma sürecini münferit bir süreç ortaya koyduğunu düşünen Smith, Glass’ın 1960’lardaki beyanını şöyle aktarmaktadır:³⁶⁸ “*Birer birer Londra’nın işçi semtlerinin birçoğu orta sınıflar-üst ve alt- tarafından işgal edilmektedir. Eski püskü, mütevazı ahırlar ve kulübeler –üst katta iki, alt katta iki odalı- kira kontratlarının süresi dolduğunda ele geçirilmiş, şık ve pahalı konutlar haline gelmişlerdir. Daha önce ya da son dönemde çöküntüleşmiş olan daha büyük Viktorya evleri -oda oda kiraya verilen ya da birden fazla hane tarafından kullanılan evler- tekrar iyileştirilmiştir...Bir mahallede bu soylulaştırma süreci bir kez başladığında özgün işçi sınıfı kullanıcılarının tamamı ya da çoğunluğu yerlerinden edilene ve mahallenin toplumsal karakteri tamamen değiştirilene kadar hızla devam eder.*”

Smith,³⁶⁹ Glass’ın yeni kentsel “soylu sınıf”ın işçi semlerini dönüştürdüğü bu yeni sürecin sıradışılığını neredeyse şiirsel bir şekilde yakaladığını belirtirken; Hamnett,³⁷⁰ soylulaştırma kavramının Glass tarafından bilinçli bir şekilde, ironik ve dalga geçmek amaçlı olarak tercih edildiğini belirtmiştir.

Glass,³⁷¹ Londra’nın işçi mahallelerindeki iki katlı, dört odalı bitişik nizam evlerin, kira süresi bitiminde hızla üst ve alt orta sınıflar tarafından satın alındıklarını ve bu sınıfların buralara oturmak üzere yerleştiklerini gözlemlemiştir. Bu eğilimin çoğunlukla kısa süreli iş ya da konut olarak kiralanan Viktorya döneminden kalma daha görkemli evlerde de görülmeye başlamasıyla birlikte, Londra’nın pek çok eski semtindeki eski evler büyük bir hızla lüks konutlara dönüştürülmeye ve değer kazanmaya başlamıştır.

Türkiye’de soylulaştırma, “sosyo-kültürel açıdan bozulmuş, çöküntüye uğramış, dolayısıyla fiziksel çevresi de bozulmuş alanlarda, özellikle de tarihi kent parçalarında sosyal yapının ıslah edilmesi”, “köhneleşmiş olan eski kent içi alanlarının sokak veya mahalle ölçeğinde olmak üzere çeşitli girişimlerle eski işçi sınıfı veya yoksul-alt sınıf kullanıcılarının yeni orta sınıf veya daha yüksek gelirli bir sınıf tarafından yerinden

³⁶⁸ Smith, N. (1996). *The new urban frontier: gentrification and the revanchist city*, Routledge, Londra, 438.

³⁶⁹ Smith, N. 1996, 440

³⁷⁰ Slater, T. (2011). *Gentrification of the city*, The New Blackwell Companion to the City Edited by Gary Bridge and Sophie Watson, Blackwell Publishing, 572.

³⁷¹ Yavuz, N. (2006). Gentrification kavramını Türkçeleştirmekte neden zorlanıyoruz?, D.Behar, T.İslam (Derleyenler). *İstanbul’da soylulaştırma: eski kentin yeni sahipleri*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.60-61.

edilerek sınıfsal ve mülkiyet yapısı itibariyle değişime uğraması”³⁷² şekillerinde tanımlanmaktadır. Kahraman,³⁷³ eski, kenarda kıyıda kalmış mahallelerin bazen kendiliğinden bazen de planlı bir şekilde aniden canlanması olarak değerlendirdiği bu süreci, ölümden sonra dirilişe benzeterek “basübadelmevt” olarak nitelendirmektedir.

Lyons,³⁷⁴ soylulaştırmadan bahsedebilmek için, yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip hane halklarının düşük statüye sahip hane halklarını yerlerinden etmesi, önceden değer kaybeden konutların restore edilerek yeniden değer kazanması, bu sürecin şehir merkezinde meydana gelmesi ve çoğu kez oturma şeklinin (kiracı-ev sahibi) değişmesi gibi koşulların oluşmasının gerektiğini belirtir.

3.2.2.Soylulaştırma kuramları

Soylulaştırma tanımlamaları ve soylulaştırma üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde yapılan tanımlamaların ve çalışmaların hem birbirlerini tamamladıkları, hem de bir birlerine zıt sayılabilecek ifadelerin yer aldığı görülmektedir. Soylulaştırma süreci tümüyle tanımlayan tek bir kuram olmamakla birlikte soylulaştırma üzerine geliştirilen kuramlar genel olarak iki ana grupta toplanmıştır. Farklı araştırmacılar yaptıkları ayrıma farklı isimler vermiş olmakla birlikte yaptıkları ayrımın temellerini benzer çatılar üzerine kurmuşlardır. Uzun,³⁷⁵ ilk grupta soylulaştırmayı kent içindeki nüfusun yer değiştirmesine bağlı olarak farklılaşan rant düzeyleriyle açıklayan ekonomik kuramlarla (Smith, Hammel, Redfern), ikinci grupta ise tüketicinin yer seçim tercihlerinin altını çizen bireysel talep yaklaşımı (Ley, Mills, Rose) açıklamıştır. Şen,³⁷⁶ soylulaştırmaya dair literatürün oldukça farklılaşsa da tartışmaların iki kanaldan yol aldığını düşünür. Ona göre, bunlardan birincisi Ley’in soylulaştırmayı daha çok tüketim ve yaşam biçimlerine bağlı taleplerin değişmesine bağlayarak açıklayan yaklaşımdır. Diğer yaklaşım ise arz yönlü etkenlerin soylulaştırmada belirleyiciliğine vurgu yapan ve konunun ekonomi politikasını kurmaya çalışan Smith, Rose, ve Marcuse gibi araştırmacıların yaklaşımıdır. Devletin soylulaştırmadaki rolüne vurgu yapan çalışmalarda yine sürecin

³⁷² Şen B. (2005). Soylulaştırma: kentsel mekânda yeni bir ayrışma biçimi, H.Kurtuluş (Yay. Haz.). *İstanbul’da Kentsel Ayrışma*, İstanbul, Bağlam Yayınları,131.

³⁷³ Kahraman, H. B. (2012) *Hayat Artık Kötü Bir Dekor*, *Sabah*, 09.12.2012, Web: <http://www.sabah.com.tr>’den 02 Şubat 2014’de alınmıştır.

³⁷⁴ Lyons, M. (1996). Employment, Feminization and Gentrification in London, 1981-93 *Environment and Planning A*, Vol:28, 341-356.

³⁷⁵ Uzun, 2006, a.g.m., 343

³⁷⁶ Şen, B. (2011). Kentsel mekanda üçlü ittifak: sanayisizleşme, soylulaştırma, yeni orta sınıf, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:44, 4.

ekonomi politikine dair bir ele alış görüldüğünü, bu tartışmalarda sürecin öznelinin birey-sermaye-devlet biçiminde kurulduğunu belirtir. Uysal,³⁷⁷ kuramsal tartışmaların yapılar ve sosyo-ekonomik dinamiklere ya da aktörlere ve aktörlerin bireysel tercihlerine yapılan vurgular ile farklılaştığını belirtmektedir. Onun görüşüne göre, Marksist kuramlar genelde süreci toplumsal değişimlerden bağımsız bir şekilde açıklamaktan kaçınırken ve süreç içinde sınıfsal analizlere yer verirken; liberal kuramlar daha çok bireylerin ya da öncü (soylulaştırıcı) aktörlerin tek tek davranışlarına ve seçimlerine odaklanmaktadır.

Sam ise,³⁷⁸ soylulaştırma sürecini neoklasik yer seçimi kuramlarına dayalı geleneksel yaklaşım ve politik iktisat bakış açısına dayalı eleştirel yaklaşım şeklinde incelemeyi tercih etmiş. Geleneksel yaklaşımın ilk dönem araştırmalarında soylulaştırma süreci, semt değişimlerini tanımlayan ve sosyal değişimlere vurgu yaparak, sosyal değişimler çerçevesinde daha çok öncülerin demografik özellikleri ve kültürel tercihlerinin önemi vurgulanmıştır. İlk dönem araştırmalarında sürecin nedenlerinden ziyade etkileri üzerinde durulmuş ve sürecin nerede meydana geldiği, nasıl yayıldığı ve öncülerin kimler olduğu gibi sorular temel alınarak hareket edildiğini söylemek mümkündür. Örneğin Ley,³⁷⁹ Kanada'daki soylulaştırma süreciyle ilgili yaptığı çalışmasında öncülerin kimler olduğu, özellikleri ve tercihleri üzerine değerlendirmeler yapmaktadır. Eleştirel yaklaşımda ise, ekonomik yeniden yapılanmanın soylulaştırma sürecini nasıl başlattığı ve sonuçlarının kimler üzerinde etkili olduğu konusuna yoğunlaşmaktadır. Mekânsal düzeydeki eşitsizliklerin temel yaratıcı mekânizmasının, kapitalizmin eşitsiz gelişme dinamikleri olduğu düşünülür.

Tüm araştırmacıların yaptığı iki ana ayırmadan birinin dayandığı temel kuramın Smith'in arsa ve konutların şu anki değerleriyle, gelecekte oluşabilecek değerleri arasındaki farkı temel alan Smith'in "rant farkı" (rent gap) kuramı olduğu görülmektedir. Buna göre,³⁸⁰ soylulaştırma çoğu zaman yüksek gelir grubunun kent dışında yaşamayı tercih etmesi sonucunda boşalan eski ve bakımsız konutlara daha düşük gelir grubunun yerleşmesinin ardından ortaya çıkan, çöküntü bölgesindeki bir alanın yenilediğinde oluşacak potansiyel düzeyi ile mevcuttaki rant düzeyi arasındaki eşitsizliktir. Süzülme ve

³⁷⁷ Uysal, 2006, a.g.e., 81.

³⁷⁸ Sam N. (2010). Soylulaştırma süreçlerine ekonomik bir yaklaşım: rant farkı, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 29(2), 137.

³⁷⁹ Ley, D. (1986). Alternative explanations for inner-city gentrification, *A Canadian Assessment, Annals of the Association of American Geographers*, (76), 521-535.

³⁸⁰ Uzun, 2006, a.g.e., 343-344.

mahallenin çökmesi süreci devam ettikçe rant farkı büyümektedir. Rant farkı büyüdükçe geliştiriciler, yatırımcılar ve emlakçılar için kazançlı kar fırsatları yaratmaktadır.³⁸¹ Smith'e göre,³⁸² rant farkını değerlendiren evleri alıp yeniledikten sonra satan profesyonel yatırımcılar, içinde oturan kullanıcı yatırımcılar ve kiraya veren ev sahibi yatırımcılar olmak üzere üç tip yatırımcı vardır. Köhneleşmiş bir ev alınıp, yenilendikten sonra satılmak istendiğinde tatmin edici bir kazanç getirmeye başlıyorsa, bu üç yatırımcı grup potansiyel karın farkına vararak, buralarda yatırım yapmaya başlamaktadır.

Bir bölgede uzun süre devam eden bir yatırımsızlık süreci yaşandığında, o bölge artık yatırım yapılsa da, mevcut gelirlerin artmadığı bir süreç içine girer. Örneğin mülkünü kiraya veren bir ev sahibi, binasına yatırım yapsa da, mahalle sakinlerinin daha fazlasını ödeme gücü olmadığından kirayı arttıramaz. Bölgenin genel bakımsızlığı ve orta sınıfları barındırmaması sebebiyle, iyi gelirli aileler de o muhitte yaşamak istemez. Sonuçta mahalle sakinlerinin kiracı ağırlıklı olduğu ve yatırımın getirisinin olmadığı bir sürece girilir, bölge giderek bakımsızlaşır ve diğer bölgelerle arasındaki rant farkı büyür.³⁸³

Smith, soylulaştırma sürecini ekonomik açıdan ele alıp değerlendirirken, bu yaklaşıma eleştirileriyle Ley, insan boyutunu öne çıkaran değerlendirmeler yapar. Ley,³⁸⁴ yeniden yatırım faaliyetlerinin altında “*potansiyel ve halihazır değer farklarından çok daha fazlası*”nın yatmakta olduğunu düşünür. Rant farkı olan bir çok yerde soylulaştırmanın başlamasında devlet teşvikinin belirleyici olduğunu belirten Ley, rant farkının soylulaştırmanın gerçekleşmesinde en önemli etken olamayacağı görüşündedir. Ona göre,³⁸⁵ soylulaştırma, bu sürece farklı aşamalarda katılanların tanımladığı iki aşamalı bir süreçtir. Birinci aşamada öncüler kent merkezindeki alanları kültürel değerleri, yaşam tarzları ve alanın tarihi değerlerinden dolayı yerleşmek için tercih etmektedirler. Daha çok sanatçılardan oluşan bu gruptakilerin yatırım amacı bulunmamaktadır. İkinci aşamada ise bazı riskleri göze alarak kent merkezinde yatırım amacıyla yer seçiminde bulunan yeni orta sınıf bulunmaktadır.

³⁸¹ Slater, 2011, 581.

³⁸² Smith, N. (1996). The new urban frontier: gentrification and the revanchist city, *Routledge*, Londra, 1996'dan aktaran İslam, 2003, a.g.e., s.9.

³⁸³ İslam, 2003, a.g.e., s.9-10.

³⁸⁴ Ley, D. (1996). The middle class and the remaking of the central city, *Oxford University Press*, New York, 1996'dan aktaran İslam, 2003, a.g.e., s.10.

³⁸⁵ Uzun, 2006, a.g.e, 344.

Rant farkının soylulaştırma için gerekli olsa da, yeterli olmadığını belirten Hamnett, bu farkın soylulaştırma yerine yenileme, köhneme veya terk edilme gibi başka süreçlere de yol açabileceğine dikkat çekerek, “öncüleri ve onları üreten koşulları” merkezine oturtmayan bir teorinin soylulaştırmayı tam olarak açıklamasının mümkün olmadığını düşünmektedir.³⁸⁶

Değer farkı (value gap) olarak isimlendirilen ve rant farkına benzer bir teoriyi ortaya atan Hamnett ve Randolph teorilerinde,³⁸⁷ binaların mevcut kira gelirlerinden elde edilen kazanç ile, satışından elde edilecek geliri, yatırımın getirisi açısından karşılaştırmaktadırlar. Onlara göre, özellikle enflasyonist ortamlarda, devletin kira kontrolü gibi uygulamaları nedeniyle, ev sahiplerinin elde ettiği kira gelirleri piyasa değerinin altında seyrettiğinde, mülkleri satmak, kiraya vermekten daha avantajlı bir tercih haline gelebilmektedir.

Soylulaştırma ekonomik ve kültürel bir olgudur. Soylulaştırmanın aldığı biçim yerel kent formu, ulusal kentsel ve kent düzeyindeki toplumsal ve ekonomik koşullardan etkilenir.³⁸⁸ Bu bağlamda kuramsal yaklaşımlar incelendiğinde, soylulaştırma sürecinin analizinde daha birçok araştırmacının da tercih ettiği gibi iki yaklaşımın birlikte ele alınarak değerlendirme yapılması gerektiği görülmektedir. Çünkü ilk aşamadaki kültürel tercihlerin ön planda olduğu yaşam tarzlarının mekâna yansımalarının etkisi kadar, sürecin sonucunda mekândaki değer artışı ve kentsel alandaki etkileri de oldukça önemlidir.

3.2.3.Soylulaştırmanın hedefleri ve etkileri

Genel olarak ortaya atılan yeni bir kavramla karşılaşıldığında, aslında kavramın ne olduğunu, neden kaynaklandığını ya da ne gibi sonuçları ve etkileri olduğunu tam kavranmadan ya tamamen yanında ya da tamamen karşısında yer alarak hareket etme davranışı sergilenmektedir. Benzer davranış kalıbı soylulaştırma için de geçerlidir. Kentsel dönüşümle birlikte gündemde sık sık yer alan soylulaştırmaya ya körü körüne sahip

³⁸⁶ Hamnett, C. (1976). The blind men and the elephant: the explanation of gentrification, *Institute of British Geographers*, Vol:16, s.248-268'den aktaran İslam, 2003, a.g.e., 10.

³⁸⁷ C. Hamnett, B.Randolph, (1984). The role of landlord disinvestment in housing market transformation: an analysis of the flat break-up market in central london, *Transactions of the Institute of British Geographers*, Vol: 9, 259-279.'den aktaran İslam, 2003, a.g.e., 10.

³⁸⁸ Güvenç, M. (2006). Gentrification kavramı nasıl Türkçeleştirilmeli?, *Mimarist*, 6(1), 41.

çıkılmakta ya da yerden yere vurulmaktadır. Erbaş ve Soydemir,³⁸⁹ politik olarak nereden bakıldığına göre sürecin farklı şekillerde anlamlandırıldığı tespitini yapmışlardır. Ardından küreselleşme söylemi doğrultusunda bakanlar için sürecin kentin daha yeni koşullara ve zamanın gereklerine uyarlanması anlamını taşıdığını; liberal hümanist bir perspektifle bakışın ise eskiye dönüş anlamında romantizme de kaydığını, kentin tarihsel mirasının yenilenmesi ve kentin dışlayıcı özelliği yerine harmanlayıcı biçimde yenilenmesi anlamında kullanıldığını belirtmişlerdir. Ancak gerçekte bu sürecin bir yerinden etme, ayırmacılık ve mekânsal ayırma süreci olduğunu belirtmişlerdir. Sürecin iki yönü olduğunu, bir tarafta orta sınıfın yükselişi, kazananlar, kenti soylulaştıran orta sınıf diğer tarafta ise düşük gelirli ve işçi sınıfı hanelerin yerinden olması, kaybedenler, kenti bozan unsurların yer aldığını belirtmişlerdir.

Hem dünyadaki hem Türkiye'deki kültürel hareketliliğin etkisiyle özellikle İstanbul'un karşı karşıya kaldığı turist akınının mekândaki yansımalarının, kent merkezlerinin ve özellikle tarihi mekânların müzeleşmesine neden olduğu söylenebilir.³⁹⁰ Turistlerin kent içindeki hareketliliğin artmasıyla birlikte açık hava müzesi haline gelen sokaklarda ve mahallelerde butik oteller, butik turistik eşyalar satan merkezlerin sayısı artarken bu tarihi mekânlardan yoksul halkın arındırılması söz konusudur.

Soylulaştırma, kentsel yeniden yapılanmanın bir parçası ve aynı zamanda sonucudur.³⁹¹ Erden,³⁹² Kentsel projelerin, kent merkezlerindeki fiziksel ve ekonomik iyileşmeyi sağlayan hedeflerinin, bazen projede hedeflenmesi de alanın kullanıcılarının yaşamını tümüyle değiştiren etkilere yol açabildiğini belirtir. Uygulanan kentsel projeler, kentsel alanların yenileşmesi için fiziksel müdahaleyi en temel araç olarak kullanırlar ancak fiziksel yenileşme, sosyal ve ekonomik dinamiklerden bağımsız tek başına bir değişim grafiği oluşturmaz. Ona göre proje alanlarındaki fiziksel ve ekonomik iyileşme sonucu yaşayan kesimin bu alanlardan uzaklaşması, kentsel projelerin hedeflemedikleri ama dönüşüm alanlarında ortaya çıkan bir sonuçtur.

³⁸⁹ Erbaş, H. Soydemir, P. (2011). Sermaye hareketleri ve küresel kent olma yolunda İstanbul-lar, Bilsay Kuruç'a armağan, S.Şahinkaya, N.İ.Ertuğrul (Derleyenler) Ankara, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, 653.

³⁹⁰ Öncü, 2007, a.g.e., 48-49.

³⁹¹ Şen, 2005, a.g.e. 129.

³⁹² Erden, D. (2006). Kentsel yenileşme projelerinin gentrification hedefleri ve etkileri, *D.Behar, T.İslam (Derleyenler). İstanbul'da soylulaştırma: eski kentin yeni sahipleri*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 77.

Soylulaştırmanın, gerçekleşme koşulları ve sonuçlarıyla mekânsal ve toplumsal ayrışmayla toplumsal eşitsizlik yaratan bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Gerek genel politikalarda gerekse kentsel politikalarda oldukça etkili olan neoliberal politikalar bu etkileri arttırmakta, soylulaştırmanın neden olduğu olumsuz sonuçlara dair politikalar üretmede yetersiz ve kayıtsız kalmaktadır.³⁹³ Kentlerdeki çarpıklıkları yıkarak gerçekleştirilen “güzelleşme” hareketlerinin asıl amacı, küresel ve ekonomik anlamda rekabetçi bir şehir yaratmaktır. Bu süreçte farklı toplulukların bir arada yaşaması, sosyal eşitlik, sosyal ve kültürel sürdürülebilirlik, kimlik vb. kentsel ve sosyal değerler görmezden gelinmektedir. Kentsel mekân, kamusal faydayı dikkate almadan, dar bir çıkar grubunun öncelikleri merkeze alınarak dönüştürülmektedir.³⁹⁴

Soylulaştırmayla birlikte bir tür rant spekülasyonu yaratıldığı, evlerinden edilen alt gelir grubundakilerin mülksüzleştirildiği ve onların bu mülksüzleşmesiyle birlikte bir başka grubun birikim yapmasının ve mülk sahibi olmasının sağlandığı yönünde eleştiriler yapılmaktadır. Ayrıca soylulaştırma yaşanan alanda eskiden yaşayan insanlar, henüz dönüşüme uğramamış daha düşük profilli başka bölgelere gönderildiğinden, gittikleri yerlerin emlak piyasasında değerleri düşmektedir.³⁹⁵ Bu şekilde çöküntü alanları ıslah edilmemekte, sadece kentin başka bir bölümüne transfer edilmektedir.

Soylulaştırmanın olumsuz sosyal sonuçlarının yanında, faydalı yanları da vardır. Soylulaştırma ile birlikte meydana gelen olumlu özellikler şöyle sıralanabilir:³⁹⁶

- Fiziksel yapıların restore edilmesi sağlanmaktadır.
- Bazı Mahallelerin çekicilik kazanması ve bölgeye dışarıdan atfedilen değer artması sağlanmaktadır.
- Sosyal çeşitlilik yaratılmakta, farklı sınıfların, farklı gelir gruplarının bir arada yaşaması sağlanmaktadır.
- Yoksulluğun tek bir yerde yoğunlaşmasının önüne geçilmektedir.

³⁹³ Şen, 2005, a.g.e.,128

³⁹⁴ Tok, E. Oğuz, M. (2012). Neoliberalizm, mutenalaştırma ve kentsel muhalefet: başarılı bir direniş öyküsü olarak Sulukule, *Mekansal değişim ve dönüşüm, 8 Kasım Dünya şehircilik günü 36. kolokyumu bildirileri kitabı*, Ankara, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 536.

³⁹⁵ İnternet: Üçoğlu, M. (2013). Kentsel Dönüşüm, Soylulaştırma ve Beyoğlu, *Pera 2.0.*, Web: <http://pera20.blogspot.com.tr/> 2013/03/kentsel-donusum-soylulastrma-ve-beyoglu.html'den 02 Ocak 2014'de alınmıştır.

³⁹⁶ İslam, 2003, a.g.e., 17.

- Emlak değerlerinin ve vergi gelirlerinin arttırılması ve yeni ticari aktivitelerle ekonomi canlanması sağlanmaktadır.
- Bölgede turizm sektörü canlanmaktadır.
- Belediyelerin sosyal hizmet harcamaları azalmaktadır.
- Suç oranları düşmektedir.
- Öncülerin statüsü ve kültürel birikimleri sayesinde yıllarca ihmal edilmiş mahallelere belediye hizmetleri getirilmekte ya da bu bölgelerdeki belediye hizmetlerinin iyileştirilmesi sağlanmaktadır.
- Kiracı ağırlıklı bir yapıdan, ev sahibi ağırlıklı bir yapıya geçiş sağlanmaktadır.
- Daha önceden “girilmez, ulaşılmaz, yaşanmaz” olarak görülen mekânlar, yeniden orta ve üst-orta sınıflar için “girilebilir, yaşanabilir” mekânlar haline gelmektedir.

Soylulaştırma sürecine yönelik tepkilerin giderek artmasıyla birlikte soylulaştırma belirtileri izlenen kentlerde eleştiri alan konularla ilgili çalışmalar farklılaşmış; yerleşimlerin eski karakterlerini, etnik çeşitliliği, küçük ölçekteki işyerlerini ve karşılanabilir kira değerlerini korumak amacıyla çeşitli girişimler yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Soylulaştırma yerine rehabilitasyonu hedefleyen bu çalışmalarla, halkın katılımının sağlanması yoluyla rehabilitasyon çalışmalarının ardından soylulaştırmanın oluşması engellenmeye çalışılmaktadır.³⁹⁷ Ergün,³⁹⁸ tarihi dokunun korunması için iyi bir fırsat gibi görünen soylulaştırmanın, sürecinin devamında toplumsal çatışmalara yol açabilecek nitelikler taşıdığını düşünmektedir. Bu nedenle de soylulaştırmanın sonucunda ortaya çıkabilecek bu risk göz önünde bulundurularak hareket edilmesi gerektiğini belirtir. Keleş,³⁹⁹ soylulaştırma sürecinde kentin tarihsel kimliğinin zarar görmemesinin vazgeçilmez bir ilke olması gerektiğini belirtirken bu noktada sivil toplum örgütlerinin çalışmalarının önemli olduğunu vurgulamıştır. İstanbul’da iç ve dış kaynaklardan destek alınarak başlatılmış olan projelerin kentin mekânsal ve ekonomik özellikleri arasındaki bütünleyiciliği güçlendirmekle kalmayıp yitip gitmekte olan tarihsel kimliğin korunmasına kısmen de olsa katkı yapabileceğini belirtirken ÇEKÜL ve Tarihi Kentler Birliği gibi sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarının bu konudaki etkisi örneğini vererek görüşünü desteklemektedir.

³⁹⁷ Ergün, 2006, a.g.e., 30.

³⁹⁸ Uzun, 2006, a.g.e., 42.

³⁹⁹ Keleş, R. (2007). Toplumsal yapı, *İstanbul’da yaşam kültürü*, E.B. Egrik, N. Boztekin (Yayına Hazırlayanlar), İstanbul, İstanbul Kültür Sanat Vakfı Yayını, 31-32.

3.2.4. Soylulaştırma sürecinin aktörleri

Soylulaştırma sürecinin aktörlerinin belirlenmesinde, sürece bakış açısının arz yönlü ya da talep yönlü olması belirleyici olmaktadır. Talep yönlü yaklaşımla yapılan çalışmalarda daha çok soylulaştırma sürecinin öncülerinin kimler olduğu dair sorular önemsenir ve devletin sürece olan etkisi ikincil bir etmen olarak değerlendirilir. Bu bakış açısıyla yapılan çalışmalar daha çok Amerika örneği üzerinden yürütülür ve sürecinin öncülerinin kentli profesyoneller ya da bazı marjinal kişiler, mimarlar, şehir plancıları, ressamlar, şairler, oyuncular gibi meslek sahipleri olduğu kabul edilir. Ancak süreci, arz yönlü bakış açısıyla açıklayan çalışmalarda devletin rolüne dair kuramsal analizler ağırlık kazanmaktadır. Bu çalışmalarda piyasanın belirleyici olmasından çok devletin ve ilgili kurumların toplumsal yaşamdaki üretici ve düzenleyici rolüne vurgu yapılır. Devletin hala çeşitli mali yardım ve kentsel politikalar aracılığıyla süren ağırlıklı rolü ve yeniden yapılanma sürecindeki müdahaleci ve denetleyici gücü söz konusudur. Bu bakış açısıyla yapılan çalışmalar da daha çok İngiltere örneği üzerinden değerlendirmeler yapar.⁴⁰⁰ Smith,⁴⁰¹ birçok ülke ve kentteki soylulaştırma süreçlerini değerlendirerek belli genellemelere ve ortak noktalara ulaşmaya çalışsa da, herhangi bir kentteki soylulaştırmanın kendi kentsel mekânını yaratmada kendi özelliklerini yansıtacağını da belirtmiştir. Şen, soylulaştırma yaygın olarak yeni orta sınıfın ortaya çıkışıyla ilişkilendirilerek tanımlandığını çünkü sürecin güncel eğilimlere uygun ve “yeni genç profesyoneller”in müdavimi olduğu restoranlar, butikler, klüpler ile diğer eğlence ve dinlenme etkinliklerinin kent içinde yoğunlaşması biçiminde gündeme geldiğini belirtmektedir.⁴⁰² Ancak bazı ülkelerde öncüler profesyoneller ve marjinal gruplar olabileceği gibi içerisinde Türkiye’nin de bulunduğu bazı ülkelerde devletin rolü daha önemlidir. Her ne kadar spesifik bazı örnekleri bulunsa da, Türkiye’de süreç kendiliğinden “yeni orta sınıf” olarak nitelendirilen sınıfın tercihleriyle şekillenmemekte devlet belediyeler, TOKİ ve büyük inşaat firmalarının işbirliğiyle yürüttüğü projelerle süreci başlatmakta ve hizmete sunmaktadır.

Devlet ve vatandaş arasındaki kurumsal ilişkilerin en görünür olduğu mekânın kentler olduğu söylenebilir. Bu bağlamda kentlerdeki her dönüşüm, devletle vatandaş

⁴⁰⁰ Şen, 2005, a.g.e., 142.

⁴⁰¹ Smith, 1996, a.g.e., 440.

⁴⁰² Şen, 2005, a.g.e., 137.

arasındaki ilişkilerin de değişmekte olduğunun göstergesi kabul edilebilir.⁴⁰³ Güzey,⁴⁰⁴ dünyada 1970'lerin sonuna kadar çöküntüleşen ya da alt gelir grubu konut alanlarının orta ve üst gelir grubunun elinde rehabilitasyonu olarak görülen soylulaştırma eylemi, 1980'lerle birlikte sınıf eliyle gerçekleşen ve kendiliğindenliği olan bir süreç değil, devlet eliyle gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamalarının bir sonucu olarak ele alınmakta olduğunu belirtir. Türkiye'de kentlerin yeniden yapılandırılmasında bir araç olarak öne çıkan kentsel dönüşüm, devlet destekli bir kentsel mekân stratejisidir ve soylulaştırma da, belli bir sınıf eliyle ve kendiliğinden gerçekleşen bir süreç değil, devlet eliyle gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamalarının bir sonucudur. Bu bağlamda kentsel dönüşümün, devlet destekli bir soylulaştırma projesi olarak tanımlanması gerektiğini belirtir. Birçok belediyenin kentin belli mahallelerine ya da sokaklarına yönelik yenileme, sağlıklaştırma, rehabilite etme amaçlı projeleri bulunmaktadır. Bu projelerin tamamlanmış olanlarında soylulaştırma sürecinin bir şekilde başlamış olduğu görülmektedir.

5998 Sayılı Belediye Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun'a göre,⁴⁰⁵ kentsel dönüşüm ve gelişim alanı ilan etme ve proje uygulaması belediye meclisi kararıyla belediyeler tarafından belirlenir. Kamunun mülkiyetinde veya kullanımında olan yerlerde ise kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı ilan edilebilmesi ve uygulama yapılabilmesi Bakanlar Kurulu kararına bağlıdır. 6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun'un 15. maddesinde yenilenme alanlarının belirlenmesinde geçerli olan 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun'un ilgili maddesi değiştirilmiştir. Buna göre;⁴⁰⁶ "Yenileme alanları, il özel idarelerinde il genel meclisinin ve belediyelerde belediye meclisinin üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ile belirlenir. İl özel idaresinde il genel meclisince ve büyükşehirler dışındaki belediyelerde belediye meclisince bu konuda alınan kararlar, Çevre ve Şehircilik Bakanlığının teklifi ile Bakanlar Kuruluna sunulur. Büyükşehirlerde ise ilçe belediye meclislerince alınan kararlar, büyükşehir belediye meclisince onaylanması üzerine Çevre ve Şehircilik Bakanlığının teklifi ile Bakanlar Kuruluna sunulur." Ayrıca aynı kanunun 19. Maddesiyle gecekondular, kıyı alanları ve tesisleri ile niteliğinin bozulması nedeniyle orman ve mera dışına çıkarılan alanlar dâhil kentsel ve kırsal alan ve yerleşmelerde yapılacak iyileştirme, yenileme ve

⁴⁰³ Çavdar ve Tan, 2013, a.g.m., 9

⁴⁰⁴ İnternet: Güzey, Ö. (2004). Sulukule'de kentsel dönüşüm: devlet eliyle soylulaştırma, *Mimarlık*, Sayı: 346, Web: <http://www.mimarlarodasi.org.tr>.'dan 10 Eylül 2013'de alınmıştır.

⁴⁰⁵ T.C. Resmi Gazete, Sayı:27621, Tarih: 24.06.2010.

⁴⁰⁶ T.C. Resmi Gazete, Sayı:28309, Tarih: 16.05.2012.

dönüşüm uygulamalarında idarelerce uyulacak usul ve esasları belirlemek; bakanlıkça belirlenen finans ve ticaret merkezleri, fuar ve sergi alanları, eğlence merkezleri, şehirlerin ana giriş düzenlemeleri gibi şehirlerin marka değerini artırmaya ve şehrin gelişmesine katkı sağlayacak özel proje alanlarına dair her tür ve ölçekte etüt, harita, plan, parselasyon planı ve yapı projelerini yapmak, yaptırmak, onaylamak, kamulaştırma, ruhsat ve yapım işlerinin gerçekleştirilmesini sağlamak, yapı kullanma izinlerini vermek ve bu alanlarda kat mülkiyeti kurulmasını temin etmek; 2/3/1984 tarihli ve 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu ile 20/7/1966 tarihli ve 775 sayılı Gecekondu Kanunu uyarınca Toplu Konut İdaresi Başkanlığı tarafından yapılan uygulamalara ilişkin her tür ve ölçekte etüt, harita, plan ve parselasyon planlarını yapmak, yaptırmak, onaylamak, ruhsat işlerini gerçekleştirmek, yapı kullanma izinlerini vermek ve bu alanlarda kat mülkiyetinin kurulmasını sağlama görevi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın görevi olarak belirlenmiştir.

Yasal düzenlemelerden de anlaşıldığı üzere Türkiye'de en etkin aktör devlet ve ilgili kurumlarıdır. Ancak farklı uygulamalarda farklı aktörlerin ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Örneğin,⁴⁰⁷ yerinden etme sürecinin yaşanmadığı Fener-Balat'da UNESCO'nun finansal desteği ve Avrupa Komisyonu, Fatih Belediyesi ve Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü'nün katılımı ile soylulaştırma gerçekleşmiştir. Önceden Cezayir Sokağı olarak adlandırılan ve Fransız tarihi ile hiçbir bağı olmayan sokağın adının Fransız Sokağı olarak değiştirilmesi ve yeni binalar inşa edilerek soylulaştırılması ise Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Mahalle sakinlerinin yerinden edilmesinin gözlemlenebildiği Cihangir'deki süreçte ise devlet otoritesinin etkisi bulunmamaktadır.

İster devlet ve ilgili kurumları aracılığıyla ister yerel yönetimler ya da sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle gerçekleşsin, soylulaştırma sürecinin gerçekleşmesindeki en önemli aktörlerden birisi de mekânı soylulaştırdığı iddia edilen “yeni orta sınıf”tır. Şen,⁴⁰⁸ Glass'ın 1960'larda tarif etmeye çalıştığı sınıfı bugün “yeni orta sınıf”, “yuppy”ler (genç kentli kesim) ve “Profesyoneller” gibi kavramlarla tanımlandığını düşünmektedir. Profesyonellerin, yüksek eğitilmiş, yüksek gelirli, genç, evli ve çocuksuz oldukları belirtilmektedir. “Genç ve kentli Profesyonel bireyler” anlamına gelen “yuppy” terimi seksenli yıllarda Amerika'da ortaya çıkmıştır. Bu terim özellikle sanayi ve finans

⁴⁰⁷ Hoffman, F. (2007). İstanbul: living together seperately, Urban Action, 2007, 60-67'den aktaran Erbaş, H. Soydemir, P., 2011, a.g.e., 654.

⁴⁰⁸ Şen, 2005, a.g.e.,131.

kuruluşlarında yüksek ücret ve primlerle çalışan, kısa sürede büyük servetler edinen, her hizmetin ve ürünün en iyisini arayan beyaz yakalı genç bir sınıfı tanımlamak için kullanılmaya başlanmıştır.⁴⁰⁹ Bu sınıfı, yaşam tarzlarını ve tercihlerini, Rıfat N. Bali, “Tarz-ı Hayat’tan Life Style’a” adlı eserinde detaylı olarak incelemiştir. Batılıların Türk yöneticisine bakış açısını değiştirmek için bu gençlerin, Batılı muhataplarından ayırt edilemeyecek düzeyde kültürlü olduklarını ispatlamak için çaba sarf ettiklerini belirten Bali, bu gençlerin o güne kadar emsaline rastlanmamış değişik bir yönetici sınıfını temsil ettiğini belirtir. Bu genç yöneticilerin çok iyi yabancı dil bilmek, kültürlü olmak, çok şık giyinmek, iyi yemekten anlamak, değişik şarapların farkını bilmek, dünyaca ünlü lokantalarda birden fazla yemek yemek, bu lokantaların şef garsonlarını ismen tanıyacak kadar özel müşterisi olmak vs. gibi özellikler taşımaları gerekiyordu.⁴¹⁰

Amerika ve Avrupa’da öncüler arasında sayılan genç profesyonellerin Türkiye’deki süreçte etkin olmaları pek mümkün görülmemektedir. Ancak sanatçılar, mimarlar, şehir plancıları gibi belli meslek gruplarının öncülüğünün Türkiye’de etkinliği özellikle İstanbul’daki örneklerde de görülmektedir ancak bu örneklerde de soylulaştırma sürecindeki tek aktör, yalnızca tek tek bireyler ya da yeni orta sınıflar değildir. Sanatçıların ve toplum tarafından bilinen isimlerin oturmayı tercih ettiği semtler belli bir kesim için adeta “moda” haline gelmekte ve onların oturmayı tercih ettiği semtte oturup onların yaşadığı hayata benzer hayatlar yaşamayı isteyenler tarafından tercih edilen mekânlar haline gelmektedir. Ardından söz konusu bölgelerde emlak fiyatları hızla artmakta, semtin eski sakinleri bazen gönüllü bir şekilde bazen de mecbur kaldıkları için semti yeni gelenlere bırakarak ayrılmaktadır.

Soylulaştırmanın ileri safhalarında küresel sermaye de kent merkezindeki gözde mekânlara, rant açısından karlı bulduğu için yerleşmek isteyecektir. Sürecin başladığı alanlarda, öncülerin tüketim kalıplarına uygun işletmelerin sayısının artması hatta bazı sokakların tamamının sermaye aracılığıyla soylulaştırılması da söz konusudur.⁴¹¹ Soylulaştırılan mekânlar kendilerine biçilen belli bir hayat tarzının sembolü haline gelirken, yeni sakinlerinin hoşuna gidecek olan kurgulanmış yeni kimlikleriyle var olmaya devam etmektedir.

⁴⁰⁹ Bali, 2013, a.g.e.,40-41.

⁴¹⁰ Bali, 2013, a.g.e., 40-50.

⁴¹¹ Uysal, 2006, a.g.e., 82.

3.2.5. Soylulaştırmanın gelişimi

Soylulaştırma süreci tesadüfi bir süreç değildir ancak her zaman önceden planlanmış bir süreç de değildir. Bu süreçten sadece az sayıda belli “seçkin” yer etkilenmektedir; bu nedenle sürecin nerelere yoğunlaştığı, hangi şekilde somutlaştığı, seçilen semtlerin benzeşen ve ayrışan özelliklerinin neler olduğu incelenmelidir.⁴¹² Soylulaştırma sürecinin başında olan bölgelerde var olan bazı göstergelerden hareketle soylulaştırma olabilecek bir alan öngörülebilir. Bu özellikler;⁴¹³ yüksek kiracı oranları, iş merkezlerine kolay ulaşım (otoyollar, kamu ulaşımı, ters istikamete yolculuk, yeni metro istasyonu, feribot güzergahı vb.), yüksek ve artan düzeyde metropoliten tıkanıklık, yüksek mimari değer, nispeten düşük konut değerleri olarak sıralanabilir.

Kenedy ve Leonard soylulaştırmayı,⁴¹⁴ yüksek gelirlilerin, mahallenin karakterini ve yapısını değiştirerek, düşük gelirlilerle yer değiştirilmesi olarak tanımladıktan sonra dört kilit özellikten söz ederler.

- Soylulaştırma düşük gelir gruplarının yaşadıkları alandan taşınmasını gerekli kılmaktadır ve bu genellikle gönüllü olmayan bir yer değiştirmedir. Yerinde kalmak isteyen orijinal sakinler, hızla yükselen kiralar veya mülkiyet vergilerindeki artışlar nedeniyle ödeme gücünü çekerek taşınmak zorunda kalmaktadırlar.
- Soylulaştırmanın alandaki konut stoğunu iyileştirme sonucunun dışında, fiziksel ve sosyal bileşenleri de bulunmaktadır.
- Soylulaştırma alanın karakterinde değişikliğe neden olur. Sadece yüksek gelirlileri alana çekmekle kalmayıp, alandaki birçok özel sosyal dokuyu da değiştirmektedir.
- Soylulaştırma genellikle bir konut alanı bazında tanımlanmasına rağmen süreç ve etkileri tüm kent ve bölge düzeyinde görülmektedir.

Benzer şekilde Savage ve Warde⁴¹⁵ da birbiriyle uyumlu dört özellikten bahseder.

⁴¹² Pérouse, J. F. (2006). İkinci bölüme giriş, *İstanbul'da soylulaştırma: eski kentin yeni sahipleri*, D. Behar, T. İslam (Derleyenler), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 83.

⁴¹³ Ergün, 2006, a.g.e., 20.

⁴¹⁴ Kennedy, M. Leonard, P. (2001). Dealing with neighborhood change: a primer on gentrification and policy changes, *A discussion paper prepared for the Brookings Institution Center on Urban and Metropolitan Policy*, den aktaran Ergün, 2006, a.g.e., 17

⁴¹⁵ Savage, M. Warde, A. (1989). Urban sociology, capitalism and modernity, *Routledge*, London, 'dan aktaran Şen, 2005, a.g.e., 129.

- Yeniden yerleşim ve bu yerleşimlerdeki yoğunlaşma gibi nedenler yerleşik bir grubunun daha yüksek bir toplumsal statüdeki başka grup tarafından yerinden edilmesine yol açar.
- Yapılı çevredeki dönüşüm, mekândaki belirli estetik özellikleri ön plana çıkarmaktadır. Bu süreç yeni yerel hizmetlerin oluşumunu da gündeme getirmektedir.
- Soylulaştırma kültür, yaşam biçimi veya en azından tüketici tercihleri ve sınıf ilişkileri gibi ayrımlarla bölünmüş olan kişileri bir araya getiren bir oluşumdur.
- Mülkiyet değerlerinin ekonomik olarak yeniden düzenlenmesi yapı endüstrisi için fırsatlar yaratır. Yerel mülkiyetteki özel sahiplik ise bu sistemin kapsamını belirler.

Gonzalez ise,⁴¹⁶ bir soylulaştırma sürecinin başlayabilmesi için birçok elemana gereksinim olduğunu belirtir ve bunları şöyle sıralar: Bunlardan ilki, alandan gelir elde etmeye istekli olan girişimciler, arazi geliştiricileri, sigortacılar ve inşaat şirketlerinden oluşan bir soylulaştırma sanayisi, ikincisi çekici bir konumu ve geliştirilebilmek için tercihen bakımsız ama çekici mimari yapıda konut stoku olan bir mahalle, üçüncüsü bölgesini koruyabilmek için politik veya ekonomik gücü olmayan düşük gelirlilerden oluşan yöre sakinleri ve son olarak alana taşınabilmek için harcayabilecek parası olan konum ve hareket arayan genellikle genç, çocuksuz profesyonellerdir.

Ergün,⁴¹⁷ soylulaştırma sürecinin genellikle 3 aşaması olduğunu belirtmektedir. Birinci aşamada yeni gelenler bazı konutları satın alır ve rehabilite ederler. Bu çok küçük bir yer değiştirmeye neden olur. İkinci aşamada alandaki kira değeri farkı veya değer farkı duyulur, yer değiştirme oluşmaya başlar ve çıkar çatışmaları görülür. Üçüncü aşamada rehabilitasyonun etkileri daha görünür hale gelirken, fiyatlar yükselir ve yer değiştirme zorla oluşmaya başlar. Yeni sakinlerle, eskiler, kurumları ve gelenekleriyle yer değiştirirler.

Farklı coğrafyalarda farklı özgüllükler ortaya çıkabileceği için, soylulaştırma süreci farklı kentlerde hatta aynı kentin farklı yerlerinde değişik şekillerde ve değişik yoğunlukta meydana gelebilir. Bu nedenle tek tip bir soylulaştırma fikri olduğunu kabul etmeyerek her biri kendine özgü nedenler setine bağlı olan farklı tipte süreçleri öneren

⁴¹⁶ Ergün, 2006, a.g.e., 18.

⁴¹⁷ Ergün, 2006, a.g.e., 20.

Crieking&Decroly,⁴¹⁸ soylulaştırma, marjinal soylulaştırma, değer arttırıcı yenilenme ve zorunlu yenilenme olmak üzere dört farklı süreçten bahsetmektedir. Onlara göre;

Soylulaştırma; düşük gelir gruplarının yaşadığı, yoksul yerleşimlerin, yapay çevrenin güzelleştirilmesi ve yoksul nüfusun orta sınıflarla mübadele edilmesiyle yenilenmiş zengin yerleşimlere dönüşümdür. Küresel finans etkinliklerine bağlı olarak ortaya çıkan yeni orta sınıfları barındıran kentlerde gözlenen bu dönüşüm, düşük gelirli kiracılardan oluşan çalışan sınıfların, yeni kentsel elitler tarafından yerlerinden edilmesiyle ortaya çıkan keskin sınıfsal bir dönüşümdür. Marjinal Soylulaştırma; kent içi yerleşimlerin yeni zengin gettolarına dönüşümünü içeren klasik soylulaştırmadan farklı bir biçimde kültürel sermaye yönünden oldukça zengin ancak iktisadi sermaye yönünden daha kısıtlı olan kesimin mekânda yoğunlaşmasıyla meydana gelen sosyal ve mekânsal yenileme sürecini ifade eder. Değer Arttırıcı Semt Yenilemesi; tipik olarak, yaşlanmış üst sınıfın uzun zamandır tasarrufunda bulundurdukları burjuva yerleşimlerinde gözlenen, yeni gelenlerin özel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak konutlardaki küçük değişikliklerle sınırlıdır. Zorunlu Yenileme; konutların uzun yıllardır sahibi olan orta gelir grubunun şahsi yatırımlarıyla yenilenmesidir.

3.2.6. Soylulaştırma uygulamaları

Soylulaştırma, ilk olarak sanayi sonrası toplumlara özgü bir süreç olarak ortaya çıkmış olsa da, 1980'lerden itibaren küreselleşmeyle ve çevre ülkelerin kapalı ekonomilerinin küresel ekonomiye eklenmesi ile soylulaştırma süreci küresel bir kimlik kazanmıştır denilebilir.⁴¹⁹ İlk olarak Londra, New York, Paris ve Sydney gibi birkaç önemli gelişmiş kapitalist kentte ve oldukça yerel bir gerçeklik olan soylulaştırmanın şimdi fiilen küresel olduğu görülmektedir. Tokyo'dan Tenerife'ye, Sao Paulo'dan Puebla'ya, Cape Town'dan Karayiplere, Şanghay'dan Seul'a kadar birçok kentte soylulaştırmanın varlığından söz edildiğine göre sürecin coğrafi olarak yayıldığı görülmektedir. Ayrıca soylulaştırma sürecinin kentsel hiyerarşiyi çökertici etkisi, sadece büyük kentlerde değil eski endüstri kentleri (Cleveland, Glasgow gibi), daha küçük kentler (Malmö, Grenada, Pennsylvania gibi) ya da daha küçük pazar kentleri (Çek Cumhuriyetindeki Ceske

⁴¹⁸ Crieking, M. Decroly, J.M. (2010). Revisiting the diversity of gentrification:neighbourhood renewal processes in Brussels and Montreal, *Urban Studies*, 40(12), 2451-2456'den aktaran Bıçkı, D. Özgökçeler, S. (2010). Kentsel yenilenme sürecinin sosyal bileşeni veya patojeni olarak soylulaştırma: Bursa, Hisar bölgesi örneği, *Yerel yönetimler, yerel siyaset ve kentsel politikalar*, B.Parlak (Editör), Bursa, Dora Yayınları, 568.

⁴¹⁹ Uysal, 2006, a.g.e., 83.

Krumlow) gibi beklenmedik merkezlerde de etkisini göstermektedir. 1960'larda marjinal olarak tanımlanan bir kentsel süreç geçirdiği hızlı değişimle modern şehirciliğin önemli bir boyutuna dönüşmüştür. Soylulaştırma 1990'lara gelindiğinde dünyanın her yerindeki kentlerde özel sermaye ile uyumlu kent yönetimleri için önemli bir kentsel strateji haline gelmiştir.⁴²⁰

Çizelge 1.1. Bazı ülkelerdeki soylulaştırma örnekleri

ÜLKE	Soylulaştırma Sürecinin Özellikleri			
	YER	ZAMAN	BAŞLANGIÇ ŞEKLİ	YENİ GELEN NÜFUS
İngiltere	Kent merkezine yakın kent içi bölgeler	1970-1980'ler	Kendiliğinden, yönetimin etkisiyle	Yeni orta sınıf
ABD	Merkezi iş alanına yakın alanlar	1970'ler-halen devam etmekte	Kendiliğinden	Yeni orta sınıf
Kanada	Merkeze yakın alanlar	1980'ler- halen devam etmekte	Kendiliğinden	Sanatçılar ve yeni orta sınıf
Avustralya	Kent merkezine yakın kent içi bölgeler	1960-1980'ler	Kendiliğinden	Yeni orta sınıf
Hollanda	Tarihi merkez ve kent içi bölgeler	1970'ler-halen devam etmekte	Kendiliğinden, yönetimin etkisiyle	Yeni orta sınıf ve sanatçılar
Meksika	Tarihi merkez	1980'ler	Yönetimin etkisiyle	Yeni orta sınıf
Güney Afrika	Merkezi iş alanına yakın bir alan	Geç 1980'ler-1990'lar	Kendiliğinden, yönetimin etkisiyle	Mevcut yaşayanlar ve yeni orta sınıf
Macaristan	Kent içi bir alan	Geç 1970'ler	Yönetimin etkisiyle	Üst gelir grupları
Finlandiya	Kent içi bir alan	1980-1990'lar	Sivil toplum örgütünün etkisiyle, yönetimin etkisiyle	Orta sınıf
Fransa	Kent içi bir alan	1970-1990'lar	Kendiliğinden, yönetimin etkisiyle	Yeni orta sınıf
İspanya	Kent içine yakın bir alan	1980'lerin ortaları	Yönetimin etkisiyle	Üst gelir grupları

Kaynak: Uzun, N. (2006). İstanbul'da seçkinleştirme(gentrification): örnekler ve seçkinleştirme kuramları çerçevesinde bir değerlendirme", D. Behar, T.İslam (Derleyenler). *İstanbul'da soylulaştırma: eski kentin yeni sahipleri*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,36.

Yukarıdaki Çizelge 1.1.'de bazı ülkelerin yaşadıkları soylulaştırma süreçleri tarihleri, mekânın özellikleri ve aktörleri kısaca özetlenerek ifade edilmiştir. Bu tabloya ek olarak başka ülkelerden de birkaç örneği kısaca açıklayarak inceleyebiliriz.

Soylulaştırma sürecinin en iyi gözlemlendiği ve en fazla incelenen bölgelerin başında gelen New York'un SoHo semtinin bir sanatçılar kolonisi olarak yeniden yaratıldığını söyleyen Featherstone'nun,⁴²¹ bu bölgedeki süreci, sanatçıların hayat tarzının cazibesine

⁴²⁰ Smith, N. (2002). "New globalism,new urbanism: gentrification as global urban strategy, *Antipode*, Oxford, Blackwell Publishers, s.439-440

⁴²¹ Featherstone, 2005, a.g.e., 177-178.

kapılan yeni orta sınıf muhacirlerin bölgeye doluşmasıyla başlayan karmaşık bir öykü olarak nitelemektedir. Featherstone,⁴²² II. Dünya savaşından sonra sanatın kendi başına güçlü bir uluslararası piyasa haline gelmesiyle sanatın yatırım değerindeki artışa paralel bir şekilde sanatçıların ve bunlara yakın mesleklerin statüsünde bir artış olduğunu ve öbür grupların kendilerini sanatsal hayat tarzıyla ilintilendirme eğiliminin arttığını belirtmektedir. New York'un savaş sonrası çağda Paris'in yerini alarak modern sanatın merkezi haline gelmesiyle sanatçı, galeri, müze ve sergilerin sayısı artmıştır. Featherstone New York'taki gelişimleri şu şekilde değerlendirmektedir:⁴²³ *“Kısacası, kültürel sermayenin iktisadi değeri arttı ve 1960'lı yıllardan itibaren sanatsal avangardın rahatsızlık veren ve sınırları ihlal eden, bohem karşı kültür olarak değerlendirilmesine son verildi ve kent politikacıları, spekülâtörler ve gelişimciler tarafından farklı bir avangard olarak, gentrification yoluyla yeniden gelişmeye hazır, düşük kirali virane bölgelere taşınan yeni sakinler kuyruğuna öncülük eden kimseler olarak görülmeye başlandı....Sanatçı cazip bir kişilik olarak, sanatçının stüdyosu –çatı katı- da yaşanabilecek ve oturulabilecek ilginç bir yer olarak algılanır oldu. Yeni orta sınıflar ve özellikle bu sınıfın Bourdieu'nün “yeni kültür araçları” olarak adlandırdığı kesimleri sanatçıların ve entellektüellerin hayat tarzlarına hayrandır ve bu grupların hayatlarını üsluplaştırmalarına genel bir ilgi duyar. Bu grupların hayat tarzı kimlik, görünüş, benliğin sunumu, moda tasarımı, dekorasyon üzerinde çokça duran bir hayat tarzıdır; tüketim kültürü ve kültür endüstrilerinin yaratmayı sürdürdüğü yeni üsluplar, tecrübeler ve simgesel mallar bolluğuyla yan yana durmaya kadir, esnek ve ayırt edici bir beğeninini yeşertilmesine hatırı sayılır bir zaman ve çaba sarfetmesi zorunludur.”*

Hindistan'da 1970'lerde belediye yetkilileriyle devlet yetkilileri anakarada, Bombay yarımadasının karşısında, modern bir ikiz kent yaratmaya yönelik bir plan hazırlamıştı. Yoksul kentlilere ışıklı Yeni Bombay'da yeni ev ve iş vaadinde bulunmuş ancak bu vaat yerine getirilmemiş, anakaradaki yerli halkın yeri değiştirilmiş, insanlar arazilerinden ve geçimlerinden olmuştu. Yeni evlerin büyük bir kısmı ise memurlara ve orta sınıfa mensup insanlara verilmişti.⁴²⁴ Benzer şekilde Delhi'de de Bayındırlık ve İskan Dairesi'nin dağıttığı bir buçuk milyon parselin büyük bir çoğunluğunu yüksek gelir grubundakiler

⁴²² Featherstone, 2005, a.g.e., 177-178.

⁴²³ Featherstone, 2005, a.g.e., 178-179.

⁴²⁴ Davis, M. (2007). *Gecekondu gezegeni*, (çev. G.Koca), İstanbul, Metis Yayınları, 88.

aldığı; 450.000 gecekondu sakininin tahliye edildiği bir kentte yoksullar için yalnızca 110.000 evin inşa edildiğini ortaya koyan araştırmalar bulunmaktadır.⁴²⁵

Bangkok'ta yapılan bir araştırmada; gecekondu mahallelerinin tahliyesini planlayan kuruluşların çok katlı ucuz daireleri insanlar için yeni bir alternatif olarak görmelerine karşın yoksullar eski gecekondu mahallelerini tercih etmektedir. Çünkü önerilen dairelerde yaşamının üretim araçlarını ve geçimlik üretim imkanlarını azaltacağını düşünmektedirler. Mücadele vermelerinin asıl sebebinin bu dairelerin bulunduğu yerlerden ötürü işe gidip gelmelerinin zorlaşması olduğu açıktır. Kent planlamacıları gecekondu mahallesini şehrin kanserli parçası olarak değerlendirirken, orada yaşayanlar için gittikçe kötüleşen koşullara rağmen üretimin mümkün olduğu bir yer olmaya devam etmektedir.⁴²⁶

Uzun,⁴²⁷ yabancı ülkelerdeki soylulaştırma süreçlerinin benzeşen ve belirgin özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır: Tüm soylulaştırma örneklerinin kent içi alanlarda çoğunlukla da tarihi kent önemi olan yapıların yer aldığı kent parçalarında ortaya çıkmaktadır. Birçok örnekte soylulaştırma 1980'lerde, kentlerin yeniden yapılanma sürecine girmesine paralel olarak ortaya çıkmıştır. Genellikle kendiliğinden bireysel girişimlerle başlayan soylulaştırmada, zaman içinde emlak piyasasındaki talebi sezen küçük ölçekli yatırımcılar da yer almaya başlamıştır. Soylulaştırmanın gerçekleştiği alanlarda konut sahipliğinin yapısında çoğu zaman bir değişme olmamasının yanı sıra yeni gelen, yaşam tarzlarına ve kişisel tercihlerine uygun yerleşim yeri arayan üst-orta gelir grubun alanda daha baskın olmaya başlamasıyla sosyal yapıda bir değişme gözlenmiştir. Bu değişimin sonucunda da soylulaştırmanın gerçekleştiği alanlarda öncedeki yaşayan nüfus, sosyal ve ekonomik baskılar sonucu dışlanarak yerinden edilmiştir. Az sayıda örnekte sürece bağlı yenilenme yerel yönetimler tarafından teşvik edilerek desteklenmiştir.

Smith,⁴²⁸ bir çok ülke ve kentteki soylulaştırma süreçlerini değerlendirerek belli genellemelere ve ortak noktalara ulaşmaya çalışsa da, herhangi bir kentteki soylulaştırmanın kendi kentsel mekânını yaratmada kendi özelliklerini yansıtacağını da belirtmiştir. Uzun da,⁴²⁹ ortaya koyduğu bu genel benzerliklerin yanı sıra, yerel özelliklere

⁴²⁵ Risbud N. (2002). Policies for tenure security in Delhi, Holding their ground : secure land tenure for the urban poor in developing countries, A. Durand-Lasserve and L.Royston (Ed.), Earthscan Publications, London,61.

⁴²⁶ Davis, 2007,a.g.e, 87.

⁴²⁷ Uzun, 2006, a.g.e., 37.

⁴²⁸ Smith, 1996, a.g.e., 440.

⁴²⁹ Uzun, 2006, a.g.e., 37.

bağlı olarak soylulaştırmanın iç dinamiklerinin farklı olabileceğinin göz önünde bulundurulması gerektiğine vurgu yapar.

Buraya kadar verilen örneklerde kentsel yenileme gerçekleştirilirken yaşanan soylulaştırma süreçlerine dair örnekler verdik. Ancak kentin çöküntüye uğramış bölgelerinin sorunlarını çözüp daha yaşanılabilir kentler yaratmaya çalışırken soylulaştırma kaçınılmaz bir süreç midir? Yılmaz'ın Kolombiya'nın Bogota ve Medellin kentlerinde yaşanan kentsel dönüşüm projelerinin değerlendirmesini yaptığı çalışma aksini kanıtlar veriler içermektedir. Yılmaz,⁴³⁰ bu kentlerde yoksul insanların yaşadığı bölgelerde, kentsel dönüşüm projelerinin katılımcı, paylaşımcı ve kapsayıcı nitelikler taşıdığını; “halk için belediyecilik” anlayışıyla, şeffaf, katılımcı ve kamu yararını gözetten bir kentsel iyileştirme programının uygulandığını gözlemlemiştir. Bu projelerde herhangi bir yıkım olmadan, insanların yer değiştirmelerine gerek kalmadan konut bölgelerinin yerinde iyileştirildiğini belirtmektedir. Toplu taşıma ağlarına özel önem verilerek yer üstü metro sistemi geliştirilerek; bölgede yaşayan halkın kente kolay, hızlı ve ucuz bir şekilde ulaşımı sağlanmıştır. Döşeli olmayan sokaklar döşenmiş, kent mobilyaları konulmuş, park, spor alanları, okul vb. kamusal mekânlar yaratılmıştır. Bogota'da söz konusu bölgede konutlarının alt katını işyeri olarak kullanarak üretim yapan halkın kent ekonomisine küçümsenmeyecek bir oranda katkıda bulunduğu da belirtilmektedir. Bu örnek uygulamada yoksul halk yerlerinden edilmeden yerleşim ve çalışma dokusu kendilerinin de katılımıyla yenilenebilmiştir.

3.2.7. Türkiye'deki Soylulaştırma Uygulamaları

Soylulaştırma sürecinin ne tür özellikler taşıması gerektiğine dair farklı yorumlar daha önceki bölümlerde detaylı bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır. Bu özelliklerin birçoğunu taşıyor olması ve sürecin zaten başlamış olması nedeniyle İstanbul ve diğer kentlere örnek teşkil eden ve benzer özellikler taşıyan başkent Ankara özel olarak incelenecektir. Ancak daha önceden bahsi geçen soylulaştırma sürecinin başında olan bölgelerdeki bazı göstergelerden hareketle Türkiye genelinde bir değerlendirme yapmak olanaklıdır. Türkiye'deki kentler genel olarak tarihi ve kültürel değere sahip mimari değerlere sahip olmakla birlikte, özellikle konut konusunda sınırlı örneğe sahiptir. Türkiye

⁴³⁰ Yılmaz, M.(2014). Kentsel dönüşüm ve kimlik, D. İşçioğlu (Derleyen). *Türk Dünyasında yerel yönetimlerin sorunları uluslararası Türk Dünyası yerel yönetimler sempozyumu bildiriler kitabı*, KKTC, 653-654.

kentlerinin, genel yapısı Amerika ve Avrupa kentlerindeki benzememekle birlikte; benzer süreçler yaşandığı söylenebilir. Soylulaştırma sürecinde de, benzeştikleri yönler olduğu gibi ayrıştıkları yönler de bulunmaktadır. Türkiye’de tarihsel-kültürel değere sahip binaların restorasyonu ile başlayan örnekler sınırlı sayıda. Türkiye’deki uygulamalarda daha çok, kent merkezindeki kalitesiz ve düzensiz konutların tamamının yıkılarak söz konusu bölgelere yapılan yeni konut alanlarla, üst gelir grupları için çekici hale getirilmesi görülmektedir. Eski evler yıkılmakta, toprak sahiplerine yeni yapılacak olan siteden çeşitli oranlarda konut verilmekte, çoğu zaman toprak sahipleri yeni konutlarını kendi istekleriyle satmakta ya da sitede zorunlu olarak ödenmesi gereken giderler kendileri için fazla geldiğinden kiraya vermeyi tercih etmektedirler. Soylulaştırma süreci için öngörülen farklı iki gelir grubunun yer değişimi şartı sağlanmış olsa bile, bu yer değişikliğinin bir “yerinden edilme” özelliği taşımadığı, eski sakinlerin kendi istekleriyle hatta çoğunlukla kar elde ederek ayrıldığı ve süreçten memnun oldukları söylenebilir. Ancak elbette ki; semtinden ayrılmak istemeyen, sivil toplum örgütleri kurarak ilgili projeye karşı bir kamuoyu oluşturmak ve yasal haklarını savunmak için birlikte hareket etme yoluna gitmektedirler.

İstisnaları olmakla birlikte Türkiye’de soylulaştırmanın öncüsünün devlet ve ilgili kurumları olduğu söylenebilir. Uluslararası literatürde öncüler olarak kabul edilen genellikle genç, çocuksuz profesyonellerin varlığı Türkiye’deki süreçte belli farklılıklar taşımaktadır.

Türkiye’de, Amerika ve Avrupa ülkelerindeki örneklere göre potansiyel öncü olarak değerlendirilebilecek 25-39 yaş arasında yüksek eğitimli ve yüksek gelirli olanların oranı oldukça azdır. Özellikle İstanbul’da bu tür bir sınıfın varlığından söz etmek daha olanaklıdır. Genellikle Türkiye’nin ileri gelen işadamları, gazetecileri, siyasetçileri vs. arasında çocuklarını yurtdışında okutmanın bir dönem neredeyse moda haline geldiğini ve medya tarafından da özendirilerek pompalandığını örnekleriyle detaylı bir şekilde ortaya koymuştur. Yurt dışına gidip eğitimi tamamlayan ve Türkiye’nin genç üst düzey yöneticileri olarak Türkiye’ye dönen bu nesil genellikle İstanbul’daki büyük şirketlerde çalışmaktadır.

Türkiye’de özellikle Anadolu kentlerinde yaşayan ve bu yaş grubundaki bireylerin genellikle gelirleri yüksek eğitim görmüş olsalar dahi eski bir evi satın alıp restore edecek

kadar yüksek değildir.⁴³¹ Ancak İstanbul'un bu konuda istisnai bir durumu olduğu düşünülebilir. 2011 yılı nüfus sayımı sonuçları incelendiğinde, Ankara, İstanbul ve İzmir'deki yüksek eğitim görmüş olan nüfusun genel nüfusa oranının düşüklüğü görülmektedir. Bu oranın diğer kentlerde daha da düşük olacağı öngörülebilir. Ergün,⁴³² İstanbul için bile böyle bir sınıfın sınırlılığını ve tercihlerinin soylulaştırmayı tetikleyici nitelikte olup olmadığını sorgulamaktadır. TÜİK verilerine göre Türkiye'de evlenme yaşı erkeklerde 28,8, kadınlarda ise 24,9'dur.⁴³³ Bu veriler ışığında kültürel açıdan hala devam eden erken evlenme ve genç yaşta çocuk sahibi olma eğiliminin yaygın olduğu söylenebilir. Ayrıca yeterli gelire sahip olanların inşaat sürecinde karşılaşılabileceği zorluklar, yasal şartların sağlanması için harcanması gereken zaman, yaşama alışkanlıklarından kaynaklanan otomobil bağımlılığı ve konfor isteğinin de binaların kişisel olarak rehabilite edilmesinin zor olacağı kanaatini desteklemektedir. Ayrıca bu kişilerin ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte, şehir merkezine yakın konumda inşa edilen, her türlü konfora sahip ve merkezdeki eğlence mekânlarına kolay erişim sağlayan yeni sitelerde yaşama imkanı soylulaştırma sürecine öncülük ederek daha zor bir yolu seçme ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Özellikle büyük kentler dışındaki kentlerde, ulaşım sorun olmadığından oturlan konutun merkeze yakın olup olmaması da bir sorun olarak görülmemektedir. Türkiye'de diğer ülke örneklerinde görülen böyle bir "yeni orta sınıf"ın yaygın olarak varlığı bile tartışılabilir.

Türkiye'de bazı kentlerde tarihi kültürel değere sahip, mimari özellikleriyle dikkat çekici niteliği bulunan konutları bulunan mahallelerin belli restorasyonlardan geçirilerek yenilendiği görülmektedir. Kent kimliğine vurgu yapan, marka kent olma felsefesiyle yarışan kentler arasında sayılabilecek bu tür uygulamalarla dikkat çeken kentler, ilçeler bulunmaktadır. Adeta açık hava müzesi görüntüsüyle tarihe verilen değeri de ön plana alan bu uygulamaların beklentisi, turizmin geliştirilerek kent ekonomisinin canlandırılmasıdır. Genel olarak bu uygulamalarda halk da oldukça istekli bir şekilde süreci desteklemekte ve aktif olarak sürecin içinde yer almaktadır. Safranbolu, Beypazarı ve Eskişehir- Odunpazarı bu şekilde değerlendirilebilir.

⁴³¹ Ergün, 2006, a.g.e., 29.

⁴³² Ergün, 2006, a.g.e., 29.

⁴³³ İnternet: İstatistiklerle Ankara, Ankara Kalkınma Ajansı Yayını,

Web: <http://www.ankaraka.org.tr/tr/files/yayinlar/istatistiklerle-ankara-2013.pdf>, s.34.'den 24 Ocak 2014'de alınmıştır.

Yurtdışındaki ilk örnekleriyle benzer izler taşıyan bazı örnekler bulunmakla birlikte; genel olarak Türkiye’de yaşanan soylulaştırma süreci kendine özgü farklı özellikler taşımaktadır. Özellikle yasal zeminde meydana gelen değişikliklerle birlikte kent merkezlerindeki çöküntü alanlarının genel olarak yıkılıp yeniden inşa edilmesi süreciyle paralel bir şekilde yerinden edilme süreci de başlamaktadır. Hemen hemen her yerel yönetim biriminin en az bir tane kentsel dönüşüm projesi bulunmaktadır. Bu nedenle neredeyse tüm Türkiye’de kent merkezlerinde soylulaştırma bir şekilde yaşanmaya başlanmıştır. Bundan önce Anadolu’daki kentlerle ilgili çalışmalar yoğun olmamakla birlikte önümüzdeki günlerde bu tür çalışmaların sayısının artacağı öngörülebilmektedir. Son yıllarda kentsel dönüşümün kapsamın genişlemesiyle özellikle orta sınıfların yaşam alanlarının da dönüşüm nesnesi olarak ele alınmaya başlanmıştır. 1970’lerde “suç merkezi haline gelen kent merkezlerinin” ve “gecekondu alanlarının” temizlenmesi, “sosyal konut oluşturulması” gibi söylemlerle meşrulaştırılan kentsel dönüşüm uygulamalarının yerlerini 2000’li yıllarda “cazibe merkezi yaratma”, “istihdam yaratma”, “ekonomiyi canlandırma” gibi gerekçelerle uygulanmaya başlayan projelere bırakmıştır. Bu değişim, üst gelir grubu bir azınlığın dışındaki tüm toplumsal kesimlerin yaşam alanlarının kentsel dönüşümüne konu haline gelmesi sonucunu doğurmuştur. Ayrıca orta sınıflar hukuki süreç hakkında daha bilgili hale gelmiş ve pazarlık güçleri artmıştır. Kentsel dönüşüm süreçlerinin uygulanmasındaki tepkiler, kentsel rantın paylaşımına ilişkin bir pazarlık düzeyine indirgenmesine neden olmuştur.⁴³⁴

Türkiye’deki kentler içinde soylulaştırmanın, ilk ve sürecin neredeyse tüm özelliklerini taşıyan örneklerinin görüldüğü kent İstanbul’dur. Bu nedenle konuya ilişkin araştırmalar ve çalışmalar genel olarak İstanbul’un belli semtleri özelinden hareketle gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada özel olarak neredeyse Tüm Anadolu kentleri için örnek teşkil eden Ankara’da Hamamönü’nde sürecin nasıl gerçekleştiği incelenecek olsa da, sürecin Türkiye’deki tezahürünü anlamak adına İstanbul’daki süreci incelemek gerekli görülmüştür.

Doğu Roma ve Osmanlı İmparatorluğu’nun başkenti olan, üç büyük din ve çeşitli kültürlerin kaynaştığı İstanbul, tarihi ve kültürel öneme sahip olduğu kadar Türkiye’nin nüfusu en yoğun şehri olması ve çeşitli ekonomik faaliyetlerin merkezi olması nedenleriyle Ortadoğu ve Avrupa’nın önemli metropollerinden biridir. İstanbul 1950-1980 arasında

⁴³⁴ Şahin, 2011, a.g.e., 170-171.

devlet korumasında ithal ikameyi esas alan içe dönük bir ekonomik gelişme seyretmiş. 1983 yılından sonra Özal dönemiyle birlikte başlayan ihracata yönelik, dışa açılımı gerektiren, güçlü bir özel sektör yaratmayı amaçlayan ve devletin ekonomi üzerindeki müdahalesini sınırlandıran liberal ekonomik modelle İstanbul'un ekonomik gelişmesi yeniden şekillenmiştir. Başta İstanbul olmak üzere Türkiye'nin tüm büyük kentleri 1980'lerden itibaren bir dönüşüm sürecine girmiştir.

Dışa açılan ve dünya piyasasının talebine göre üretimini şekillendiren İstanbul gelişerek dünya ekonomisine eklendi. Yabancı yatırımcılar İstanbul'u merkez olarak Türkiye'de yatırım yapmaya, şirketler açmaya başlarken, dünyanın önde gelen bankaları da İstanbul'da faaliyete başladı.⁴³⁵ Daha birçok faktörün etkisiyle başlayan İstanbul'daki dönüşüm süreci dünya kenti olma yolundaki heveslerle birlikte ivme kazandı. Bu gelişmelere paralel olarak ikinci boğaz köprüsünün ve çevre yollarının yapımıyla birlikte, bu akslar üzerinde prestije önem veren yüksek büro binaları yükselmeye başlamıştır.

Gelişmiş ülkelerde kentin iç bölgelerinde sınıfsal, etnik, dinsel vb. nedenlerle kentin geri kalanları tarafından dışlanan alt gelir gruplarının yaşadığı gettolar oluşurken, Türkiye'de, büyük kentlere ve özellikle İstanbul'a yönelik göçün devam etmesi sonucu, gecekondu bölgeleri dışında, kentin iç bölgelerinde de alt gelir gruplarının yerleştiği semtler meydana gelmiştir. Böylelikle temel mekânsal ayrışma kent merkezi ve kentin çeperi arasında yaşanmıştır.⁴³⁶

Eskiden beri kent merkezlerinde çalışan ve oturan ancak kentin sorunlarından kaçma eğiliminde olan orta üst ve üst gelir grubu merkezi terk ederek güvenli sitelere yönelmeye başlamıştır. 1999 yılında yaşanan depremde sonra bu eğilim hızlanarak artmıştır.⁴³⁷

İstanbul'da "yeni kent politikası" olarak gündeme gelen ve mekânsal dönüşümde önemli rol üstlenen kentsel gelişme/yenileme/dönüşüm uygulamaları, İstanbul'u dünya kenti yapacak dönüşümleri sağlamak amacıyla "kamu yararı"na dayandırılmaktadır.

⁴³⁵ Narlı, N. (2006). Tecride uğrayan bir bölgede yaşayan ailelerin soylulaştırma projesine yaklaşımı: Balat- Fener vaka çalışması, *İstanbul'da soylulaştırma: eski kentin yeni sahipleri*, D.Behar, T.İslam (Derleyenler) İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 117.

⁴³⁶ Sönmez, F. Geniş, Ş. (2013). Türkiye Soylulaştırma yazınının eleştirel bir değerlendirmesi, *VII. Ulusal sosyoloji kongresi bildiriler kitabı-1*, T.Tuna (Editörler), Muğla, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yayını, 129-130.

⁴³⁷ Ergün, 2006, a.g.m., 21-22.

Türkün ve Kurtuluş,⁴³⁸ bu söyleme karşın gerçekte söz konusu uygulamaların dünyadaki pek çok örnekte olduğu gibi, kentsel rantları artırmanın bir aracı olarak işlev gördüğünü düşünmektedir.

Şen,⁴³⁹ mekânsal ve toplumsal yaşam açısından gerileme sürecini yaşamakta olan “eski İstanbul mahalleleri”nin yeniden canlanıp “yeni sahipleri” tarafından yeniden kazanılmasını tarihsel mirasın yaşatılması açısından saygı duyulacak bir gelişme olarak değerlendirildiğini belirtir ancak kendisi oluşan bu popülerliği nostaljik bir öykünme olarak değerlendirir.

İstanbul’da soylulaştırma süreci Londra ve New York gibi merkez dünya kentlerindeki 30 yıl kadar sonra başlamış ve çoğunlukla yavaş ve daha küçük ölçekte gerçekleşmiştir. İslam,⁴⁴⁰ merkez dünya örnekleriyle İstanbul’da yaşanan soylulaştırma süreçlerini karşılaştırdığında yapısal açıdan bir farklılık olmadığını daha ziyade düzey, yani zamanlama, hız ve ölçek farkı olduğunu belirtmiştir. Keyder ise,⁴⁴¹ İstanbul’da yaşanan sürecin Avrupa’daki örneklerden ziyade Amerika’daki kentlerde yaşanan sürece daha çok benzediğini belirtmiştir. Bu ayrımı yaparken İstanbul’un kendi özel dinamikleri nedeniyle kent merkezini sürekli olarak soylu, mutena ya da tercih edilir bir yer olmamasından hareket etmiştir. İstanbul’un tam merkezinde yer alan ve özellikle gayri Müslimlerin yaşadığı ve kullandığı mahalleler,* özellikle 6-7 Eylül olayları sonrasında 1960’lar ve 1970’lerde Rum nüfusun hızlı bir şekilde kentten ayrılması sonucunda nispeten boşalmıştır. Bu boşalan mahallelerdeki insanların yerine başka insanların gelmesi, aynı mülklerin mahallelerin yeniden inşa edilmesi mülkiyet sorunları nedeniyle imkansız olduğundan; bu mahalleler uzun süre terk edildi, binalar tahrip oldu, bakımsızlaştı ve özel konumlarını kaybettiler. Toplu bir şekilde boşalan hem mimari açıdan hem de konumsal özellikleri açısından değerli bu alanların bir kısmı düşük gelir grupları tarafından kullanılsa bile, genelinin boş olması uluslararası kaynaklardaki özellikleri belirtilen öncüler benzer

* Bu bölgelere etkisi olan azınlıkların yaşadığı sürecin kronolojik olarak şu şekilde özetleyebiliriz. 1914-1924: Azınlık nüfusun siyasal nedenlere ülkeyi terk etmesi 1923-1924: Yunanistan ile olan zorunlu nüfus mübadelesi 1942: Varlık Vergisi Uygulaması ve buna bağlı mülkiyetin el değiştirmesi 1948: İsrail’in kurulmasıyla Yahudi grupların göçü 1950’li yıllar: Kırsal alandan göçle gelen nüfusun artışı ve 6-7 Eylül Olayları 1960’lı Yıllar: Rumların göçü 1974: Kıbrıs İşgali ardından Rum göçü

⁴³⁸ Türkün ve Kurtuluş, 2005, a.g.m., 16.

⁴³⁹ Şen, 2005, a.g.e., 128.

⁴⁴⁰ İslam, T. (2006). Merkezin dışında: İstanbul’da soylulaştırma, *İstanbul’da soylulaştırma: eski kentin yeni sahipleri*, D. Behar, T.İslam (Derleyenler), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 58.

⁴⁴¹ Keyder, 2006, a.g.e., 46.

bir grup için çekici hale gelmiştir.⁴⁴² Koşullar benzer olmasa da Amerika'daki kentlerde de 1910-1920'lerden itibaren soyluların, zenginlerin, kent burjuvazisinin kenti terk etmesi söz konusu ancak 1980'lerden sonra kente geri dönüş başlıyor. Avrupa'da ise her zaman kentin merkezi zaten mutena bir yer olarak görülmüş ve kent seçkinleri, zenginler, o dönemde kentin merkezi neresi olarak algılanıyorsa oraya yerleşip, orada oturmayı tercih etmişlerdir. Dolayısıyla Avrupa'da kent merkezleri sürekli olarak kullanılan mekânlar olmuştur. İstanbul'daki süreci bir nevi terk edilmiş bölgelere geri dönüş olarak değerlendiren Keyder, Amerika'daki süreçle daha benzer bulmaktadır.⁴⁴³

İstanbul'da soylulaştırma sürecinin genel olarak tarihi semtlerde yoğun olarak görüldüğü söylenebilir ancak Pérouse,⁴⁴⁴ yaptığı çalışmasında dikkat çekici ve önemli bir noktaya vurgu yapmaktadır. Ona göre, İstanbul'da süreç, tarih birikimi açısından dünyada eşi olmayan tarihi yarımada da değil özellikle yakın geçmişte azınlıkların yoğun olduğu semtlerde gerçekleşmektedir. Bu tespitinden hareketle bir başka tespit daha yapar, gayri müslim kimlik, üst ve orta-üst sınıflara daha evrensel, cazip, seçkin veya modern gelmektedir ve azınlık semtleri moda haline gelmektedir. İslam,⁴⁴⁵ İstanbul'da 1980'li yıllarda Boğaz'da Kuzguncuk, Arnavutköy ve Ortaköy gibi semtlerde başlayan soylulaştırma sürecinin 1990'lı yıllarda Beyoğlu'nda Cihangir, Galata ve Asmalımescit'te devam ettiğini ardından da Haliç, Fener ve Balat da görülmeye başlandığını belirtmektedir. İslam'ın tespitini yaptığı yıllardan sonra ise Süleymaniye, Tarlabaşı ve Sulukule ile devam eden sürecin izleri kentsel dönüşüm uygulamalarının hızlanmasıyla birlikte İstanbul genelinde sürece ev sahipliği yapabilecek birçok semtte varlığını göstermektedir.

Özkan,⁴⁴⁶ İstanbul'un coğrafi merkezinde yer alan Tarihi Yarımada, Beyoğlu, Nişantaşı ve Boğaz ekseninde büyük sermayenin de desteğini alan kentsel yenileme ve genelleşmiş soylulaştırma süreçlerinin sanat, tasarım, turizm ve eğlence sektörleri çerçevesinde geliştiği tespitini yapmakta ve bu bölgelerde yer alan pek çok kentsel alanın, 'Osmanlı Kültürü', 'Çağdaş Sanat', 'Moda'nın Yeni Merkezi' vb. gibi tematik düzenekler içinde birer müze-galeri-alışverişi kompleksi haline geldiğini belirtmektedir. Öte yandan

⁴⁴² Ergün, 2006, a.g.e., 28.

⁴⁴³ Keyder, 2006, a.g.e., 46.

⁴⁴⁴ Pérouse, J. F. (2006). İkinci Bölüme Giriş, D.Behar, T.İslam (Derleyenler). *İstanbul'da soylulaştırma: eski kentin yeni sahipleri, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları*, 84.

⁴⁴⁵ İslam, T. Ciravoğlu, A. (2006). Soylulaştırma ve İstanbul, *Mimarist*, 6(21), 37

⁴⁴⁶ İnternet: Özkan, M. (2011). İstanbul'da kültür sanat içerikli kent politikaları, *Skop Sanat Tarihi Eleştiri Dergisi*, (1) Web: <http://www.e-skop.com/skopdergi/istanbulda-kultur-ve-sanat-icerikli-kent-politikalari/402.den> 21 Kasım 2013'de alınmıştır.

merkez, kuzeyde Şişli-Maslak, doğuda Kozyatağı-Ataşehir, batıda Zeytinburnu doğrultularındaki gelişme akslarında yer alan yüksek katlı plaza, otel ve rezidans projeleri ile yayılarak genişlediğini; bu projelerle hem merkezde oluşan değerler çeperlere doğru taşınması desteklendiğini, hem de yeni oluşan hizmet sektörü çalışanları için çekici istihdam ve yaşam alanları oluşturulduğunu belirtmektedir.

Her ne kadar İstanbul'da yaşanan süreçte soylulaştırmanın, belli bir grubun öncülüğünde başlayan örnekleri olsa da, son zamanlarda yerel yönetimlerin öncülüğünde topyekün bir soylulaştırmanın yaşandığını söylemek mümkün. Yasal zeminin de uygun hale gelmesiyle birlikte neredeyse tüm yerel yönetimlerin köhneleşmiş, çöküntüye uğramış alanlarla, eski kent merkezleriyle ya da afet riski altındaki bölgelerle ilgili projeleri ile İstanbul başta olmak üzere neredeyse tüm kentlerde soylulaştırma yerel yönetimler öncülüğünde gerçekleştirilmektedir. Belediye meclislerinde oy çokluğuyla karara bağlanan projeler hızla hayata geçirilmekte (Proje kapsamında sit alanı özelliği taşıyan bir bölge bulunuyorsa; belediye meclisinin onayından geçen proje, koruma kurulunun onayına sunulmakta, kurulda onaylarsa gerçekleştirilebilmektedir.) ve bu kentsel dönüşüm projeleriyle kentlerin kimlikleri de dönüştürülmektedir. Çalışmamızda öncelikli olarak İstanbul'da daha önceden bilimsel araştırmalara konu olmuş ve öncülleri farklılık sergileyen bölgelerden örnek teşkil edebileceği düşünülen üç tanesi hakkında bilgi verilecek, ardından yerel yönetim öncülüğünde yürütülen Beyoğlu Büyük Dönüşüm Projesi incelenecektir. Yapılan okumalar sonucunda yerel yönetimler tarafından yürütülen projelerin benzer özellikler taşıdığı gözlemlendiğinden çalışmanın kapsamını genişletmemek için sadece bir örneğin incelenmesinin yeterli olacağı düşünülmüştür. Bu çalışmada esas olarak Ankara üzerinde bir değerlendirme yapılmaya çalışılacak olduğundan İstanbul'un tamamını incelemek mümkün olmamakla birlikte, soylulaştırmanın ilk ve spesifik örneklerinin İstanbul'da gerçekleşmiş olması en azından önemli görülen birkaç örneğini incelemeyi gerekli kılmaktadır.

3.2.7.1. Cihangir

İstiklal Caddesi'nin Boğaziçi'ne bakan yamaçlarındaki, İstanbul'un en güzel manzaralı konut yerleşimlerinden biri olan Cihangir'in tarihi 15. yüzyıla kadar dayanmaktadır, özellikle 19. Yüzyılın sonlarında yoğun bir yerleşim alanı olmaya başlamıştır. 20 yüzyılın başında daha çok gayri-müslimlerin yaşam alanı olan Cihangir,

1950'lerin sonunda sakinlerinin İstanbul'dan ayrılmasıyla Anadolu'dan göç eden düşük gelirliilerin yaşadığı bir semt haline gelmiştir. 1970'lerde kent merkezinin Beşiktaş, Mecidiyeköy yönüne doğru yayılmasıyla Beyoğlu ve çevresindeki mahallelerin önemi giderek azalmış ve kısa bir sürede Cihangir'in de içinde bulunduğu bölge bir çöküntü alanı haline gelmiştir.⁴⁴⁷

1980'li yıllarda Beyoğlu yeni tüketim kalıplarına da cevap verebilen bir ticaret, kültür ve eğlence merkezi olarak yeniden önem kazanmaya başlamış ve kentin genelinde yaşanan değişim sürecine paralel bir şekilde eski yapılara olan talebin artmasıyla Cihangir'de sosyal ve mekânsal yenilenme süreci başlamıştır.⁴⁴⁸ Ergün,⁴⁴⁹ Cihangir'de yaşanan sürecin, uluslararası literatürde tanımlanan soylulaştırma süreçlerine İstanbul'daki örneklerin içinde en fazla benzeyen olduğunu düşünmektedir. Ancak göz önünde bulundurulması gereken bir nokta aslında Cihangir'in büyük bir kısmının 1960-1970'lerde tahrip edilmiş veya yok edilmiş olmasıdır. Pérouse,⁴⁵⁰ Cihangir'in yeniden yazılmış kentsel tarihinin, mevcut tarihi şehir dokusuyla alakası olmayan daha çok hayal edilmiş ve soyutlanmış bir yerel tarih olduğunu belirtmektedir. O'na göre bu yerel tarih, kalıntıları seyrek olmasına rağmen yeniden yazılan geçmişten kaynaklanmaktadır. Ayrıca Cihangir'in merkezi yerlere, birçok üniversite ve eğitim kurumuna yakınlığı bu semtin öncüler için cazibesini arttırdığı da göz ardı edilmemelidir.

Soylulaştırma sürecinin başlamasıyla birlikte Cihangir'i tercih eden iki grup olduğunu söylemek mümkündür. Uzun,⁴⁵¹ birinci gruptakilerin buradaki evleri mimari tarzları, mahallenin merkezi olması ve çevresel özelliklerinden dolayı tercih eden genç kentli profesyoneller, yazarlar, mimarlar, sanatçılar, akademisyenler olduğunu belirtmektedir. Bu grup eski dokuyu koruyarak yenilemektedir. İkinci gruptakilerin ise buradaki evleri düşük fiyatlara alıp, yenileyip tekrar satan veya kiralayan yatırımcılar olduğunu ve bu grubun hem alandaki fiyatları arttırdığını hem de alanın özgün niteliğinin kaybolmasına yol açtığını belirtmektedir.

⁴⁴⁷ Uzun, 2006, a.g.e., 347-348.

⁴⁴⁸ Uzun, 2006, a.g.e., 39.

⁴⁴⁹ Ergün, 2006, a.g.e., 23.

⁴⁵⁰ Pérouse, 2006, a.g.e., 85.

⁴⁵¹ Uzun, 2006, a.g.e., 40.

Şen,⁴⁵² 1990'lı yıllarda Beyoğlu'nda yaşanan değişimle birlikte Cihangir'de konut fiyatlarının oldukça arttığını ve bireysel ve kurumsal yatırımcıların dikkatini çektiğini ardından da yerinden etme ve yeni orta sınıfın yerleşiminin çok belirgin olarak görüldüğünü belirtmektedir. 1995 yılında Cihangir Güzelleştirme Derneği'nin kurulması gibi girişimlerle de alandaki yenileme çalışmalarının bireysellikten çıkarak örgütlü bir yapıya dönüştüğünü eklemiştir.

3.2.7.2. Kuzguncuk

Kuzguncuk, otantik varoluşunu, dokusunu, karakterini koruyarak gelişen bir boğaz köyüdür. Soylulaştırmanın olumsuz etkilerinin bu bölgede az görünür olmasının ilk nedeni bölgenin topografik yapısı (bir yanda Fethipaşa Korusu, diğer tarafta Nakkaşbaba Mezarlığı arasında bir vadi) gereği kentsel gelişmelerden yalıtılabilmiş olmasıdır. Sınırları içindeki karakteristik doku “sit alanı” olduğu için yıkılmadan yenilenerek korunan alçak katlı, eski eser ağırlıklı bir doku olarak konumunu sürdürmektedir.⁴⁵³ Kuzguncuk ve çevresindeki yerleşimlerin ilk oluşumu 15. Yüzyıla kadar dayanmakta olup bölgede hala Osmanlı döneminden kalma ahşap evlerden örnekler bulunmaktadır.⁴⁵⁴

1980'lerden başlayarak hızlı bir entelektüel göç alan bölgenin dokusu yenilenirken, yaşayanlarla birlikte yeni komşuluk ilişkileri de yenilenmektedir. İstanbul'da oldukça hızlı bir dönüşüm yaşanırken ve bölgenin aldığı bu göç artarak devam ederken Kuzguncuk'ta müzakere, karşılaşma, kabullenme, karşılıklı birbirinin varlığını kabul etmeye dayalı bir süreç yaşanmakta olduğundan soylulaştırmanın olumsuz etkileri gözlemlenmemektedir.⁴⁵⁵

Bu alandaki soylulaştırma, 1970'lerin sonunda bir mimarın eski bir evi satın alıp yenilemesi ve kendi inisiyatifi doğrultusunda semt için bir rehabilitasyon programı hazırlamasıyla başlamış, ardından Kuzguncuk mimarlar, sanatçılar ve yazarlar tarafından tercih edilen bir yerleşim yeri olmaya başlamıştır. Soylulaştırmanın tipik sonuçlarından olan arsa ve mülk değerlenmesinin ilk olarak bu bölgede ortaya çıktığı söylenebilir.⁴⁵⁶

⁴⁵² Şen, 2005, a.g.e., 153.

⁴⁵³ İnternet: Bostana Alternatif Proje Girişimi,

Web: http://bogachandundaralp.files.wordpress.com/2011/08/low_bostana_iabr_rev2.pdf'den 08 Şubat 2014'de alınmıştır.

⁴⁵⁴ Uzun, 2006, a.g.e., 38-39.

⁴⁵⁵ İnternet: Bostana Alternatif Proje Girişimi,

Web: http://bogachandundaralp.files.wordpress.com/2011/08/low_bostana_iabr_rev2.pdf'den 08 Şubat 2014'de alınmıştır.

⁴⁵⁶ Uysal, 2006, a.g.e., 86.

Toplumsal ve mekânsal bütünlük korunarak bilinçli bir yenileme süreci yaşanmış, yeni yapılaşmayı kısıtlayıcı yasal düzenlemelerin varlığı mahallenin özgün niteliğinin korunmasında etkili olmuştur. 1980’lerde mahalleye yerleşen nüfus, sosyal aktiviteleri canlandırmış ve unutulmaya yüz tutmuş olan eski mahalle ruhunun tekrar ortaya çıkarılmasını sağlamıştır.⁴⁵⁷ Kuzguncuk, kendi kimliğini koruyarak yavaş bir dönüşüm yaşanan, komşuluk ilişkileri gibi kentleşmeyle birlikte kaybedilen birçok olgunun hala var olabildiği bir yaşam alanını temsil etmektedir.⁴⁵⁸ Başta “Perihan Abla” olmak üzere, “Süper Baba” ve “Yeditepe İstanbul” gibi artık İstanbul’da kaybolmaya yüz tutmuş, iyi komşuluk ilişkileri, mahalle içi birliktelik ve cemaat ruhu gibi kavramları sürekli vurgulayan popüler televizyon dizilerinin de bölgede çekilmesi, Kuzguncuk’u gözde bir semt haline getirmiştir.⁴⁵⁹ Tarihi kent merkezinde olmamasına rağmen, Üsküdar’a yakın olması ve diğer yerlere ulaşılabilirliğin kolay olması da kent içi bir bölge olarak soylulaştırmada yer alan çeşitli gruplar için çekiciliğini arttırmaktadır.⁴⁶⁰

3.2.7.3. Sulukule

Fatih Belediyesi’nin, tarihi ve kültürel dokunun yoğun olduğu bölgede yer alan Sulukule’de uygulanacağı projenin ilk gerekçesi,⁴⁶¹ uzun yıllar devam eden ilgisizlik ve bakımsızlık nedeniyle kendi gelişimini ve değişimini tamamlayamamış olması, bakımsızlık nedeniyle çöküntü ve enkaz alanları haline gelmiş olmasıdır. Ayrıca, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel problemlerin de büyük ölçüde iç içe yaşandığı alanların oluşmasına sebebiyet verdiği ve deprem olması durumunda yıkıntı ve enkaz durumundaki yapıların, buralarda yaşayan insanlar açısından oluşturacağı risk ve tehlike de eklenmiştir.

Sulukule’de mekânsal yapı elemanları, dar sokaklar ve bu sokakları çevreleyen iki ila beş hanenin paylaştığı bitişik nizam iki katlı avlulu evlerdi. Ancak bu sokaklara asıl niteliğini veren fiziksel özellikleri değil, renkli yaşam biçimiydi. Belediyeler tarafından “virane” olarak adlandırılan evler, mahalleli için “güzel”di. Ayrıca ev kiralarının düşük

⁴⁵⁷ Uzun, 2006, a.g.e., 39.

⁴⁵⁸ İnternet: Bostana Alternatif Proje Girişimi,

Web: http://bogachandundaralp.files.wordpress.com/2011/08/low_bostana_iabr_rev2.pdf’den 08 Şubat 2014’de alınmıştır.

⁴⁵⁹ Uysal, 2006, a.g.e., 86.

⁴⁶⁰ Uzun, 2006, a.g.e., 39.

⁴⁶¹ İnternet: Neslişah ve Hatice Sultan (Sulukule) Mahalleleri Yenileme Projesi,

Web:<http://www.fatih.bel.tr/icerik/1155/neslisah-ve-hatice-sultan-sulukule-mahalleleri-yenileme-projesi/>’den 08 Şubat 2010’da alınmıştır.

olması mahallede yaşayan çoğu insanın gelirinin değişkenlik göstermesi nedeniyle ideal olarak kabul edilmekteydi.⁴⁶²

Proje; kentin merkezinde bulunan tarihi kara surlarına bitişik, Fevzipaşa ve Vatan Caddeleri arasındaki Neslişah ve Hatice Sultan mahallelerini içine alan 80 bin m²'lik bir alanı, 12 ada, 3 cadde ve 10 sokağı içermektedir. Proje kapsamına giren bölgede yaşayan halkın çoğunluğunu Roman vatandaşların oluşturması bölgeyi diğer uygulamalardan ayıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Güzey,⁴⁶³ Sulukule'de yaşanan durumu, bin yıldır aynı kent mekânını paylaşan ve dönüştüren Roman toplumuna özgü niteliklere ve gereksinimlere uygun bir planlama anlayışı üretilmeyerek, sosyal ve kültürel sürekliliğin koparılması ve derinleşen sosyal dışlanma olarak nitelendirmektedir.

Proje kapsamında; Sulukule'nin eski sakinlerinden hak sahibi olanlara şehir merkezinden uzak Kayabaşı, Taşoluk Mevkii'nde (Sulukule'ye 27 km, Eminönü'ne 33 km uzaklıkta) geliştirilen TOKİ bloklarında konut tahsis edilmiş ve proje uygulanmaya başlanmıştır. Ancak Sulukule sakinleri uzun süre mahallelerini terk etmemek için direnmiştir. Yıkım başladıktan sonra hak sahipleri gösterilen konutlara taşınırken, hak sahibi olmayan Sulukule sakinleri yakın çevredeki başka mahallelere yerleşmeyi tercih etmiştir. Taşoluk'taki konutlara taşınan ailelerden bir kısmı da belli bir süre sonra hem yeni yerlerindeki yeni yaşama alışamadıkları hem de o bölgede yaşamının maliyetini karşılamakta zorluk çektikleri için Sulukule'nin etrafındaki mahallelere geri dönmüştür.⁴⁶⁴

Sulukule'nin yok olmasına, mahallelilerin yer değiştirmek zorunda kalmasına karşı mahalle içerisinde Roman Kültürünü Geliştirme ve Dayanışma Derneği, Sulukule Platformu, Sulukule Gönüllüleri Derneği, Sulukule Atölyesi gibi sivil toplum örgütleri kurulmuştur. Süreci takip eden hem ulusal hem uluslararası sivil toplum kuruluşları (Avrupa Çingene Hakları Merkezi başta olmak üzere Roman dernekleri ve Helsinki Yurttaşlar Derneği gibi), meslek odaları, akademisyenler ve gönüllüler aracılığıyla projeye karşı ciddi bir kamuoyu oluşturulmuştur. Basın yayın organlarında sıkça yer almasının dışında sosyal paylaşım sitelerinde de sıkça sürecin aksayan yönleri dile getirilmiştir. Sınır

⁴⁶² Güzey, 2004, a.g.e.

⁴⁶³ Güzey, 2004, a.g.e.

⁴⁶⁴ Tok ve Oğuz, 2012, a.g.m., 540.

Tanımayan Otonom Plancılar (STOP), Sulukule için alternatif bir proje oluşturmuş, bu proje Fatih Belediyesine sunulmuş, ancak dikkate alınmamıştır.⁴⁶⁵

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, eski Sulukule sakinlerinin mülkiyet haklarının çiğnendiğine ve özel bir kültürün beşiği olan bir semtin yok edildiğine ilişkin dava başvurularını kabul etmiştir. UNESCO, Fatih Belediyesi'ne bu projenin gerçekleşmesi durumunda Sulukule'nin Dünya Kültür Mirası listesinden çıkaracağını bildirmiş ve uyarısı dikkate alınmayınca da Sulukule'nin Dünya Kültür Mirası listesinden çıkarıldığını duyurmuştur.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, "Sit alanıdır, inşaat yapılamaz" kararı vermesine rağmen proje devam etmiştir. Mahalle sakinlerinin yürüttüğü hukuki mücadele sonucunda projenin, "kamu yararına uygun olmadığı" gerekçesiyle iptaline karar verilmiştir. Ancak, ne yazık ki bu önemli karar gecikmiş bir karar olarak Türk hukuk tarihine geçmiştir. Özellikle kent davaları için yürütmeyi durdurma kararlarının ne denli önemli olduğu bir kez daha görülmüştür.⁴⁶⁶

3.2.7.4. Beyoğlu'nda soylulaştırma ve büyük dönüşüm projesi

Beyoğlu'nda çok çeşitli nedenlerle gerçekleşen dönüşümlerin tamamını Beyoğlu Belediyesi "Büyük Dönüşüm Projesi" diye adlandırarak farklı semtlerdeki dönüşüm projelerini tek başlık altında değerlendirmektedir. Beyoğlu Belediyesi Büyük Dönüşümün,⁴⁶⁷ yaşamsal fonksiyonlarını yitirmiş, metruk insanların yoğun olarak yer aldığı ölü bölgelerde, çöküntü alanlarında; özellikle, depreme dayanıksız yapı stokunun yoğun olduğu risk bölgelerinde; şehrin varlık sebebi, varlık koşulları ve varlık hedefleri ile örtüşmeyen alanlarda; çarpık kentleşme alanlarında, gecekondü bölgelerinde; şehir sakinlerinin ve kullanıcılarının yeme-içme, barınma, güvenlik, sosyalleşme gibi insani ihtiyaçlarının karşılamakta güçlük çektiği bölgelerde; ufak hissedarların bir araya gelerek karar almakta ve yenilenmeyi başlatmakta zorluk yaşadığı alanlarda ve enerjisini periferisine yayabilecek, etki alanı geniş, çevresinin dönüşümüne öncülük edebilecek özel olarak seçilmiş merkez noktalarda gerçekleştirildiğini belirtmektedir.

⁴⁶⁵ <http://sulukuleatolyesi.blogspot.com.tr/>'den ve <http://sulukulegunlugu.blogspot.com.tr/>'den 15 Ekim 2010'da alınmıştır.

⁴⁶⁶ <http://sulukulegunlugu.blogspot.com.tr/>'den 13 Haziran 2012'de alınmıştır.

⁴⁶⁷ [http://www.beyoglubuyukdonusum.com/iletisim/detay/Bize-Ulasin/47/171/0.'dan](http://www.beyoglubuyukdonusum.com/iletisim/detay/Bize-Ulasin/47/171/0.) 18 Mayıs 2014'de alınmıştır.

Kentteki ekonomik canlılığın ve iş imkanlarının artırılması, Beyoğlu'nun ekonomik olarak da bir cazibe merkezi olması için “Büyük Dönüşüm”ü “olmazsa olmaz” bir şart olarak gören Beyoğlu Belediyesi, şehir sakinleri, işletmeciler ve yatırımcılarla yaptığı ortak çalışmalarla Beyoğlu'nun yeniden rağbet gören bir cazibe merkezi olmasını hedeflemektedir. Projenin sonucunda ticaret hacminin genişlemesi, dünyanın büyük yatırımcılarının projelerini bu bölgede değerlendirmeye başlaması, nitelikli ekonomik faaliyetlerin ve uzmanlaşmış sektörlerin bu bölgeye yönelmesi ve emlak değerlerinin artışı belediye tarafından yöre sakinleri için üretilen somut fayda olarak değerlendirilmektedir. Büyük Dönüşüm Projesi Tarlabası, Kasımpaşa ve Sütlüce-Örnektepe olmak üzere üç farklı dönüşüm projesinden oluşmaktadır.

Konumuz açısından en önemli olanı Tarlabası Yenileme Projesi'dir. 1950'lerden itibaren yaşanan uyum problemleri dolayısıyla dikkat çekmeye başlayan Tarlabası'nın hem nicelik bakımından hem de sosyal düzeyde İstanbul'un en şiddetli demografik kesintilerine uğramış bölgelerinden biri olduğu söylenebilir.⁴⁶⁸ Tarlabası, “azınlık” geçmişi ve geçmişte burada düzenlenen eğlencelerle kollektif algıda yer bulurken gün geçtikçe bu algı belli değişikliklere uğramıştır. 1870'teki büyük yangından sonra özellikle alt ve orta sınıflardan gayri Müslimlerin oluşturduğu kalabalık bir iskan bölgesiydi ve 1960'lı yıllara kadar Beyoğlu'nun büyük bölümü için geçerli olan bu çok inançlılık Ermenilerin, Yahudilerin ve özellikle de Rum Ortodoksların Türkiye'den ayrılmasıyla yavaş yavaş ortadan kalkmıştır. Ancak 1830'lu yıllardan beri bu bölgede bulunan Ortodoks Süryani Cemaati'nin varlığı kalıcı hale gelmiştir. Çünkü bölgede bulunan kiliselerinin de etkisiyle bazı başka yabancılar için (örneğin Iraklı Hıristiyanlar) ya da Türkiye'nin doğusundan Diyarbakır, Mardin, Bitlis gibi illerden gelmiş olan Süryaniler için bölge çekici hale gelmiştir. Rum Ortodoksların zorunlu göçünün ardından Orta Anadolu'dan ilk göç dalgasından sonra bölgenin yenilenmesi neredeyse tamamlanmıştır, bölge tekrar göç almaya 1990'larda başlamıştır.⁴⁶⁹ Bölge, 1990'larda doğu ve güneydoğudan göç eden ailelerin yerleşmesiyle etnik ve dilsel ayrımları da içeren büyük ölçekli bir “kamp alanı”na dönüşmüştür.⁴⁷⁰ Cihangir'de soylulaştırmanın başlamasıyla emlak fiyatları arttığı için bu bölgede yaşayanlar, emlak fiyatlarının uygunluğu ve sosyo-ekonomik açıdan kendileri gibi marjinalde kalan sınıfların yoğun şekilde yaşaması sebebiyle Tarlabası'na yerleşmeye

⁴⁶⁸ Pérouse, 2011, a.g.e., 287, Çavdar ve Tan, 2013, a.g.e., 10.

⁴⁶⁹ Pérouse, 2011, a.g.e., 283-284.

⁴⁷⁰ Çavdar ve Tan, 2013, a.g.e., 10.

başlamışlardır.⁴⁷¹ Tarlabası Afrikalı göçmenlerin yerleşmesiyle, göç alma konusunda global bir boyuta ulaşmıştır. Tarlabası'nda nüfusun en önemli kesimini "Roman"lar oluşturmakla birlikte, Tarlabası gazete haberlerine "Afrikalılar Mahallesi" olarak yansımıştır. Aslında bölgede yaşayan Siyah Afrikalılar coğrafi (Doğu Afrika, Batı Afrika), sosyal, kültürel (eğitim seviyesi), dilsel (İngilizce konuşanlar- Fransızca konuşanlar), dinsel (Hıristiyanlar- Müslümanlar) ve ideolojik çeşitlilikleriyle oldukça heterojen bir yapıya sahiptir. Bölgeye 1980'lerde İranlıların, 1990'larda bir kısmı hıristiyan olan Iraklıların ardından Nijeryalılar, Kongolular, Zaireliler, Somalililer, Ganalılar, Sudanlılar, Liberyalılar, Eritreliler, Ruandalılar, Etiyopyalılar, Senagalliler ve Fildişi Sahilliler yerleşmeye başlamıştır. Kollektif algıda aralarında herhangi bir ayırım yapılmaksızın tek bir grup olarak kodlanan Afrikalıların yanına Dominik Cumhuriyeti, Filistin, Bangladeş, Pakistan, Çin, Afganistan, Transkafkasya (Azerbaycan, Gürcistan), Orta Asya ve Suriye kökenlileri de eklemek gerek.⁴⁷² Tarlabası, birbirinden çok farklı özellikler taşıyan sakinlerinin dayanışma ve yardımlaşma temelli ilişkileri ve çok renkli yapısıyla hem şehrin içinde, hem de bir o kadar dışında kalmıştır.⁴⁷³ Çavdar ve Tan,⁴⁷⁴ Tarlabası'nın, toplumsal değer yargılarının, hukukun ve politik tarihin dışladığı hemen herkes için birbirleriyle dışlanma merkezinde dayanışma halinde olduğu ve aynı zamanda kimliksel farklılıkları çerçevesinde rekabet içinde oldukları bir merkezi kamp alanına dönüştüğünü düşünmektedirler.

Bölgedeki yabancı varlığının (özellikle Afrikalıların) bölge için olumsuz bir imaj yarattığını düşünen ve bu bölgede yaşayanları suçla ilişkilendirerek kötülüklerin kaynağı olarak değerlendiren, Tarlabası'nda "temizlik" yanlıları için gerekli yasal çerçevenin 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun'la sağlanmıştır.⁴⁷⁵ Tarlabası Yenileme Projesi'nin ihalesi ve uygulanmasıyla ilgili detaylar 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun, bu kanunun Uygulama Yönetmeliği, 2006/10172 Sayılı Bakanlar Kurulu kararı ve Beyoğlu Belediye Meclisi'nin 10.11.2006 tarih ve 2006/63 nolu kararı ile kabul edilmiş olan ve İstanbul

⁴⁷¹ İnternet: Özdil, K. (2007). Sahra'nın güneyinden gelen İstanbullular, *İstanbul Dergisi*, Web: [http://bianet.org/biamag/insan-haklari/103270-sahra-nin-guneyinden-gelen-istanbullular.'den](http://bianet.org/biamag/insan-haklari/103270-sahra-nin-guneyinden-gelen-istanbullular.) 15 Mayıs 2014'de alınmıştır.

⁴⁷² Pérouse, 2011, a.g.e., 288.

⁴⁷³ İnternet: Oğuz, B. (2008). İstanbul'da bir Afrikalılar mahallesi, *NTVMSNBC Yaşam*, 21 Temmuz 2008, Web: [http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/95473.asp.'den](http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/95473.asp.) 18 Mayıs 2014'de alınmıştır.

⁴⁷⁴ Çavdar ve Tan, 2013, a.g.e., 11.

⁴⁷⁵ Pérouse, 2011, a.g.e., 296

Büyükşehir Belediye Başkanı'nın 01.12.2006 tarih ve 6051 sayılı oluruyla yürürlüğe giren Beyoğlu Belediyesi Yenileme Alanlarında Yapılacak İhalelere İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik hükümlerine dayanılarak hazırlanan idari şartnameyle belirlenmiştir.⁴⁷⁶ Belediye açtığı ihaleyle yenileme alanı ilan edilen bölgedeki projenin yürütülmesini, detayları şartnamelerle belirlenmiş bir şekilde yüklenici bir firmaya devretmiştir. Tarlabası Yenileme Projesi, Avrupa'nın gayrimenkul alanındaki ödülllerinden biri olan "International Property Awards - Uluslararası Gayrimenkul Ödülleri"nde Avrupa'nın 6 önemli projesi arasından "Kentsel Yenileme" kategorisinde birincilik ödülü kazanmıştır.⁴⁷⁷

Proje;⁴⁷⁸ Tarlabası'nda bulunan 9 yapı adasında, 20 bin metrekarelik alandaki 188'i tescilli 269 binanın, bu binaların arasındaki sokakların ve tüm altyapının yenilenmesini kapsamaktadır. Proje ile büyüklükleri 50 ile 100 metrekare olan küçük tarihi evler dış cepheleri korunarak, beşer-onar gruplar halinde birleştirilip tek bir blok haline getirilmektedir. İçlerinde alışveriş merkezleri, konutlar, butik otel ve pansiyonlar olan binaların; % 52'si konut alanı, %12'si ticaret alanı, %17'si turizm ve %14'ü de de ofis alanından oluşmaktadır. Tarlabası Yenileme Projesinin, Tarlabası'nda bir değişimi tetikleyeceği belediye tarafından da öngörülmekte olup, halihazırdaki semt sakinleri, özellikle mülk sahipleri ve sivil toplum kuruluşları ve belediye gibi ilgili aktörlerin atılımıyla işbirliği içinde projenin uygulamaya konulacağı belediyenin internet sitesinde de özellikle vurgulanmıştır.⁴⁷⁹

Yenileme alanı kapsamına giren bölgedeki gayrimenkullerin mülkiyeti kamu, şahıs, dernek ve vakıflara aittir. Belediye kamulaştırma yoluyla tüm binaları satın alıp bazılarını restore ederek bazılarını da yıkarak projeyi gerçekleştirmek için harekete geçmiştir. Şu an tüm binaların kamulaştırmasının tamamlandığı ve projenin başlamasının önünde bir engel kalmadığı bilinmektedir. Ancak şahısların kamulaştırma kararına açtığı davalar bulunmaktadır. Kamulaştırma uygulamalarının başladığı sırada proje alanına giren

⁴⁷⁶İnternet: Beyoğlu İlçesi Tarlabası 1. etap yenileme alanı yenileme avan ve uygulama projesinin hazırlanması ve uygulaması işi idari şartnamesi,

Web:http://www.beyoglubuyukdonusum.com/images/pdf/idari_sartname.pdf.'den 20 Mayıs 2014'de alınmıştır.

⁴⁷⁷İnternet: Tarlabası, Avrupa'nın en iyi kentsel yenileme projesi, Sabah Gazetesi, 26.09.2013,

Web: <http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2013/09/26/tarlabasi-avrupanin-en-iyi-kentsel-yenileme-projesi>.'den 26 Eylül 2013'de alınmıştır.

⁴⁷⁸İnternet: Tarlabası Yenileme Projesi,

Web: <http://www.beyoglubuyukdonusum.com/tarlabasi/detay/Genel-Bakis/30/35/0>.'den 20 Mayıs 2014'de alınmıştır.

⁴⁷⁹İnternet, Web: <http://www.beyoglubuyukdonusum.com/tarlabasi/detay/Sosyal-Kalkinma/33/38/0>'den 15 Mayıs 2014'de alınmıştır.

alandaki bazı mülk sahipleri hem teklif edilen parayı yeterli bulmadıklarını hem de kendilerinin tadilat dahi yapmasına izin verilmeyen binaların yıkılacak olmasını doğru bulmadıklarını belirtirken; kiracılar da belediye zabıtalardan baskı gördüklerini ve Tarlabası'ni terk etmeye zorlandıklarını belirtmişlerdir.⁴⁸⁰ Ayrıca mülkünü satmayı kabul etmeyip kendisi restore etmek isteyenlerin talepleri reddedilerek kamulaştırma kararı çıkarıldığına dair şikayetler bulunmaktadır.⁴⁸¹ Zaten şartnamede projenin detaylarının mülk sahiplerine anlatılacağı ve uzlaşmacı bir tutum izleneceği belirtilmiş olmasına rağmen mülkünü devretmek istemeyenlerin projeye uygun bir şekilde restorasyonu kendilerinin gerçekleştirebileceğine ilişkin bir hüküm de bulunmamaktadır. Mülk sahiplerine sunulan seçenekler şunlardır: Belediye tarafından belirlenen miktarın nakit ödenmesi, kentin başka bir semtinde TOKİ bloklarında bir daire, proje tamamlandıktan sonra belediye ya da yüklenici firma tarafından belirlenecek olan projenin herhangi bir yerinde devredilen mülke göre daha küçük bir daire.* Belediye başkanı projenin uzlaşmacı metotlarla kararlaştırılıp, uygulamaya konulduğunu, mülk sahiplerinin %70'inin ilk baştan uzlaşmayı kabul ettiğini geriye kalan %30'un da aslında projeye itirazı olmadığını sadece nasıl daha fazla imkan sağlayabileceklerinin yolunu aradıklarını belirtmiştir.⁴⁸²

Yüklenici firma taşınma yardımı ve kira yardımında bulunmayı taahhüt etmiş ve bu kapsamda Tarlabası 1. Etap Yenileme Projesi yürütülürken (22.12.2011 tarihinde verilen bilgilere göre); alanda yasayan toplam 60 kişiye 31.625 TL taşınma yardımı ve 2008 yılından itibaren toplam 67 kişiye her ay 41.803 TL kira yardımı yapıldığını belediye sayfasından duyurmuştur.⁴⁸³ Ancak, Tarlabası Mülk Sahipleri ve Kiracıları Kalkındırma ve Sosyal Yardımlaşma Derneği Başkanı Ahmet Gün, proje ile birlikte mülk sahiplerine eski evlerinden çok daha küçük ve uzak yerlerde evler teklif edildiğini ve hiçbir kiracıya yardım edilmediğini belirtmiştir.⁴⁸⁴ Yani yüklenici firmanın yaptığı kira ve taşınma yardımları sadece mülk sahiplerini kapsamaktadır. Bu noktada izlenen yönetime yönelik

*60 m² üzerine 3,5 katlı mülk için yani yaklaşık 210 m² için, 42 m² bir daire öneriliyor. Projede 42 m² daire olmadığından 60 m²'lik bir daire seçmesi öneriliyor ancak 18 m²'lik fark için m²'si 3000TL.'den 60.000TL. fark ödenmesi gerekiyor. Tarlabası'ndaki Mülkler Uzlaşarak Devrediliyor, <http://emlakkulisi.com/tarlabasinda-mulkler-uzlasilarak-devrediliyor/132029'den> 14 Eylül 2012'de alınmıştır.

⁴⁸⁰ İnternet, Tarlabası'nda Yıkım Bu Ay Başlıyor,

Web: <http://emlakkulisi.com/tarlabasinda-yikim-bu-ay-basliyor/43899'den> 06 Haziran 2012'de alınmıştır.

⁴⁸¹ İnternet, Tarlabası'ndaki Mülkler Uzlaşarak Devrediliyor,

Web: <http://emlakkulisi.com/tarlabasinda-mulkler-uzlasilarak-devrediliyor/132029'den> 14 Eylül 2012'de alınmıştır.

⁴⁸² İnternet: Tarlabası'nda Dönüşüm Fiili Olarak Başladı,

Web: <http://emlakkulisi.com/tarlabasinda-kentsel-donusum-basladi/45334'den> 27 Haziran 2010'da alınmıştır.

⁴⁸³ İnternet: Tarlabası Yenileme Projesi, Sosyal Kalkınma,

Web: <http://www.beyoglubuyukdonusum.com/tarlabasi/detay/Sosyal-Kalkinma/33/38/0'den> 20 Mayıs 2014'de alınmıştır.

⁴⁸⁴ İnternet: Çalışkan, P. (2014) Sulukule, Tarlabası, Fener Balat'ta Son Durum,

Web: <http://www.arkitera.com/haber/19471'den> 27 Ocak 2014'de alınmıştır.

olarak yöneltile temel sorunun enformel kiracıların, yahut oturdukları yeri fiilen işgal etmiş olanların sayısının hayli yüksek olduğu mahallede sadece ulaşılması zor olan mal sahiplerinin yegane muhatap edilmesinin mahallenin sosyal gerçekliğinin inkar edilmesi anlamına geldiği, kayıtlı kiracıların bile projede yeri olmadığı gibi yabancıların tasarlanan mekânizmada ikincil düzeyde bile düşünülmediği yönündeki eleştirilerin⁴⁸⁵ haklılık payı olduğu gözardı edilmemelidir.

Tarlabaşı Yenileme Projesi'nin en önemli hedeflerinden birisinin,⁴⁸⁶ proje alanında, eskime ve bakımsızlık dolayısıyla yaşayanlar için sağlıksız ve tehlikeli durumdaki yapı stoğunu ve bütün altyapıyı yenilemek olduğu belirtilmektedir. Bunu yaparken, bir taraftan tarihi kentsel dokunun korunması, bir taraftan da günümüzün ihtiyaçlarını ve çağın standart gereklilerini bu konutlara ve yaşam alanına getirmenin amaçlandığı eklenmektedir. Projeye sadece Tarlabaşı'nın yenilenmesi değil, bölgede daha güvenli, sağlıklı, yaşanabilir yeni bir yaşam merkezi oluşturarak, İstanbul ile bütünleşmiş bir alan haline gelmesi hedeflendiği belirtilmektedir.⁴⁸⁷ Projenin bu hedefini gerçekleştirmesinin önünde herhangi bir engel bulunmamakla birlikte, projeye bu mahallede yaşayanlara yönelik herhangi bir hizmetin sunulmamış olması daha önce Tarlabaşı'nı kentin sorunlu bir bölgesi haline getirdiği düşünülen sosyal faktörlerin kentin başka bir bölümüne transfer olmasından başka bir sonucu bulunmadığı da bir gerçekliktir. Cihangir'de yaşanan dönüşümle Tarlabaşı'na gelenler şimdi de kendilerine uygun olduğunu düşündükleri bir başka mahalleye taşınmıştır. Tarlabaşında ciddi bir rant artışına neden olan bu dönüşüm yapı stoğunun kalitesini artırarak mahallenin yaşam standardını yükseltmiş ve yaşanılır bir hale getirmiştir ancak var olan sosyal sorunları çözmemiş sadece kentin bir başka bölgesine transfer etmiştir.

⁴⁸⁵ Pérouse, 2011, a.g.e.,296-297.

⁴⁸⁶İnternet: Tarlabaşı Yenileme Projesi, Fiziki Yenileme,

Web: <http://www.beyoglubuyukdonusum.com/tarlabasi/detay/Fiziki-Yenileme/31/36/0.'den> 20 Mayıs 2014'de alınmıştır.

⁴⁸⁷İnternet: Tarlabaşı Yenileme Projesi,

Web: <http://www.beyoglubuyukdonusum.com/tarlabasi/detay/Tarlabasi-Yenileniyor/30/35/0.'den> 20 Mayıs 2014'de alınmıştır.

4.ANKARA’DA KENTSEL KİMLİĞİN DÖNÜŞÜMÜ VE SOYLULAŞTIRMA

4.1.Ankara’nın Kentsel Kimliği ve Dönüşümü

Tarihi Paleolitik zamana kadar dayandırılan⁴⁸⁸ Ankara kentine ilişkin Roma döneminden önceki zamanlardan kalan yazılı kaynaklar, yeterli düzeyde olmamakla birlikte belirli bölgelerde bulunan kalıntılar, bilginin doğruluğunu kanıtlar niteliktedir. Anadolu’nun en eski kentlerinden biri olan Ankara; Akdeniz havzasında yaşanan Yunanlılaşma, Romalılaşma, Araplaşma, Hristiyanlaşma, İslamlaşma ve Türkleşme gibi kültürel dönüşüm süreçlerinden sosyo-ekonomik ve mekânsal açıdan önemli şekilde etkilenmiş ve değişmiştir.⁴⁸⁹ Sjoberg’in bütün sanayi öncesi toplumlarda, kentlerin yaşam öyküleri ile imparatorlukların yaşam öyküleri arasında önemli bir benzerlik ve koşutluk olduğuna dikkat çekmesinden hareketle Aktüre,⁴⁹⁰ Ankara’nın yaşadığı dönüşümü şu şekilde özetlemiştir:

“Roma İmparatorluğu’nun en parlak dönemini yaşadığı ve en geniş sınırlarına ulaştığı MS.2. yüzyıl sonunda Ankara kenti de en geniş sınırlarına ulaşmış ve anıtsal yapılarla donatılmıştır. 3. Yüzyıldan sonra ise İmparatorluğun yaşadığı siyasal sosyo-ekonomik çöküntüden kent önemli ölçüde etkilenmiş, 7. Yüzyıldan sonra ise Anadolu’da, özellikle dış etmenler sonucu, yaşanan siyasal değişimin koşutu olarak, kent düzlükten tepe üzerine, kalın surlar içine çekilmiş ve uzun süre askeri önemi olan bir –sınır kenti- işlevini sürdürmüştür. Kentin tekrar surların dışına çıkması, tepeyi çevreleyen düzlükte yayılması Osmanlı İmparatorluğu’nun yükseliş dönemi olan 15. ve 16. Yüzyıllarda –ticaret kenti- niteliği almasından sonra olmuş ve kent 16. Yüzyıl sonunda ulaştığı bu sınırları Cumhuriyet döneminin başlarına kadar korumuştur.”

Tankut ise Ankara’nın kentsel tarihini bir başarı grafiği ile betimleyerek izah etmeyi tercih etmiş ve bu indili-çıkıtlı çizelgede ilk doruk noktasına Roma devrinde, ikincisine ise 17.yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu döneminde ulaşıldığını belirtmiş ve kentin üçüncü

⁴⁸⁸ Yalçınkaya, I. (2009). Ankara’nın ilk sakinleri: paleolitik (yontmataş çağı), *Taş devrinden Cumhuriyet’e Ankara*, Ankara, Ayrıntı Basımevi, Bilim Teknoloji Kültür ve Sanat Kitap Serisi, No:1, 5-16.

⁴⁸⁹ Aktüre, S. (1984). 16. yüzyıl öncesi Ankara’sı üzerine bilinenler, *Tarih İçinde Ankara*, E.Yavuz, Ü.N. Uğurel (Derleyenler), Ankara, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliğı, s.1.

⁴⁹⁰ Aktüre, 1975, a.g.e., 18.

yükseliş döneminin de Cumhuriyet'in başkenti olarak seçilmesinden sonraki dönem olarak değerlendirmiştir.⁴⁹¹

4.1.1.Başkent olmadan önceki dönem

Sanayi öncesi dönemde Ankara ve kentin yerleştiği tepe ile karşısında yer alan Hıdırlık Tepesi, hem ticaret yolları hem de Engürü ovasında stratejik bir denetim pozisyonuna sahip olması dolayısıyla hep önemli bir bölgesel merkez olmuştur. Bu çalışmada Ankara'nın Osmanlı İmparatorluğundan önceki dönemlerine girilmeden, özellikle Cumhuriyete miras kalan özelliklerinin gözlemlenebileceği Osmanlı'nın son dönemlerindeki yapısından kısaca bahsedilerek, Cumhuriyet dönemine geçilecektir.

Ankara'nın 1785- 1840 yılları arasındaki yerleşim durumunu, demografik ve sosyal yapısını, yönetim birimlerini ve ekonomik hayatını inceleyen çalışmada Özdemir'in elde ettiği sonuçları kısaca şu şekilde özetleyebiliriz:⁴⁹²

- Ankara, Osmanlı kentlerinin büyük çoğunluğu gibi, bir kale-kent olarak kurulmuştur. Ancak güvenlik sorunlarının kalmaması nedeniyle açık kent durumuna gelerek, yüksek araziden düzlüklere doğru yayılmaya başlamıştır.
- Ankara, klasik Osmanlı idare teşkilatının ana birimi olan Sancak merkeziydi. Bu dönemde Ankara Sancağı, idari ve şer'i manada 13 kaza ile 2 nahiyeden meydana geliyordu.
- Topografik yönden yüksek bir alanda kurulmuş olan kent, "Aşağı Yüz"-“Yukarı Yüz” diye ikiye ayrılmıştır. Yukarı yüzün doruk noktasında olan Hisar'a doğru evler sıklaşmakta ve bazı sokaklarda daralmaktadır. Kent surlar dışına taşmış olmasına rağmen, nüfusun kalabalık kesimi, gene Hisar çevresinde yaşamaktadır.
- Kentin merkezi durumunda olan Bedesten ve Kapan Han gibi kurumlar Hisar çevresinde olduğu için birçok camii, medrese ve hanlar da burada kümelenmiştir. Dini ve sosyal yapıların bu bölgede yoğun olması, ticaretin canlı, nüfusun ise kalabalık olmasına sebep olmaktadır. O dönemin Ankara'sında irili ufaklı 30 han, 30 çarşı (genellikle içinde faaliyet gösteren esnaf ve zanaatkar grubunun işleriyle

⁴⁹¹ Tankut, G. (1993). *Bir başkentin imarı Ankara: (1929-1939)*, Ankara, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 16.

⁴⁹² Özdemir, R. (1986). *XIX. yüzyılın ilk yarısında Ankara*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, No:694, Kültür Eserleri Dizisi:59, 263-270.

anıliyordu: Bakır Hanı, Pirinç Hanı, Penbe Han, At Pazarı, Koyun Pazarı, İplik Pazarı vb.), 5 hamam, 11 sıbyan muallimhanesi, 26 medrese bulunmaktaydı.

- Nüfusu bu dönemde 20 ile 23bin arasındadır. Kentteki nüfusun büyük çoğunluğu Türklerden ve Müslüman olan diğer gruplardan oluşuyordu. Ancak Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler de yaşamaktaydı. 57 mahallede Müslümanlar, 27 mahallede zımmi halk, müstakil olarak yaşarken 23 mahallede ise Müslüman ve zımmi halk karışık olarak iç içe yaşamaktaydılar.
- Evler, genellikle birbirlerine yanaşık vaziyette, iki katlı, kerpiç ve ahşaptan “hayat”lı olarak yapılmıştır. Mutasarrıf, kadı, defter nazırı, ihtisap nazırı değişik mahallelerde kiraladıkları konaklarda oturmaktaydılar.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yaşadığı modernleşme sürecini “utangaç modernite süreci” olarak tanımlayan Tekeli, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Ankara'nın da bu süreci yaşamaya başladığını belirtmektedir. Bağdat Demiryolu Projesinin ilk ayağı olan İstanbul- Ankara demiryolunun 1892'de Ankara'ya ulaşmasını bu süreçte gerçekleşen bir dönüm noktası olarak değerlendirmekte ve demiryolu hattının Ankara'nın doğusuna uzanamamasına rağmen; Ankara ekonomisinin canlanmasına ve bundan da daha önemlisi Kurtuluş Savaşı'nda karargah olarak seçilmesine imkan sağladığını düşünmektedir.⁴⁹³ Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme çabalarının yoğun olarak izlerini taşıyan kent, hem başkent olması hem de iç ve dış etmenlerin öncelikli olarak dokunduğu ve kalıcı izler bıraktığı yer olması nedeniyle elbette ki İstanbul'dur. Denel,⁴⁹⁴ İstanbul'un parça parça da olsa 19. Yüzyıl boyunca belirgin bir değişim geçirdiğini ancak İstanbul'da görülen kent mekânlarının değişim sürecinin Anadolu kentlerinde gözlemlenmediğini belirtmektedir. Hatta 19. yy. sonlarına gelindiğinde bile, Ankara ve diğer Anadolu yerleşmelerinin dönemin sarsılmakta olan ekonomisinin gerektirdiği mekânlar, düzenini yansıtmak dışında bir değişim göstermediklerini de eklemektedir.

Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarında Ankara, mütevazı bir kenttir. Selçuklular ve Osmanlı İmparatorluğunun yükselme dönemindeki ticari rolünü yitirmiş, bir ticaret merkezi olmaktan çıkmıştır. Sof kumaş dokuyup, tiftik kılı üretimi azalmıştır. Sanayileşen Avrupa mallarının sürümünün çokluğu, kumaş tezgahlarının çoğunu durdurmuştur. Geriye

⁴⁹³İnternet: Tekeli, İ. (2010). Almanca konuşan plancı ve mimarların erken cumhuriyet dönemi Ankara'sının planlaması ve konut sorununun çözümüne katkıları üzerine, *Goethe-Institut* Ankara,

Web: <http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/sie/trindex.htm>. 'den 20 Eylül 2013'de alınmıştır.

⁴⁹⁴ Denel, 1984, a.g.m.,133.

iç pazara bile hakim olmamasına rağmen, bal ve armutla kazanmış olduğu ünü ve kedisinin gözlerinin renginin farklılığı kalmıştır.⁴⁹⁵

4.1.2. Başkent inarıyla şekillenen “Ankara kimliği”

Ankara'nın başkenti ilan edilmesinden sonra başlayan kentleşme süreci, yeni kurulan modern Türkiye'ye ve modern kent yaşamına ışık tutar niteliktedir. Çünkü Ankara Cumhuriyet ideolojisinin, ulusal ideallerin ve modernleşme projesinin simgesi olarak görülmüştür. Tekeli, İstanbul'un dört yüzyıldan fazla bir süredir başkent olmasına rağmen, yeni rejimle birlikte Ankara'nın başkent olması kararının altında yatan amaçları şöyle sıralar:⁴⁹⁶

- a) Modern, batı yaşantısının doğabileceği yeni ve örnek bir kent kurmak.
- b) Bu kentte cumhuriyetin yaratacağı ulusal burjuvazinin yaşam kalıplarını, diğer Türk kentlerine örnek olacak şekilde geliştirmek.
- c) Cumhuriyetin başarılarını bu modern kentin doğuşunda simgeleştirmek.

Dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın 1936 yılında Belediyeler Dergisi'ndeki şu sözleri oldukça dikkat çekicidir:⁴⁹⁷

“Ankara, Türkiye'nin ilk planı yapılan ve şehir hayatı yaşadığı halde tatbik edilen bir şehirdir. Tabii birçok ruhi, itiyadi, kanuni ve hukuki müşkülata maruz kaldı, birçok safhalar geçirdi. Fakat gerek Ankaralılar ve Ankara'da alakadar olanlar ve gerek hükümetin ve imar müdüriyetinin mütekabil suplesleri zaman zaman had bir şekilde olsa bile bu müşkülata ortadan kaldırdı. Ve bugün bir kısmını gördüğümüz güzel Ankaramız meydana geldi. Ankaramızın böyle güzel bir numune olması bize, şehirlerimizi de Ankara'ya yakın ve Ankara gibi, temiz, güzel, havalı bir şehir yapmak ihtiyacını ve hevesini vermiştir. Her belediye gayet tabii olarak bunu tatbik etmekle meşguldür.”

Duru,⁴⁹⁸ bu konuşmadan hareketle yeni başkent inarı için yapılan çalışmaların yalnızca Ankara'nın değil, bütün Türkiye kentlerinin gelişiminde önemli etkilerde

⁴⁹⁵ Akgün, S. (1984). Kurtuluş Savaşı'nın mekânsal stratejisi ve Ankara'nın başkent seçilmesi kararının içeriği, E.Yavuz, Ü.N.Uğurel (Derleyenler). *Tarih içinde Ankara*, Ankara, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, 224.

⁴⁹⁶ Tekeli, İ. (1994). Ankara'nın başkentlik kararının ülkesel mekan organizasyonu ve toplumsal yapıya etkileri bakımından genel bir değerlendirilmesi, *Ankara Ankara*, E.Batur (Derleyen), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 148.

⁴⁹⁷ Belediyeler Dergisi (1936). Sayı:23, 35.

bulunacağı tespitini yapar. Bu etkilerden ilki, 1930’lu yıllara gelinceye kadar ülke kentlerinin hiçbirisi gelişimini planlı bir biçimde sürdürmüş olmadığından, Ankara’nın o yıllarda model olarak alınabilecek tek kent olmasıdır. İkincisi ise Ankara’nın imarının, ülkede modern bir kentsel yaşamın kurulmasını öngören çok sayıda yasal düzenlemenin gerçekleştirilmesini sağlayacak olmasıdır.

Falih Rıfki Atay’ın 1935 yılındaki sözleri de bu yorumu destekler niteliktedir:⁴⁹⁹ *“Ankara bizim için yalnız merkez değil, Anadolu’nun bütün bakımlardan inşasını, imkanlarını ve usullerini öğreten bir mekteb oldu. Ankara’da başardığımız her şey, Ankara’nın dışındaki bütün Türkiye topraklarında daha kolay gerçekleşebilir... Biz Ankara’ya gelinceye kadar şehirciliği ve mimarlığı unutmuştuk. Türk milletinin yapıcılık vasfını burada tekrar dirilttik...”* Falih Rıfki Ulus gazetesindeki yazısını *“Ankara hakikaten semboldür.”* cümlesiyle noktalamaktadır.

Tankut,⁵⁰⁰ Ankara’nın, doğulu bir dünyadan çıkıp, akılcı bir dünyaya yöneltmek istenen yönetim merkezi olduğunu, kentten beklenenin sadece bir simge olmak değil de, yeni dünya anlayışının tüm işlevlerini yerine getirebilecek ve ona uygun yaşam biçimini yansıtacak bir başkent olmak olduğu tespitini yapar. Bu nedenle de mevcut tarihsel ve organik gelişmeyi, bünyesinde taşıyan eski Ankara’dan bağımsız olarak kurulması zorunludur. Mart 1925’de Ankara, kentsel yerleşim alanının güneyinde, demiryolunun ötesinde kalan boş alan kamulaştırılarak Yenişehir’in inşası için ilk adım atılmıştır. Cumhuriyetin kurucu kadroları yepyeni bir şehir kurmaya girişmişlerdir.⁵⁰¹ Yeni Ankara, Eski Ankara’nın bir devamı olarak değil, ondan tamamen farklı bir “Yenişehir” olarak düşünülmüş ve planlanmıştır.⁵⁰² Başkent in odağı olarak Yenişehir genç ulusun iradesini ve ideallerini temsil edecek ve aynı zamanda hem yeni idare şeklinin hem de yeni yaşam biçiminin mekânı olacaktır.⁵⁰³ Batuman,⁵⁰⁴ Yenişehir’in kendisini her şeyden önce siyasi bir iddia olarak görmektedir bu nedenle de böyle bir projenin kurgulanmasına mekânsal olarak sıfırdan başlamanın (yepyeni bir şehir kurmanın) anlamlı bir tercih olduğunu düşünür.

⁴⁹⁸ Duru, 2012, a.g.m., 174.

⁴⁹⁹ İnternet: Atay, F. R. (1935). Ankara’nın yıldönümü, *Ulus Gazetesi*, 12.11.1935, s.1,

Web: <http://gazeteler.ankara.edu.tr/dergiler/64/1608/23180.pdf>’den 31 Temmuz 2013’de alınmıştır.

⁵⁰⁰ Tankut, 1993, a.g.e., 44.

⁵⁰¹ Batuman, 2009, a.g.e., 42-43.

⁵⁰² Keleş, R. (1971). *Eski Ankara’da bir şehir tipolojisi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No:314, s.2.

⁵⁰³ Batuman, 2009, a.g.e., 42-43.

⁵⁰⁴ Batuman, 2009, a.g.e., 42-43.

Cumhuriyet ilan edildiğinde Ankara kenti, kale eteklerinden başlayıp batıda bugünkü Atatürk Bulvarı, güneyde ise tren yoluna kadar uzanarak, yaklaşık 140 hektarlık bir yerleşme alanını kapsıyordu. Kent, tepede yer alan kale ve ona bitişik olarak dar bir alana yayılmış olan Hisar Mahallesi'nde odaklanarak, güneyde Atpazarı, Koyunpazarı, Samanpazarı gibi hayvan ve tarımsal ürün pazarlarının yanı sıra yerleşmenin eski mahalleleri yer alırken, batıda ise Kızılbey, Hatuniye, Hacıdoğan gibi mahalleler vardı. Kuzeyde ise (sert bir eğimle dar bir vadi oluşturarak) Bentderesi, sırtında Tabakhane Mahallesi ve kuzeye doğru yükselen arazi üzerinde ise Hacı Bayram ve İsmet Paşa Mahalleleri yer alıyordu. Kalenin doğusunda ise Hatip Çayı bulunmaktaydı. Perrot,⁵⁰⁵ müslüman ve hristiyan tüm Ankaralıların kent dışındaki tepelerden birinde “bağ” dedikleri konutları olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde, Ankara'nın tarihine ilişkin yazılı kaynakların çoğunda bağ ve bağ konutlarından bahsedilmektedir.

1923 yıllarında Cumhuriyetin başkentinin oldukça sade bir kesiti olduğunu Tankut,⁵⁰⁶ her ne kadar ilk yıllardaki istatistiki bilgilere ulaşılmasa da yapılaşmanın hemen başladığını belirtir. Ancak yeni başkentte görev yapmak üzere ülkenin başka yerlerinden gelecek memurların kalabileceği uygun yerler bulunmamaktaydı. Konut, o dönemler Ankara'sının en önemli sorunlarından biriydi.⁵⁰⁷ Kentte sadece memurların değil, düşük gelir gruplarının konaklayabileceği mekân da bulunmamaktaydı. 1923'de Ankara'ya gelen Zekeriya Sertel anılarında Ankara'ya gelen köylülerin bir bölümünün, kendisinin kira ile oturduğu konutun arkasındaki boş arsada hayvanlarını bir kenara bağladıktan sonra, yere serdikleri örtüler üzerinde günü ve geceyi geçirdiklerini ve köylülerin arabaları ve hayvanlarıyla kente girmelerinin yasak olduğunu anlatmaktadır.⁵⁰⁸

1924 yılında Ankara'nın kentsel gelişimi için, İstanbul'dakinin benzeri bir belediye oluşturulmaya karar verilir ve Ankara Şehremaneti kurulur. Ankara şehremaneti, İstanbul model alınarak oluşturulmuş, yetki ve görevleri aynen alınmıştır. Şehremini, yani belediye başkanı ve ona bağlı müdürler hükümet tarafından atanır. İstanbul'daki Şehremaneti için geçerli olan yasal düzenlemelerden uygun olanların Ankara için de uygulanmasına karar verilir. Ancak Ankara Şehremini üyelerinin seçimi konusunda, İstanbul'dakinden farklı bir uygulama tercih edilir. İstanbul'da şehremini üyelerinin ve onları seçecek seçmenlerin,

⁵⁰⁵ Perrot, G. (1982). Yurt Ansiklopedisi, Türkiye il il, dünü, bugünü, yarını, Ankara, Cilt 1.

⁵⁰⁶ Tankut, 1993, a.g.e, 44

⁵⁰⁷ Duru, 2012, a.g.e, 175.

⁵⁰⁸ Sertel, Z.(1968).Hatırladıklarım 1905-1950, İstanbul, 1968'den aktaran Şenyapılı, 2004, a.g.e., 34.

mülk sahibi ve vergi mükellefi olma zorunluluğu Ankara'da ortadan kaldırılmıştır.⁵⁰⁹ İstanbul'dakinden farklı olan bu uygulama, yeni Ankaralıların kazandığı bir zafer olarak değerlendirilebilir. Buna yeni kurulacak başkentten eski kentten, yeni alanlara kaydırılması da eklenince; yeni Ankaralıların hem Şehremanetini denetlemesinin hem de oluşacak yeni arazi rantlarından yararlanmalarının önü açılmış olmaktadır.⁵¹⁰

Kentin altyapı yetersizliklerinin yanı sıra, batılı bir başkent sunacağı modern yaşam tarzına uygun olanakları da yoktu. Bütün bunları sağlamak için, Ankara'nın kentsel gelişiminin düzenli olmasını sağlayacak bir kent planına ihtiyaç vardı.⁵¹¹ Bu nedenle 1920'li yılların başında, Ankara'nın ilk planı gündeme gelir. Ankara Şehremanetinin teklifiyle Carl Christoph Lörcher Ankara için iki plan hazırlar. Bunlardan ilki,⁵¹² 1924 tarihinde tasarlanmış olan ve eski şehre ait projedir. Gelecekte yaklaşık iki yüz bin kişilik bir nüfusu hedeflemekte olan proje, genel hatlarıyla Kale ve tren istasyonu arasındaki alanın yeniden düzenlenmesini öngörmekteydi. Planlamadaki en dikkat çekici unsurlardan birisi, Lörcher'in özellikle üzerinde durduğu, "yönetim kompleksi" kurma projesidir. Yönetim binalarının kentsel mekâna hâkim bir düzenlemesini öngören proje, aynı zamanda başkent Ankara'nın yeni kent merkezini de belirlemektedir. İktidarın varlığını ve egemenliğini kent ölçeğinde dile getiren proje, eski iktidarın etkilerinden sıyrılıp, siyasal altyapısını güçlendirmeyi hedeflemekte olan yeni rejim için son derece önemli bir propaganda niteliği taşımaktadır. Rejim, iktidarını temsil edecek çok daha gösterişli bir planlamanın beklentisi içerisindedir. Eski şehrin güneyinde yeni bir şehir kurulmasını öngören ikinci proje 1925 yılında teslim edilmiştir. Planlamanın başlığı: "Türkiye Başkenti'ne ait Yapılaşma Planı-Angora-Eski Şehir ve Yönetim Şehri = Çankaya." Eski şehirden bilinçli olarak yalıtılmış bu yeni şehir, isminden de anlaşıldığı üzere, başlı başına bir "yönetim kenti"dir.

Yakın tarihe kadar önemli görülmeyen bu planların Jansen Planı'nın temelini oluşturduğu ve kentin uzunca yıllar devam eden hatta günümüzde bile devam ettiği

⁵⁰⁹ Ergin, O. (1936). *Türkiye'de şehirciliğin tarihi inkişafı*, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 133, Duru, 2012, a.g.e., 175-176, Tankut, 1993, a.g.e, 49.

⁵¹⁰ Tankut, 1993, a.g.e, 59.

⁵¹¹ Duru, 2012, a.g.e., 175.

⁵¹² Uluış, L. (2009). Anti-modernist ve otoriter eğilimleri yansıtan bir şehir tahayyülü, *Toplumsal Tarih: Aylık Tarih Dergisi*, (187).

söylenilecek ikili yapısının (Ulus-Kızılay'ın farklılaşan merkez olma kurgularının) köklerinin temelini oluşturduğu söylenebilir.⁵¹³

1925 yılında 583 Sayılı İstimlak Kanunu'nun kabul edilmesi Ankara'nın planlı olarak imar edilmesinde bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Bu kanunu “Büyük Kamulaştırma” olarak adlandıran Tankut, kanunu Cumhuriyet Meclisinin çıkardığı en yaratıcı, en adil ve en sosyal içerikli kanunlardan biri olarak değerlendirir.⁵¹⁴ Kamulaştırılma alanı yaklaşık 3 milyon metrekaredir. Kamulaştırma işleminin maliyetinin en aza indirilmesi esas alınarak, kamulaştırma bedelinin “vergi değeri” ile hesaplanması ilke olarak benimsenmiştir. Lörcher'in, planın etkisiyle ortaya çıktığı düşünülebilecek bu kanunla; yeni kentin, Eski Ankara'nın güneyindeki boş arazi üzerine kurma fikri kesinleştirilmiş oldu. Bu tercihin anlamı, Ankara'nın büyümesinin “yağ lekesi” biçiminde değil de yeni bir makro-form sınırları içinde olacağıdır.⁵¹⁵

Gerekli yasal zemin oluşturulduktan sonra, 1928 yılında Ankara'nın kapsamlı bir imar planına kavuşması için 3 kişinin davet edildiği bir yarışma düzenlenir. Yarışmayı Berlin'in plancısı Hermann Jansen kazanır. Jansen'e ve diğer adaylara yarışmaya katılmadan önce Ankara haritasının yanı sıra Lörcher'in hazırladığı iki plan da sunulmuş ve çalışmalarını bu doğrultuda gerçekleştirmeleri istenmiştir. Jansen kendi tasarımını hazırladıktan ve kabul gördükten sonra 1930 yılında, Lörcher'in Berlin'de tazminat davası açmasının temel nedeni de budur.⁵¹⁶ Aday mimarlara, kentin 50 yıl sonrasında 250-300 bin arasında bir nüfusa göre planlanması, eski kentin bulunduğu yerde bırakılması, ancak gelişme ve yenilenmeye açık olması önerisinde bulunulmuştu. Kale'nin tüm kent için bir simge ve referans noktası olarak düşünülmesi, eski kentin tarla gibi boş kabul edilmemesi, tarihi çekirdeğin sınırlarını çizip zaman içinde korunarak düzenlenmesi ve eski kentin geri kalan kısmının yenilenerek düzenlenmesi, açık ve yeşil alanlara özel önem verilmesi isteniyordu. Bentderesi göl ve bahçeden oluşan bir dinlenme yeri olarak değerlendirilecek, İstasyon'dan Büyük Millet Meclisi'ne giden yolun yanı sıra atletizm ve stadyum olarak

⁵¹³ Poyraz U, Yaşar C. G, Tezcan A. M. (2014). Kentsel dönüşümün yasal-yönetimsel boyutunun dönüşümünün tipolojiler aracılığıyla okunması: Ankara örneği, D.İşçioğlu (Editör). *Türk dünyasında yerel yönetimlerin sorunları, uluslararası Türk dünyası yerel yönetimler sempozyumu bildiriler kitabı*, KKTC,578., Duru, 2012, a.g.e., 177.

⁵¹⁴ Tankut, 1993, a.g.e., 51.

⁵¹⁵ Tankut, 1993, a.g.e., 51.

⁵¹⁶ Cengizkan, A. (2004). *Ankara'nın ilk planı: 1924–1925 Lörcher Planı*, Ankara, Ankara Enstitüsü Vakfı, 42-107'den aktaran Duru, 2012, a.g.e., 176-177.

ayrılacak, Bakanlıklar için tasarlanan binalar Kızılay tarafına alınacak, mezarlık Cebeci bölgesinde yer alacaktı.⁵¹⁷

Planın ön şartlarıyla ilgili en çok eleştirilen konu şüphesiz belirlenen nüfustur. Ancak bunun dışında ön şartlarda; yeni kurulan bir başkentin yeni ticaret merkezinden, konutların özelliklerinden, ulaşım ilkelerinden ve sosyal donatıya ilişkin direktiflerden bahsedilmemiş olması da eleştiriler arasındadır.⁵¹⁸ Planda amele mahallesi-memur mahallesi gibi ucuz konutlara yer verilmesi, öngördüğü yaygın ve optimal sağlık ve yaşam standartları ilkesi, Eski ve Yeni kentin dengelenmesi, yeşil alanların çevreyi biçimlendirici kullanımı planın başarılı yönleri arasındadır.⁵¹⁹ Ayrıca daha uluslararası düzeyde koruma çalışmalarının yeni başladığı 1930'lu yıllarda, Ankara'da tarihsel çevre korumasına ilişkin ilk fikirlerin Jansen Planı'yla ortaya atıldığını da belirtmekte fayda var.⁵²⁰ Jansen, geleneksel dokunun korunması için duyarlılık göstermiş ve Eski Şehir Talimatnamesi daha sonraki planlarda "Protokol Sahası" olarak belirlenen alanda uygulanmıştır. Bu planda kentin merkezi olan Ankara kalesi Jansen'in kentsel estetiğini yansıttığı için korunmuştur. Bu yüzden yeni kent kalenin çevresinde oluşmuştur. Ancak, kalenin estetik için korunması, ileride hiçbir planlamaya dahil olmamasına ve bir dokunulmazlık kazanarak, koruma geliştirme çalışmaları bir yana, imarı engelleyici, çürümeye bırakılmış bir doku olmasına yol açmıştır.⁵²¹

Jansen'in Ankara'nın kentsel planlama çalışması, son derece önemli bir girişim olmasına rağmen, tam olarak uygulanamamış ve devamı getirilememiştir.⁵²² Jansen Planı'nın olumsuz yanının, uygulanmasındaki yaşanan güçlükler olduğu söylenebilir. Plandaki bahçe kent modeli Ankara'nın artan nüfusunu karşılayamamış ve rant elde etmek amacıyla plana sık sık müdahale edilmiştir.⁵²³ 1928-1938 yılları arasındaki dönemde, Atatürk Bulvarı, Banka ve Bakanlık yapılarıyla donanmış ana arter görünümünü almıştı.

⁵¹⁷ Şenyapılı, 2004, a.g.e., 62-63, Tankut, 1993, a.g.e., 65, Duru, 2012, a.g.e., 179

⁵¹⁸ Tankut, 1993, 64-65.

⁵¹⁹ Tankut, G. (1984). Jansen Planı uygulama sorunları ve cumhuriyet demokrasisinin kent planlama yaklaşımı, E.Yavuz, Ü.N. Uğürel, (Derleyenler). *Tarih içinde Ankara*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, Ankara, 315.

⁵²⁰ Tunçer, M. (2005). *Ankara Tarihi Kent Merkezi-1 Ulus Paneli*, Ankara, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, 19

⁵²¹ İnternet: Tunçer, M (2006). *Tarihsel çevre koruma politikaları*,

Web:<http://mehmet-urbanplanning.blogspot.com.tr> 'den 12 Nisan 2012'de alınmıştır.

⁵²² Görmez, 2004, a.g.e., 41.

⁵²³ Keleş,R. ve Duru,B.(2008). Ankara'nın ülke kentleşmesine eleştirel bir bakış, *Mülkiye Dergisi*, 32(261), 31.

Ayrıca Ulus Meydanı, Çıkırıçılar Yokuşu ve Samanpazarı arsa fiyatlarının en yüksek olduğu bölgeler haline gelmişti.⁵²⁴

Bu dönemde Ankara'nın imarı için önemli gelişmelerden bir diğeri de, 1928 yılında 1351 Sayılı Kanunla "Ankara Şehri İmar Müdürlüğü" kurulmasıdır. İmar Müdürlüğü doğrudan Dahiliye Vekaleti'ne bağlanmakta ve Ankara'nın imarı merkezi yönetim görevi olmaktadır.⁵²⁵

Tankut,⁵²⁶ 1923-1927 yılları arasındaki dönemin çarpıcı iki yönü olduğunu düşünmektedir. Bunlardan ilki; parlamento üyelerinin, basın ve tüm kamuoyunun kentsel çevrenin çirkinliğine karşı duyarlılığıdır. Bunun nedeninin, başkentin görünüşünün Cumhuriyet'in kökleşmesiyle doğru orantılı olduğu kanısı olduğunu ve ilerleyen yıllarda bu duyarlılığın körlendiğini belirtir. İkincisi ise; Meclis'te toplumsal içerikli bir kamulaştırma yasasının çıkarılabilmesi ve yasa geçerken üst düzeyde, adeta bilimsel tartışmalara girilebilmesidir. Tartışmaların tarafsız ve bilimsel olabilmesinin nedenini ise meclis üyelerinin, genellikle henüz taşınmaz mal sahibi olmamasında görür. İlerleyen yıllarda tartışmaların salt eleştiri ve yakınmalara dönüştüğünü de ekler.

Batuman,⁵²⁷ Ankara'yı Cumhuriyet'in başkenti yapacak olan kamusal örüntünün içerisinde Yenişehir'i tek düğüm noktası olarak görürken Atatürk Bulvarı'nı da bu mekânsal ağın omurgası olarak tanımlar. Atatürk Bulvarı, kentin kuzey-güney aksını oluşturarak, eski ve yeni kent merkezlerini birbirine bağlarken Orduevi, Halkevi, Sergievi gibi düğümleri de eklelemektedir. Yenişehir oluşurken, eski kent merkezi de özgün bir dönüşüm süreci geçirmektedir. Zafer Anıtı ve etrafında yeni bir meydan inşa edilmeye başlanmıştır. İkinci Meclis binası ve Ankara Palas arasında uzanan Cumhuriyet Bulvarı, sadece resmi geçit törenlerine mekân olmakla kalmayıp Meclis'e ve resmi nitelikli sosyal etkinlikler için tek mekân olan Ankara Palas'a girip çıkan farklı kostüm ve ritüelleriyle dikkat çeken yeni burjuvanın sergilendiği bir sahneye dönüşmüştür. Döneme egemen olan "çağdaşlaşma" ideolojisi günlük yaşantıda daha çok Batı'nın tüketim normlarını benimsemiş biçiminde kendisini gösteriyordu. Batı'da eğitim görmüş aydınlar ve İstanbul

⁵²⁴ Nalbantoğlu G.(1984). 1928-1946 döneminde Ankara'da yapılan konutların mimari değerlendirmesi, E. Yavuz, Ü.N.Uğurel (Derleyenler) *Tarih içinde Ankara*, Ankara, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, 260.

⁵²⁵ Altaban, Ö. (1998). Cumhuriyet'in kent planlama politikaları ve Ankara deneyimi, *Y. Sey (Editör). 75 yılda değişen kent ve mimarlık*, İstanbul, Türkiye İş Bankası-Tarih Vakfı Yayını,44.

⁵²⁶ Tankut, 1993, a.g.e., 59.

⁵²⁷ Batuman, 2009, a.g.e., 49.

ticaret burjuvazisinin yaşam kalıpları, yeni bir yaşam biçiminin öncüsü oluyorlardı. Örneğin,⁵²⁸ villalarda düzenlenen danslı partiler, saçları açık yabancı dil bilen kadınlar geleneksel Ankara yaşantısına yabancı öğelerdi ve daha 20'li yılların başında Ankara'da çelişkili bir ikili yaşam biçimi kendini göstermeye başlamıştı. Yerli halkın kente yeni gelen grupları ve getirdikleri yeni yaşam biçimini yadırgadığını, kente yeni gelen grupların da eski dokuya girmek ve eklemelenmek yerine, kendilerine yeni bir yerleşme kurmayı yeğlediğini⁵²⁹ söylemek yanlış olmaz.

Ankara'da o yıllarda yaşanan en büyük sorunlardan biri, daha önce de kısaca değinildiği üzere kentin birden bire artan nüfusunun, barınma ihtiyaçlarının karşılanamamasından kaynaklanan, konut sorunudur. Savaş günlerinde genel ordu karargahı olarak kullanılan kentte, askeri nüfusun yanı sıra, özellikle İstanbul'dan göç eden bürokratlar da büyük barınma güçlükleriyle karşılaşmışlardır. Bunların bir bölümünü ünlü "Taşhan" gibi yetersiz konaklama yapılarında, güç koşullar altında yaşarken, büyük bir bölümü de köhne ve bakımsız evlerde, yerli aileler yanında misafir edilmiştir.⁵³⁰ Yeni devlet bürokrasisinin ve hizmet sektörünün çektiği nüfus, başka kentlerle kıyaslanamayacak bir konut ihtiyacını doğurmuştur. Ankara'nın bizzat kendisi bir kamu projesi olmasına rağmen, aniden nüfus çekmesi, o kamusallığın doğrudan ürünü olmayan bir toplumsal reflekse aracılık etmiş, arsa ve bina spekülasyonu kurumlaşmıştır.⁵³¹ Her ne kadar Jansen Planında, konut yapılarının 3 katı aşmaması gerektiği belirtilmiş ve apartman türü konutların yapımına karşı bir duruş ortaya konmuş olsa da uygulamada bunun pek de etkili olmadığı ve apartmanlaşma sürecinin, Cumhuriyet'in ilk yıllarında başladığı görülmektedir.⁵³²

Tankut,⁵³³ 1927 yılında nüfusu 74 bine ulaşmış olan Ankara'da üç tür konutun gözlemlendiğini belirtmektedir.

- Kale ve yakın çevresindeki geleneksel Osmanlı konut dokusu: Bu dokuya Cumhuriyet döneminin etkisi, yeni bölmeler, eklemeler ve parçalı yenilemeler

⁵²⁸ Nalbantoğlu, 1984, a.g.e., 259.

⁵²⁹ Şenyapılı, 2004, a.g.e., 23.

⁵³⁰ Yavuz, Y. (1984). 1923-1928 Ankarası'nda konut sorunu ve konut gelişmesi, *Tarih içinde Ankara*, E.Yavuz, Ü.N.Uğürel (Derleyenler), Ankara, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, 235.

⁵³¹ Bilgin, İ. (1998). Modernleşmenin ve toplumsal hareketliliğin yörüngesinde Cumhuriyet'in imarı, Y.Sey (Editör). *75 Yılda değişen kent ve mimarlık*, Türkiye İş Bankası-Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 262.

⁵³² Nalbantoğlu, 1984, a.g.e.,258.

⁵³³ Tankut, 1993, a.g.e., 53.

eklenmiştir. Bu girişimlerle kiralık oda sayısı artmakla birlikte eski mahallelerin nüfusu yoğunlaşmış ve çevre standartları da oldukça düşmüştür.

- Geleneksel dokunun içine sızan yeni yapılaşmalar: Bu yapılar dört-beş katlı olup, Ankara'nın ilk rant amaçlı apartman örnekleridir. Nalbantoğlu,⁵³⁴ görünüşleri bakımından ulusal mimarinin özelliklerini taşıyan bu apartmanların cephelerinin zenginliğinin kullanıcılarının da zenginliğini yansıttığını ve plan özellikleri bakımından henüz günümüzdeki kadar standartlaşmadığını belirtmektedir.
- Bahçeli ev tipinde ve ayırık düzendeki memur konutları: Devlet eliyle yapılan bu konutların ilk örnekleri 1925 yılında Sağlık Bakanlığı'nın arkasında yapılan, tek katlı, üç-dört odalı, bahçeli 198 konuttur.

Konutların planlama ve biçimleme özelliklerinin, Ankara'nın Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yaptırılmaya başlanan ilk bağımsız memur evlerinden etkilendiği söylenebilir. Yerlerine Stad Oteli ve Merkez Bankası ek binaları yapılması için yıkılan bu konutların özelliklerini Yavuz şöyle sıralamıştır: ⁵³⁵ Birkaç tanesi bağımsız olarak kullanılabilir biçimde yapılmış, ikişer katlı, dört ya da beş odalı, çağdaş bir anlayışla donanmış mutfak ve banyoları ile ayrı hizmetçi odaları bulunan yapılardır. Binanın elektriği Ankara Palas'a yerleştirilen jeneratörden sağlanırken, Zincirli Camii'ye gelen suyun fazlası da borularla mutfak ve banyolara getirilmiştir. Sivri kemerli pencereleri, geniş saçakları ve alçı bezeli yüzeyleriyle yeni bir ulusal mimarlık yaratma çabalarına karşın, aslında geleneksel Türk kültürüne aykırı bir ölçüde batılı bir yaşam biçimine göre planlanmışlardır. Yavuz'un bu örneği Nalbantoğlu'nun yaptığı "cephelerinin zenginliği kullanıcılarının da zenginliğini yansıtan" yapılara iyi bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Ardından 1926-1928 yılları arasında I. ve II. Vakıf Apartmanları adı altında, Evkaf Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından, eski kentin yeniden düzenlenen bölümlerinde yapılan binalar gelmektedir.⁵³⁶ Ancak, örgütlü konut üretimi daha çok 2-3 katlı bloklar şeklinde Yenişehir'de görülmektedir. 1944-1946 yılları arasında tamamlanan, dönemin asker ve üst düzey bürokratlarına lojman olarak planlanan Saraçoğlu Mahallesi örnek verilebilir. Bitişik nizamda, gruplaştırılmış değişik tip ve yükseklikte tasarlanan apartmanlarda iki, üç ve beş odalı, altı tip üzerinde planlanan 642 daire gerçekleştirilmiştir. Bodrum üzerine iki, üç ya

⁵³⁴ Nalbantoğlu, 1984, a.g.e., 260.

⁵³⁵ Yavuz, 1984, a.g.e., 236.

⁵³⁶ Yavuz, 1984, a.g.e., 238.

da dört katlı konut bloklarının yanı sıra; çocuk bahçesi, ilk ve ortaokul ve ortak kullanım için tasarlanmış sosyal binası bulunmaktaydı.⁵³⁷

Apartman yapımı yüksek yatırım gerektirdiğinden apartmanda oturmak bir saygınlık simgesi haline gelmişti. Özel yatırımcılar konutu kar değil kullanım amacıyla yaptırıp bina yerine topraktan kar sağlamayı tercih ediyorlardı. Arsa spekülasyonu, Jansen Planı'nın uygulanması ilerledikçe artan bir kar amacı haline gelmekteydi.⁵³⁸

Konut sorunu dışında, Ankara'dan başlayan yeni toplum hayatının kurulmasındaki sorun ise, hedeflenen “medeni hayatı” sürdürmesini bilecek kişilerin azlığı ve bu tür mekânların yokluğudur.⁵³⁹ Yeni Başkent'in yeni mekânlarıyla, yeni devletin “modern ideal bireyin” görgü kurallarını öğrendiği, giyim-kuşam, yeme-içme ve müzik alışkanlıklarının değiştirildiği, kadınlı-erkekli gidilebildiği, kısaca asriliğin tüm şartlarının öğrenildiği⁵⁴⁰ bir kent olması planlanmaktadır. Bu nedenle, bir yandan hızla kamu kurumları inşa edilirken, diğer yandan da sosyal hayatı zenginleştirmek için yeni kent mekânları yaratmaya gayret gösterilmiştir.⁵⁴¹ Cumhuriyet'in ilk yıllarında yerli Ankaralı aileler ev ya da kır gezmelerine gitmek dışında birlikte dışarda zaman geçirmemekte daha çok içe dönük yaşam sürmekteydiler. 1930'lu yıllara doğru kentte özellikle erkeklerin gittiği lokantalar, kahveler açılmaya başladı. Taşhan en önemli konaklama noktasını oluştururken Anafartalar Caddesi üzerinde Kuyulu Kahve, Merkez Kiraathanesi, Zeybekler Barı, Fresko'nun Barı, Çankırı Caddesinde Merkez Lokantası, meclis binasının yanında Kemal'in Lokantası, meclis binasının karşısında Millet Bahçesi, arka sokakta Çiçek Bahçesi bulunmaktaydı. Kentte kadınların gidebileceği çarşılar ve sinemalar daha sonraki yıllarda açılmaya başladı.⁵⁴²

1935 yılı itibariyle bütün bakanlık binaları tamamlandı ve Yenışehir'e taşınmasına rağmen, yeni Meclis binasının hizmete girmesi, 1960'a kadar eski yerinde kalmıştır.

⁵³⁷Internet: Bir başkent in oluşumu: Avusturyalı, Alman ve İsviçreli mimarların Ankara'daki izleri: Saraçoğlu Mahallesi, Web: <http://www.goethe.de./den> 16 Aralık 2014'de alınmıştır.

⁵³⁸ Nalbantoğlu, 1984, a.g.e., s.258.

⁵³⁹ Sumbas, 2013, a.g.m., 176.

⁵⁴⁰ Cantek, F. Ş. (2003). *Yabanlar ve yerliler: başkent olma sürecinde Ankara*, İstanbul, İletişim Yayıncılık, Memleket Kitapları Dizisi, 261, Nalbantoğlu, Ü. (1984). Cumhuriyet dönemi Ankara'sında orta sınıf, E.Yavuz, Ü.N. Uğurel (Derleyenler), *Tarih içinde Ankara*, Ankara, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, 298 ve Sumbas, 2013, a.g.e., 176.

⁵⁴¹ Şimşir, B. (1988). *Ankara...Ankara bir başkent in doğuşu*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 360.

⁵⁴² Şenyapılı, 2004, a.g.e., 23.

“Yürütme” Yenişehir’e taşınsa da “Yasama” bir süre daha, halen kamusal görünüm mekânı olan Ulus’ta kalmıştır.⁵⁴³

İlerleyen zaman ve gelişmeler sonucunda Jansen planının yetersiz gelmesiyle birlikte Ankara’nın ikinci büyük planı olan Uybadin-Yücel Planı 1957 yılında yürürlüğe girmiştir. Genel olarak Lörcher-Jansen-Yücel-Uybadin Planları Ankara’nın kentsel gelişimine katkıda bulunurken eski kent dokusunun da plansız kalmasına yol açmıştır. Jansen Planında kentsel estetiğin merkezi olan Ankara kalesi ve çevresi, dokunulmadan kalmış daha çok Yenişehir’in geliştirilmesine ağırlık verilmiştir. Eski Ankara dokusu, çok katlı blokların yapıldığı ana caddelerin arasında çöküntü bölgesi niteliği kazanmıştır. Yapılan imar uygulamaları da yıkıp yenilemeye yönelik olmuştur.⁵⁴⁴

4.1.3. Göç, gecekondulaşma ve Ankara’nın kentsel kimliğine etkisi

Ankara siyasal-yönetsel, diplomasi, bankacılık ve diğer hizmet sektörleri yönünden merkez olmaya başladıkça göç artmış, devlet merkezileştikçe kent bürokratik bir devletin tüm özelliklerini taşıyan bir mekân olarak örgütlenmeye devam etmiştir.⁵⁴⁵ 1935- 1980 arasında Türkiye’nin toplam nüfusu 3 kat artarken, kentsel nüfus yaklaşık 7 kat artmıştır. Aynı zaman aralığında Ankara’nın nüfusu ise 15 kat artmıştır. Ankara’nın nüfus artış hızı her dönemde ülke genelinin en az 3 katı olmuştur. 1950’de ülke toplam nüfusunun %1.4’ü Ankara’da yaşarken bu oran 1980’de % 4.3’e çıkmıştır. Kartal,⁵⁴⁶ 1982 yılında nüfusu 10.000’in üzerindeki yerleşmelerde yaşayan her 100 kişiden 10’unun Ankara’da oturmakta olduğu tespitini yapmıştır.

Tüm çalışmalara rağmen Ankara, yeni gelenlerin ihtiyaç duyduğu ve kentsel yerleşmelerin gerektirdiği eğitim, bilim, konut, iş, alışveriş; sosyal ve kültürel mekân ihtiyacını karşılayamamıştır.⁵⁴⁷ Karşılanamayan konut ihtiyacı nedeniyle 1940’lı yıllarda Ankara’da ilk gecekondular görülmeye başlamış ve hızla artmıştır. Ankara yerleşim alanında 1942 yılında 156 ha. olan gecekondular alanları, 1968’de 1824 ha’a çıkmış yani bu

⁵⁴³ Batuman, 2009, a.g.e., 49.

⁵⁴⁴ Kurtar, C. (2012). *Kentsel kültürel miras yönetimi ve rekreasyonla ilişkisi: Ankara Hamamönü örneği*, Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 65.

⁵⁴⁵ Görmez, 2004, a.g.e., 41.

⁵⁴⁶ Kartal, 1982, a.g.e., 127-133.

⁵⁴⁷ Görmez, 2004, a.g.e.,41.

dönemde gecekondular alanları, yaklaşık 11 kat gibi yüksek bir artış göstermiştir.⁵⁴⁸ Görmez,⁵⁴⁹ 1960'lı yıllarda Cumhuriyeti kuran iradenin temsil ettiği kültürel yapının Ankara'nın merkezini yavaş yavaş terk etmesi ve bu merkezin giderek "taşra burjuvazisinin kontrolünde" köylü ve işçilerin mekânı olarak yeniden şekillenmeye başlamasını yeni bir süreç olarak değerlendirir. Bu süreçte başkent Ankara'yı kuranlar Kavaklıdere ve Esat'tan başlayarak Çankaya ve Gaziosmanpaşa semtlerine yönelmeye başlar. Ankara bir yandan Altındağ gibi neredeyse kent merkezinde yer alan kesimlerde, öte yandan kentin doğu ve güneyinde yer alan Topraklık, İncesu, Mamak ve Çankaya gibi semtlerde merkeze uzak gecekondular alanları gelişmiştir.⁵⁵⁰ Keçiören, Etlik ve Yenimahalle'nin çok sınırlı kesimleri ve Eski Ankaralılarla bütünleşenlerin ikamet ettiği mekânlar dışında, Ankara'nın her yeri gecekondularla sarılmaya başlamıştır.⁵⁵¹ Ankara kentinin eski merkezinin hemen yakın çevresindeki açık alanlar, 1942-1968 döneminde kentsel alanlara dönüşürken, kentin kuzey ve güneyindeki kırsal alanların kent bünyesine katılmaya hazırlanmaktadır. Ankara'nın özellikle doğu, güneydoğu ve kısmen de kuzeyindeki kırsal alanlar da hızlı gelişme nedeniyle, kentsel alanlara (birçoğu gecekondular bölgesi olmak üzere) katılmıştır. Bu dönemde Ankara kenti, alansal olarak 3.7 kat büyürken; nüfusunun 5.8 katına çıktığı görülmektedir. Bu durum sonucunda; kentin daha çok sıkışık gecekondularla yatay yönde ve çok katlı binalarla da dikey yönde geliştiği söylenebilir.⁵⁵²

1980 öncesinde büyük kentlerde yaşayan orta ve üst gelir grupları, kentin genişleme imkanı bulunmayan yerleşik kesimlerinde sıkışmış durumdaydılar. Orta ve üst gelir gruplarının yaşadığı mekânlar konutun değil, çevrenin prestijli konumu dolayısıyla birbirinden ayırt edilmekteydi.⁵⁵³ Ankara'daki orta ve üst gelir grubu için de durum böyleydi denilebilir. Cumhuriyetin başkenti yeni kentlileri kültürel olarak kuşatamadığı için kentte ikili, üçlü kültür yapıları ortaya çıkmıştır. Toplum içinde ayrışma dinamiklerinin hızlanmasıyla, sosyo-ekonomik sınıflardaki ayrışmaların etkileri mekâna da yansımıştır. Orta ve üst gelir grupları, kendilerine kent dışında yeni mekânlar üretmeye

⁵⁴⁸ Aydın, O. (2011). CBS temelli hücreli otomata yöntemiyle kentsel büyüme modeli: Ankara örneği, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 9(2), 143.

⁵⁴⁹ Görmez, 2004, a.g.e.,42.

⁵⁵⁰ Aydın, 2011, a.g.e., 144.

⁵⁵¹ Görmez, 2004, a.g.e., 42.

⁵⁵² Aydın, , 2011, a.g.e., 144.

⁵⁵³ Tümtaş, M.S. (2012), *Kent, mekan ve ayrışma: kentsel mekanda ayrışma dinamikleri*, Ankara, Detay Yayıncılık, s.101.

çalışırken, kente sonradan gelenler, kentın tüm mekânlarında söz sahibi olmaya gayret sarf etmekteydiler.⁵⁵⁴

Cumhuriyetin başkenti Ankara'nın, yüzyıla yakın bir süreçte; Türkiye'nin diğer büyük kentlerindeki benzer şekilde, özellikle göçlerin sonuçlarının kentteki yansımalarıyla kentsel kimlikte yarattığı dönüşümün etkileri mekânsal ayrışmalarla karşımıza çıkmaktadır. Bu durumu kısaca şöyle özetlenebilir:⁵⁵⁵ *“Kabaca tanımlamak gerekirse, Cumhuriyet Ankara'sı aradan geçen yüz yıla yakın bir süreçte, Ulus'tan Çankaya ve Oran'a uzanan bir çizgi izlemiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarının kent merkezi Ulus'tur. Kent merkezini kente yeni gelenlerin kuşatmasından kurtarmak için merkez, Kızılay- Yenışehir'e taşınmış, burada da uzun süre kalamamıştır. Değişim mekânla sınırlı kalmamış; kentın mekânsal farklılaşması, kültürel ve kimlikle ilgili farklılaşmaları da beraberinde getirmiştir. Ulus, kente yeni gelen yoksulların mekânı durumundayken; Kızılay, bazı kamu kurumlarının bulunması dolayısıyla orta gelir gruplarının ve kente sonradan gelen ikinci kuşak gecekonduluların mekânı olma yolundadır. Dikkat edildiğinde eski Yenışehir, Maltepe, Anıttepe, Kurtuluş gibi kentın eski ana mekânları yavaş yavaş terk edilmektedir. Kent giderek Çankaya ve Eskişehir yolu istikametine kayarken, bazı kamu kurum ve kuruluşlarının da Bakanlıklar-Kızılay bölgesini terk ederek Eskişehir yoluna yayılmaya başladıkları görülmektedir. Buna paralel olarak Konutkent, Bilkent, Beysukent, Ümitköy ve İncek kent bürokrasisi ve burjuvazisinin yeni mekânı olarak örgütlenirken geriye TBMM, Başbakanlık ve onları çevreleyen Genel Kurmay ve Kuvvet Komutanlıkları gibi belli başlı resmi yapılar kalmıştır.”*

Özellikle üst gelir grubu kentın merkezinden uzaklaşarak, tıpkı İstanbul'daki gibi güvenli sitelerde yaşamaya yönelmektedir. İstanbul'daki güvenli sitelerin “prestij”, “ayrıcalık”, “doğayla iç içe olma” ve “kent merkezine hem yakın hem de dışında olma” vurgusuna ek olarak Ankara'daki sitelerin reklamlarında denize olan özlemden kaynaklı “göl manzaralı olma”, “havuz” ve “yapay göller”e yapılan vurgu dikkat çekicidir. Bunlara ek olarak, site içerisindeki “kayak merkezi”ne dikkat çeken projeler bulunmaktadır. Yakın bir zamana kadar televizyonda reklamları dönen bir inşaat firması, milletvekili olarak Ankara'ya gelecek olan bir İstanbullu aile reisinin eşini ve çocuklarını ikna etmek için sitenin özelliklerin sıralamasına yer vermiştir. Reklama göre, vekil adayının eşi ve

⁵⁵⁴Görmez, 2004, a.g.e., 42.

⁵⁵⁵Görmez, 2004, a.g.e., 43.

çocukları, Ankara’da İstanbul’u hiç aramayacaktır. Eşi evinin hemen yakınındaki AVM’de her markayı bulup alabilecek; çocukları ister havuza girecek ister kayak yapacak isterse konsere gidebilecektir.

Güvenlikli sitelerin artışına koşut olarak, tüm Türkiye’de olduğu gibi Ankara’da da kentsel dönüşüm projeleriyle başlayan TOKİ blokları furyası etkisini göstermiştir. Tüm Türkiye genelinde Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm Projesi’yle yasal zemin bulmaya başlayan kentsel dönüşüm projeleriyle; gecekonduların ıslahı sağlanıyor olmakla birlikte tektipleşme yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Türkiye’nin tüm kentlerinde olduğu gibi Ankara’nın da özellikle çeperinde birbirinin aynı TOKİ blokları yükselmiştir. Gecekondular yıkılarak yerlerine yeni projeler inşa edilirken; gecekonduların sakinleri de TOKİ’nin kentin çeperinde yer alan ve orta ve alt gelir gruplar için inşa edilmiş bloklara yönlendirilmektedir. Apartmanda yaşamaya alışkın olmayan, kırdaki kültürlerini kentin merkezindeki gecekondularında yaşamayı sürdüren, kentlileşmemiş bu grupların sitedeki yaşama adaptasyon süreçleri, ihtiyaç ve beklentileri göz ardı edilmektedir.

Kenti başka kentlere bağlayan ana yollara (İstanbul, Eskişehir, Konya, Samsun yolları gibi) ve kavşaklara yakın yerlerde 1990’larda kurulmaya başlayan AVM’ler halen yaygınlaşarak devam etmektedir. Hatta artık kentin en merkezi yerlerinde bile AVM’ler bulunmaktadır. Gerçi Kızılay’daki ilk AVM’in, yapımı çok eski tarihlere dayanan gökdelen olduğu da söylenebilir. Ankara’daki AVM’ler yaklaşık 23 tanedir ve İstanbul’daki sayıyı geçmiştir ve yerel yöneticiler bunu övünülecek bir başarı olarak değerlendirmektedirler. Hatta büyükşehir belediye başkanı bir konuşmasında; *“Ankara’da kişi başına düşen AVM, İstanbul’u geçti. Alışveriş merkezlerimiz de bizim için son derece önemli; şu anda Türkiye’de kişi başına düşen AVM metrekaresi açısından bir numarayız. İstanbul’u da geçmiş bulunuyoruz.”* şeklindeki ifadeyle yerel yöneticiler için AVM sayısındaki artışın bir başarı kriteri olduğunu göstermektedir.⁵⁵⁶

AVM’lerde yaşanan bu artışın benzeri konutta da karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında konut sorunu yaşanan Ankara’nın, günümüzdeki konut stoğu istatistikleri oldukça ilginçtir. Ankara’daki konut arzı ve bu arzla birlikte nüfus artışı incelendiğinde; 2002- 2011 döneminde inşa edilen 483.085 daireye karşılık gelen yeni konut sayısını karşılamak için gerekli nüfus artışı 1.593.371 kişidir. Ancak aynı dönemde

⁵⁵⁶ *Açık Hava Müzesi Türkiye:2011 Kültür Turizmi Zirvesi Bildirgesi*, Ankara, 19

gerçekleşen nüfus artışı ise sadece 756.956 olmuştur, bu durum da Ankara'daki konut arzı fazlalığı dikkat çekicidir.⁵⁵⁷

Ankara'da cumhuriyetin ilk kurulduğu yıllarda üst düzey bürokratların Ankara köylülerinden uzak durmak istemesiyle başlayan Ulus- Yenişehir arasındaki mekânsal farklılaşma, Bahçelievler Yapı Kooperatifinin kurulmasıyla devam etmiştir. Ancak zaman içinde Ulus, neredeyse tamamen taşralılara kalmış, kentin merkezi de Sıhhiye ve Kızılay'a kaymıştır. 1980'li yıllardan sonra Ulus, kentsel merkez fonksiyonlarını yitirerek, antik merkez ve metropolün çöküntü haline gelmiştir. Bu esnada kent Kavaklıdere-Çankaya istikametine doğru gelişmeye başlamıştır. 1990'lardan sonra ise, Ulus'un 1980'lerde geçirdiği dönüşümün Kızılay ve Maltepe'de de görülmeye başlanmış ve kentin çekim merkezi Tunalı Hilmi Caddesi, Kavaklıdere, Gaziosmanpaşa, Oran gibi semtlere kaymıştır. Bu esnada kentin eski merkezi giderek önemini kaybetmiştir.⁵⁵⁸

4.2. Hamamönü'nde Soylulaştırma

4.2.1. Altındağ Belediyesi ve Hamamönü'nün önemi

Tarihi ve kültürel açıdan oldukça köklü bir geçmişi olan Altındağ Belediyesi sınırları içerisinde Ankara Kalesi, Augustus Tapınağı, Julianus Sütunu, Roma Hamamı ve Roma Tiyatrosunun yanı sıra yakın zaman eserleri arasında yer alan Cumhuriyet Anıtı, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Etnografya Müzesi, Kurtuluş Savaşı Müzesi ve Cumhuriyet Müzesi ile Hacı Bayram Veli, Karacabey, Ahi Şerafettin, Karyağdı, Gülbaba, İzzettin Baba türbeleri ve bir çok cami yer almaktadır. Yüzölçümü 573 km² olan Altındağ ilçesinde 38 mahalle bulunmaktadır.

Mike Davis'in 2005 yılı verilerine göre hazırladığı dünyanın en büyük 30 mega gecekondulu mahallesi sıralamasında Ankara Altındağ 25. sırada yer almaktadır. Sıralamada ilk üç mahalle sırasıyla Mexico City, Caracas ve Bogota'da yer almaktadır. Bazı kentler birden fazla bölgeyle sıralamaya girmiştir. Kahire'de dört, Mexico City'de iki, Lima'da

⁵⁵⁷ İnternet: İstatistiklerle Ankara, Ankara Kalkınma Ajansı Yayını, Web: <http://www.ankaraka.org.tr/tr/files/yayinlar/istatistiklerle-ankara-2013.pdf>, s.5.'den 24 Ocak 2014'de alınmıştır.

⁵⁵⁸ Görmez, 2004, a.g.e., 49.

iki, Lagos'ta iki bölgeyle sıralamada yerini almıştır. Türkiye'den sadece Ankara'da Altındağ bölgesi sıralamada yer almaktadır.⁵⁵⁹

Hem gecekonduların mahallelerinin yoğunluğu hem de Başkent Ankara'nın ilk şehir merkezi, Cumhuriyet'in ilk yıllarının imarına ışık tutan tarihi binalar ve daha eski dönemlere ait tarihi eserlerin, genellikle Altındağ Belediyesi içinde yer alması bu bölgedeki kentsel dönüşüm uygulamalarının, hem yoğunluğunu hem de önemini artırmaktadır. Bu nedenle de son günlerde yasal düzenlemelerle de desteklenen ve yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projelerinde de Altındağ Belediyesi'nin uygulamalarının, ilk sıralarda yer almasına neden olmuştur.

Hamamönü adını, alandaki eski eserlerden olan ve 1440 yılında yaptırılan Karacabey Hamamı'ndan almıştır. Hamamönü, Osmanlı kent yapısını karakterize eden ve içerisinde cami, hamam, kervansaray ve aşevleri bulduran ve geçmişte Karacabey İmaretini olarak adlandırılan alanın bir kısmından oluşmaktadır.⁵⁶⁰ Alanda 15. ve 18. yy dönemine ait önemli yapılar ile Cumhuriyet dönemine ait yapılar iç içe geçmiştir. Kurtuluş mücadelesinin sürdürüldüğü yıllarda, dönemin milletvekillerinin, bürokratlarının, askerlerin, sanatçıların oturduğu bir mahalle olan Hamamönü, 1950'li yıllara kadar tipik bir Türk mahallesi olarak tüm işlevlerini sürdürmüştür.⁵⁶¹ Ancak, Ankara'ya yoğun göçlerin başlamasıyla, o dönem kent merkezi olan Altındağ, bu süreçten oldukça olumsuz etkilenmiş, Hamamönü'de bu süreçten bağımsız kalamamıştır. Zaman içinde bu tarihi dokunun asıl kullanıcıları yer değiştirmeye; Hamamönü'nü terk ederek Çankaya, Yenimahalle gibi yeni yerleşim birimlerine taşınmaya başlamıştır. Hamamönü, yaşanması güç, güvenliksiz, sağlıksız ve kentin orta yerinde kentten ayrı bir bölge haline gelmiştir.

Ankara Kalesi Koruma Amaçlı İmar Planı, Ulus Tarihi Kent Merkezini İyileştirme, Sağlıklaştırma, Koruma ve Yenileme Projesi vb. planlamalarla eski kent dokusunun yaşatılması çalışmaları başlamış ve Ankara Eski Kent Dokusunun Planlanması, Sağlıklaştırılması ve Korunması Projesi, 2000 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından onaylanmıştır. Bu doğrultuda Altındağ Belediyesi, Hamamönü'ndeki

⁵⁵⁹ Davis, M. a.g.e., s.44.

⁵⁶⁰ Ergenç, Ö. (1995) *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya: Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkısı*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayını, s.50.

⁵⁶¹ Tiryaki, V. (2011). Ankara'da kültür turizmi ve Altındağ, *Açık Hava Müzesi Türkiye:2011 Kültür Turizmi Zirvesi Bildirgesi*, Ankara, 50-51.

restorasyon çalışmalarına Dutlu ve İnci Sokaklar Sokak Sağlıklaştırma projelerini 2007 yılında uygulamaya başlamıştır.

Hamamönü'nde 8 tane tescilli anıtsal yapı ve 22 tane tescilli sivil mimarlık örneği bulunmaktadır. Bunlar: Karacabey Hamamı, Karacabey Camii, Hacı Musa Camii, Sarıkadı Camii, Taceddin Camii, Mehmet Akif Ersoy Evi, Beynamlızade Konağı, Kamil Paşa Konağı, Tarihi Kabakçı Konağı'dır.

Yaklaşık 300 yapının bulunduğu Hamamönü bölgesindeki Dutlu, İnci, Fırın, İnanlı, Mehmet Akif Ersoy, Hamamönü ve Sarıkadı Sokak'lardaki çalışmalar ile Kale bölgesinde yer alan Atpazarı, Can, Filiz, Kurnaz ve Koyunpazarı Sokak'lardaki uygulamalar tamamlanmıştır. Şu anda Hamamarkası bölgesindeki çalışmalar hala devam etmektedir. Sanat Sokağı'nda ise farklı bir uygulama yapılmıştır. Altındağ Belediyesi'nin, aslına uygun şekilde inşa ettirdiği 22 tarihi Ankara Evi'nden oluşan Sanat Sokağı'nda, farklı sanat dalları ile uğraşan sanatçıların atölyeleri bulunmaktadır. Geleneksel ve modern sanat dallarının icra edildiği bu mekânda, ziyaretçiler hem sanatçıların canlı performanslarına tanıklık edebilmekte hem de sanatçıların ürünlerini satın alabilmektedir.

Ankara'nın Cumhuriyet döneminden sonraki inşasında, her ne kadar eski kentin korunmasına vurgu yapılmış olsa da, bu mümkün olmamıştır. Kentin eski merkezi giderek önemini kaybederek çöküntü bölgesi haline gelirken, konutların bir çoğu kullanılamaz hale gelmiştir. Hamamönü, tarihsel-kültürel değerleriyle hem cumhuriyet öncesinin hem de sonrasının kesişme noktası olarak, Ankara'nın hafızasıdır. Bu nedenle buradaki koruma çalışmalarının niteliği ve başarısı Ankara'nın kentsel kimliği açısından oldukça önemlidir.

Çalışmamız açısından önemli olan bir başta husus ise, soylulaştırma sürecine ilişkin İstanbul'un birçok semtinde süreci anlamak ve değerlendirmek için birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen; tüm Türkiye için örnek teşkil ettiği bilinen Ankara'daki uygulamalar üzerine, böyle bir çalışmanın daha önceden yapılmamış olmasıdır. Sürecin dünyadaki ve İstanbul'daki örnekleriyle benzeşen ve ayrışan yönlerini tespit etmek, bu sürecin Ankara'nın kentsel kimliğinde yaşanan dönüşüme etkisini gözlemlemek Türkiye kentleşmesi için önem teşkil etmektedir.

4.2.2. Altındağ Belediyesi'nin kentsel dönüşüm ve sokak sağlıklaştırma projelerine bakışı

Altındağ Belediyesi'nin Hamamönü Sokak Sağlıklaştırma Projesi, Çinçin (Gültepe) Sosyal Çöküntü Alanının Dönüştürülmesi, Altınköy Açık Hava Müzesi, Hamamarkası Sokak Sağlıklaştırma Projesi gibi halen yürüttüğü ve tamamladığı kentsel dönüşüm projeleri bulunmaktadır. Kentsel dönüşüm projelerine önem veren başkanın da yazarları arasında bulunduğu bir bildiriye, belediyenin projeleri yürütürken karşılaştığı sorunlar detaylı bir şekilde dile getirilmiştir. Belediye'nin bakış açısını değerlendirebilmek için bunları şu şekilde özetleyebiliriz.⁵⁶²

- Yönetim sorunu: Belediye yönetiminde güçlü başkanlık sistemi olmasına rağmen, çok başlılık olduğu, siyaset kurumunun hakimiyeti, uzmanlaşmış yeterli kalifiye personel eksikliği ve kurumsallaşmanın yoksunluğundan kaynaklanan nedenlerle kurumun yönetilememesi en önemli sorun olarak görülmektedir.
- Mali kaynak sorunu: Yerel yönetimlerin büyük projeleri tamamlayamama ya da bu projelere başlayamamasının nedeninin mali sorunlar olduğu yönünde eleştiriler olsa da Tiryaki, asıl sorunun kaynak sorunu olmadığını, mevcut kaynakların kullanım ve yönetme sorunu olduğunu düşünmektedir. Altındağ Belediyesi, projelerinde emlak vergisi tahsilatından valiliklere ayrılan ve taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında kullanılmasına ilişkin fona aktarılan %10'luk paydan faydalanarak, mali sorunlarını çözme yolunu tercih etmiştir.
- Mevzuat ve bürokrasiden kaynaklanan sorunlar: Mevzuata ve bürokrasiye dayalı sorunların büyük bölümünün yeterli insan kaynağının belediyelerde ve ilgili kamu kuruluşlarında bulunmamasından kaynaklandığı düşünülerek, hizmet içi eğitimler düzenlenmiştir. Bu şekilde personel yönetiminde ve kurumsal yapıda köklü değişiklikler yapılarak engeller aşılmaya çalışılmıştır.
- Mülk sahipleri ve mülkiyete ilişkin sorunlar: Mülk sahiplerinin restorasyon işlemlerini pahalı bulması ya da restorasyonun maliyetini karşılayacak kaynaklarının olmaması, (kaynak buldukları takdirde de idareden kaynaklanan sorunlar yaşanabilmektedir) tarihi varlıkların mülkiyetine ilişkin sorunlar ve bu

⁵⁶² Sadioğlu, U., Tiryaki, V. Korkmaz, A. (2014) *Türkiye'de kentsel dönüşüm politikası ve Altındağ Belediyesi örneği*, D.İşçioğlu (Editör). *Türk Dünyasında yerel yönetimlerin sorunları, uluslararası Türk dünyası yerel yönetimler sempozyumu bildiriler kitabı*, K s.615-619.

konuda açılan davaların uzun sürmesi, yenileme alanlarındaki mülkiyetin parçalı olması gibi sorunlarla karşılaşıldığı belirtilmiştir.

- Hukuki uyuşmazlıklarda bilirkişilik kurumunun objektif çalışmaması
- Tarihi mülklerin kiracılara terk edilmiş olması
- Kentsel yenileme alanlarında alt yapının yetersiz olması
- Restorasyon konusunda, usta ve malzeme sıkıntısı yaşanması
- Kentsel yenileme çalışmalarının sonuçlarının değerlendirilmesine ilginin az olması
- Güven oluşturulması ve dönüşümün tarafların çıkarını gözetmesi

4.3. Hamamönü Alan Araştırması

4.3.1. Araştırmanın yöntemi

Araştırma betimsel bir alan araştırmasıdır. Betimsel çalışma, geçmişte ya da halen var olan bir durumu, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Ankara’da tarihi ve kültürel öneme sahip olan Hamamönü bölgesinde, Altındağ Belediyesi tarafından yürütülen projenin soylulaştırma sürecinin özelliklerini taşıyıp taşımadığı, aktörlerinin kimler olduğu ve özellikleri, yerinden edilmenin yaşanıp yaşanmadığı, yaşanan dönüşümden memnun olup olunmadığı incelenmeye çalışılmıştır.

Hamamönü’ünde yaşanan dönüşüm sürecini değerlendirmek için seçilen sokaklarda oturan sakinlere hazırlanan anket formundaki sorular yöneltilmiştir. Ayrıca, anket formundaki sorular baz alınarak bölge sakinleri ve mahalle muhtarı ve bölgede uzun yıllardır oturmakta olanlarla derinlemesine mülakat yapılmıştır. Bugün bölgedeki binaların hatırı sayılır bir kısmı restoran ve kafe tarzı mekânlar olarak kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra bölgedeki tarihi ve dini doku da hem Ankaralıların hem de diğer yerli turistlerin bölgeye ziyaret nedenleri arasındadır. Bu nedenle araştırmanın sadece bölge sakinlerinden alınan sonuçlarla değerlendirilmesinin, araştırmayı eksik bırakacağı düşünülmüş ve bölgedeki tarihi ve dini mekânları ziyarete gelen turistler ile restoran ve kafelerden hizmet alan müşterilerin görüşlerine de ulaşabilmek için ikinci bir anket daha uygulanmıştır. Böylelikle Hamamönü’nde yaşanan süreci, farklı aktörleriyle birlikte değerlendirebilme hedeflenmiştir.

Araştırma 2014 yılı Ekim ayı içerisinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırma’da iki farklı anket içinde iki farklı analiz yöntemi kullanılmıştır. Bunlar; frekans dağılımları ve ki-kare (χ^2) ilişki analizidir.

Frekans dağılımları anket sorularına verilen cevaplar arasındaki farklılıkları göstermenin en basit yöntemlerinden biridir. Bu dağılımlar, anket sorularına verilen cevapların basitçe sayılması ve gruplandırılması ile elde edilebilir. Frekans dağılımları kolay yorumlanabilmeleri için genelde tablolar ya da Şekiller şeklinde sunulurlar. Anketin örneklem sayısı çok fazla olabilir. Anket bilgilerini düzenlemenin bir yolu da ankete katılanları sınıflar halinde düşünmektir. Sınıflandırma, anketi cevaplayanları, benzer özelliklerine göre gruplandırmaktır. Sınıflandırma farklı kişileri belirleme ve özelliklerini ayırt etmede kullanılan genel bir yöntemdir. Ankete katılanları belirleyip, verilerinin gerektiği gibi sınıflandırılıp analiz edilebilmesi için, ankette demografik sorular kullanılır. Anket verilerini özetlemenin en basit yollarından birisi de yüzdelerdir. Yüzde, belirli bir cevap tercihinin toplam sayısının, toplam cevap sayısına bölümünden elde edilen sonucun 100’le çarpılması ile elde edilir.

Ki-kare ilişki (χ^2) testinde, gözlenen frekanslar (G) ile beklenen frekanslar (B) arasındaki farkın istatistik olarak anlamlı olup olmadığı temeline dayanır. Ki-kare ilişki (χ^2) testinde, sınıflama veya sıralı olarak belirtilen veriler kullanılır. Ki-kare (χ^2) ilişki dağılımı, genellikle iki bağımsız sınıflama ölçülmüş değişkeni test etmek için kullanılır. Sıfır hipotezi (H_0), iki değişkenin bağımsız olduğunu; araştırma hipotezi (H_1) ise, iki değişken arasında ilişki olduğunu ifade eder. Bu test ile elde edilen ki kare (χ^2) ilişki analizi Pearson Ki-Kare (χ^2) ilişki testi diye de bilinir ve iki değişkenin aralarında korelasyon benzeri ama parametrik olmayan bir ilişkinin olduğu söylenir. Bu, araştırmacıya değişkenler arasındaki ilişkiyi ve ilgili her bir değişkenin kategorilerinin kesişimlerini inceleme olanağı sağlar. İkili tablolamanın en basit türü, iki değişkenli analizdir.

4.3.2. Araştırmanın evreni ve örnekleme

Araştırmamızın saha çalışması Altındağ Belediyesi’nin tamamladığı iki projesinden biri olan, Hacettepe Mahallesi’nde yer alan 7 sokakta (Hamamönü, Mehmet Akif Ersoy, Sarıkadın, İnanlı, Dutlu, Fırın, Sanat) ve Talat Paşa Bulvarı ile İnci Sokak’ta gerçekleştirilmiştir. Altındağ Belediyesi, bölgedeki binalardan 250 tanesinin dış cephe

restorasyon çalışmalarını tamamlamış olduğunu, Hamamarkası olarak kabul edilen Talatpaşa Bulvarı'nın diğer tarafında kalan kesimde de çalışmaların devam ettiğini belirtmektedir.

Basit tesadüfi örnekleme, elde edilmesi istenen bilgide farklılık yaratacak herhangi faktörün olmadığı, kitledeki deneklere ulaşmanın olanaklı olduğu durumlarda basit tesadüfi seçim yöntemine göre örnekleme oluşturulmasına denir. Bu yöntemde uygun örnekleme büyüklüğü belirlendikten sonra, basit tesadüfi örnek seçim yöntemi ile örnekler seçilir.

Ankara'da Hacettepe Mahallesi'nde yer alan 7 sokakta (Hamamönü, Mehmet Akif Ersoy, Sarıkadın, İnanlı, Dutlu, Fırın, Sanat) ve Talatpaşa Bulvarı ile İnci Sokak'ta Altındağ Belediyesi tarafından restorasyonu yapılmış binalara göre basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile (1) numaralı formül yardımıyla örnekleme büyüklüğü hesaplanmıştır.⁵⁶³

$$n = \frac{t^2 pq}{d^2} \div 1 + \frac{(1/N) t^2 pq}{d^2}$$

N = Evren Büyüklüğü

n = Örnekleme Büyüklüğü

d = Tolerans Düzeyi (0.05)

t = Güven Düzeyinin Tablo değeri (1.96)

pq = Maksimum Örnekleme Büyüklüğü

İçin Örnekleme Yüzdesi (0.25)

Çizelge 4.1. Araştırma İçin Belirlenen Örnekleme Çizelgesi

Araştırmalar İçin Güven Seviyesi ve Kabul Edilebilir Hataya Göre Önceden Örnekleme Büyüklüğü Hesaplama Tablosu				
Kabul Edilebilir Hata +/- =		5%		
Evren Büyüklüğü =		250		
Güven Seviyesi	90%	95%	98%	99%
Önerilen Örnekleme Büyüklüğü	131	152	172	182

⁵⁶³ BALCI Ali (2004) *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*, Pegem Yayıncılık, Ankara, s.95.

Çizelge 4.2. Araştırma için Belirlenen Örneklem Göre Örneklem Hatası Çizelgesi

Yapılmış Olan Araştırmaların Örneklem Sayısından Kaynaklanan Hatasını Hesaplama Tablosu				
Örneklem Büyüklüğü=			181	
Evren Büyüklüğü =			250	
Yüzdesi =			5%	
Güven Seviyesi	90%	95%	98%	99%
Hata	1,40%	1,67%	1,98%	2,20%

Çalışmanın örnekleme 152 olarak belirlenmiştir. Yapılan saha çalışması sonucunda 181 kişi ile anket yapılmıştır. Buna göre yukarıdaki çizelgede verilen örnekleme hatası %1,67 çalışmanın örnekleme hatası olarak hesaplanmıştır.

4.3.3. Araştırmanın sınırlılıkları

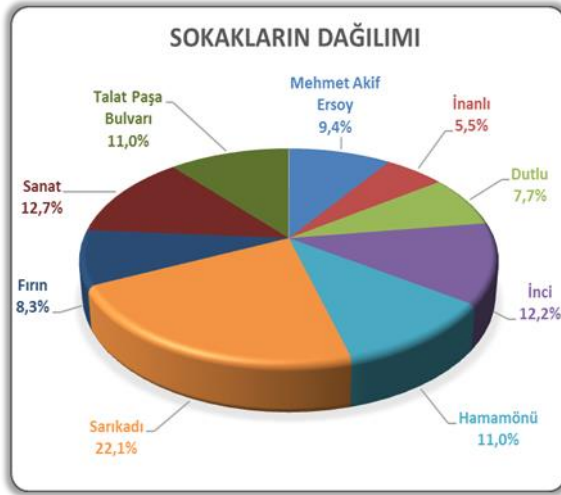
Anket çalışması gerçekleştirilirken, her binadan (bazıları mesken, bazıları işletme ya da vakıf) sadece bir kişiye anket uygulanmaya özen gösterilmiştir. Ancak zaman zaman anket uygulanan kişi hane halkı reisi olurken bazen bu mümkün olmamıştır. Her haneden sadece bir kişiye anket uygulanması, binaların fiziksel özellikleri ve genel bilgilerde herhangi bir sorun oluşturmamakla birlikte, daha özel sorularda hanedeki bireysel görüş farklılıklarının sonuçlara yansımaya engel teşkil etmiş olabilir.

Belediye ve halk arasında, dönüşüm esnasında yaşanan sorunlardan kaynaklı, mahkemelere intikal eden olaylar bulunmaktadır. Anket uygulamasını bir kişi bu nedenle kesinlikle reddetmiş, dönüşüme ilişkin herhangi bir bilgi vermek istememiştir. Bazı bölge sakinleri, anket sorularını cevaplarırken çalışmanın sadece bilimsel içerikli olduğu defalarca belirtilmiş olmasına rağmen, tedirgin olmuş ve isimlerinin ya da adreslerinin not alınıp alınmadığını sormuşlardır.

4.3.4. Araştırmanın sonuçları

4.3.4.1. Bölgedeki binalara yönelik sonuçlar

Şekil 4.1. Yapılan Anketlerin Sokaklara Göre Dağılımı

Şekilde de görüldüğü gibi anket yapılan 181 kişinin çoğunluğunu oluşturan 40 kişi Sarıkadı Sokak'ta ikamet etmektedir. Görünürde ağırlıklı olarak Sarıkadı Sokak'a anket yapıldığı düşünülebilir ancak Sarıkadı Sokak en fazla konutun bulunduğu sokaktır. İnanlı ve Dutlu Sokak'ta bulunan evlerin neredeyse hepsine anket uygulanmış olmasına rağmen, yapılan anket sayısının yüzdesi toplam oran içinde düşük kalmıştır.

Ankete yanıt veren bölge sakinlerine, kullandıkları binaya yönelik bazı sorular sorduk. Bölge sakinlerinin bir kısmı işletme sahibi ve dernek/vakıf yöneticisi olduğu için "bina" terimini kullanmak tercih edilmiştir, binaların hepsi konut değildir. Bu nedenle de farklı özellikler taşımaktadırlar.

Çizelge 4.3. Binaların Kat Sayısı

	Frekans	Yüzde (%)
Kat durumu belli değil	14	7,7
Tek katlı	34	18,8
2 katlı	115	63,5
3 Katlı	14	7,7
3'den fazla	4	2,2
Toplam	181	100,0

Binaların 115 tanesi 2 katlı, 34 tanesi tek katlı, 14 tanesi 3 katlı, 4 tanesi ise 3'den fazla katlıdır. Bölgedeki Ankara evleri 2 katlı binalardan oluşmaktadır, konak tipi yapılarda 3 katlı olanlar bulunduğu gibi, sonradan yapılan ve ticari amaçlı kullanılan 3'den fazla katlı binalar da bulunmaktadır. Bazı bölge sakinleri ise çatıların üstünü açık teras

haline getirmiş ve kullanıma açmıştır, bu bölümleri kat olarak değerlendirmiş olabilecekleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Çizelge 4.4. Binaların Genişliğine Göre Dağılımları

	Frekans	Yüzde (%)
Belirtmeyenler	8	4,4
80 m ² 'den az	61	33,7
80 - 100 m ² arası	45	24,9
101 - 120 m ² arası	17	9,4
121 - 140 m ² arası	2	1,1
141 - 160 m ² arası	13	7,2
161 - 180 m ² arası	6	3,3
181 - 200 m ² arası	3	1,7
201 m ² ve üzeri	26	14,4
Toplam	181	100,0

Bölge sakinlerinin kullandıkları binaların 61 tanesi 80 m²'den azdır, 45 tanesi 80 - 100 m² arası, 26 tanesi 201 m² ve üzerindedir. Bu 26'sının konut olmadığı, bölgedeki işletmeler olduğu söylenebilir. Uygulama yapılırken çok geniş olmayan işletme olduğu görülmüştür. Ancak 200 m² üzerindeki bir binayı konut olarak kullananla karşılaşmamıştır. Binalardan çok katlı olanların alt katında bir aile, üst katında başka bir aile oturmaktadır. Tescilli konaklar zaten halkın kullanımında olmayıp ya belediyenin ya da Hacettepe Üniversitesi'nin kullanımındadır ve konut olarak kullanılmamaktadır.

Çizelge 4.5. Binaların Tescil Durumu

	Frekans	Yüzde (%)
Bilmeyenler	42	23,2
Tescilli	83	45,9
Tescilli değil	56	30,9
Toplam	181	100,0

Bölge sakinlerine kullandıkları binanın tescilli olup olmadığını sorulduğunda 42 tanesi bilmediğini belirtirken, 56'sı tescilli olmadığını belirtmiştir. 83 kişi ise binanın tescilli olduğunu söylemiştir. Ancak Altındağ Belediyesi, Hamamönü'nde 8 tane tescilli anıtsal yapı ve 22 tane tescilli sivil mimarlık örneği bulunduğunu belirtmektedir. Bunlar:

Karacabey Hamamı, Karacabey Camii, Hacı Musa Camii, Sarıkadı Camii, Taceddin Camii, Mehmet Akif Ersoy Evi, Beynamlızade konağı, Kamil Paşa Konağı, Tarihi Kabakçı Konağı'dır. Bu 8 anıtsal yapıdan sadece 2 tanesine anket uygulanmıştır. Sivil mimarlık örneği olan 22 tanesine de anket uygulanmış olsa dahi belirtilen sayıya ulaşamamaktır. Bölgedeki bazı binaların aslında uygun şekilde restore edilmediği, baştan yeniden yapıldığı vb. şikayetlerle dava konusu olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bölge sakinlerinin doğru bilgi vermektan çekindikleri düşünülebilir. Bir başka yorum ise bölge sakinlerinin kullandıkları binalarla ilgili yeterince bilgi sahibi olmamasıdır. Dava konusu olduğu bilinen bir bina şu an bir vakfa aittir. Vakıf yöneticisi, binanın restore edilmiş bir şekilde kendilerine bağışlandığını belirtmek dışında bilgi vermemeye gayret etmiştir.

Çizelge 4.6. Binaların Oda Sayısı

	Frekans	Yüzde (%)
Belirtmeyen	20	11,0
1 Salon	31	17,1
2 Salon	20	11,0
1 + 1	22	12,2
2 + 1	36	19,9
3 + 1	26	14,4
4 + 1 ve üzeri	26	14,4
Toplam	181	100,0

Binalarının oda sayısı hakkında bilgi vermeyen 20 kişi bulunmaktadır. Sadece bir salondan oluşan 31 bina, sadece iki salondan oluşan 20 bina bulunmaktadır. Binaların 36 tanesinin 2+1, 26 tanesinin 4+1, 22 tanesinin 1+1 olduğu belirtilmiştir.

Kullandıkları binanın yapılış tarihini bilmediğini belirten 106 kişi bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı gerçekten bilmiyor olabileceği gibi bir kısmı da daha önce de belirttiğimiz gibi bilgi vermektan çekinmiş olabilir. 29 kişi binanın 2006 yılından sonra yapıldığını belirtmiştir. Yani bu yapı tarihi eski Ankara evi olmayıp, aslına uygun ya da benzer şekilde yapılmış yeni binalardır. 19 kişi binanın 1910-1939 yılları arasında yapıldığını, 18 kişi 1910'dan önce yapıldığını belirtirken; 4 kişi 1970-1989 yılları arasında, 3 kişi 1940-1969 yılları arasında, 2 kişi de 1990-2000 yılları arasında yapıldığını belirtmiştir. Bu soru açık uçlu olarak sorulmuş, gelen cevaplar kendi içerisinde

gruplandırılarak sisteme girişi yapılmıştır. Binanın 2000-2006 yılları arasında yapıldığını belirten kişi olmamıştır.

Binaların dış cephesinin ve birçoğunun çatıları belediye tarafından gerçekleştirilmiş olup, tescilli olmayan binaların iç restorasyonu bölge sakinlerine bırakılmıştır. Çok az sayıda binanın dış cephe yenilemesi de mülk sahibi tarafından yapılmıştır.

Çizelge 4.7’de binalarda yapılan değişikliklerin oranları görülmektedir. Güvenlik sistemi, işletmeler tarafından yaptırılmıştır. Herhangi bir konutta güvenlik sistemi olduğu görülmemiştir. Bölgede doğalgaz olmadığı, ısınmak için soba ya da elektrikli ısıtıcı kullanıldığını da belirtmek gerekir. Çizelge 4.7’deki verilere bakarak mülk sahiplerinin evlerde bir çok alanda yenileme yaptığı düşünülebilecek olmasına karşın, yapılan bu yenilemelerin mimari bir bakış açısıyla ve koruma önceliğiyle yapılmadığını, özellikle konutlardaki eksiklikleri gidermek ve ihtiyaçları karşılayabilmek amacıyla yapıldığını söylemek mümkündür.

Çizelge 4.7. Binada Yapılan Yenilemeler

	<i>Yenilendi</i>		<i>Yenilenmedi</i>	
	F	%	F	%
Dış cephe	181	100,0	-	-
Elektrik tesisatı	134	74,0	47	26,0
Su tesisatı	133	73,5	48	26,5
Yer döşemesi	132	72,9	49	27,1
Kapı	125	69,1	56	30,9
Pencere	124	68,5	57	31,5
Mutfak	119	65,7	62	34,3
WC-Banyo	118	65,2	63	34,8
Merdiven	99	54,7	82	45,3
Taşıyıcı Sistem (Taşıyıcı duvar, ahşap dikmeler)	74	40,9	107	59,1
Oda bölümlendirmede değişiklik	68	37,6	113	62,4
Güvenlik sistemi	50	27,6	131	72,4

Her ne kadar teknik bilgi sahibi olmadan değerlendirme yapmak yanlış olsa da; bu konuda eğitim görmemiş biri bile özellikle iç restorasyon konusunda çok başarılı olunamadığını söyleyebilir. Evlerin içinin gecekondulardan farksız olduğu, iç

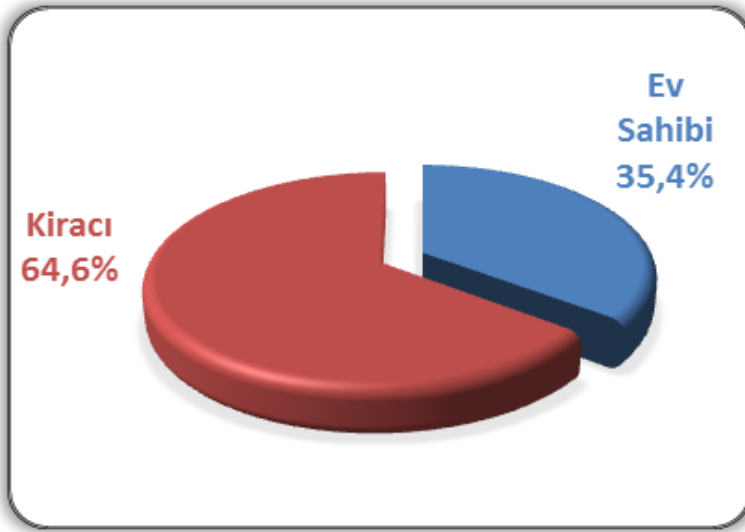
mekâdayken tarihi açıdan öneme sahip bir binada olduğuna dair bir his oluşturacak atmosferin olmadığı görülmüştür. Hatta dış tarafı yüksek duvarlarla çevrili avluların bir kısmının eski eşya, hurda yığınları, odun, kömür istiflemek için kullanıldığı gözlenmiştir. Halka açık olan restoran, kafe ve dükkanlarda da durum pek farklı değildir. Bunlardan görece lüks olanların yerleri, laminant parke, ıslak zeminleri kalebodur döşeliyken; diğerleri marley ya da plastik yer döşemesi kullanmayı tercih etmiştir. Hatta bir kafede oldukça eski olduğu anlaşılan bir iç kapının üstüne oda spreyi ve “sigara içilmez” levhası çakılmaktan çekinilmemiştir.

Dış cephe yenilemesinde ise en dikkat çekici olan nokta ise, koruma amaçlı ve aslına uygun olarak yapıldığı söylenen bu projeye evlerin özgün özelliklerinin korunmadığı hatta hepsinin aynı renge boyanarak sokakların tektipleştirildiğidir. Özellikle görünür olan alanlarda yenileme çalışmalarının yapılmış olması, görünmeyen yerlerinse, önemsenmemiş olması, korumadan çok makyajlama yapıldığı izlenimini uyandırmaktadır. Kentsel kimlik açısından önemli olanın özgünlüğün korunmasıdır. Bu bağlamda Hamamönü’ndeki projeye Ankara’nın geneli için bir farklılaşma olduğu ve en azından bölgede genel olarak bir iyileşme olduğu kabul edilmekle birlikte; Türkiye genelinde yapılan sağlıklılaştırma çalışmalarıyla arasındaki benzerlik hatta aynılık da göz ardı edilememektedir.

Binaya ilişkin bilgiler, Hamamönü bölgesindeki dönüşümü mimari açıdan değerlendirecek araştırmacılar için çok daha önemli olmakla birlikte, bu çalışma için fazla önem arz etmemektedir. Çünkü; bunların değerlendirmesi zaten bu çalışmanın konusu değildir. Ancak binalara ilişkin bilgi edinmede yaşanan sıkıntı, bölgedeki değer artışını değerlendirmek için gerekli olan bilgilere ulaşmakta da yaşanmıştır ve bu çalışma için oldukça önemlidir.

181 bölge sakininden 117 kişi kiracı, kalan 64 kişi ise mülk sahibidir. Kiracıların büyük bir çoğunluğu belediyenin kiracısı olduğunu belirtmiştir.

Şekil 4.2. Binaların Mülkiyet Durumu

Bölge sakinlerine binayı alırken ne kadar ödeme yaptıkları sorulduğunda, ev sahibi olan 64 kişiden 24 tanesi bilgi vermek istememiştir. Bilgi vermek istemeyen ve dönüşümden önce mülkünü satın aldığını belirten bir bölge sakini, oldukça eski olan bazı binaların gerçek sahibinin vefatından sonra hak sahibi olan mirasçılarının sayısının çok fazla olduğunu ve bunlardan birçoğunun da böyle bir mülkü olduğundan haberdar bile olmadığını belirtmiştir. Bu nedenle, söz konusu mülkü edinirken farklı birçok hukuki süreç geçirdiğini ancak bu konu hakkında daha fazla bilgi vermek istemediğini belirtmiştir. 17 kişi 20.000 TL'den az, 12 kişi 20.000TL- 60.000TL. arası, 5 kişi 60.001TL.-100.000TL. arası, 1kişi 140.001-180.000TL arası, 5 kişi ise 260.000TL üzerinde ödeme yaparak satın aldıklarını belirtmişlerdir. Bu soru da bölge sakinlerine açık uçlu olarak sorulmuş, verdikleri cevaplar tasnif edildikten sonra gruplandırılmıştır. Verilen sonuçlardan en fazla ödeme yaparak binanın mülkiyetini aldığını söyleyen kişi restorasyonla birlikte 450.000TL'ye mal olduğunu belirtirken, buna en yakın rakam 350.000 TL.'dir. 60.000 TL'nin altında ödeme yaparak mülkiyet edinenlerin 1990 yılından önce mülk sahibi olanlar olup, verdikleri rakamlar oldukça düşük olan sakinler bulunmaktadır. Bölgedeki mülk fiyatlarındaki değer artışını değerlendirebilmek için Hamamönü Mahallesi Muhtarı'nın (6 dönemdir görev yapmaktadır) görüşleri ışık tutar niteliktedir. Muhtar dönüşümden önce; Ankara dışında yaşayan ve ailesinden kalmış, neredeyse yıkıntı haline gelmiş evini elden çıkarmak isteyen bir şahsın kendisine “Şu eve 15.000TL-20.000TL. veren olsa da satsak”

diyen birinin evini bu fiyata bile satamadığını; daha da bakımsız hale gelmemesi için ihtiyaç sahibi birinin bedelsiz olarak oturmasına izin verdiğini belirtmiştir. Aynı şahıs şu an evini satın almak isteyenlerden 300.000TL. bedel istemektedir. Şu an boş ve satılık olan 3 ev bir avludan oluşan bir ev için ise 4.000.000TL. bedel istenmektedir. Sadece proje kapsamına giren sokaklarda değil, yakındaki sokak ve mahallelerde de gözle görülür bir değer artışı bulunmaktadır.

Çoğunluğu kiracılarından oluşan mahalle sakinlerinin, ev sahipliği oranlarının mesleklerine göre dağılımı incelendiğinde, aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere, ev sahipliği oranı en yüksek olanın esnaf olduğu görülmektedir. Bölgedeki esnafın % 40,6'sı yani 26'sı kullandığı mülkün sahibidir. Mimar, akademisyen, ressam, şair, doktor ve avukatlardan hiç birisi mülk sahibi değildir.

Çizelge 4.8. Binaların Mesleklere Göre Mülkiyet Durumu Arasındaki İkili İlişki Çizelgesi

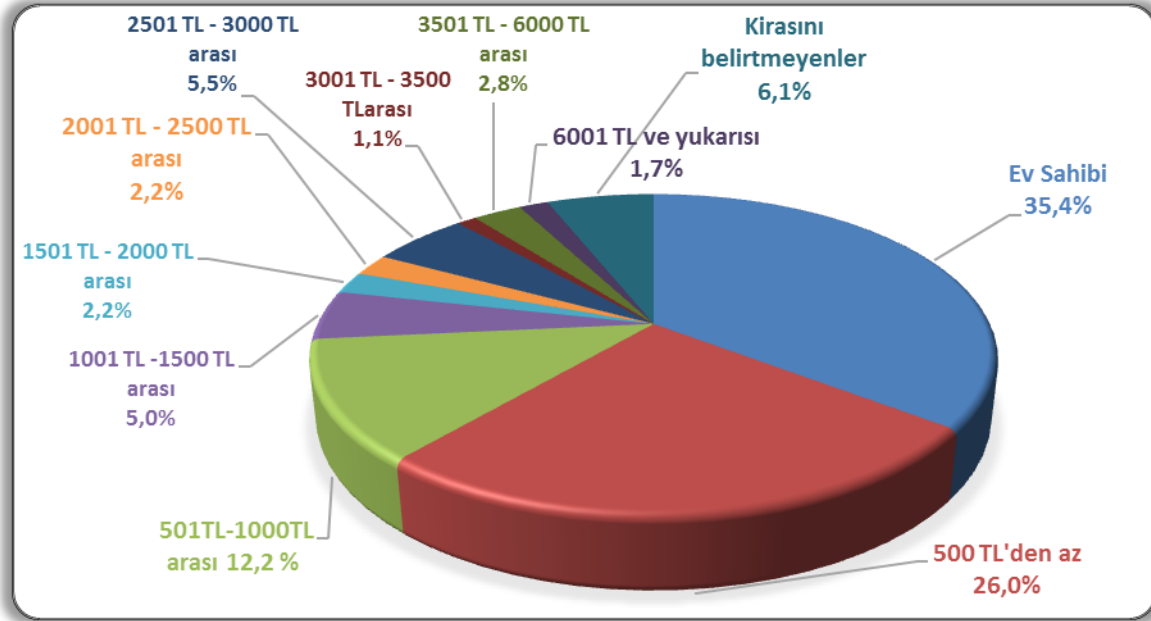
		Mülkiyet durumu		Toplam	
		<i>Ev Sahibi</i>	<i>Kiracı</i>		
Meslek	Diğer	Frekans	7	14	21
		Sütun Yüzdesi	10,9%	12,0%	11,6%
	Memur veya İşçi	Frekans	2	7	9
		Sütun Yüzdesi	3,1%	6,0%	5,0%
	Esnaf	Frekans	26	56	82
		Sütun Yüzdesi	40,6%	47,9%	45,3%
	Ev Kadını	Frekans	23	21	44
		Sütun Yüzdesi	35,9%	17,9%	24,3%
	Emekli	Frekans	6	8	14
		Sütun Yüzdesi	9,4%	6,8%	7,7%
	Mimar, akademisyen, ressam, şair, doktor, avukat vb.	Frekans	0	11	11
		Sütun Yüzdesi	0,0%	9,4%	6,1%
	Toplam	Frekans	64	117	181
		Sütun Yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%

3 hücre (%25,0) beklenen değer 5'den küçüktür. Minimum beklenen değer 3,18'dir.
 $\chi^2 = 13,064$ ve Anlamlılık Düzeyi (P) = 0,023

Kira bedeli 500 TL'nin altında olan 47 kişinin 23'ü Sanat Sokağı'ndaki sanatçılardır. Sanat Sokağı'ndaki Ankara evlerini kullanan sanatçılar belediyeye kişi başı 75TL. kira bedeli ödemektedir. Bunun dışında kira bedeli 501 TL -1000 TL arası olan 22, 2501 TL - 3000 TL arası olan 10, 1001 TL -1500 TL arası olan 9 kiracı bulunmaktadır. Kirası 6.001TL. ve üzerinde olan 3 kiracı bulunmaktadır. Bu kiracılar bölgedeki büyük

işletmelerdir ve birinin kirası 18.000TL, birinin 13.000TL'dir, diğeri ise sadece 6.001 TL ve üzerinde olduğunu belirtmiş rakam vermemiştir. Kira bedeline ilişkin bilgiler Şekil 4.3.'de görülmektedir.

Şekil 4.3. Binaların Kira Bedeli

Sanat Sokağı'nda ikamet eden tüm sakinlerin kiracı olduğunu belirtmiştik. Sanat Sokağı'ndaki kiracılar şu an için belediyenin kiracısıdır. Ancak bu bölgenin mülkiyeti Hacettepe Üniversitesi'ne aittir. Aralarında yaptıkları anlaşma gereği belediye 10 yıllık işletme hakkına sahiptir. Bu süre dolduktan sonra Sanat Sokağı'nın nasıl değerlendirileceği henüz bilinmemektedir. Aşağıda yer alan Tablo 6'da sokaklara göre mülkiyet durumları görülmektedir. Konutların yer aldığı ve herhangi bir işletme bulunmayan Fırın Sokak'taki ev sahibi sayısı 10, kiracı sayısı ise 5'tir. Bunlardan hanenin mülkiyetine tek başına sahip olmadığı için, diğer hak sahiplerine kira ödediğini belirtenler de bulunmaktadır. Fırın Sokak sakinlerinden biri belediye ile devam eden bir mahkemesi olduğunu belirterek ankete katılmayı reddetmiştir. Bir başka sakin ise belediyenin konutlarını satın almak için 18.000 TL önerdiğini, aradan zaman geçtikten sonra 30.000 TL teklif ettiğini ama satmadıklarını belirtmişlerdir. Talat Paşa Bulvarı'ndaki işletmeler, belediyenin aslına benzer şekilde yeni inşa ettiği Ankara evlerini kullanmaktadırlar. Bu kiracılardan bir tanesi ödediği kiranın diğerlerine göre çok yüksek olduğundan şikayet ederek, belediyenin aynı şartlardaki binalar için farklı kira bedeli talebinin adil olmadığını belirtmiştir. Yine Talat Paşa Bulvarı'ndaki bazı kiracılar ne kadar kira bedeli ödediklerini belirtmemeyi tercih

etmişlerdir. Bu da şikayetçi olan bölge sakininin şikayetlerinden haberdar ve rahatsız oldukları izlenimini yaratmıştır. Benzer bir şikayetle Sanat Sokağı'nda karşılaşılmamış olması da dikkat çekicidir.

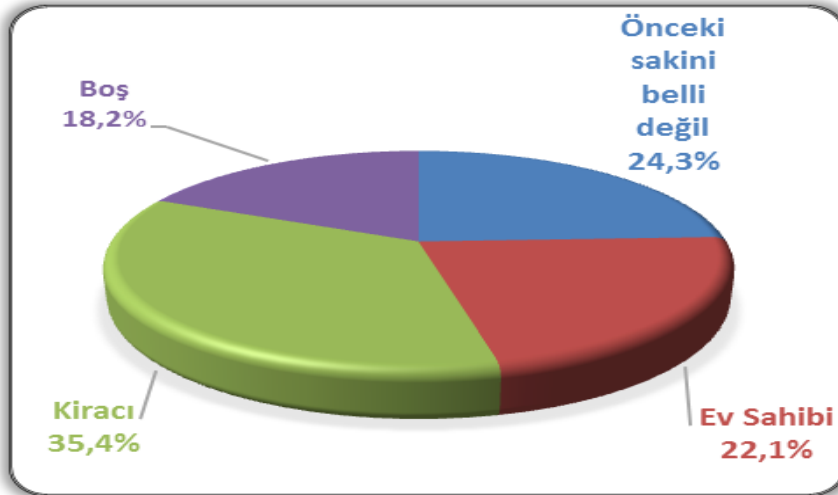
Çizelge 4.9. İkamet Edilen Sokağa Göre Mülkiyet Durumu Arasındaki İkili İlişki Çizelgesi

			Mülkiyet durumu		Toplam
			<i>Ev Sahibi</i>	<i>Kiracı</i>	
İkamet ettiği sokak	<i>Mehmet Akif Ersoy</i>	Frekans	5	12	17
		Satır Yüzdesi	29,4%	70,6%	100,0%
		Sütun Yüzdesi	7,8%	10,3%	9,4%
	<i>İnanlı</i>	Frekans	3	7	10
		Satır Yüzdesi	30,0%	70,0%	100,0%
		Sütun Yüzdesi	4,7%	6,0%	5,5%
	<i>Dutlu</i>	Frekans	6	8	14
		Satır Yüzdesi	42,9%	57,1%	100,0%
		Sütun Yüzdesi	9,4%	6,8%	7,7%
	<i>İnci</i>	Frekans	10	12	22
		Satır Yüzdesi	45,5%	54,5%	100,0%
		Sütun Yüzdesi	15,6%	10,3%	12,2%
	<i>Hamamönü</i>	Frekans	8	12	20
		Satır Yüzdesi	40,0%	60,0%	100,0%
		Sütun Yüzdesi	12,5%	10,3%	11,0%
	<i>Sarıkadı</i>	Frekans	16	24	40
		Satır Yüzdesi	40,0%	60,0%	100,0%
		Sütun Yüzdesi	25,0%	20,5%	22,1%
	<i>Fırın</i>	Frekans	10	5	15
		Satır Yüzdesi	66,7%	33,3%	100,0%
		Sütun Yüzdesi	15,6%	4,3%	8,3%
	<i>Sanat</i>	Frekans	0	23	23
		Satır Yüzdesi	0,0%	100,0%	100,0%
		Sütun Yüzdesi	0,0%	19,7%	12,7%
	<i>Talat Paşa Bulvarı</i>	Frekans	6	14	20
		Satır Yüzdesi	30,0%	70,0%	100,0%
		Sütun Yüzdesi	9,4%	12,0%	11,0%
	Toplam	Frekans	64	117	181
		Satır Yüzdesi	35,4%	64,6%	100,0%
		Sütun Yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%

2 hücre (%11,1) beklenen değer 5'den küçüktür. Minimum beklenen değer 3,54'dür.

$\chi^2 = 21,544$ ve Anlamlılık Düzeyi (P) = 0,006

Şekil 4.4. Daha Önceki Sakinlerin Mülkiyet Durumu

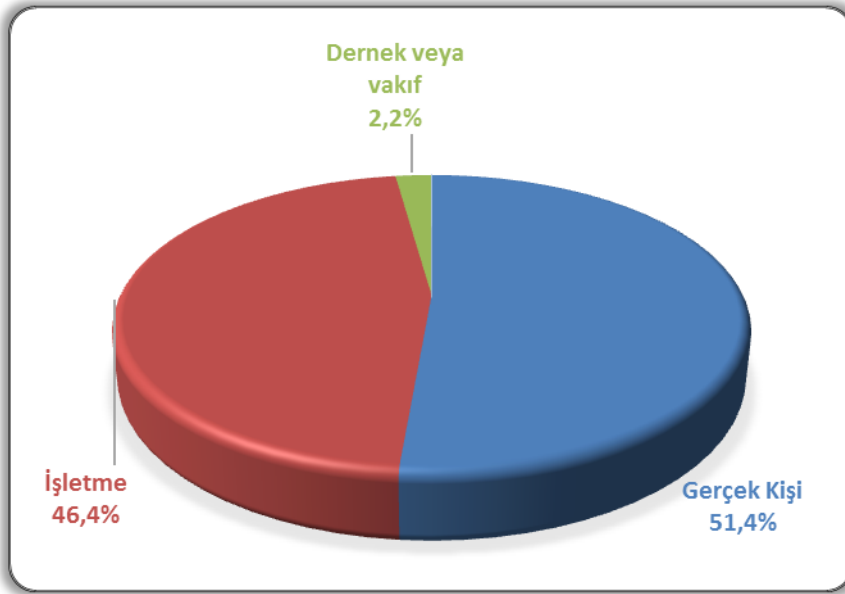
Katılımcılara kendilerinden önceki sakinlerin kiracı mı, mülk sahibi mi oldukları sorulduğunda; 44 kişi önceki sakinler hakkında bilgi sahibi olmadığını belirtmiştir. Ancak daha önceki sakinlerden 64 tanesinin kiracı, 40 tanesinin ise mülk sahibi olduğu öğrenilmiştir. Katılımcılardan 33 tanesi ise kendilerinden önce binanın boş olduğunu belirtmişlerdir. İşletme sahipleri eskiden depo olarak kullandıkları birçok binanın restore edilerek, kiralandıklarını ya da satıldıklarını belirtmişlerdir. Belediye başkanının yaptığı bir açıklamada eskiden terkedilmiş, unutulmuş konutların, yenileme çalışmalarından sonra sahiplerinin aklına geldiğini, hatta bir kısmının geri dönüp eski evlerine yerleştiklerini belirtmiştir. Buna örnek olabilecek bir duruma Fırın Sokak'ta rastlanmıştır. Dedelerinden kalma evi, dış cephesinin ve sokağın yenilenmesinden sonra, kendi çabalarıyla yenileyerek gelip oturan bir aile bulunmaktadır. Ancak ev dedelerinden kaldığı için çok hisseli olduğundan, hak sahibi olan diğer akrabalarına kira ödeyerek evde yaşamayı sürdürmektedirler.

4.3.4.2. Bölge sakinlerine yönelik sonuçlar

Hamamönü bölgesi, sadece konutlardan oluşmamaktadır. Yenileme çalışmalarından önce, sadece alanda yaşayan halk, öğrenciler ve hastaneye gelen hasta yakınlarına hizmet vermek üzere, sınırlı sayıda işyeri bulunmaktaydı. Ancak yenileme çalışmalarından sonra, bölgede yaratılan cazibeyle birlikte, ziyaretçi sayısında artış olduğundan, bu ziyaretçilere

yönelik hizmet vermek üzere, yeni işletmeler açıldığı gibi işletmelerin hizmet alanları da genellikle restoran, kafe ve hediyelik eşya üzerinedir. Ankete katılan işletme ve gerçek kişilerin yüzdesel yoğunluğu yakın bir yüzdeye sahip olup, 181 kişilik katılım içinde 93 kişi gerçek kişilerden, 84 kişi ise işletmelerden oluşmaktadır. Bölgedeki dini ve tarihi dokunun etkisiyle bazı dernek ve vakıfların varlığı da görülmektedir. Vakıf yöneticilerinden birisi yapılan görüşmede daha önceden Kızılay'da olan merkezlerini, bölgenin yenilenmesinden sonra bu bölgeye taşınma gerekçesini kendilerine benzer nitelikteki vakıf ve derneklerin bu bölgede yer alması olarak değerlendirmiştir.

Şekil 4. 5. Bölge Sakinlerinin Kişi Türü Dağılımı

Hangi sokakta kaç gerçek kişi, kaç işletme ve kaç dernek/vakıf olduğu Çizelge 4.10'da gösterilmiştir. Çizelge incelendiğinde dikkat çekici olan Fırın Sokak, sadece evlerin yer aldığı bir ara sokaktır ve sokakta hiç işletme bulunmamaktadır. Bu sokaktaki binaların ve sokağın yapısı işletmeler için uygun olmadığından herhangi bir işletmenin olmadığı söylenebilir. Çünkü diğer sokaklarda restoran ve kafeler sokağa da masa çıkarabilmekte, diğer dükkanlarda ürünlerinin bir kısmını dışarda sergileyebilmektedir. Ancak Fırın Sokak'ta bunların yapılabilmesi, sokak çok dar olduğu için mümkün değildir. Sanat Sokak ise sanatsal faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için belediye tarafından inşa edilmiş 22 Ankara evinden oluşmaktadır. Bu sokaktaki evlerden bir tanesi fotoğraf stüdyosu olarak ticari faaliyet göstermektedir. Bunun dışında, dört tarafı evlerle çevrili

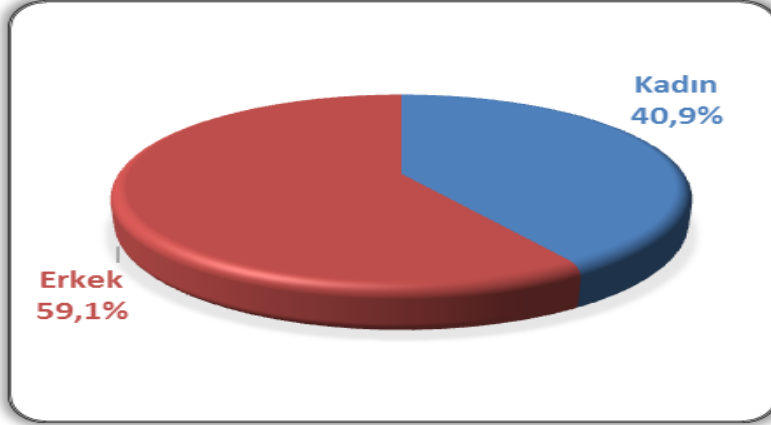
olup ortada boş bir alan bulunan sokağın ortasındaki masalara servis yapan bir ticari işletme bulunmaktadır. Görüldüğü üzere neredeyse bu iki sokak dışında diğer sokaklarda işletmelerin sayısı oldukça fazladır. Yıllar içinde daha da artacağı öngörülebilir.

Çizelge 4.10. Sokaklara Göre Gerçek Kişi-İşletme-Dernek/Vakıf Dağılımı Arasındaki İkili İlişki Çizelgesi

			Kişi Türü		Toplam
			Gerçek Kişi	İşletme	
İkamet ettiği sokak	<i>Mehmet Akif Ersoy</i>	Frekans	6	11	17
		Satır Yüzdesi	35,3%	64,7%	100,0%
		Sütun Yüzdesi	6,5%	13,1%	9,6%
	<i>İnanlı</i>	Frekans	5	4	9
		Satır Yüzdesi	55,6%	44,4%	100,0%
		Sütun Yüzdesi	5,4%	4,8%	5,1%
	<i>Dutlu</i>	Frekans	5	8	13
		Satır Yüzdesi	38,5%	61,5%	100,0%
		Sütun Yüzdesi	5,4%	9,5%	7,3%
	<i>İnci</i>	Frekans	16	6	22
		Satır Yüzdesi	72,7%	27,3%	100,0%
		Sütun Yüzdesi	17,2%	7,1%	12,4%
	<i>Hamamönü</i>	Frekans	3	17	20
		Satır Yüzdesi	15,0%	85,0%	100,0%
		Sütun Yüzdesi	3,2%	20,2%	11,3%
	<i>Sarıkadı</i>	Frekans	15	25	40
		Satır Yüzdesi	37,5%	62,5%	100,0%
		Sütun Yüzdesi	16,1%	29,8%	22,6%
	<i>Fırın</i>	Frekans	14	0	14
		Satır Yüzdesi	100,0%	0,0%	100,0%
		Sütun Yüzdesi	15,1%	0,0%	7,9%
	<i>Sanat</i>	Frekans	21	2	23
		Satır Yüzdesi	91,3%	8,7%	100,0%
		Sütun Yüzdesi	22,6%	2,4%	13,0%
<i>Talat Paşa Bulvarı</i>	Frekans	8	11	19	
	Satır Yüzdesi	42,1%	57,9%	100,0%	
	Sütun Yüzdesi	8,6%	13,1%	10,7%	
Toplam	Frekans	93	84	177	
	Satır Yüzdesi	52,5%	47,5%	100,0%	
	Sütun Yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%	

2 hücre (%11,1) beklenen değer 5'den küçüktür. Minimum beklenen değer 4,27'dir.
 $\chi^2 = 48,958$ ve Anlamlılık Düzeyi (P) = 0,000

Şekil 4.6. Bölge Sakinlerinin Cinsiyet Dağılımı

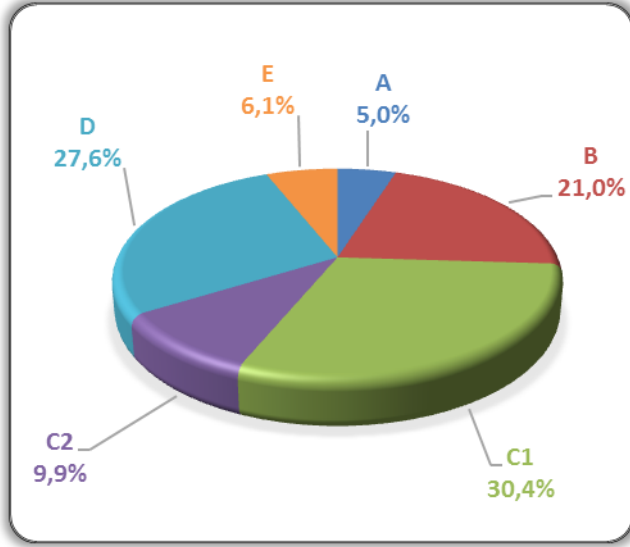

Ankete katılım gösteren bölge sakinlerinden % 59,1'i erkeklerden, kalan % 40,9'luk kesim ise kadınlardan oluşmaktadır. Katılım gösteren erkek sayısı 107 iken, kadın katılımcı sayısı 74'tür.

Bölge sakinlerinin yaş dağılımına bakılacak olursa 50 yaş üzerinde en fazla yoğunlaşma görülmektedir. 181 katılımcı içinde 66 kişi 50 yaş üzerinde olup, bölgenin genç bir nüfusa sahip olmadığı görülmektedir. Araştırma esnasında 18 yaş altında olan hiç kimseye anket uygulanmamıştır. Ancak TÜİK'in araştırmalarında yaş dağılımında "15-19 yaş arası"ni kullanıyor olmasından dolayı böyle bir sınıflandırma tercih edilmiştir. Yani aslında %1,1'lik kısım sadece 18 ve 19 yaşındaki katılımcılardır. Buna dayanarak 181 kişi içinde %6,6'sını oluşturan 12 kişinin 25 yaş altında olduğu görülmekte olup, 25-34 yaş arası 30 kişiden oluşmaktadır.

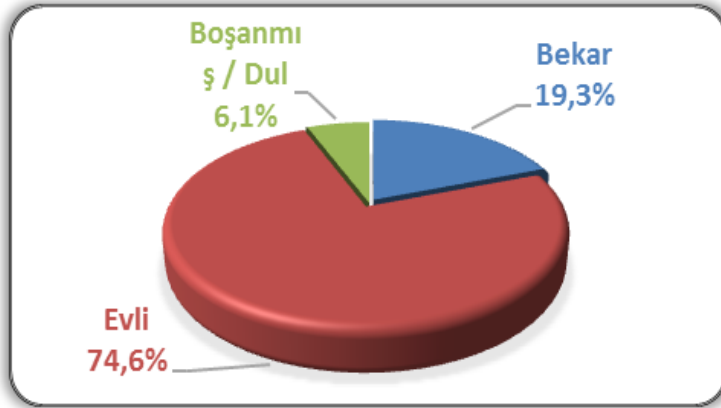
Türkiye Araştırmacılar Derneği'nin araştırmalarında kullanmış olduğu sosyo-ekonomik statü göstergelerine göre, ankete katılanların sosyo-ekonomik statüsü tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun için ankete katılanların eğitim durumları ve meslekleri kullanılarak hazırlanmış olan tablodan kişinin sosyo-ekonomik sınıfı tespit edilmiştir. İlgili tablo Ek 3'de görülebilir. Sınıfların taşınması beklenen özellikleri de Ek:4'de verilmiştir. Hem bölge sakinlerinin, hem de bölge ziyaretçilerinin sosyo-ekonomik statüsü bu veriler ışığında elde edilmiştir. Soylulaştırmaya öncü kabul edilebileceklerin tüm özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, bu kişilerin sınıfının A sınıfı olduğu söylenebiliriz

Şekil 4.7. Bölge Sakinlerinin Sosyo-Ekonomik Sınıf Dağılımı

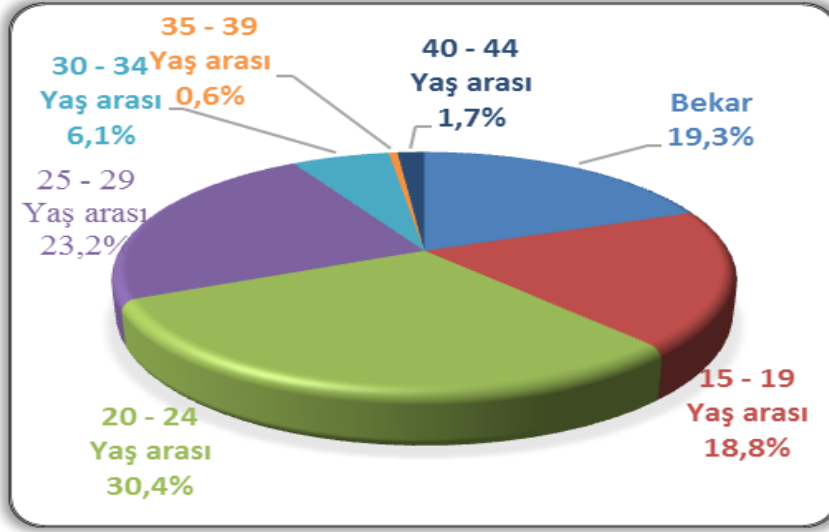
Buna göre bölge sakinlerinden 181 kişinin sosyo-ekonomik sınıfına göre dağılımı yapıldığında; A grubuna 9 kişi, B grubuna 38 kişi, C1 grubuna 55 kişi, C2 grubuna 18 kişi, D grubuna 50 kişi, E grubuna ise 11 kişi dahil olmaktadır.

Şekil 4.8. Bölge Sakinlerinin Medeni Durum Dağılımı

Bölge sakini olan 181 kişi içinden 135 kişinin evli olduğu, kalan 46 kişinin ise boşanmış ve/veya bekar olduğu görülmektedir.

Şekil 4.9. Bölge Sakinlerinin Evlenme Yaşı Dağılımı

Şekilde de görüldüğü üzere ankete katılan toplam 181 kişi içinden 55 kişinin, 20-24 yaş arasında, 34 kişinin 15-19 yaş arasında, 42 kişinin 25-29 yaş arasında, 11 kişinin 30-34 yaş arasında, sadece 4 kişinin de 35- 44 yaş arasında evlendiği görülmektedir.

Çizelge 4.11. Sosyo-Ekonomik Sınıfa Göre Evlenme Yaşı Arasındaki İkili İlişki Çizelgesi

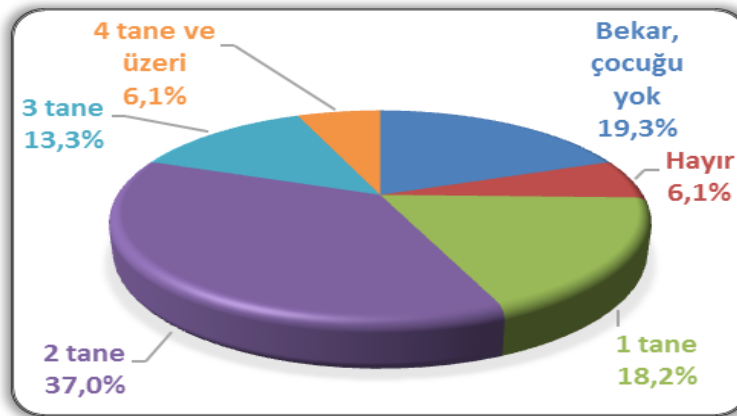
			Evlenme Yaşı			Toplam
			Bekar	15 - 29 Yaş arası	30 Yaş ve üstü	
Sosyo Ekonomik Sınıf	A veya B	Frekans	13	27	7	47
		Satır Yüzdesi	27,7%	57,4%	14,9%	100,0%
	C1 veya C2	Frekans	19	48	6	73
		Satır Yüzdesi	26,0%	65,8%	8,2%	100,0%
	D veya E	Frekans	3	56	2	61
		Satır Yüzdesi	4,9%	91,8%	3,3%	100,0%
	Toplam	Frekans	35	131	15	181
		Satır Yüzdesi	19,3%	72,4%	8,3%	100,0%

1 hücre (%11,1) beklenen değer 5'den küçüktür. Minimum beklenen değer 3,90'dır.
 $\chi^2 = 19,325$ ve Anlamlılık Düzeyi (P) = 0,001

Bölge sakinlerinin sosyo-ekonomik sınıfları ile evlenme yaşları arasında herhangi bir ilişki olup olmadığı incelenmeye çalışılmış ve evlenme yaşının 15-19 yaş arası olan katılımcıların 56 tanesinin D ve E grubunda, 48 tanesinin C1 ve C2 grubunda, 27 kişinin

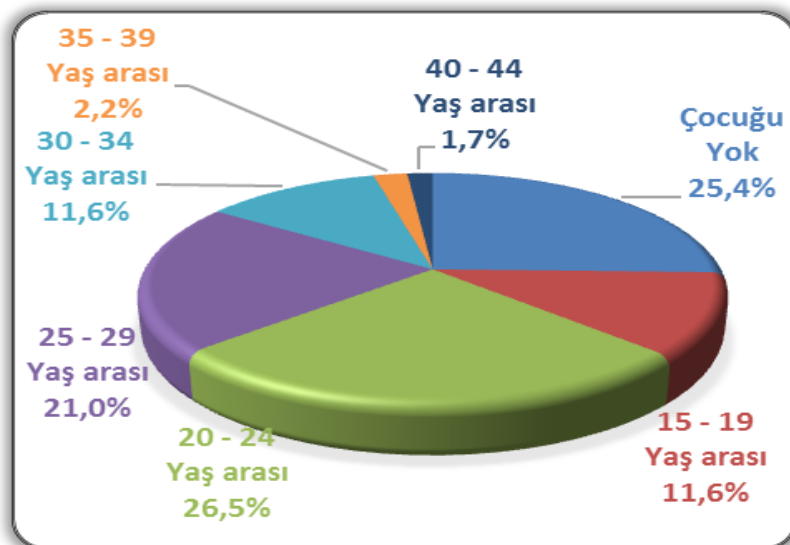
ise A ve B grubunda olduğu görülmüştür. A ve B grubunda da erken evlenmenin oranı çok az olmamakla birlikte; grupların kendi içindeki yüzdelik oranları incelendiğinde erken evlenme oranının en düşük olduğu grup A ve B grubudur. Bunu C1 ve C2 izlerken D ve E grubundaki katılımcıların %91,8'inin 15-19 yaş arasında evlendiği görülmektedir. Yani sosyo-ekonomik sınıf düştükçe erken evlenme oranı yükselmektedir

Şekil 4.10. Bölge Sakinlerinin Çocuk Sayısı Dağılımı

Bölge sakinlerinden evli ve dul olan 146 kişisinden 67'si 2 tane çocuğa, 33'ü 1 tane çocuğa, 24'ü 3 çocuğa, 11'i 4 ve üzerinde çocuğa sahipken; 11'inin çocuğu bulunmamaktadır.

Şekil 4.11. Bölge Sakinlerinin Çocuk Sahibi Olma Yaşı Dağılımı

Çocuk sahibi olan 135 katılımcıdan 48'i 20-24 yaş arasında, 38 kişi 25-29 yaş arasında, 21'i 30-34 yaş arasında, 21'i 15-19 yaş arasında, 4'ü 35-39 yaş arasında, 3'ü 40-44 yaş arasında çocuk sahibi olmuştur. Erken yaşta evlenmeyle ilintili olarak da görece olarak çocuk sahibi olma yaşının da yüksek olmadığını söyleyebiliriz.

Evlenme yaşı ile sosyo-ekonomik sınıf arasındaki ilişkiye benzer bir ilişki hem sosyo-ekonomik sınıf ve çocuk sahipliği, hem de sosyo-ekonomik sınıf ve çocuk sahibi olma yaşı arasında da bulunmaktadır. A ve B grubundaki katılımcılardan %41,7'sinin çocuğu bulunmamakta, %46,8'inin 1-2 çocuğu bulunmakta, sadece %8,5'unun 3 ve üzeri çocuğu bulunmaktadır. D ve E grubundaki katılımcıların ise %8,2'sinin çocuğu bulunmamakta, %60,7'sinin 1-2 çocuğu bulunmakta, % 31,1'inin ise 3 ve üzerinde çocuğu bulunmaktadır. Yani sosyo-ekonomik sınıf düştükçe sahip olunan çocuk sayısı artmaktadır. Sosyo-ekonomik sınıf ile çocuk sahibi olunan yaş arasındaki ilişkiye bakıldığında da D ve E grubundaki katılımcılarda çocuk sahibi olma yaşının, daha düşük olduğu görülmektedir.

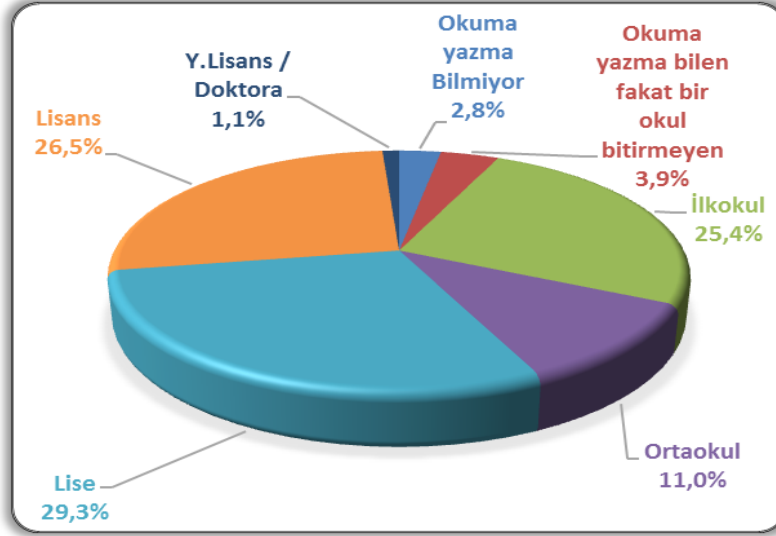
Çizelge 4.12. Sosyo- Ekonomik Sınıfa Göre Çocuk Sayısı Arasındaki İkili İlişki Çizelgesi

		Çocuk				Toplam	
		<i>Bekar, çocuğu yok</i>	<i>Hayır</i>	<i>1 - 2 tane arası</i>	<i>3 tane ve üzeri</i>		
Sosyo Ekonomik Sınıf	<i>A veya B</i>	Frekans	13	8	22	4	47
		Satır Yüzdesi	27,7%	17,0%	46,8%	8,5%	100,0%
	<i>C1 veya C2</i>	Frekans	19	1	41	12	73
		Satır Yüzdesi	26,0%	1,4%	56,2%	16,4%	100,0%
	<i>D veya E</i>	Frekans	3	2	37	19	61
		Satır Yüzdesi	4,9%	3,3%	60,7%	31,1%	100,0%
	Toplam	Frekans	35	11	100	35	181
		Satır Yüzdesi	19,3%	6,1%	55,2%	19,3%	100,0%

3 hücre (%25,0) beklenen değer 5'den küçüktür. Minimum beklenen değer 2,86'dır.
 $\chi^2 = 31,149$ ve Anlamlılık Düzeyi (P) = 0,000

Bölge sakinleri içinde % 27,6 lık payı oluşturan 50 kişinin lisans ve üzeri eğitim aldıkları görülmektedir. Sadece 2 kişinin yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim aldığı görülmektedir. 181 katılımcı içinde 131 kişinin lise ve altı eğitim aldıkları görülmektedir.

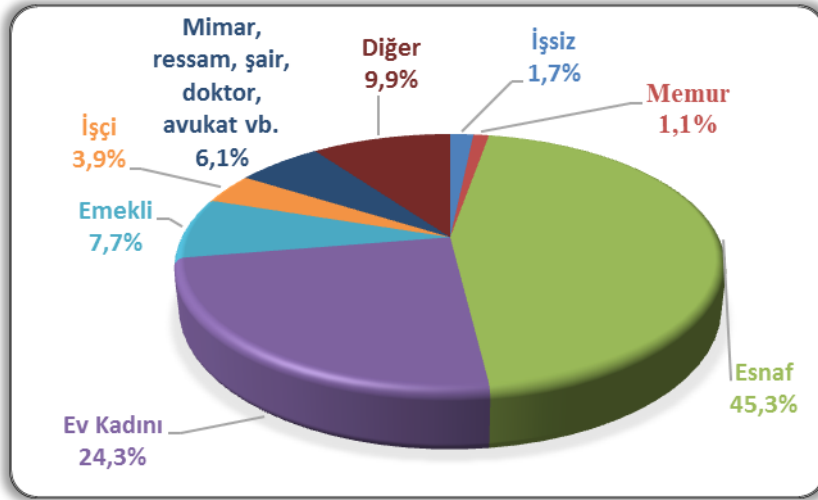
Şekil 4.12. Bölge Sakinlerinin Eğitim Durumu Dağılımı

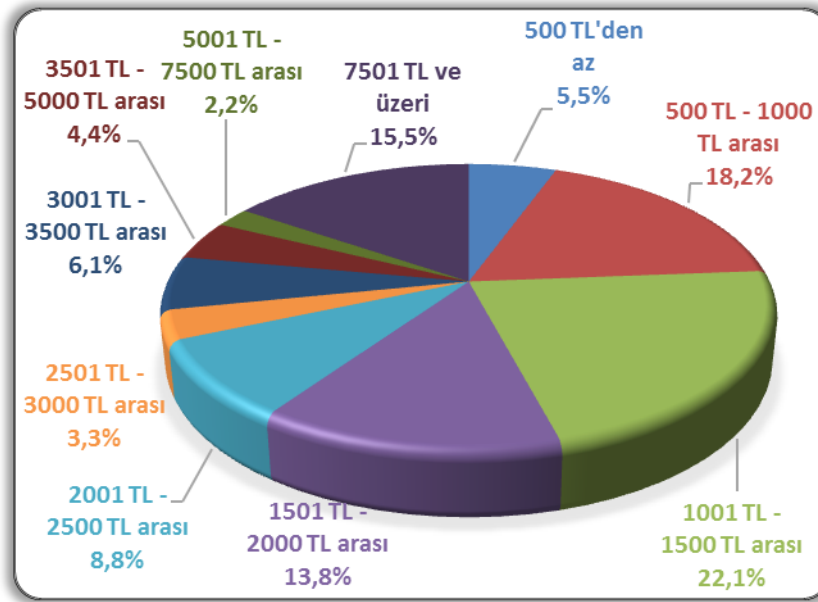
Buraya kadar paylaşılan veriler ışığında Hamamönü sakinlerinin, soylulaştırma sürecinin öncü aktörleri arasında sayılan “kentli profesyoneller” e ait en önemli özellikler göz önünde bulundurularak değerlendirildiğinde (yaş, eğitim, medeni durum, evlenme yaşı, çocuk sahipliği, çocuk sahibi olma yaşı, sosyo-ekonomik sınıf vb.) bu sınıfın özelliklerini taşımadıkları söylenebilir. Ancak yine de diğer özellikleri taşıyıp taşımadıklarına bakarak genel bir değerlendirme yapmak daha doğru olacaktır. Bu arada belirtmek gerekir ki; yüksek lisans ve doktora yaptığını belirtenlerin tamamı ve lisans mezunu olduğunu belirtenlerin büyük çoğunluğu işletme sahipleridir.

Hamamönü sakinlerinin soylulaştırma öncüsü olup olmadığını değerlendirebileceğimiz bir diğer veri, Şekil 4.13’te görülen meslek dağılımlarıdır. Ankete katılım gösterenler içinde 82 kişi esnaf, 44 kişi ise ev hanımlarından oluşmaktadır. Kendisini esnaf olarak nitelendirenler, genellikle ticari işletme sahipleridir. Bölgede ikamet edip, esnaf olanlar da bulunmaktadır. Mimar, akademisyen, ressam, şair, sanatçı vb. diye oluşturduğumuz meslek grubunu tercih eden 11 katılımcı olmuştur. Bu 11 kişinin bölgedeki varlığını soylulaştırma öncüsü olarak değerlendirme imkanımız bulunmamaktadır. Çünkü bu katılımcıların çoğu Sanat Sokağı’nın kullanıcıları olan sanatçılardır. Araştırma gerçekleştirilirken bölgede ev satın alarak restorasyonunu gerçekleştiren ve bölgede ikamet eden mimar, akademisyen, ressam, şair, sanatçı vb. karşılaşılmadığı gibi herhangi bir üst düzey yöneticiyle de karşılaşılmamıştır. Ancak mülk sahibi olup da, mülkünü kiraya vermiş olanlar olabileceği de göz ardı edilmemelidir.

Şekil 4.13. Bölge Sakinlerinin Mesleki Dağılımı

Şekil 4.14. Bölge Sakinlerinin Aylık Gelir Dağılımı

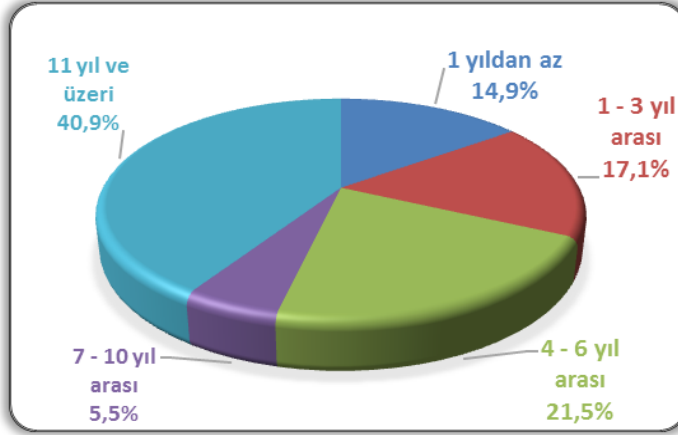

Bölge sakinlerinin aylık gelirlerinin en fazla yoğunlaştığı aralık 1001TL-1500TL arası olarak 40 kişidir. Bunu sırasıyla 33 kişiyle 500TL-1000TL arası, 28 kişiyle 7501TL ve üzeri, 25 kişiyle 1501TL-2000TL arası, 16 kişiyle 2001TL-2500TL arası, 11 kişiyle 3001TL-3500TL arası, 10 kişiyle 500TL'den az, 8 kişiyle 3501 TL - 5000 TL arası, 6 kişiyle 2501 TL -3000 TL arası ve 4 kişiyle 5001 TL - 7500 TL arası takip etmektedir. Genel olarak 3000 TL'den yukarı gelire sahip olanlar işletmelerdir. Hatta anket uygulanan işletme sahiplerinden 8 tanesi 10.000TL. üzerinde gelirleri olduğunu belirtmiştir. Gelir aralığı seviyesi yüksek

olanların bölgedeki işletme sahipleri olduğu, evlerde ikamet edenlerin ise eğitim seviyesi ve meslekleriyle ilgili olarak gelir aralıklarının seviyesinin düşük olduğu söylenebilir.

4.3.4.3. Bölge sakinlerinin Hamamönü'ndeki yaşama ilişkin görüşleri

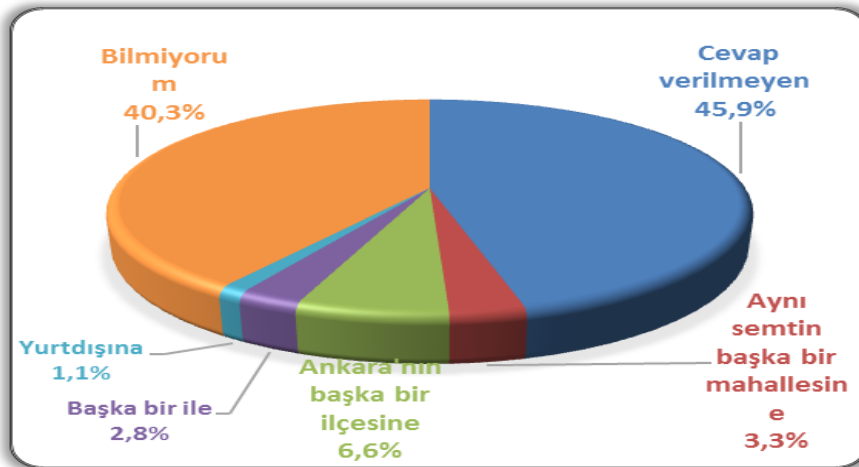
Şekil 4.15. Bölge Sakinlerinin Hamamönü'ndeki İkamet Süresi

Katılımcılardan 74'ü 11 yıldan daha fazla süredir aynı yerde ikamet ettiklerini belirtmiştir. 39 kişi 4-6 yıldır, 10 kişi 7-10 yıldır aynı yerde oturduklarını belirtirken; 31 kişi 1-3 yıldır, 27 kişi ise 1 yıldan az süredir Hamamönü'nde oturduklarını belirtmiştir.

Halen binayı kullanmakta olan sakinlere, kendilerinden önceki sakinlerin nereye taşındıkları sorulduğunda; katılımcıların 83 tanesi herhangi bir cevap vermezken, 73 tanesi bilmediğini belirtmiştir.

Şekil 4.16. Önceki Sakinlerin İkamet Bilgileri

Ancak 12 kişi kendisinden önceki sakinin Ankara'nın başka bir ilçesine, 6 kişi aynı semtin başka bir mahallesine, 5 kişi başka bir kente, 2 kişi ise yurt dışına taşındıkları bilgisini vermiştir

Sonuçlara bakıldığında büyük çoğunluğun uzun süredir ikametgah değiştirmedeği görülmektedir. İster kiracı ister mülk sahibi olsun Hamamönü sakinlerinin, bölgeden ciddi bir ayrılışı söz konusu olmamıştır. Soylulaştırmanın sonuçlarından olan yerinden edilme sürecinin Hamamönü'nde yaşanmadığı bile söylenebilir. Bölgeye yeni taşınanların birçoğunun eskiden boş olan, terkedilmiş ya da depo olarak kullanılan binalara, restore edilip işlevsellik kazandırıldıktan sonra yerleştikleri ön görülebilir.

Çizelge 4.13. Hamamönü'ne Yerleşmelerinde Etkili Olan Faktörlerin Dağılımı

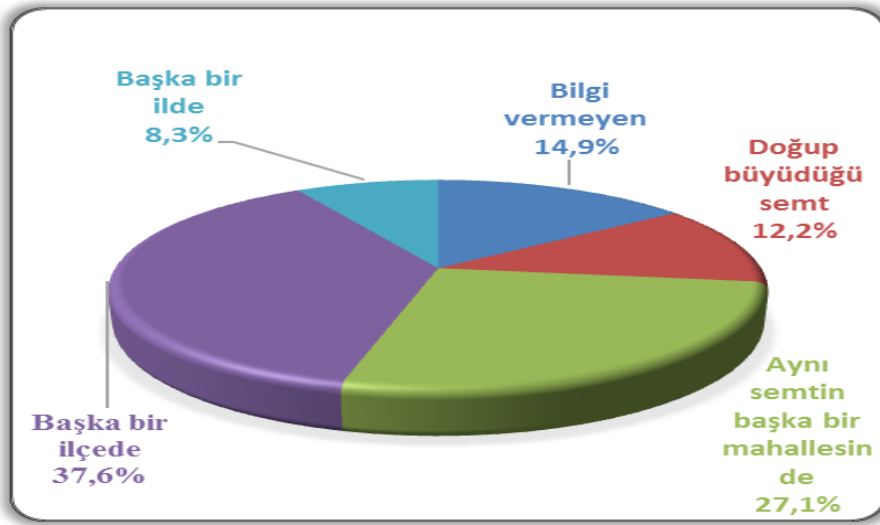
	<i>Fikir Belirtmeyenler</i>		<i>Evet</i>		<i>Hayır</i>	
	F	%	F	%	F	%
Ulaşım rahat olduğu için	4	2,2	121	66,9	56	30,9
Var olan tarihi doku bana cazip geldiği için	4	2,2	108	59,7	69	38,1
Mahalle ortamı ve komşuluk ilişkileri iyi olduğu için	4	2,2	100	55,2	77	42,5
Okullara yakın olduğu için	6	3,3	93	51,4	82	45,3
Fiyatlar uygun olduğu için	6	3,3	86	47,5	89	49,2
Ailem burada yaşadığı için	5	2,8	85	47,0	91	50,3
Yeni bir iş imkanı olduğu için	7	3,9	67	37,0	107	59,1
İşyerime yakın olduğu için	52	28,7	55	30,4	74	40,9
Doğup büyüdüğüm yer burası olduğu için	6	3,3	52	28,7	123	68,0

Bölge sakinlerinin Hamamönü'ne yerleşmeyi tercih etmesinde etkili olan nedenler sorulmuş, sıralanan nedenlerden bir den fazla seçeneği işaretleyebilecekleri belirtilmiştir. Bölge sakinlerinin Hamamönü'ne yerleşmeyi düşünmesinde etkili olan nedenler arasında ilk sırada %66,9'luk oranla ulaşımın rahat olması yer almaktadır. Onu sırasıyla var olan tarihi dokunun cazibesi ve mahalledeki ortam ve komşuluk ilişkileri yer almaktadır. Bölgeye yerleşmede en az etkili olan faktör doğup büyüyen semt olmasıdır. Katılımcılardan 123'ü bölgeye yerleşmede Hamamönü'nde doğmuş büyümüş olmasının etkili olmadığını belirtmiştir. 91 kişi ailesinin Hamamönü'nde yaşamasının bu bölgeye taşınmasında etkili olmadığını söylemiştir. Bu sonuçlardan mahalledeki sakinler her ne kadar uzun süredir bölgede yaşıyor olsa da, mahallede genel olarak ailevi bağlardan ziyade komşuluk ilişkilerinin

etkili olduğu söylenebilir. Katılımcılardan 93'ü okullara yakınlığın, yer seçimi tercihlerinde etkili olduğunu belirtmiştir.

Her ne kadar mahalle sakinlerinin uzun süredir aynı yerde yaşadığına yönelik değerlendirme yapılmış olsa da; sakinlerin bu bölgede yaşamadan önce nerede yaşadığı, bölgedeki dönüşümün etkilerini değerlendirebilmek için önemli görülmüştür.

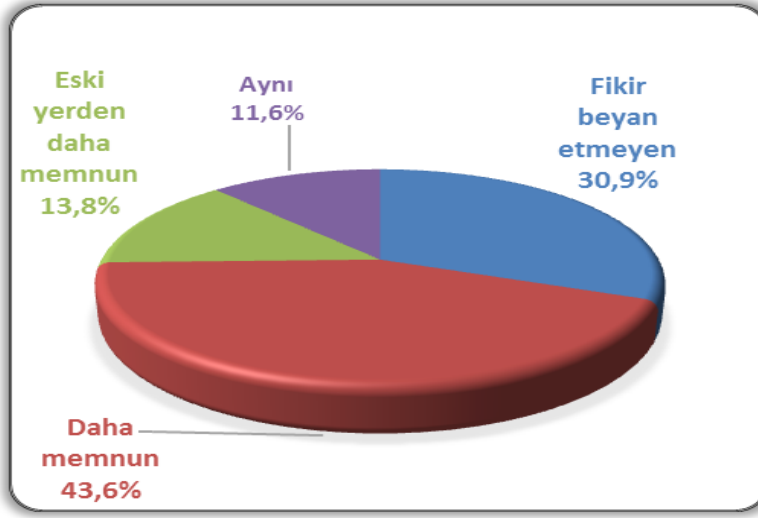
Şekil 4.17. Bölge Sakinlerinin Daha Önceki İkamet Bilgileri

27 kişi daha önce nerede yaşadığına dair bilgi vermemiştir. 68 kişi daha önce Ankara'nın başka bir semtinde yaşadığını söylerken, başka bir ilde yaşadığını söyleyen kişi sayısı ise 15'tir. Aynı semtin başka bir bölgesinde yaşayan 49 kişi, Hamamönü doğup büyüdüğü semt olan ise 22 kişidir. Yani uzun süredir bölgede yaşayıp, ayrılmayanların toplam içindeki oranı %39,3 ile 71 kişidir. Bölgeye dışardan gelenler olduğu gibi bölgeden ayrılanlar da olmuştur. Ancak bu yer değiştirmenin yaşanan dönüşümden kaynaklı zorunlu bir yerinden edilme olmadığını da söylemek mümkündür.

Eskiden yaşadıkları yerle kıyaslayarak Hamamönü'nden ne kadar memnun olduklarını anlamaya çalıştığımızda bölge sakinlerinden 56 kişi konuya ilişkin fikir beyan etmemiştir. Çoğunluğu oluşturan 79 kişi ise geçmişte yaşadığı yere kıyasla Hamamönü'nden daha memnun olduğunu ifade etmiştir. Herhangi olumlu/olumsuz değişen bir şey olmadığını belirten 21 kişi iken, eski yaşadığı yerin daha iyi olduğunu söyleyen kişi sayısı ise 25'tir.

Şekil 4.18. Hamamönü'nde Yaşamaktan Duyulan Memnuniyet

Bölge sakinlerine, bölgede memnuniyetlerinin yanı sıra Hamamönü’ünde yaşamının olumlu ve olumsuz taraflarının neler olduğu da sorulmuştur. Yine birden fazla seçeneğin işaretlenmesine imkan tanınmıştır.

Çizelge 4.14. Hamamönü’ünde Yaşamının Olumlu Tarafları

	<i>Katılıyorum</i>		<i>Katılmıyorum</i>	
	F	%	F	%
Ulaşım rahat	164	90,6	17	9,4
Tarihi dokuyla iç içe nostaljik bir atmosferi olması	138	76,2	43	23,8
Güvenli olması	126	69,6	55	30,4
Müstakil konutlar olması	120	66,3	61	33,7
Komşuluk ilişkilerinin güçlü olması	119	65,7	62	34,3
Mahalledeki değişimin iş imkanı sağlaması	100	55,2	81	44,8
Konut fiyatları ve kiralar uygun	99	54,7	82	45,3
Alışkın olduğum muhit olması	95	52,5	86	47,5
Ailemin burada yaşaması	84	46,4	97	53,6

Çizelgede 4.14’de de görüldüğü üzere, Hamamönü’nde yaşamının en olumlu yönü ulaşımın rahatlığı olarak öne çıkarken; bunu tarihi dokuyla iç içe nostaljik bir atmosferi olması izlemiştir. Yakın zamana kadar güvenlikle ilgili çok fazla sorunun yaşandığı Hamamönü, bölge sakinleri tarafından oldukça güvenli bulunmaktadır. Doğduğundan beri Hamamönü’nde yaşayan bir bölge sakininin bu soruyu yanıtlarken “Benim için güvenli ama başkaları için güvenli mi ya da ne kadar güvenli, bilemem.” şeklindeki yorumu dikkat çekici

bulunmuştur. Daha önceki değerlendirmelerde de tespit edildiği üzere ailenin bölgede yaşıyor olması olumlu yönler arasında son sırada yer almıştır. Ancak ailenin Hamamönü'nde yaşıyor olmasını olumlu yönler arasında sayanların oranı (%46,4, 84 kişi) hiç de azımsanacak bir oran değildir. Hamamönü'ne ailenin varlığı her ne kadar yerleşmek için önemli bir etken olarak görülmesi de sonuçta bölgenin olumlu yanlarından biri olarak görülmesinde etkilidir, diyebiliriz. Hamamönü'ne yerleşmede etkili olan faktörler arasında, yeni bir iş fırsatı sondan ikinci sırada yer almıştır. Ancak Hamamönü'nün olumlu yanları sorulduğunda bölge sakinlerinden 100 kişi, mahalledeki değişimin iş imkanı sağlamasını olumlu yanlar arasında görmüştür. 81 kişi ise bunu olumlu bir yan olarak görmemiştir. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere; mahalledeki değişimin iş imkanı sağladığını düşünenlerden 61 kişi işletme sahibi, 37 kişi gerçek kişi, 2 kişi ise dernek/vakıf yöneticisidir. Mahalledeki değişimin iş imkanı sağlamadığını düşünenlerden ise 56 kişi gerçek kişi, 23 kişi işletme sahibi, 2 kişi ise dernek/vakıf yöneticisidir.

Çizelge 4.15. Mahalledeki Değişimin İş İmkani Sağlaması Düşüncesine Göre Gerçek Kişi-İşletme-Dernek/Vakıf Dağılımı Arasındaki İkili İlişki Çizelgesi

			Kişi Türü			Toplam
			Gerçek Kişi	İşletme	Dernek veya vakıf	
Mahalledeki değişimin iş imkanı sağlaması	Katılıyorum	Frekans	37	61	2	100
		Satır Yüzdesi	37,0%	61,0%	2,0%	100,0%
		Sütun Yüzdesi	39,8%	72,6%	50,0%	55,2%
	Katılmıyorum	Frekans	56	23	2	81
		Satır Yüzdesi	69,1%	28,4%	2,5%	100,0%
		Sütun Yüzdesi	60,2%	27,4%	50,0%	44,8%
	Toplam	Frekans	93	84	4	181
		Satır Yüzdesi	51,4%	46,4%	2,2%	100,0%
		Sütun Yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

2 hücre (%33,3) beklenen değer 5'den küçüktür. Minimum beklenen değer 1,79'dur.

$\chi^2 = 19,290$ ve Anlamlılık Düzeyi (P) = 0,000

Bu konuda gerçek kişi ve işletme sahipleri arasındaki fikir ayrılığı dikkat çekicidir. Anket uygulaması esnasında görüşülen kadınlardan sadece 2 tanesi evde yaptığı mantı, erişte gibi ürünleri bölgedeki restoranlara sattığını belirtmiştir. Bölgenin kadın sakinleri, bölgedeki değişimin bu anlamda kendilerine bir iş imkanı sağlamadığını, Ramazan'daki etkinliklerde mahallede satış yapmak için belediyeye ücret ödemek gerektiğini, mahalle sakinlerine bir

indirim yapılmadığını belirtmişlerdir. El Ürünleri Pazarı'nda, Altındağ Belediyesi'ne bağlı Hanımlar Eğitim ve Kültür Merkezi'ne üye kadınların hobi ve el becerisi kurslarında ürettikleri ürünleri sergileyerek sattıkları 12 stand bulunmaktadır. Gıda Pazarı ise yine Hanımlar Eğitim ve Kültür Merkezine üye 50 kadının dönüşümlü olarak satış yaptığı 12 stand bulunmaktadır. El açması gözleme, su böreği, mantı, tarhana, erişte ve yaprak sarma gibi el yapımı geleneksel lezzetler satışa sunulmaktadır. Ancak her ikisinde de herhangi bir bölge sakini yer almamaktadır. Yöneticilere durum sorulduğunda, satış yapan kadınların hepsinin Altındağ belediyesi sakini ve Hanımlar Eğitim ve Kültür Merkezi'ne üye olduklarını, Hamamönü sakini kadınların da üye olması halinde buralarda ürünlerini satabileceklerini belirtmişlerdir. Ancak bölgedeki yaşanan dönüşümden sonra, özellikle mülk sahibi olan bazı bölge sakinleri, işletme açma ve gelir elde etme imkanı bulmuştur.

Çizelge 4.16. Hamamönü'nde Yaşamın Olumsuz Tarafları

	<i>Katlıyorum</i>		<i>Katılmıyorum</i>	
	F	%	F	%
Park Sorunu	104	57,5	77	42,5
Fiyatların gittikçe artması ve burada yaşamın maliyetinin artması	90	49,7	91	50,3
Güvenli olmaması	43	23,8	138	76,2
Kalabalık olması	25	13,8	156	86,2
Komşuluk ilişkilerinin olmaması ya da bozulması	24	13,3	157	86,7
Geç saatlere kadar gürültü olması	16	8,8	165	91,2
Komşuluk ilişkilerinin çok yoğun olması	9	5,0	172	95,0

Hamamönü'nde yaşamın olumsuz taraflarının neler olduğu sorulduğunda ise; park sorunu ilk sırada yer almaktadır. Hatta diğer maddelerin tercih edilme oranlarına bakılarak, bölge sakinleri tarafından olumsuz bir yön olarak görülmemiş olduğu bile söylenebilir. Görüşmelerde, Sanat Sokağı'ndaki Sergi Salonu'nun idarecisi olan belediye çalışanı bile park sorunundan dolayı çok fazla sıkıntı yaşadıklarını, bölgede çıkan kavga ve tartışmaların hiç eksik olmadığını, şahsen kendisinin de bu tür bir tartışmada taraf olduğunu belirtmiştir. Fırın Sokak sakinlerinden birisi de, otopark için istenilen ücreti fazla bulduğunu, mahalle sakini olduğunu kendisinden daha makul bir ücret alınmasını talep etmiş ancak kabul edilmemiş ve aracına zarar verilmekle tehdit edilmiştir. Ardından birkaç defa aracı çizilerek, lastikleri indirilmiştir. Sarıkadı Sokak'taki işletme sahipleri Hacettepe Üniversitesi'nin otoparkını kullandıklarını ve herhangi bir sorun yaşamadıklarını belirtmiştir.

Bölgenin en önemli sorunu olarak karşımıza çıkan park sorununun araç sahipliğiyle ilişkisi incelendiğinde; Çizelge 4.17'de de görüldüğü üzere herhangi bir araca sahip olmayanlardan 46 kişi bölgede park sorunu olmadığını, 37 kişi ise olduğunu düşünmektedir. Bir tane aracı olanlardan 53 kişi park sorunu olduğunu, 23 kişi olmadığını; 2 aracı olanlardan 10 kişi park sorunu olduğunu, 6 kişi olmadığını belirtmiştir. Üç tane ve üzerinde araç sahibi olanlardan ise 4 kişi park sorunu olduğunu, 2 kişi olmadığını belirtmiştir. Görüldüğü üzere sadece araç sahibi olmayanlar da park sorununu bir sorun olarak görmeyenlerin sayısı fazladır. Ancak sahip olan araç sayısındaki artışın görüş üzerinde fazla bir değişiklik yapmadığı söylenebilir. Araç sahibi olanların yaklaşık olarak üçte ikisi park sorununu önemli olarak görmektedir.

Çizelge 4.17. Araç Sahipliğine Göre Park Sorunu Arasındaki İkili İlişki Çizelgesi

		Park Sorunu		Toplam	
		Katılıyorum	Katılmıyorum		
Araç Sahipliği	Hayır	Frekans	37	46	83
		Satır Yüzdesi	0	1	1
		Sütun Yüzdesi	35,6%	59,7%	45,9%
	1 Tane	Frekans	53	23	76
		Satır Yüzdesi	1	0	1
		Sütun Yüzdesi	51,0%	29,9%	42,0%
	2 Tane	Frekans	10	6	16
		Satır Yüzdesi	1	0	1
		Sütun Yüzdesi	9,6%	7,8%	8,8%
	3 Tane ve Üzeri	Frekans	4	2	6
		Satır Yüzdesi	1	0	1
		Sütun Yüzdesi	3,8%	2,6%	3,3%
	Toplam	Frekans	104	77	181
		Satır Yüzdesi	57,5%	42,5%	100,0%
		Sütun Yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%

2 hücre (%25,0) beklenen değer 5'den küçüktür. Minimum beklenen değer 2,55'dir.

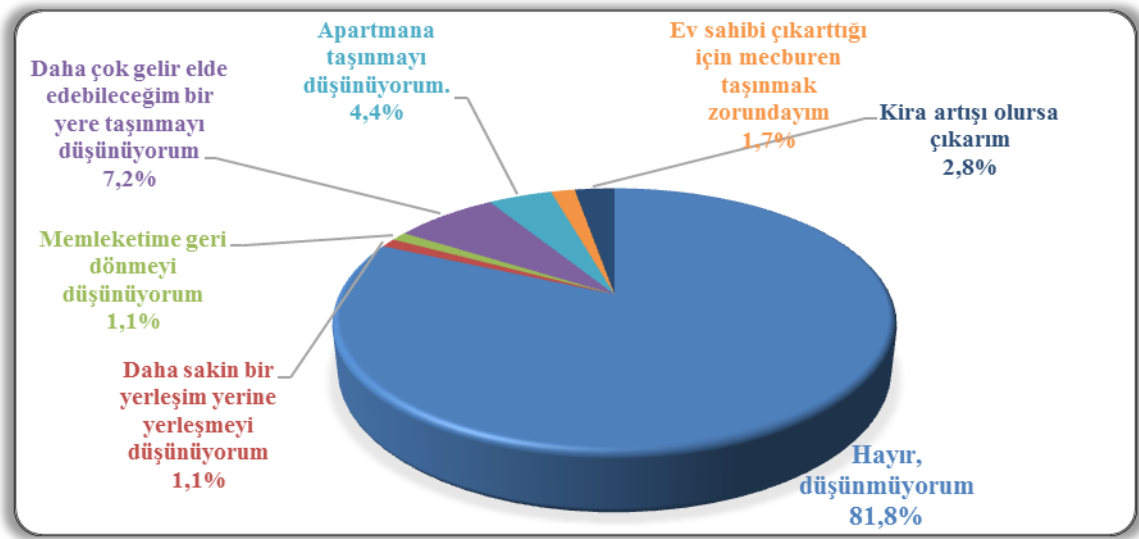
$\chi^2 = 10,695$ ve Anlamlılık Düzeyi (P) = 0,013

Soylulaştırma sürecinin yaşanmaya başladığı mekânlarda ilk gelişmelerden birisi bölgedeki fiyat artışıdır. Bölge sakinlerinden 90 kişi bölgedeki fiyatların gittikçe artması ve Hamamönü'nde yaşamının maliyetinin artmasını olumsuz bir yön olarak görürken, 91 kişi böyle bir gelişmeyi olumsuz yönler arasında görmemektedir. Olumlu yönler sorulduğunda da

benzer bir durumla karşılaşmıştır. Bölge sakinlerinden 99 kişi konut ve kira fiyatlarının uygun olduğunu ve olumlu bir yön olduğunu belirtirken, 82 kişi bunu olumlu bir özellikler olarak değerlendirmemiştir.

Bölge sakinlerinin Hamamönü'nde yaşamının olumlu ve olumsuz taraflarıyla ilgili verdiği bilgilere dayanarak genel olarak Hamamönü'nde yaşamaktan memnun oldukları söylenebilir. Şekil 4.19.'da da görüldüğü üzere bölge sakinleri genel olarak, yaşadıkları yerden memnundur ve Hamamönü'nden taşınmayı düşünmemektedir.

Şekil 4.19. Bölge Sakinlerinin Hamamönü'nden Taşınma Hakkındaki Fikirleri

Bölge sakinlerinin yapılan görüşmelerde kullandıkları ifadelerden ve tavırlarından bölgede ciddi bir kira artışı olma ihtimalini ön görmedikleri söylenebilir. Sadece Sanat Sokağı'ndaki işletme sahiplerinden birisi belediye ile Hacettepe Üniversitesi arasındaki sözleşme bittiği zaman kiraların artma ihtimali olabileceğini kendisi söylemiş, ancak böyle bir durumda bile yine de taşınmayı düşünmeyeceğini de eklemiştir.

4.3.4.4. Bölge sakinlerinin sosyal hayatı

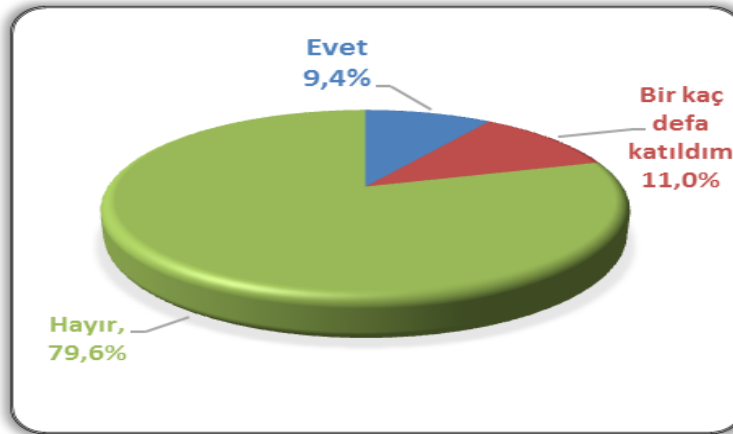
Çizelge 4.18. Bölge Sakinlerinin STK Üyelik Durumlarına Göre Gerçek Kişi-İşletme-Dernek/Vakıf Dağılımı Arasındaki İkili İlişki Çizelgesi

			Kişi Türü			Toplam
			Gerçek Kişi	İşletme	Dernek veya vakıf	
Herhangi bir STK'ya üyelik	Hayır	Frekans	83	61	0	144
		Satır Yüzdesi	1	0	0	1
		Sütun Yüzdesi	89,2%	72,6%	0,0%	79,6%
	Evet	Frekans	10	23	4	37
		Satır Yüzdesi	0	1	0	1
		Sütun Yüzdesi	10,8%	27,4%	100,0%	20,4%
	Toplam	Frekans	93	84	4	181
		Satır Yüzdesi	51,4%	46,4%	2,2%	100,0%
		Sütun Yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

2 hücre (%33,3) beklenen değer 5'den küçüktür. Minimum beklenen değer 0,82'dir.
 $\chi^2 = 23,423$ ve Anlamlılık Düzeyi (P) = 0,000

Bölge sakinlerinin %79,6'sını oluşturan 144 kişi herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olmadığını belirtmiştir. Bunlardan 83'ü konutlarda oturan bölge sakini iken, 61 tanesi işletme sahipleridir. Tüm dernek ve vakıflar, 23 işletme sahibi ve 10 kişi en az bir sivil toplum kuruluşuna üye olduğunu belirtmiştir.

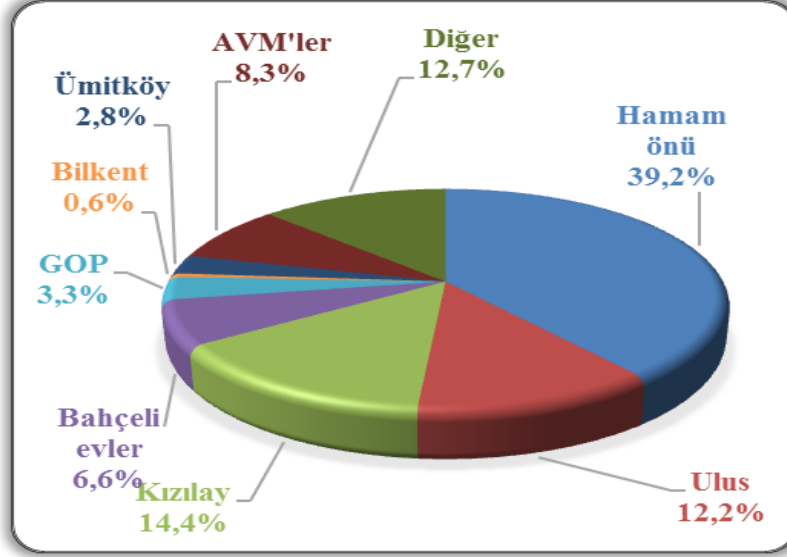
Şekil 4.20. Bölge Sakinlerinin Dernek Faaliyetine Katılım Dağılımı

Bölge sakinlerine semtleriyle ilgili herhangi bir dernek faaliyetine katılıp katılmadıkları sorulduğunda ise 144 kişi hiç katılmadığını belirtirken, 20 kişi birkaç defa katıldığını, 17 kişi ise bu tür faaliyetlere sıklıkla katıldığını belirtmiştir. Hamamönü'nün sorunlarına yönelik herhangi bir sivil toplum kuruluşu bulunmamaktadır. Daha önceden bir dernek kurulmuş

olmasına rağmen, şu an söz konusu derneğin aktif olarak herhangi bir faaliyeti bulunmamaktadır

Şekil 4.21. Bölge Sakinlerinin Eğlence ve Boş Zaman Geçirme Tercihleri

Bölge sakinlerinin 71'i eğlence ve boş zamanlarını geçirmek için yine Hamamönü'nü tercih etmektedir. 26 kişi eğlence ve boş zamanlarını geçirmek için Kızılay'a, 22'si Ulus'a, 15'i AVM'lere, 12'si Bahçelievler'e gittiğini belirtirken; Bilkent, Ümitköy ve Gazi Osman Paşa'ya gidenlerin toplam sayısı 12'dir. Belde sakinlerinin tercihlerinde ulaşım kolaylıklarının yanı sıra ekonomik şartların da etkili olduğu düşünülebilir. Diğer yerlere giderek eğlence ve boş zamanlarını geçirdiğini söyleyen 23 kişi ise pek boş zamanları olmadığını, fırsat bulduklarında da genellikle şehir dışına ya da pikniğe gittiklerini belirtmişlerdir

Bölge sakinlerinin mahalledeki tanıdıklarıyla görüşme sıklığı sorulduğunda %69,9'unu oluşturan 126 kişi her gün, 26'sı haftada 1-2 kez, 8'i 15 günde bir kez, 3'ü ayda bir kez, 8'i daha seyrek görüştüğünü; 10 kişi hiçbir zaman görüşmediğini belirtmiştir.

Bölge sakinlerinin %55,8'ini oluşturan 101 kişi hiçbir zaman eğlence mekânlarına gitmediğini; 6'sı her gün, 22'si haftada 1-2 kez, 9'u 15 günde bir kez, 20'si ayda bir kez, 23'ü daha seyrek olarak eğlence mekânlarına gittiğini belirtmiştir.

Bölge sakinlerinden 85'i sinema, tiyatro, sergi, konser tarzı kültürel etkinliklere hiçbir zaman katılmadığını; 1kişi her gün, 20 kişi haftada 1-2 kez, 11 kişi 15 günde bir kez, 30 kişi ayda bir kez, 34 kişi ise daha seyrek olarak bu tür etkinliklere katıldığını belirtmiştir.

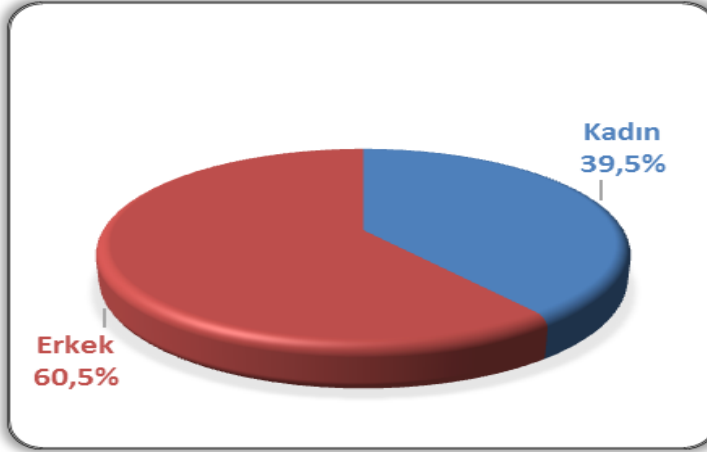
Bölge sakinlerinin %36,5'ini oluşturan 66 kişi hiçbir zaman dışarıda akşam yemeği yemediğini; 11 kişi her gün, 32 kişi haftada 1-2 kez, 17 kişi 15günde bir kez, 25 kişi ayda bir kez, 30 kişi daha seyrek olarak dışarıda akşam yemeği yediğini belirtmiştir.

Veriler ışığında, Hamamönü sakinlerinin kentteki sosyal hayatı aktif bir şekilde takip etmedikleri söylenebilir. Hamamönü sakinlerinden 85'inin, mahallelerinde Sanat Sokağı'nda bir sergi salonu olmasına rağmen bu tarz etkinliklere hiç katılmadığını belirtmesi dikkat çekicidir. Bölge sakinlerinin Hamamönü'nde gerçekleştirilen birçok kültürel etkinlikten haberdar bile olmadığı, haberdar olsa bile bu tür etkinliklerin kendilerine cezbedici gelmediği söylenebilir.

4.3.4.5. Bölgenin ziyaretçilerinin profili

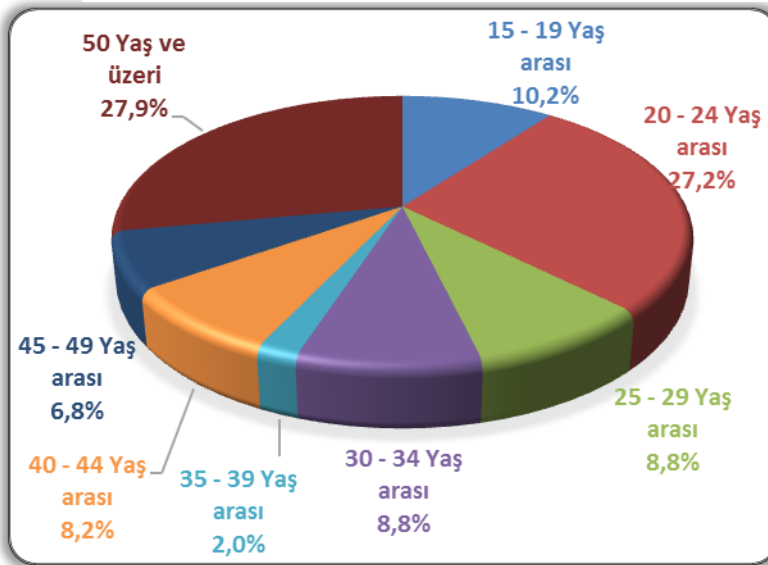
Anket uygulamasının yapıldığı sokaklardaki işyerlerinden hizmet alan, bölgedeki tarihi ve dini mekânları ziyaret eden ve uygulamanın yapıldığı andan Hamamönü'nde bulunanlara yönelik olarak hazırladığımız ankete katılan toplam 147 kişi bulunmaktadır. Bu anketteki sorularla Hamamönü'nü ziyaret eden kişi profili ve bu kişilerin Hamamönü ve burada yaşanan dönüşüm hakkındaki görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Anket uygulaması Hamamönü sakinlerine soruların okunup verdikleri cevabın anketlere işaretlemesi şeklinde gerçekleştirilirken; Hamamönü ziyaretçilerinin tamamında bu uygulama tercih edilmemiş, özellikle restoran ve kafelerdeki müşterilere anketler dağıtılarak cevaplamaları istenmiştir. Ancak sokakta dolaşan ziyaretçilere sorular okunmuş ve verdikleri cevaplar anketlere işaretlenmiştir.

Şekil 4.22. Bölge Ziyaretçilerinin Cinsiyet Dağılımı

Hamamönü'ni ziyaret eden 147 kişinin 89'u erkek, geriye kalan 58'i kadındır. Genel olarak erkeklerin oranı daha fazla görünmesine rağmen bölge ziyaretçilerinin genel olarak erkeklerden oluştuğu ve kadınların az olduğu söylenemez.

Şekil 4.23. Bölge Ziyaretçilerinin Yaş Dağılımı

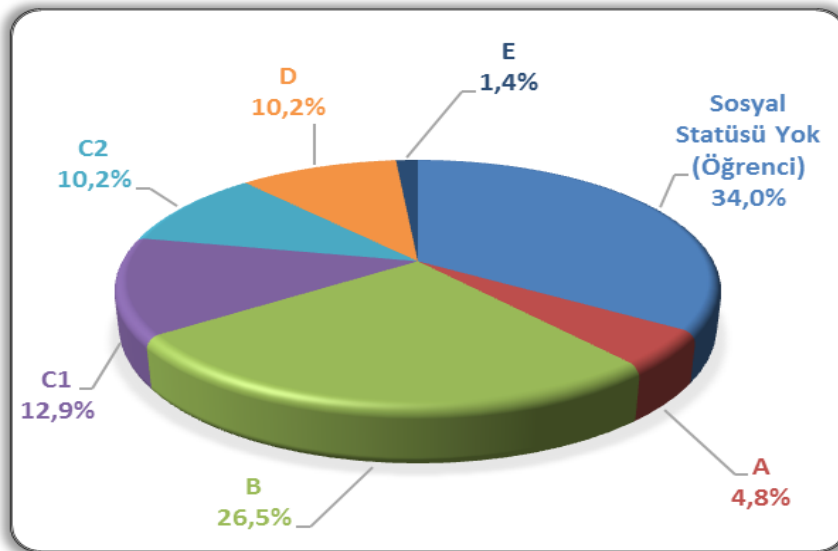
Hamamönü'nü ziyaret eden 41 kişi 50 yaş ve üzeri, 40 kişi 20-24 yaş arasında olmak üzere çoğunluğu oluşturmaktadır. Geri kalan ziyaretçilerin yaş dağılımı ise hemen hemen aynıdır diyebiliriz.

Medeni durum konusunda da yine dengeli bir dağılım olduğu söylenebilir. Ziyaretçilerin %54,4'ü bekar, %41,5'i evli, geriye kalan %4,1'i boşanmış/dul olduğunu belirtmiştir.

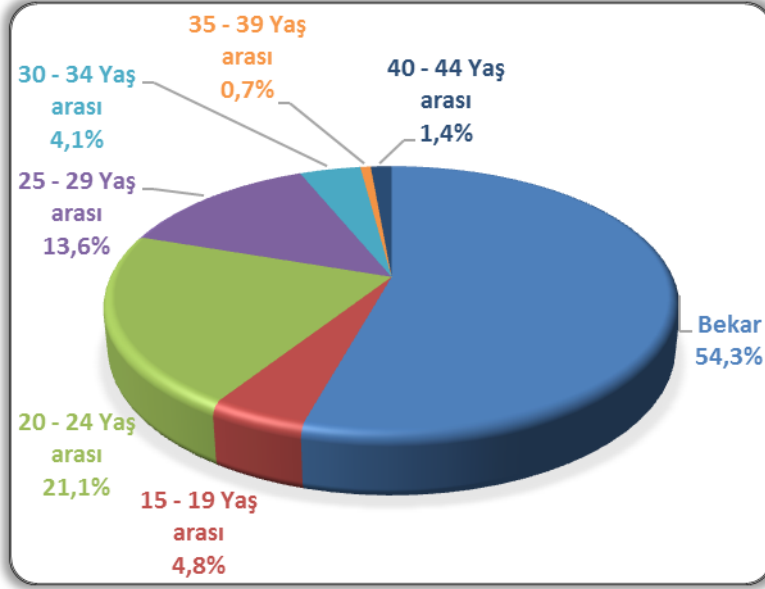
Bölge sakinlerine uyguladığımız ankette olduğu gibi, bu ankette de sosyo-ekonomik sınıf tespiti için, katılımcıların belirttiği eğitim seviyesi ve meslekleriyle ilgili verdikleri bilgilere dayanarak hangi gruba girdiği tespit edilmiş ve aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir. Kullandığımız tabloda öğrencilerin hala eğitimi devam ettiği ve bir meslekleri olmadığı için “statüsü yok” olarak ifade edilmektedir. Ancak Hamamönü'nün ziyaretçileri arasında öğrencilerin oldukça önemli bir payı olduğu için, bu statüsü olmayan sınıfın öğrencilerden oluştuğunu belirtmekte fayda görülmüştür.

Bölge sakinlerine yönelik sonuçların görüldüğü Çizelge 4.7.'de de belirtildiği üzere, Hamamönü sakinlerini sonuçlarıyla Hamamönü ziyaretçilerinin sonuçları örtüşmemektedir. Bölge sakinlerinde çoğunluk C1 (%30,4) ve D (%27,6) sınıfında yoğunlaşırken; bölge ziyaretçilerinde çoğunluk öğrencilerden ve B sınıfında yoğunlaşmıştır. Şekil 4.24'de de görüldüğü üzere Hamamönü ziyaretçilerinin büyük çoğunluğu 50 kişi sayısı ile öğrencilerden oluşmaktadır. Ardından 39 kişi ile B grubu, 19 kişi ile C1,15'er kişi ile C2 ve D, 2 kişi ile E grubu gelmektedir.

Şekil 4.24. Bölge Ziyaretçilerinin Sosyo-Ekonomik Sınıf Dağılımı

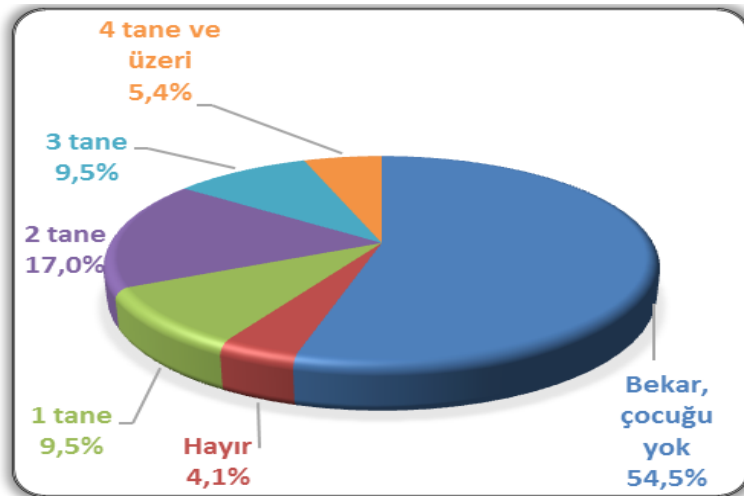
Şekil 4.25. Bölge Ziyaretçilerinin Evlenme Yaşı

Hamamönü ziyaretçilerinden evli olan 61 kişinin 31'i 20-24 yaş arasında, 20'si 25-29 yaş arasında, 6'sı 30-34 yaş arasında, 1'i 35-39 yaş arasında, 2'si de 40-44 yaş arasında evlendiğini belirtmiştir.

Hamamönü ziyaretçilerinden evli olanların çoğunluğunun erken denilebilecek yaşta evlendiği söylenebilir. Ancak bölge sakinlerinin evlenme yaşı oranları ziyaretçilere oranla daha düşüktür. (Bknz. Çizelge 4.9)

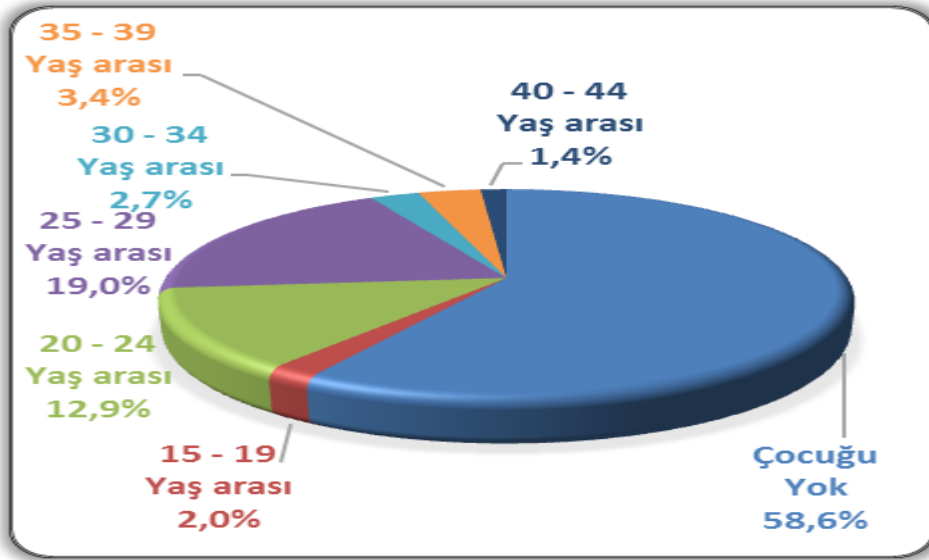
Şekil 4.26. Bölge Ziyaretçilerinin Çocuk Sayısı Dağılımı

Hamamönü ziyaretçilerinden 25'i 2 tane, 14'ü 1 tane ve yine 14'ü de 3 tane çocuğa sahiptir. 4 tane ve daha üzerinde çocuk sahibi olan kişi sayısı 8 olup, 6 kişi ise evli olduğu halde çocuk sahibi değildir. Bölge sakinlerinin 1-2 çocuk sahibi olanlarının yüzdesi ile ziyaretçilerin bekar ya da çocuk sahibi olmayanlarının yüzdesi, birbirine oldukça yakın olup; bölge sakini ve ziyaretçilerin profili bu dağılımda oldukça ayrılmaktadır.

Hamamönü'nü ziyarete gelen ve çocuk sahibi olan 61 kişinin 28 tanesi 25-29 yaş arasında, 19 tanesi 20-25 yaş arasında, 5 tanesi 35-39 yaş arasında, 4 tanesi 30-34 yaş arasında, 3 tanesi 15-19 yaş arasında ve 2 tanesi de 40-44 yaş arasında çocuk sahibi olduğunu belirtmiştir.

Şekil 4.27. Bölge Ziyaretçilerinin Çocuk Sahibi Olma Yaşı

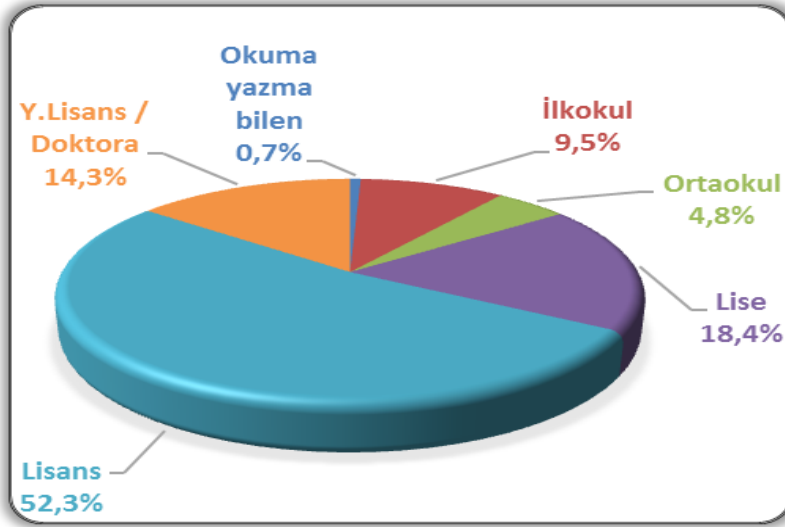
Bölge sakinlerine oranla, bölge ziyaretçilerinin çocuk sahibi olma yaşının daha yüksek olduğu söylenebilir. Hamamönü ziyaretçilerinden çocuk sahibi olduğu yaş 15-19 yaş arasında olan sadece 3 kişi (% 4,9) bulunmaktadır. Bölge sakinlerinden ise 21 kişi (% 11,6) 15-19 yaş arasında çocuk sahibi olmuştur. Diğer oranlar arasında da farklılık olmakla birlikte; 19 yaşın altında çocuk sahibi olma oranlarının farklılığı dikkat çekici görülmüştür.

Bölge sakinlerinin sosyo-ekonomik sınıf ile evlenme yaşı, çocuk sayısı, çocuk sahibi olma yaşı vb. değerlendirme sonuçlarının da gösterdiği üzere sosyo-ekonomik sınıf yükseldikçe diğerleri de yükselmekteydi. Benzer sonuçlar Hamamönü ziyaretçileri için de

elde edilmiştir. Ayrıca Hamamönü ziyaretçilerinin sosyo-ekonomik sınıfının, Hamamönü sakinlerinin sosyo-ekonomik sınıfından yüksek olması, sonuçlardaki ilişkiyi açıklamaktadır.

Hamamönü ziyaretçilerinin yarısından fazlası, tam sayı olarak ise 77 tanesi lisans mezunu olduğunu belirtmiştir. Lise mezunu olduğunu belirten 27, yüksek lisans/doktora mezunu olduğunu belirten 21 kişidir. Okuma yazma bilen ancak herhangi bir okul mezunu olmayan sadece 1 kişi bulunmaktadır.

Şekil 4.28. Bölge Ziyaretçilerinin Eğitim Durumu

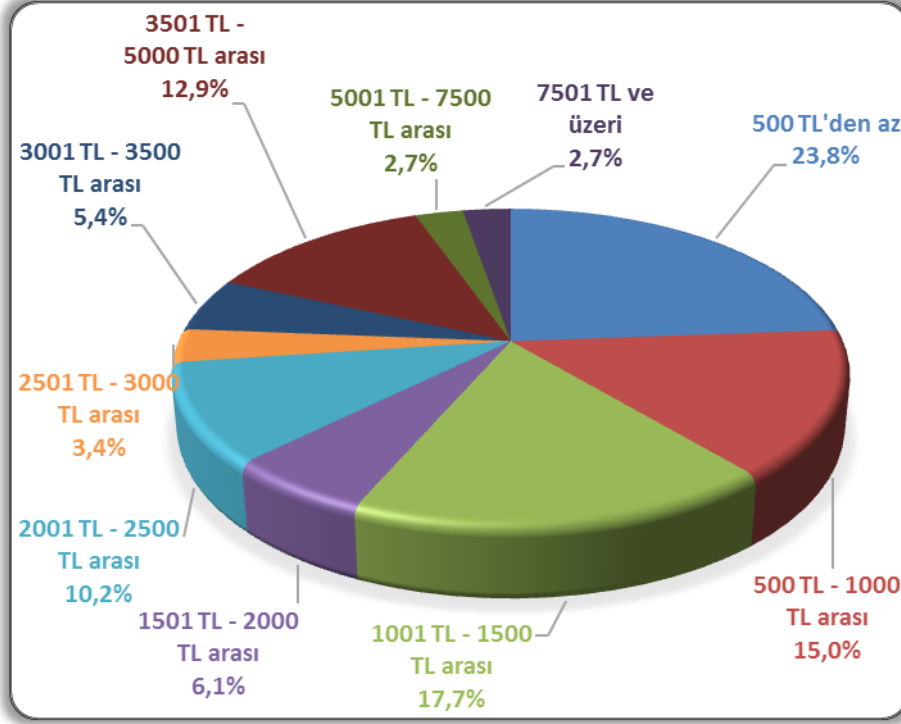

Hamamönü ziyaretçilerinin eğitim seviyesinin, genel olarak Hamamönü sakinlerinden daha yüksek olduğu söylenebilir. (Bknz Çizelge 4.8) Anket uygulanan Hamamönü ziyaretçilerinden okuma yazma bilmeyen herhangi biri bulunmamaktadır. Halbuki; Hamamönü sakinlerinden okuma yazma bilmeyen 5 kişi, okuma yazma bilen ama herhangi bir okuldan mezun olmayan 7 kişi bulunmaktadır. Hamamönü sakinlerinin genel olarak eğitim seviyesi lise mezunlarında yoğunlaşmış olup (% 29,3); yüksek lisans ya da doktora mezunu sadece 2 kişi bulunmaktadır.

Hamamönü ziyaretçilerinin içinde öğrencilerin oranının fazla olduğunu belirtmiştik. Sosyo-ekonomik sınıf dağılımında statüsü olmayan olarak nitelendirdiğimiz kesim herhangi bir işte çalışmayan kısmıydı. Ancak öğrenci olduğu halde gelir elde edecek bir işi olanlar da bulunduğundan sosyo-ekonomik statüleri bulunmaktaydı. Meslek olarak kendisini öğrenci olarak nitelendirenlerin oranı Hamamönü ziyaretçilerinin içinde en yüksek orana sahiptir.

Buna göre 147 Hamamönü ziyaretçisinden 54'ü öğrenci, 24'ü emekli, 19'u memur, 13'ü mimar, akademisyen ressam, şair, avukat, doktor vb., 10'u işçi, 7'si ev kadını, 5'i işsiz, 32'ü esnaftır. 12 kişi ise sıraladığımız mesleklerin dışında bir mesleği olduğunu belirtmiş ancak açıklama yapmamıştır.

Şekil 4.29. Bölge Ziyaretçilerinin Aylık Gelir Dağılımı

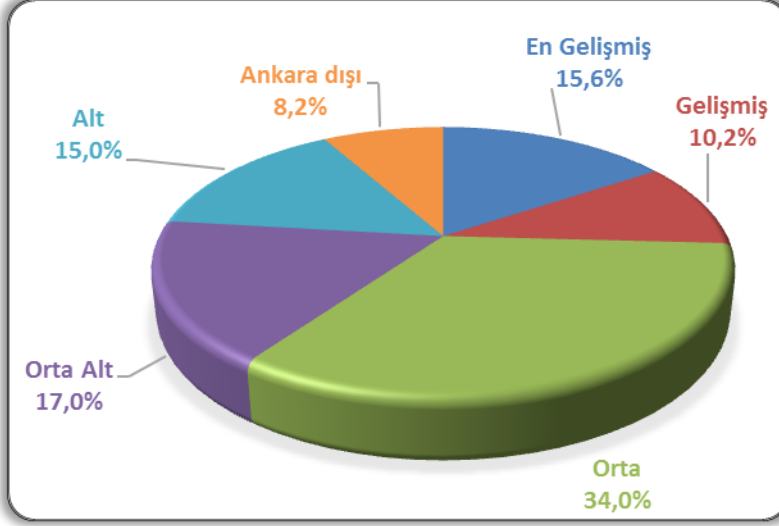

Hamamönü ziyaretçilerinden aylık geliri 500TL'den az olan 35 kişi, 1.001TL-1.500TL. arası olan 26 kişi, 500TL-1.000TL arası olan 22 kişi, 3.500TL-5.000TL arası olan 19 kişi bulunmaktadır. Diğer gelir gruplarının dağılımı detaylı olarak Şekil 4.27'de görülmektedir. Aylık geliri düşük olanların oranının çokluğu Hamamönü ziyaretçilerinin içindeki öğrenci yoğunluğuyla açıklanabilir.

Hamamönünü ziyaretçilerine hangi semtte oturdukları açık uçlu soru olarak sorulmuştur. Verdikleri cevaplar gelişmişlik düzeylerine göre tasnif edilmiş ve veri olarak girildikten sonra değerlendirilmiştir. Yıldız, Çayyolu, Ümitköy, Kavaklıdere, Beytepe, Hoşdere, Çankaya **En Gelişmiş**; Bahçelievler, Emek, Ayrancı, Beşevler, Esat, Eryaman, Söğütözü **Gelişmiş**; Cebeci, Kolej, Hamamönü, Batıkent, Tandoğan, Dikmen, Yenimahalle, Kurtuluş, Etlük **Orta**; Keçiören, Aydınlikevler, Abidinpaşa, Gölbaşı, Ulus, Etimesgut, Elvankent, Demirlibahçe, İncesu **Orta Alt**; Mamak, Altındağ, Kayaş, Çubuk, Pursaklar, Topraklı, Karapürçek, Ayvalık, Çubuk **Alt** gelişmişlik düzeyindeki semtler olarak

değerlendirilmiştir. Bu tasnife göre; Hamamönü'nü ziyaretçilerinin ikamet ettikleri semtlerin gelişmişlik düzeyine göre dağılımı Çizelge 4.28'de görülmektedir.

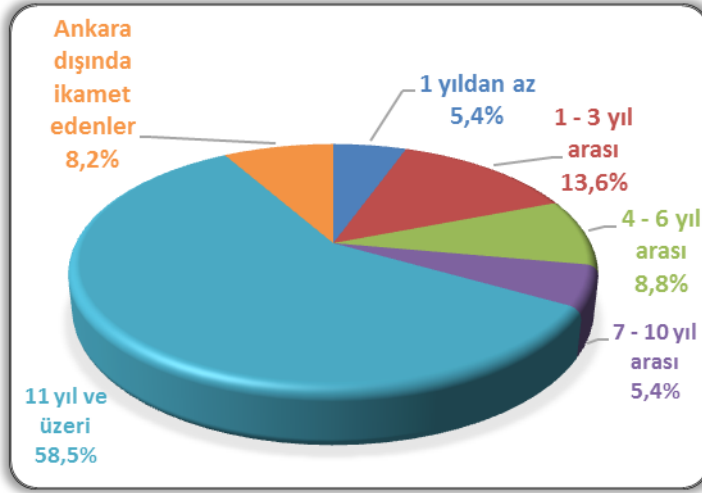
Şekil 4.30. Bölge Ziyaretçilerinin İkamet Ettiği Semtlerin Dağılımı

Hamamönü ziyaretçilerinden 50 kişi orta gelişmişlik düzeyindeki semtlerde ikamet ederken, 25 kişi orta alt gelişmişlik düzeyindeki, 23 kişi en gelişmiş, 22 kişi alt gelişmişlik düzeyindeki, 15 kişi gelişmiş semtlerde ikamet etmektedir. Ankara dışından Hamamönü'ne gelenler ise 12 kişidir. Aslında bu 12 kişi değerlendirme dışı olarak kabul edilmiştir. Ancak Hamamönü'nün Ankara'ya gelen yerli turistler için bir cazibe merkezi haline gelmesinin bir göstergesi olarak da değerlendirilebilir.

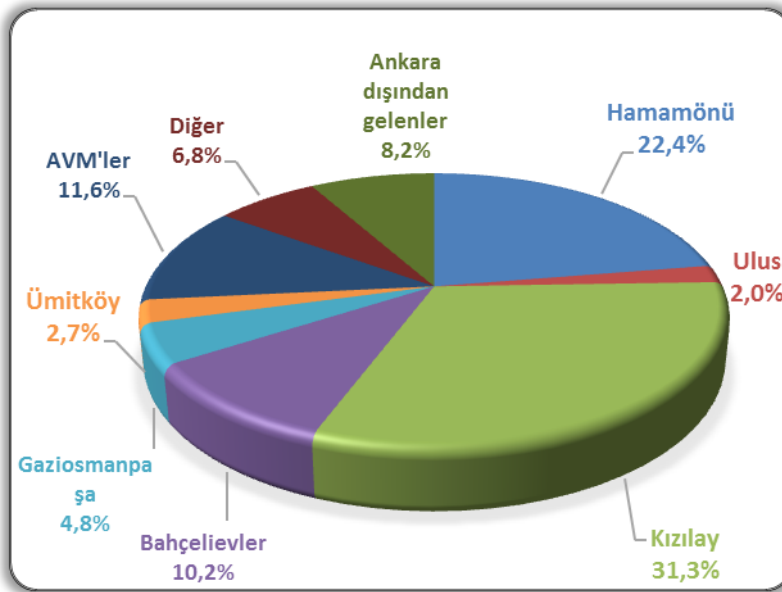
Hamamönü ziyaretçilerinin yarısından fazlası tam olarak 86'sı 11 yıl ve daha fazla süredir Ankara'da yaşadığını belirtmiştir. 23 kişi 1-3 yıl arası, 13 kişi 4-6 yıl arası, 82er kişi 7-10 yıl arası ve 1 yıldan az süredir Ankara'da yaşadığını belirtmiştir. Ankara dışında ikamet eden 12 kişi bu soruya cevap vermemiştir. 11 yıldan fazla süredir Ankara'da yaşayanların ankete katılım oranının yüksekliği, hem Ankara'da uzun süredir yaşayanların Hamamönü'nü ziyaret etmeyi daha çok tercih ettiği sonucuna götürürken, hem de Hamamönü'nün eski halini de bildikleri için değerlendirmelerinin daha anlamlı olma ihtimalini güçlendirmektedir. Hamamönü'nün eski halini de bilenlerin şu anki halini kıyaslayabilme şansları bulunmaktadır. Bu nedenle bölgede yaşanan dönüşüm hakkındaki görüşleri, Hamamönü'ndeki değişimin, Ankara'nın kentsel kimliğine katkısı açısından anlamlı sonuçlar doğurabilir.

Şekil 4.31. Bölge Ziyaretçilerinin Ankara'da İkamet Süresi

Hamamönüne ziyarete gelenlere eğlence ve boş zamanlarını geçirmek için çoğunlukla hangi semtleri tercih ettikleri sorulduğunda; çoğunluğu oluşturan 46 kişinin Kızılay'da ve 33 kişinin Hamamönü'nde eğlence ve boş zamanlarını geçirdikleri görülmüştür.

Şekil 4.32. Bölge Ziyaretçilerin Eğlence ve Boş Zamanlarını Geçirdikleri Semtler

Ankara dışından gelen 12 kişi bu değerlendirmenin dışında tutulmuştur. Diğer seçeneğini işaretleyenler ise genellikle şehir dışına ya da pikniğe gitmeyi tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Hamamönü'ne gelenlerin sosyal hayatlarını değerlendirebilmek için hazırlamış olduğumuz sorularla belli faaliyetleri ne sıklıkla gerçekleştirdiklerini sorduk. Öncelikle Hamamönü'ne ne sıklıkla geldiklerini sorduğumuz kişilerin 20'si her gün, 29'u haftada 1-2 kez, 19'u 15 günde bir kez, 26'sı ayda bir kez, 51'i sayılanlardan daha seyrek olarak Hamamönü'ne geldiğini belirtmiştir. 2 kişi hiçbir zaman gelmediğini belirtmiştir. Bu iki ziyaretçi, Hamamönü'ne ilk kez gelmiş ve bir daha gelmeyi düşünmediklerini belirten kişilerdir.

Eğlence mekânlarına ne sıklıkla gittikleri sorulduğunda; 9 kişi her gün, 40 kişi haftada 1-2 kez, 18 kişi 15 günde bir kez, 22 kişi ayda bir kez, 21 kişi daha seyrek olarak eğlence mekânlarına gittiğini belirtmiştir. 37 kişi hiçbir zaman eğlence mekânlarına gitmediğini belirtmiştir.

Hamamönü ziyaretçilerinden 2 kişi her gün, 14 kişi hafta 1-2 kez, 30 kişi 15 günde bir kez, 44 kişi ayda bir kez, 32 kişi ise daha seyrek olarak sinema, tiyatro, sergi, konser tarzı kültürel etkinliklere katıldığını belirtmiştir. 25 kişi ise bu tür etkinliklere hiç katılmadığını belirtmiştir.

Hamamönü ziyaretçilerinden 41'i hergün, 51'i haftada 1-2 gün, 22'si 15 günde 1 gün, 9'u ayda bir gün, 15'i ise daha seyrek olarak dışarda akşam yemeyi yediğini; 9 kişi ise hiçbir zaman dışarda akşam yemeyi yemediğini belirtmiştir.

Sosyal hayata katılım konusundaki veriler incelendiğinde, Hamamönü'ne ziyaret amaçlı gelenlerin, Hamamönü sakinlerine oranla sosyal hayatlarının daha aktif olduğunu söylemek olanaklıdır. Bu veriler sosyo-ekonomik sınıfla ilişkilendirilerek incelendiğinde de rakamsal olarak; sosyo ekonomik sınıf yükseldikçe artan sosyal hayat göstergelerinin arttığı görülmüştür. Hamamönü ziyaretçilerinin sosyo-ekonomik sınıf olarak, Hamamönü sakinlerinden daha yüksek olduğu da göz önünde bulundurulduğunda sonuçlar şaşırtıcı değildir.

Hamamönü ziyaretçilerine, bu bölgeye gelmelerinde etkili olan nedenler sorulmuş ve sıralanan nedenler arasından bir den fazla seçeneği işaretleyebilecekleri belirtilmiştir.

Çizelge 4.19. Hamamönü'nü Ziyarete Gelme Nedenleri

	<i>Etkili</i>		<i>Etkili Değil</i>	
	F	%	F	%
Nostaljik bir ortamın olması	127	86,4	20	13,6
Nezih bir ortamı olması	90	61,2	57	38,8
Ulaşımın rahat olması	85	57,8	62	42,2
Güvenli olması	67	45,6	80	54,4
Arkadaşlarının genelde buraya gelmesi	59	40,1	88	59,9
Fiyatların uygun olması	55	37,4	92	62,6
İhtiyaç duyduğum farklı etkinliklerin bir arada bulunması	37	25,2	110	74,8
Park sorunu olmaması	22	15,0	125	85,0
İşyerime yakın olması	12	8,2	135	91,8
Okuluma yakın olması	14	9,5	133	90,5
Doğup büyüdüğüm yer olduğu için	10	6,8	137	93,2

İşaretlenme oranı %50'nin üzerinde olması bir anlamlılık göstergesi kabul edilerek, daha dikkat çekici olması için kırmızı renkle yazılmıştır. Çizelge 4.20'de görüldüğü üzere en etkili olan neden olarak “nostaljik bir ortamın olması” ön plana çıkmaktadır.

Nezih bir ortam olması ve ulaşımın rahat olması hemen arkasından gelmektedir. Hamamönüne gelmede etkili olmayan özelliklerin en başında ise doğup büyüdüğü semt olması gelmektedir. Ancak bu neden bizim belirlediğimiz anket formunda bulunmamaktadır. “Diğer” diye belirttiğimiz bölüme en fazla yazılan neden olduğu için değerlendirmeye alınmıştır ve 10 kişinin neredeyse sırf bu nedenle Hamamönü'ne gelmeyi tercih ettiği gözlenmiştir. Çocukluğunu bu semtte geçirmiş, orta yaş üstü ve şu an genellikle Ankara ve yurt dışında yaşayan bir grup düzenli olarak, yılda bir iki kez Hamamönü'nde buluşup, eski günlerini yadettiklerini belirtmişlerdir.

% 54,4'lük bir grup yani 80 kişi Hamamönü'ne gelmesinde güvenli olmasının etkili olmadığını belirtirken; 67 kişi güvenli olmasının Hamamönü'ne gelmesinde etkili olduğunu belirtmiştir. Sayıların yakınlığı güvenli olmanın tercih edilmeme nedenleri arasında sayılmasının anlamsız olacağını düşündürmektedir. Çünkü ziyaretçi güvenli olduğunu düşündüğünden geliyor olmasa da; bu Hamamönü'nü güvensiz bulduğu anlamına gelmeyeceği gibi sayısal veriler birbirine oldukça yakındır. Örneğin işyerine ve okula yakınlığın etkili olamamasındakine benzer bir oran güvenlik konusunda gözlenmemiştir.

Hamamönü'ne gezmek için gelenlere, Hamamönü'nde yaşamayı düşünüp düşünmedikleri sorularak yaşanan dönüşümden sonra Hamamönü'nün bir yaşam alanı olarak tercih edilip edilmediği ve ilerleyen zamanlarda bu bölgede yaşamaya talebin artıp artmayacağını öngörebilecek verilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu soruya cevap verenlerin % 61,2'sini oluşturan 90 kişi Hamamönü'nde yaşamayı düşünmeyeceğini belirtirken; %38,8'ini oluşturan 57 kişi ise Hamamönü'nde yaşamayı düşünebileceğini belirtmiştir.

Hamamönü'nde yaşamayı düşünenler ile düşünmeyenlerin ikamet ettikleri semtlerin gelişmişlik düzeylerine göre bir farklılık gösterip göstermediğini istatistiki olarak değerlendirmek için Çizelge 4.20 hazırlanmıştır.

Çizelge 4.20. Bölge Ziyaretçilerinin İkamet Ettiği Semte Göre Hamamönü'nde Yaşamayı Düşünmesi Arasındaki İkili İlişki Çizelgesi

			Hamamönü'nde yaşamayı düşünme		Toplam
			<i>Evet</i>	<i>Hayır</i>	
İkamet edilen semt	<i>En Gelişmiş</i>	Frekans	3	20	23
		Sütun Yüzdesi	5,3%	22,2%	15,6%
	<i>Gelişmiş</i>	Frekans	6	9	15
		Sütun Yüzdesi	10,5%	10,0%	10,2%
	<i>Orta</i>	Frekans	23	27	50
		Sütun Yüzdesi	40,4%	30,0%	34,0%
	<i>Orta Alt</i>	Frekans	14	11	25
		Sütun Yüzdesi	24,6%	12,2%	17,0%
	<i>Alt</i>	Frekans	7	15	22
		Sütun Yüzdesi	12,3%	16,7%	15,0%
	<i>Ankara dışı</i>	Frekans	4	8	12
		Sütun Yüzdesi	7,0%	8,9%	8,2%
	Toplam	Frekans	57	90	147
		Sütun Yüzdesi	100,0%	100,0%	100,0%

1 hücre (%8,3) beklenen değer 5'den küçüktür. Minimum beklenen değer 4,65'dir.

$\chi^2 = 11,246$ ve Anlamlılık Düzeyi (P) = 0,047

Görüldüğü üzere en gelişmiş semtlerde ikamet edenlerden genellikle Hamamönü'nde yaşamayı düşünmemektedir. Alt gelişmişlik düzeyindeki semtlerde ikamet edenlerin de çoğunluğu Hamamönü'ünde yaşamayı düşünmemektedir. Ancak Orta alt gelişmişlik düzeyindeki semtlerde ikamet edenlerin yarısından fazlası Hamamönü'nde yaşamayı düşündüğünü belirtmiştir. Orta gelişmişlik düzeyindeki semtlerde ikamet edenlerin ise

Hamamönü'nde yaşamayı düşünenlerle, düşünmeyenlerin sayısının birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Orta gelişmişlik düzeyindeki semtlerin, diğerlerine oranla daha muhafazakar olarak nitelendirebileceğimiz nitelikleri olduğu söylenebilir. Orta gelişmişlik düzeyindeki semtlerde yaşayanların, tarihi ve dini özellikleri olan bir semtte yaşamayı istemesi muhafazakarlıklarıyla ilişkilendirilebilir.

Hamamönü'nde yaşamayı düşünen ve düşünmeyenlerin nedenleri de incelendiğinde durum daha anlaşılır hale gelmektedir. Hamamönü'nde yaşamının düşünülüp düşünülmediği, nedeniyle birlikte açık uçlu olarak sorulmuştur. Soruya verilen cevaplar incelendiğinde; Hamamönü'nde yaşamayı düşünmediğini belirten 90 kişiden 28'i herhangi bir neden belirtmemiştir. Birden fazla neden belirten olmakla birlikte 10 kişi oturduğu yerden memnun olduğunu, 10 kişi bölgeyi güvenli bulmadığını, 9 kişi kendisinin sosyo-ekonomik statüsüne ve sosyal hayatına uygun olmadığını, 8 kişi kendi yaşam alanlarına (işyeri, çocuklarının okulu gibi) uzak olduğunu, 6 kişi başka kentte yaşamayı istediğini, 6 kişi bölgenin ailesine uygun bir ortamının olmadığını, 3 kişi konutları eski bulduğunu, 2 kişi bölgenin pahalı olduğunu, 2 kişi park sorunu olduğunu düşündüğü için bölgede yaşamak istemediklerini belirtmişlerdir. 1 kişi ise Hamamönü'nün ticari amaçlarla öne çıkan bir bölge olduğunu ve yaşamak için uygun olmadığını ve bu nedenle Hamamönü'nde yaşamayı düşünmediğini belirtmiştir.

Hamamönü'nde yaşamayı düşünebileceğini belirtenlerden sadece 1 kişi nedenini belirtmemiştir. Birden fazla neden sayılmış olmakla birlikte en fazla etki olan nedeninin bölgedeki tarihi dokunun cazip gelmesinin oldukça ön plana çıktığı görülmektedir. 40 kişi tarihi dokuyu beğendiği için, 7 kişi doğduğu ya da büyüdüğü yer olduğu için, 5 kişi ulaşım kolay olduğu için, 4 kişi sakin/sessiz bir yer olduğu için, 3 kişi müstakil ve özel konutları olduğu için, 3 kişi bölgeyi nezih bulduğu için, 3 kişi aile bireyleri ya da arkadaşları bu bölgede oturduğu için, 2 kişi fiyatlar uygun olduğu için, 2 kişi daha önce yaşadığı yer olduğu için, 2 kişi kalabalık olduğu için, 1 kişi ise merkezi bir yer olduğu için Hamamönü'nde yaşamayı düşündüğünü belirtmiştir.

Hamamönü'nde yaşamayı düşünmeyenlerden bölgenin pahalı olduğunu düşünenler olmasına rağmen, Hamamönü'nde yaşamayı düşünenler arasında da bölgedeki fiyatların uygun olduğunu düşünenler bulunmaktadır. En ilginç olanı ise Hamamönü'nde yaşamayı düşünen 4 kişi bölgeyi sessiz/sakin bulduğu için bunu isterken, 2 kişinin bölgeyi kalabalık bulduğu için yaşamayı tercih ettiğini belirtmesidir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bir insanın belirli bir “kimse” olması, kendine özgü nitelik ve özellikleriyle diğerlerinden farklı ve özel hale gelmesine bağlıdır. Buna benzer şekilde bir “kent” de kendisine ait olan, kendisini diğer yerlerden farklı kılan, kente değer katan, kendine özgü unsurları ve farklılıklarını yansıtan nitelikleriyle yani özgünlüğüyle kimliğini oluşturur. Kentin özgün bir kimliğinin varlığı, o kentin diğerlerinin arasından ayrılmasına neden olmaktadır.

Kentsel kimlik karmaşık bir yapıya sahip olmasına rağmen kentlerin belirgin, öne çıkan özellikleri bu kentlerin kentsel kimlikleri için belirleyici olmaktadır. Örneğin;⁵⁶⁴ bazı kentler coğrafi özellikleriyle (İstanbul Boğazı ile Venedik kanallarıyla), bazı kentler iklim özellikleriyle, bazı kentler anıt yapıları ve ya kent silüetinde belirleyici olan yapılarıyla (New York ve Manhattan gökdelenleri, Moskova Kremlin Sarayı, Paris Eiffel Kulesi, İstanbul camileriyle) kimlik kazanırlar. Benzer şekilde bazı kentlerin ismi söylendiğinde akla bazı meydan ve sokaklar gelir. (Moskova- Kızıl Meydan, Venedik-S.Marco Meydanı, Londra-Hyde Park) Bazı kentlerde kentsel kimliğin oluşumunda folklorik veya sosyo-kültürel özellikler öne çıkmaktadır. (Viyana valsleri, Rio Karnavalı gibi) Bazı kentlerin ise planlı olarak kazandırılmış kimliklere sahip olduğu görülmektedir: ⁵⁶⁵ Paris’in kültür, sanat ve moda merkezi olması, Las Vegas ve Monte Carlo’nun kumarhane ve eğlence merkezi olması, Hollywood ve Cannes’in sinema sektörünün merkezi olması gibi.

Kentsel kimlik, sadece diğerlerinden ayırt edilen ve akılda kalan biçimsel özelliklerle değil, kentin görsel ve mekânsal özelliklerinin ötesinde boyutlara sahip olan karakteriyle ilgilidir.⁵⁶⁶ Kentleriyle bütünleşen, onu diğerlerinden farklı kılan; yazarları, çizerleri, sanatçıları, ayaşları, yoksulları, zenginleri ile insanlar da kentsel kimliğin oluşumunda etkilidir. Aslında her kent bileşeni soyut veya somut, olumlu veya olumsuz kent kimliğini etkilemektedir ve kent kimliğinin yadsınamaz bir parçasıdır.⁵⁶⁷ Kentsel kimliğin, aslında o kentin anlamı olduğunu söylemek mümkündür.⁵⁶⁸

⁵⁶⁴ Hacıhasanoğlu ve Hacıhasanoğlu, 1995, a.g.m., 46.

⁵⁶⁵ Demir, 2006, a.g.e.,117.

⁵⁶⁶ Oktay, 2011, a.g.e., 11.

⁵⁶⁷ Ünügür, 1996, a.g.m., 42.

⁵⁶⁸ Birol, 2007, a.g.m., 46.

Kentsel kimliğin oluşumunda hem çevresel kimlik hem de toplumsal kimlik etkili olmaktadır. Çevresel kimlik; doğal çevre özellikleri (coğrafi konum, topografik durum, iklim ve bitki örtüsü, jeolojik ve jeomorfolojik durum ve su ögesi) ve yapay çevre özelliklerinden (binalar, sokaklar ve caddeler, meydanlar vb.) oluşmaktadır. Toplumsal kimlik ise sosyo-kültürel kimlik (tarihsel, demografik ve kültürel özellikler), sosyo-ekonomik kimlik ve psikolojik kimlikten oluşmaktadır.

Çevresel kimliği etkileyen doğal çevre verileri olan topografya, iklimsel özellikler, su ögesi, flora ve fauna, jeolojik ve fiziksel yapı ve genel konum farklılıkları kentin insanlar tarafından algılanmasını etkileyerek kimliğini belirleyen, ona özgün karakter veren elemanlardır.⁵⁶⁹ Kent, görsel olarak ilk sunduğu görüntü (hem doğal hem yapay çevre özellikleri) ile kendini anlatır.⁵⁷⁰ Kentler bu özellikleriyle diğerlerinden ayrılan kendilerine has özelliklere sahip olur. Antalya'nın sahil kenti olması gibi. Bitki örtüsünün de kentin kimliği üzerindeki etkisi yadsınamaz, İstanbul erguvanları, Akdeniz bölgesinin palmyeleri vb.

Çevresel kimliği etkileyen yapay çevre özellikleri denildiğinde mimari öğeler, anıtlar, sokaklar, caddeler; meydanlar, yeşil alanlar, yaya bölgeleri gibi açık alanlar ve bu alanlardaki aydınlatma elemanları, oturma üniteleri, trafik işaretleri, telefon kulübeleri, çöp kutuları, reklam panoları, yangın muslukları, direkler vb. kent mobilyaları akla gelir. Sırf sokakta kullanılan bir kent mobilyası bile kentsel kimliğin oluşumunda etkili olabilir. Ancak mimari öğeler daha kalıcı olduğundan genellikle kentin kültürel mirasını oluşturma, kente kimlik kazandırma ve kentlerin geçmişinin izlerini günümüze taşıma açısından oldukça önemlidir. Tapınaklar, tiyatrolar, stadyumlar, agoralar, odeonlar, saraylar, hanlar, hamamlar, bedestenler, camiler, külliye, kiliseler, imarethaneler, kapalı çarşılar vs. Sadece boyut ve biçimleriyle değil, yarattıkları mekânsal dizilim ve boşluklarla da kente kimlik kazandıran bu yapılar kent ve kentliyi tanıma konusunda bilgi verdiği gibi kent kültürünü ve yaşamını yansıtmaktadır.⁵⁷¹

Kentin cismi yapısı ve onun geleceğine ilişkin mekânsal tasarımlar, kentin kolay okunur gerçekliği üzerinedir; ancak mekânı tüketen kentlinin bağlı olduğu toplumsal

⁵⁶⁹ Kutlu, Manav, Ertürk, 2011, 7.

⁵⁷⁰ Kaypak, 2009, a.g.e.,s.2379.

⁵⁷¹ Gökaltun, 2010, 127-128.

örüntüler, mekânın aslında sosyal olduğunun habercisidir.⁵⁷² Kentin yapay çevre özellikleri, mimari yapısı hakim olan siyasal ideolojinin kente yansması sonucu oluşur. Bir kentteki ya da kentin bir bölgesindeki fiziksel yapılanma incelenerek orada yaşayan topluluğun yapısı ve yaşam tarzı hakkında fikir yürütmek mümkündür. Ancak tek başına kentin fiziksel özellikleri yani biçimi, kenti doğru okumak için yeterli değildir. Kentin biçimi, kentin ekonomik ve sosyal hayatına dair birçok şey anlatır; ama daima bir boşluk bulunmaktadır. Ancak kentin katmanlarını iyi bilen ve ayıklayabilen bir analizci, nerede bir ayrışma ve yakınsama olduğunu tespit edebilir.⁵⁷³ Bu nedenle kentin toplumsal kimliğinin iyi analiz edilmesi, kentsel kimliği açıklamada önem kazanır. Çünkü kentin çevresel kimliğine (yapay çevresel kimliğe yani binalara, yollara, meydanlara vs.) gerçek anlamda şekil veren toplumsal kimliktir.

Mekân sadece yapı yapma eyleminin bir sonucu olarak düşünülemez, mekân olgusu fiziksel gerçekliğin ötesinde karmaşık bir dizi durumu barındırır. Ayrıca mekân, aynı zamanda toplumsal olayların içinde geçtiği bir sosyal olgudur. Sosyal mekân sadece fiziksel üretim araçlarıyla değil, o toplumu kuran ilişkiler örüntüsüyle anlamlandırılabilir. Ayrıca mekânın üretimi ve tüketimi de toplumsal bir örgütlenme ve bu örgütlenmenin sosyo-ekonomik ve politik kriterleri çerçevesinde gerçekleşir.⁵⁷⁴ Bireyin değil toplumun da kurucu ögesi olan mekân, politika ve ideoloji yüküdür. Yani toplumsal yapının mekânsal pratiklerinin altında soyut iktidar ilişkileri gizlidir. Bu anlamda mekânsal pratikler hiçbir zaman tarafsız değildir, çünkü mekân politiktir.⁵⁷⁵

Küreselleşmenin getirdiği değişim ve dönüşümlerden, kentler de hem kentin fiziki yapısı, hem yönetim sistemi hem de kentsel yaşam bağlamında etkilenmekte ve ortaya tektip kentler çıkmakta ve genellikle özgün yerel kimlikler yok olmaktadır. Kaçınılmaz bir süreç olan değişimin kentin genel karakteristiğini bozmaya başlaması çözümlenmesi oldukça zor sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Tıpkı bireylerin tektipleşmesi ve herkesin birbirine benzemesinden kaçınılması gerektiği gibi, konut ve kentlerin de tektipleşmesinden kaçınılmalıdır. Yaşanılan ortamlarda var olan çeşitliliği mümkün olduğu kadar korumak gerekmektedir.

⁵⁷² Sargın, 2009, a.g.e., 21.

⁵⁷³ Çelik, 2012, a.g.e., 16.

⁵⁷⁴ Yırtıcı, 2005, a.g.e., 1.

⁵⁷⁵ Görmez, Altınışık, Bahçeci, 2013.

Kentsel kimliğinin temel değerlerini, tarihsel-kültürel birikim oluşturmaktadır ve kentin belleği de, *mekân(yer)-zaman-anı-kimlik* birlikteliğinden oluşmaktadır. Kentte, zaman içindeki toplumsal ve mekânsal değişimin, yaşayanlar üzerinde bıraktığı toplu izlenimler kentsel kimliğini oluşturmakta ve kentsel kimliklerinin önemli belirleyicileri de genelde, yerleşmelerin tarihi dokuları içinden çıkmaktadır.⁵⁷⁶ Bu nedenle gerekli olan kentsel yenilemeler yapılırken tarihsel-kültürel değer taşıyan mekânların korunması kentsel kimlik açısından önem kazanmaktadır.

Tarihsel ve kültürel değerleri koruma konusunda geliştirilecek davranış ve politikalar bilimsel, nesnel ve evrensel olmalıdır. Aksi takdirde tarihsel ve kültürel miras; sosyal, ekonomik ve toplumsal yaşama katılabilecek bütünleşik bir anlayış sergileyemez ve tahrip olur. Ayrıca kent kimliği ile kent kültürünün sürdürülmesinde kesintiler ve tanımsız dönemler ortaya çıkar.⁵⁷⁷

Çalışmada, dünyadaki koruma bilinci, II. Dünya Savaşı'ndan sonra hız kazanmasından başlayarak günümüze kadar; Türkiye'deki uygulamalar ve yasal zemin Cumhuriyet öncesi dönemden başlayarak kentsel dönüşüme kadar incelenmiştir. Türkiye'de tarihsel kültürel değerlerin korunması konusunda mevcut yasal ve kurumsal düzenlemeler Avrupa'daki koruma anlayışındaki kuramsal ve kavramsal değişikliklerin etkisiyle gelişmiştir ve önemli sayılabilecek adımlar atılmıştır. 1980'li yıllardaki gelişmeleri değerlendirerek koruma bilincinin giderek oluşmaya başladığını ve bunun göstergesinin de korumanın nihayet kentsel boyutta ele alınmaya başlaması olarak görenlerin⁵⁷⁸ yanı sıra 2000'li yıllarda bile doğal ve tarihi çevreyi korumanın toplumsal dinamiklere eriştiğini ve kamu vicdanınca özümsemiş olduğunu söylemenin oldukça güç olduğunu düşünenler de bulunmaktadır.⁵⁷⁹

Türkiye'deki kentsel alanlardaki korumacı tutumları ya da ahlakı savunanlarının bu savunmalarını dört farklı biçimde temellendirilebilir.⁵⁸⁰ Bunlardan birincisinde, bireylere sağlıklı bir tarih bilinci kazandırmanın ve bunun için de tarihsel geçmişin simgelerini ve işaretlerini taşıyan bir çevrenin gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Geçmişin aynen canlandırılmasını öngören nostaljik bir özlemden ziyade yeni yaşamın içinde geçmişin

⁵⁷⁶ Kiper, 2004, a.g.e., 20-21.

⁵⁷⁷ Görgülü, 2007, a.g.m., 39.

⁵⁷⁸ Gökçe, 1989, a.g.m., 20.

⁵⁷⁹ Tankut, 2005, a.g.m., 9.

⁵⁸⁰ Tekeli, İ. a.g.e., s.94-95

simgelerini taşıyan bir çevre öngörülmektedir. Bu çevrede toplumsallaşan bireyin kültürel sürekliliği daha kolay algılayacağı ve tarih bilincine sahip olmasının kolaylaşacağı düşünülmektedir. Tarihi kent dokularının ve bu kentlerdeki mimari, kentsel kültür mirasının korunurken, tarihi kentlerin olduğu gibi dondurulması fikri bu gün geçerliliğini korumamaktadır. Planlama ve düzenleme çalışmalarıyla kentsel ölçekte restorasyonun yanı sıra bu bölgelerdeki yaşam koşullarının rehabilitasyonuna yönelik çalışmalar da yapılmalıdır.⁵⁸¹ İkinci tür temellendirme, korumayı ulusal benlik yaratmakta bir araç olarak görmesi nedeniyle daha dar kapsamlı bir amacı gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Milliyetçilik ideolojisi çoğu kez bir ülkenin tüm tarihini kapsayacak genişlikte olmadığından böyle bir yaklaşımla şekillenen korumacılığın amacı darlaşır, seçmeci hale gelir hatta geçmişin korunmasından ziyade, yeni ideolojiye uygun yeni geçmişler yaratılmaya çalışılır. Üçüncü tür temellendirme de esas olan “değerli” olanı koruma yaklaşımıdır. “Değerli” olanı belirlemede kriterin ne olacağı açık değildir; korunması gerekenin tek başına tarihselliği gerekçe oluşturmaz, sanatsal açıdan, kültürel açıdan, çevresel açıdan da değer taşıması gerekir. Ayrıca herhangi bir kuşağın değer yargısına dayanarak verilecek koruma kararının sonraki nesiller açısından pek çok yanlılığı içermesi olasıdır. Dördüncü tür temellendirme de korumaya kültürel turizm açısından yaklaşarak, ticari bir amaçla ele alınmaktadır. Korumanın nedeni turistler vasıtasıyla elde edilecek gelir olduğunda neyin korunacağı turistlerin varsayılan beğenisi baz alınarak değerlendirilmektedir.

Elde edilen veriler ışığında; Türkiye’de bilinçli bir koruma fikrinin gelişmediğini, var olan koruma anlayışının nostaljik ve sadece geçmişe duyulan özlemle sınırlı kaldığını söylemek mümkündür. Doğal olarak bu düşünce yapısı yasal düzlemde de karşılığını yaratmıştır. Tarihi ve kültürel değeri olan yapıların korunmasına yönelik tutumlar daha fazla kar elde etmek ve rant elde etmekle karşı karşıya gelindiğinde genellikle koruma fikri öncelikli olmadığı için yasal zeminde buna göre şekillenmiş, korumaya ilişkin ciddi bir üst politika oluşturulamamıştır. Tarihi ve kültürel değer taşıyan yapıların tespitinde “nesne”nin korunmasını gerektirecek değere sahip olup olmadığına karar verecek olan “özne”nin yargılarına göre şekillenmektedir. Bu nedenle karar verici makamların değişikliği, görüşlerin değişikliği ve içinde bulunulan zamana göre değişiklikler görülebilmektedir. Bir dönem, o dönemin yöneticileri belli nesnelere değerli bulup korunmalarını gerekli görürken, daha sonraki yöneticiler aynı nesnelere korunmaya değer bulmayabilir. Bu arada

⁵⁸¹ Çubuk, 1989, a.g.m., 23.

bazı korunmaya değer tarihi ve kültürel değerlerin ihmal edilmesi, tahrip edilmesi hatta tamamen yok olması da muhtemeldir. Bu nedenlerle tarihi ve kültürel öneme sahip yapılar gerektiği gibi korunup restore edilmezken yeni yapılarda geçmişin izlerini taşıyan çizgiler olması tercih edilen bir durum olmuştur.

Türk toplum yapısında, Osmanlı'da batılılaşma hareketleriyle başlayıp Cumhuriyet döneminde modernleşme hareketleriyle devam eden bir değişim söz konusudur. Günümüze kadar etkilerini sürdürerek devam ettiren bu değişim, mekânsal olarak kentleri de etkisi altına almıştır. Roma ve Osmanlı imparatorluklarına başkentlik yapması nedeniyle ayrı bir önemi olan İstanbul, Osmanlı kent yaşamının pek çok özelliğini barındırmaktadır.⁵⁸² Tanzimat döneminin kent reformları kapsamında gerek ilmühaber ya da nizamname gerekse belediye örgütü gibi Türk imar sisteminin altyapısını oluşturan yasal ve kurumsal düzenlemeler eşliğinde üretilen erken planlama deneyimlerine ilişkin ilk uygulamaların, Osmanlı İmparatorluğu'nun gerek siyasal ve yönetsel gerekse kültürel ve ekonomik açıdan egemen merkezi işlevindeki başkent İstanbul üzerine odaklandığı söylenebilir.⁵⁸³ Uygulama olanağı bulamamış olsa da ilk bütüncül planlama deneyimi olarak değerlendirilebilecek olan Helmuth Von Moltke'un hazırladığı planın(1836), Türk imar sisteminin ilk yasal düzenlemesi ve yazılı metni olan 25 Haziran 1839 tarihli Tanzimat İlmühaberi'nin yasal çerçevesini biçimlendirdiği söylenebilir.⁵⁸⁴

19. Yüzyıl Avrupa kentlerinde meydana gelen dönüşümlerin izleri, 1856'da İntizam-ı Şehir Komisyonu'nun ve ardından Galata/ Pera'yı içine alan Altıncı Belediye Dairesi'nin kurulmasıyla İstanbul'da görülmeye başlanır. Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme çabalarının yoğun olarak izlerini taşıyan kent, hem başkent olması hem de iç ve dış etmenlerin öncelikli olarak dokunduğu ve kalıcı izler bıraktığı yer olması nedeniyle elbette ki İstanbul'dur. İstanbul'un parça parça da olsa 19. Yüzyıl boyunca belirgin bir değişim geçirdiğini ancak İstanbul'da görülen kent mekânlarının değişim sürecinin Anadolu kentlerinde görüldüğü söylenemez. Hatta 19.yy. sonlarına gelindiğinde bile, diğer Anadolu yerleşmelerinin dönemin sarsılmakta olan ekonomisinin gerektirdiği mekânlar düzenini yansıtmak dışında bir değişim göstermedikleri bile söylenebilir.⁵⁸⁵

⁵⁸² Kılıçbay, 1993, a.g.e., 36.

⁵⁸³ Özcan, 2006, a.g.e., 156.

⁵⁸⁴ Özcan, 2006, a.g.e., 157.

⁵⁸⁵ Denel, 1984, a.g.m., 133.

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte, Türkiye'de siyasal, sosyal ve ekonomik yansımaları olan ve ulusal bir düzen ve kimlik oluşturma hedefiyle yapılan devrimlerin, mekânsal anlamda da etkileri olmuştur.⁵⁸⁶ Ankara'nın başkenti ilan edilmesinden sonra başlayan kentleşme süreci, yeni kurulan modern Türkiye'ye ve modern kent yaşamına ışık tutar niteliktedir. Çünkü Ankara Cumhuriyet ideolojisinin, ulusal ideallerin ve modernleşme projesinin simgesi olarak görülmüş ve diğer kentler için örnek teşkil etmiştir. Yeni başkentim imarı için yapılan çalışmalar yalnızca Ankara'nın değil, bütün Türkiye kentlerinin gelişiminde önemli etkilerde bulunmuştur. 1930'lu yıllara gelinceye kadar ülke kentlerinin hiçbirisi gelişimini planlı bir biçimde sürdürmüş olmadığından, Ankara'nın o yıllarda model olarak alınabilecek tek kenttir. Ankara'nın imarı, ülkede modern bir kentsel yaşamın kurulmasını öngören çok sayıda yasal düzenleme yapılmıştır ve Ankara için çıkarılan yasal düzenlemeler diğer kentler için de geçerli olmuştur.⁵⁸⁷

Cumhuriyet tarihi boyunca, Türkiye toplumunu en fazla etkileyen toplumsal olgunun göçler olduğu söylenebilir.⁵⁸⁸ Ankara'nın başkent olmasından hemen sonra başlayan ve devam eden göçler, Türkiye'nin diğer büyük kentlerini 1950'li yıllarda etkilemeye başlamıştır. Özellikle büyük kentlerdeki, kentin kullanıcılarının çeşitlenmesiyle başlayan süreç, kente taşıdıkları yeni ilişki ağları ve yaşam tarzıyla kentlerin toplumsal kimliğini; kentlerdeki konut stoğunun yetersizliğiyle ortaya çıkan gecekondular da kentlerin yapay çevresel kimliğini dönüştürmeye başlamıştır.

Kente yeni gelen göçmenlerin, kente uyum sağlayarak "kentlileşmesi" yani "kırsal insan"ın ekonomik ve sosyal mekânı yalnız kenti kapsayan "kentsel insan"a dönüşmesi, Türkiye koşullarında en az 40-50 yıl almaktadır.⁵⁸⁹ Gerçek anlamda kentli olabilmek için, en az üç kuşağın kentte, kentsel imkanları kullanarak yaşaması gerekmektedir. Bu süreçte, göçmenler kentten etkilenecek kentlileşmeye başladıkları gibi kenti ve kentsel kimliği de etkilemektedirler.

Göçmenlerin ilk durağı olan gecekonduların yapımına göz yumulması, sosyal devlet ilkesi dayanak gösterilerek bu alanlara alt yapı hizmetleri götürülmesi, izinsiz yapılaşmayı meşrulaştırmış ve gecekondu yapımını örtülü bir şekilde teşvik edilmiştir diyebiliriz.

⁵⁸⁶ Asiliskender, 2006, a.g.m., 204.

⁵⁸⁷ Duru,2012, a.g.e.,174.

⁵⁸⁸ İçduygu ve Sirkeci, 1999a, a.g.m., 249.

⁵⁸⁹ Kartal, 1982, a.g.e.,141

Sayıları hızla artan gecekondualarda yaşayanların oy potansiyelleri, siyasetçilerin gecekonduaları oy deposu olarak görmeleri ve bu esasta gecekondualaşma sürecini meşrulaştırma gayretleri, devlete ait arazilerin tapulu hale getirilerek ve gecekondualarının rant gelirleri elde etmelerine imkan sağlayarak devam etmiştir.⁵⁹⁰ Gecekondualara yerleşen ilk kuşak göçmenler, gecekondu alanlarının kent içindeki konumlarının değişmesiyle birlikte ortaya çıkan yüksek rantlar sayesinde zenginleşmeye başlamışlardır. Kentlerin bu kesimlerine yerleşenler, özellikle 1980 sonrasında imar aflarıyla elde ettikleri kazanımlarla kendilerinden sonraki göçmenlere kiralık konut temin etmeye başlamışlar ve belli bir zaman sonra bir anlamda yoksulluğun kente sonradan gelenlere aktarıldığı bir sistem oluşmuştur. Yaşanan bu gecekondualaşma süreci, hemşehrilik ve kültürel farklılaşmalar temelinde yükselen dayanışma ağları ve cemaat tarzı ilişkilerle desteklenerek kente göçen kitleler, kentte en başından beri farklı bir ilişkiler sistemi içinde var olmuşlardır.⁵⁹¹

Göçmenler kente ilk geldikleri yıllarda, kentliler tarafından küçümseniyor olsalar da genellikle kentin çeperinde yer alan gecekondualarda yaşadıkları için tolere edilebilecek bir unsur olarak görülmüştür. Ancak ilerleyen yıllarda ikinci ve üçüncü nesil göçmenler, kentin merkezinde daha görünür durumdadır. Hatta yukarıda da bahsedildiği üzere görece zenginleşmişlerdir. Kırsalın yoksulluğunu yaşamamış, zor şartlarla da olsa okumuş kent soylularla kendilerini kıyaslayan, “kaderine razı, uysal” anne-babalarının aksine öfke ve nefret taşıyan, bu nedenle de merkez için tehdit oluşturmaya başlayan bir nesildir. Üçüncü kuşaktakiler tıpkı ikinci kuşaktakiler gibi köy şartlarını görmemiş, ekonomik şartları daha iyi olduğu için görece daha iyi eğitim almış hatta bürokratik deneyim kazanmış ve ülkenin sayılı zenginleri arasında bile yer alabilen bir nesildir. Yoksulluk kısılcından kurtulmuş olmalarına rağmen “yoksunluk”la yüz yüze gelmişlerdir. Kent soylularının sahip oldukları statü ve gördükleri saygıdan mahrum olduklarını, izole edildiklerini ve sınırlandırıldıklarını düşünen bu nesil merkez tarafından en tedirgin edici olan gruptur.⁵⁹² Kentlilerin, göçmenlere bakış açısı, göçmenlerin sayısının giderek artması ve kentte daha görünür olmalarıyla paralel bir şekilde sertleşmiştir. Kendilerini “eski ve köklü burjuvazi” olarak tanımlayan İstanbul merkezli büyük işadamları, gazeteciler ve sanatçılar bu “yeni zenginler”i ve kırsal alandan kente göç eden ancak kent yaşamına uyum sağlayamayan herkesi eleştirmeye ve onlarla aynı kentte yaşamaktan rahatsız olmaya başladılar.

⁵⁹⁰ Görmez, 2004, a.g.e.,18.

⁵⁹¹ Işık ve Pımarcıoğlu, 1999, a.g.m., 49.

⁵⁹² Şentürk, 2007, a.g.e., 429-431.

Kentlerde artan gelir eşitsizliği çerçevesinde gelişen sosyo-ekonomik tabakalaşma ve bu doğrultuda gelişen üst gelir grubunun prestijli, ayrıcalıklı konut talebi, kentsel alandaki suç korkusu ve güvenlik arayışı ve kentsel problemlerden uzaklaşarak doğa içinde yaşama isteği ile yeni bir yerleşme modeli olan güvenli siteler yaygınlık kazanmaya başladı. Bu yerleşmelerde yaşayanların, gerek kentin genel nüfusunun gerek yerleştikleri bölgenin nüfusunun kendilerinden daha alt kültür, estetik ve yaşam tarzlarına sahip olduklarını düşündüklerinden, kentin bütününden ve yerleştikleri bölgeden tamamen ayrılmak istedikleri söylenebilir. Buna yüksek gelirleri sayesinde satın alabildikleri yeni yaşam tarzının, onları toplumsal olarak ayrıcalıklı bir statüye yükselttiğini ve bu ayrıcalığın en açık biçimiyle mekânda billurlaşırken, toplumda kazananlarla kaybedenleri ayrıştırdığı da eklenebilir.⁵⁹³ Ancak kent merkezinden bir anlamda kaçarak güvenli sitelere sığınanlar, sadece kendilerine benzer insanlarla yaşayacaklarını düşündükleri sitelerde, kent merkezinde bırakarak kaçtıkları kişilerin de yaşadığını gördüler. Çünkü ilk başlarda sadece belli zümreler için dizayn edilen ve “öteki”lerin kullanımına kapalı olacağı vaad edilen siteler, maliyetini karşılayabilecek olanlara açık hale gelmeye başlamıştır.

Güvenli sitelerin yoğun talep görmesinin ardından orta sınıfa yönelik olarak inşa edilen, kalite ve şartlarda yapılan değişikliklerle orta ve hatta alt gruplar için yapılan siteler kent çeperlerinde yerlerini aldılar. Bunda inşaat firmalarının kar elde etmeye devam edebilme beklentilerinin olduğu söylenebilir. Zira önceleri başta “güvenlik” olmak üzere “ayrıcalık”, “seçkinlik”, “prestij” kavramlarına vurgu yapan reklamların söylemi “güvenlik” sabit kalmakla birlikte “hayallerdeki ev”, “kira öder gibi ev sahibi olmak”, “iyi bir yatırım aracı olmak” gibi kavramlara vurgu yapar hale gelmiştir.

Kentin çeperinde yer alan bu blokların yanı sıra, özellikle İstanbul ve kısmen Ankara’da yaygın olarak AVM’ler ve rezidansların sayısı artmaya başladı. Rezidansların hedef kitlesi; zamanı kısıtlı, gelir düzeyleri yüksek serbest meslek sahipleri, üst düzey yöneticiler, yalnız yaşayanlar, kent dışında yaşayan ama sık sık gelip gitmek zorunda olan kişilerdir. Bu profilin ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde planlanan rezidanslarda, birinci sınıf bir otelde olduğu gibi sekreterlik, yemek, ikram, daire içi temizlik ve çamaşır yıkama hizmetleri sunulmaktadır.⁵⁹⁴

⁵⁹³ Kurtuluş, 2005, a.g.m., 116.

⁵⁹⁴ Bali, 2013, a.g.e., 122.

Günümüz modern kent yaşamında tüketim anlayışı ve kültürünün geçirdiği dönüşümün mekân boyutunu yansıtan önemli örneklerinden olan AVM'ler; önceleri sadece kent dışında, otoyollar üzerinde inşa edilirken, artık kentin merkezine yakın yerlerde hatta tam kent merkezinde de inşa edilmekte ve sayıları hızla artmaktadır.

Bu gelişmelerle özellikle İstanbul'un ve Ankara'nın, fiziki kent dokusu hızla değişmekte ve cam gökdelenleri, alışveriş merkezleri, korumalı rezidansları, siteleri, beş yıldızlı otelleriyle Hong Kong ve Kahire gibi kentlerle benzeşmektedirler. Kendilerine ait özgün özellikleri bu yeni yapılanmaların gölgesinde kalmakta ve gittikçe kaybolmaktadır.

Kentlerin fiziksel çevresindeki yoğun değişikliklerin bir başka nedeni de kentsel dönüşüm projeleridir. Önceleri gecekondulu mahalleri ve afet riski altındaki bölgelerin yeniden inşası süreciyle başlayan projeler, tarihi kent merkezleriyle devam etmektedir. Kent merkezlerindeki çöküntü haline gelmiş tarihi ve kültürel öneme sahip mekânların, gerek restore edilerek gerek yıkıp yeniden inşa edilerek değer kazanmasıyla birlikte "soylulaştırma"(gentrification) gündemin en fazla tartışılan konularından biri haline gelmiştir.

Soylulaştırma kavramı, 1960'lı yıllarda Ruth Glass tarafından 1960'ların başında banliyöler yerine Londra kent merkezinde oturmayı seçen orta sınıfın (özellikle bekar ve çocuksuz yaşayan çiftlerin) tercihleriyle başlayan bir süreç olarak tarif edilmiştir.⁵⁹⁵ Glass'ın Londra'nın sosyal yapısında ve konut piyasasında beliren değişiklikleri açıklamak üzere ancak o güne dek kullanılan kentsel yenileme, yeniden canlandırma gibi kavramlardan ayırıp soylu sınıfa kültürel olarak eklenmeye çalışan "yeni bir kentsel gentry"nin ortaya çıkışını gösterdiğini düşündüğü süreci, kentsel gentrification olarak adlandırmasıyla ortaya çıkmıştır. Hamnett,⁵⁹⁶ soylulaştırma kavramının, Glass tarafından bilinçli bir şekilde, ironik ve dalga geçmek amaçlı olarak tercih edildiğini belirtmiştir. Çünkü bahsedilen "gentry" İngiltere'ye mahsus kesimi ifade etmektedir ve gentrification sürecinin dünyanın hiçbir yerinde soylular tarafından gerçekleştirilmediği söylenebilir. Gentrification teriminin kelime anlamında bir iticilik olduğu yöneltelen eleştirilerden anlaşılmaktadır. Benzer eleştiriler yabancı akademik camiada da yaşanmıştır. Ancak hem

⁵⁹⁵ Pérouse ve Behar, 2006, a.g.e., 2, Ergün, 2006, a.g.e 15, Uzun, N.,2006, a.g.e., 342, vd...

⁵⁹⁶ Slater, 2011, 572.

ingilizcedeki “gentrification” ifadesi, hem de Türkiye’de kullanılan “soylulaştırma” ifadesi süreçle özdeşleşmiş ve genel kabul görmüştür.

Türkiye’de soylulaştırma; “sosyo-kültürel açıdan bozulmuş, çöküntüye uğramış, dolayısıyla fiziksel çevresi de bozulmuş alanlarda, özellikle de tarihi kent parçalarında sosyal yapının ıslah edilmesi”, “köhneleşmiş olan eski kent içi alanlarının sokak veya mahalle ölçeğinde olmak üzere çeşitli girişimlerle eski işçi sınıfı veya yoksul-alt sınıf kullanıcılarının yeni orta sınıf veya daha yüksek gelirli bir sınıf tarafından yerinden edilerek sınıfsal ve mülkiyet yapısı itibariyle değişime uğraması”⁵⁹⁷ şekillerinde tanımlanmaktadır. Kahraman,⁵⁹⁸ eski, kenarda kıyıda kalmış mahallelerin bazen kendiliğinden bazen de planlı bir şekilde aniden canlanması olarak değerlendirdiği bu süreci, ölümden sonra dirilişe benzeterek “basübadelmevt” olarak nitelendirmektedir.

Soylulaştırma süreci tesadüfi bir süreç değildir ancak her zaman önceden planlanmış bir süreç de değildir. Bu süreçten sadece az sayıda belli “seçkin” yer etkilenmektedir. Sürecin nerelere yoğunlaştığı, hangi şekilde somutlaştığı, seçilen semtlerin benzeşen ve ayrışan özelliklerinin neler olduğu incelendiğinde; sürecinin başında olan bölgelerde var olan bazı göstergelerden hareketle soylulaştırma olabilecek bir alan öngörülebilir. Bu özellikleri; yüksek kiracı oranları, iş merkezlerine kolay ulaşım (otoyollar, kamu ulaşımı, ters istikamete yolculuk, yeni metro istasyonu, feribot güzergahı vb.), yüksek ve artan düzeyde metropoliten tıkanıklık, yüksek mimari değer, nispeten düşük konut değerleri olarak sıralayabiliriz.

Farklı coğrafyalarda farklı özgüllükler ortaya çıkabileceği için, soylulaştırma süreci farklı kentlerde hatta aynı kentin farklı yerlerinde değişik şekillerde ve değişik yoğunlukta meydana gelebilir. Bu nedenle tek tip bir soylulaştırmadan bahsetmek oldukça zordur. Ancak bir bölgede soylulaştırmadan bahsedilebilmesi için belli şartların varlığından da söz edilebilir. Bu şartlardan bir kaçının ya da tamamının gerçekleştiği bölgelerde soylulaştırma sürecinin başladığı söylenebilir.⁵⁹⁹

⁵⁹⁷ Şen, B. 2005, a.g.e., 131.

⁵⁹⁸ Kahraman, 2012, <http://www.sabah.com.tr>.

⁵⁹⁹ Ergün, 2006, a.g.e.,17, Şen, 2005, a.g.e.,129.

- Soylulaştırma yaşanan bölgede bir yer değiştirme süreci yaşanır. Yerleşik olan düşük gelir grupları yaşadıkları alandan taşınırken, daha yüksek bir toplumsal statüdeki başka grup bölgeye yerleşir. Bu genellikle gönüllü olmayan bir yer değiştirmedir. Yerinde kalmak isteyen orijinal sakinler, hızla yükselen kiralar veya mülkiyet vergilerindeki artışlar nedeniyle ödeme gücünü çekerek taşınmak zorunda kalmaktadırlar.
- Soylulaştırmanın alandaki konut stoğunu iyileştirme sonucunun dışında, fiziksel ve sosyal bileşenleri de bulunmaktadır. Soylulaştırma kültür, yaşam biçimi veya en azından tüketici tercihleri ve sınıf ilişkileri gibi ayrımlarla bölünmüş olan kişileri bir araya getiren bir oluşumdur. Sadece yüksek gelirli alana çekmekle kalmayıp, alandaki birçok özel sosyal dokuyu da değiştirmektedir.
- Yapılı çevredeki dönüşüm, mekândaki belirli estetik özellikleri ön plana çıkarmaktadır. Bu süreç yeni yerel hizmetlerin oluşumunu da gündeme getirmektedir.
- Mülkiyet değerlerinin ekonomik olarak yeniden düzenlenmesi yapı endüstrisi için fırsatlar yaratır. Yerel mülkiyetteki özel sahiplik ise bu sistemin kapsamını belirler.
- Soylulaştırma genellikle bir konut alanı bazında tanımlanmasına rağmen süreç ve etkileri tüm kent ve bölge düzeyinde görülmektedir.

Soylulaştırma sürecinin aktörlerinin belirlenmesinde, sürece bakış açısının arz yönlü ya da talep yönlü olması belirleyici olmaktadır. Talep yönlü yaklaşımla yapılan çalışmalarda daha çok soylulaştırma sürecinin öncülerinin kimler olduğu dair sorular önemsenir ve devletin sürece olan etkisi ikincil bir etmen olarak değerlendirilir. Bu bakış açısıyla yapılan çalışmalar daha çok Amerika örneği üzerinden yürütülür ve sürecinin öncülerinin kentli profesyoneller ya da bazı marjinal kişiler, mimarlar, şehir plancıları, ressamlar, şairler, oyuncular gibi meslek sahipleri olduğu kabul edilir. Ancak süreci, arz yönlü bakış açısıyla açıklayan çalışmalarda devletin rolüne dair kuramsal analizler ağırlık kazanmaktadır. Bu çalışmalarda piyasanın belirleyici olmasından çok devletin ve ilgili kurumların toplumsal yaşamdaki üretici ve düzenleyici rolüne vurgu yapılır. Devletin hala çeşitli mali yardım ve kentsel politikalar aracılığıyla süren ağırlıklı rolü ve yeniden

yapılanma sürecindeki müdahaleci ve denetleyici gücü söz konusudur. Bazı ülkelerde öncüler profesyoneller ve marjinal gruplar olabileceği gibi içerisinde Türkiye'nin de bulunduğu bazı ülkelerde devletin rolü daha önemlidir. Her ne kadar spesifik bazı örnekleri bulunsa da; Türkiye'de süreç kendiliğinden “yeni orta sınıf” olarak nitelendirilen sınıfın tercihleriyle şekillenmemekte devlet belediyeler, TOKİ ve büyük inşaat firmalarının işbirliğiyle yürüttüğü projelerle süreci başlatmakta ve hizmete sunmaktadır. Ancak proje gerçekleştirildikten sonra; öncü olmasalar bile dönüşen kentsel alanın yeni kullanıcıları olan ya da olacak olan “yeni orta sınıf” sürecin bir aktörü olarak karşımıza çıkar.

Soylulaştırma, politik olarak nereden bakıldığına göre farklı şekillerde değerlendirilmektedir. Kimilerine göre, bir yerinden etme ayrımcılık ve mekânsal ayrımlaşma süreci; kimilerine göre, kentin yeni koşullara ve zamanın şartlarına uyarlanmasının bir yolu; kimilerine göre ise tarihsel-kültürel değerleri korumak için alternatif bir modeldir.

Sürecin birbirinden çok farklı uygulamaları olduğu için, farklı sonuçları ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle bir genelleme yapılmadan önce farklı örneklerin derinlemesine incelenmesi gerekmektedir. Bazen planlı bir şekilde bazen ise kendiliğinden olduğu düşünülen bu sürecin kent, kentli ve kentsel kimlik açısından hem olumlu hem olumsuz yönleri olduğu söylenebilir. Bu sonuçlar değerlendirilerek sürecin başlangıcında olumsuz sonuçların meydana gelmemesi için belli tedbirler alınabileceği gibi, sürecin yaşanmaya başladığı bölgelerde olumsuz sonuçların doğmasının önüne geçilebilecek farklı uygulamalar gerçekleştirilebilir.

Sürecin olumsuz yönlerini, yöneltelen eleştiriler üzerinden değerlendirebiliriz. Soylulaştırma, en çok mekânsal ve toplumsal ayrışmayla, toplumsal eşitsizlik yaratan yönleri ile eleştirilmektedir. Soylulaştırmanın şartlarından biri olan, “yerinden etme süreci” soylulaştırmanın en önemli olumsuz sonucudur. Evlerinden edilen alt gelir grubundakilerin mülksüzleştirilirken, onların bu mülksüzleşmesiyle birlikte bir başka grubun birikim yapması ve mülk sahibi olması sağlanmaktadır. Seçilen bölgede yürütülen fiziksel iyileştirme çalışmaları, sosyal açıdan da desteklenmediğinden yaşanan dönüşüm fiziksel boyutla sınırlı kalmaktadır. Bölge sakinlerinin yaşam kalitesinin yükseltilmesi hedefler arasında yer almamakta, hatta eski sakinlerin bölgeden ayrılması istenmekte zaman zaman da buna zorlanmaktadır. Zaten bazı projeler, tamamen bölge sakinlerini, bölgeden

uzaklaştırıp yerlerine daha üst düzey sosyo-ekonomik statüdeki bir sınıfın getirilmesi amacıyla gerçekleştirilmektedir. Bu süreçte mülk sahiplerine yönelik alternatif öneriler geliştirilse de, kiracılara yönelik herhangi bir strateji bulunmamaktadır. Yerinden edilen yoksul kesim, tüm sorunlarıyla birlikte, kentin kendilerine uygun bir başka bölgesine taşınmaktadır. Bu transferle, yoksulluk ve sorunlar da yer değiştirmektedir.

Soylulaştırmanın en önemli olumlu sonucu ve yerel yönetimlerin projelerinin dayanak noktası; daha önceden “girilmez, ulaşılmaz, yaşanmaz” olarak görülen mekânların, yeniden orta ve üst-orta sınıflar için “girilebilir, yaşanabilir” mekânlar haline gelmesi ve suç oranlarının düşmesidir. Diğer olumlu sonuçları ise şöyle sıralayabiliriz: Mahalle ya da sokakların çekicilik kazanması ve bölgeye dışarıdan atfedilen değer artması sağlanmaktadır. Öncülerin statüsü ve kültürel birikimleri sayesinde yıllarca ihmal edilmiş mahallelere belediye hizmetleri getirilmekte ya da bu bölgelerdeki belediye hizmetlerinin iyileştirilmesi sağlanmaktadır. Sosyal çeşitlilik yaratılmakta, farklı sınıfların, farklı gelir gruplarının bir arada yaşaması sağlanmaktadır. Yoksulluğun tek bir yerde yoğunlaşmasının önüne geçilmektedir. Emlak değerlerinin ve vergi gelirlerinin artırılması ve yeni ticari aktivitelerle ekonomi canlanması sağlanmaktadır. Bölgede turizm sektörü canlanmaktadır. Kiracı ağırlıklı bir yapıdan, ev sahibi ağırlıklı bir yapıya geçiş sağlanmaktadır.

Tarihsel- kültürel değerleri korumak için alternatif bir model olarak sunulan soylulaştırmanın, böyle bir işlevinin olup olmadığını değerlendirmek kentsel kimlik açısından oldukça önemlidir. Fiziksel olarak, yapıların iyileştirilmesi anlamında soylulaştırmanın tarihsel-kültürel değerlerin korunmasına imkan sağladığı söylenebilir. Ancak kentsel kimlik, sadece çevre özelliklerinden ibaret değildir. Kentsel kimliğe asıl şekil veren toplumsal kimliğin etkisidir. Bu anlamda soylulaştırmanın yaşandığı bölgelerde yaşanan dönüşüm, fiziksel anlamda kentsel kimliği değiştirirken aynı zamanda toplumsal kimliğin de dönüşümüne neden olmaktadır. Soylulaştırmanın yaşandığı bölgelerin kullanıcılarının değişiyor olması, bölgenin kimliğinin de dönüşüme neden olmaktadır.

Türkiye'nin başkenti olan Ankara, ülkede yaşanan bu dönüşümlerden fazlasıyla etkilenmiştir. Tarihi paleolitik dönemlere kadar dayanan Ankara, Anadolu'nun en eski kentlerinden biridir. Akdeniz havzasında yaşanan Yunanlılaşma, Romalılaşma, Araplaşma, Hristiyanlaşma, İslamlaşma ve Türkleşme gibi kültürel dönüşüm süreçlerinden sosyo-

ekonomik ve mekânsal açıdan önemli şekilde etkilenmiş ve değişmiştir.⁶⁰⁰ Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarında, mütevazı bir kenttir. Selçuklular ve Osmanlı İmparatorluğunun yükselme dönemindeki ticari rolünü yitirmiş, bir ticaret merkezi olmaktan çıkmıştır. Sof kumaş dokuyup, tiftik kılı üretimi azalmıştır. Sanayileşen Avrupa mallarının sürümünün çokluğu, kumaş tezgahlarının çoğunu durdurmuştur. Geriye iç pazara bile hakim olmamasına rağmen, bal ve armutla kazanmış olduğu ünü ve kedisinin gözlerinin renginin farklılığı kalmıştır.⁶⁰¹

Ankara'nın başkenti ilan edilmesinden sonra başlayan kentleşme süreci, yeni kurulan modern Türkiye'ye ve modern kent yaşamına ışık tutar niteliktedir. Çünkü Ankara Cumhuriyet ideolojisinin, ulusal ideallerin ve modernleşme projesinin simgesi olarak görülmüştür. Tekeli, İstanbul'un dört yüzyıldan fazla bir süredir başkent olmasına rağmen, yeni rejimle birlikte Ankara'nın başkent olması kararının altında yatan amaçları şöyle sıralar:⁶⁰²

- a) Modern, batı yaşantısının doğabileceği yeni ve örnek bir kent kurmak.
- b) Bu kentte cumhuriyetin yaratacağı ulusal burjuvazinin yaşam kalıplarını, diğer Türk kentlerine örnek olacak şekilde geliştirmek.
- c) Cumhuriyetin başarılarını bu modern kentin doğuşunda simgeleştirmek.

Ankara'dan beklenen sadece bir simge olması değil, yeni dünya anlayışının tüm işlevlerini yerine getirebilecek ve ona uygun yaşam biçimini yansıtacak bir başkent olmasıdır. Başkent, genç ulusun iradesini ve ideallerini temsil edecek ve aynı zamanda hem yeni idare şeklinin hem de yeni yaşam biçiminin mekânı olacaktır.⁶⁰³ Cumhuriyetin yeni kadroları, yepyeni bir şehir kurmak için çalışmalara başladıklarında, Ankara henüz kente yeni gelen asker ve bürokratların ihtiyaçlarını karşılayabilecek özelliklere sahip değildi. En gözle görünür sorun ise, konut sorunuydu. Ayrıca kent modern yaşamın gereklerini yerine getirecek donatılardan yoksundu. Bu nedenle cumhuriyetin ilk yıllarında, modern başkent planlama çalışmalarına başlanmış, İstanbul'dakine benzer bir belediye teşkilatı kurulmuş ve hazırlanan planın uygulamasını kolaylaştıracak istimlak kanunu çıkarılmıştır. Jansen'in Ankara'nın kentsel planlama çalışması, son derece önemli

⁶⁰⁰ Aktüre, 1984, a.g.e.,1.

⁶⁰¹ Akgün, 1984, a.g.e., 224.

⁶⁰² Tekeli, 1994, a.g.e., 148.

⁶⁰³ Batuman, 2009, a.g.e., 42-43.

bir girişim olmasına rağmen, tam olarak uygulanamamış ve devamı getirilememiştir.⁶⁰⁴ Jansen Planı'nın olumsuz yanının, uygulanmasındaki yaşanan güçlükler olduğu söylenebilir. Plandaki bahçe kent modeli Ankara'nın artan nüfusunu karşılayamamış ve rant elde etmek amacıyla plana sık sık müdahale edilmiştir.⁶⁰⁵ Savaş günlerinde genel ordu karargahı olarak kullanılan kentte, askeri nüfusun yanı sıra, özellikle İstanbul'dan göç eden bürokratlar da büyük barınma güçlükleriyle karşılaşmışlardır. Yeni devlet bürokrasisinin ve hizmet sektörünün çektiği nüfus, başka kentlerle kıyaslanamayacak bir konut ihtiyacını doğurmuştur. Ankara'nın bizzat kendisi bir kamu projesi olmasına rağmen, aniden nüfus çekmesi, o kamusallığın doğrudan ürünü olmayan bir toplumsal reflekse aracılık etmiş, arsa ve bina spekülasyonu kurumlaşmıştır.⁶⁰⁶

Cumhuriyet'in başkentinin kamusal örüntünün içerisinde Yenişehir, bir düğüm noktası olarak şekillenirken, Atatürk Bulvarı da bu mekânsal ağın omurgası niteliğindedir. Atatürk Bulvarı, kentin kuzey-güney aksını oluşturarak, eski ve yeni kent merkezlerini birbirine bağlarken Orduevi, Halkevi, Sergievi gibi düğümleri de eklelemektedir. Yenişehir oluşurken, eski kent merkezi de özgün bir dönüşüm süreci geçirmektedir. Zafer Anıtı ve etrafında yeni bir meydan inşa edilmeye başlanmıştır. İkinci Meclis binası ve Ankara Palas arasında uzanan Cumhuriyet Bulvarı, sadece resmi geçit törenlerine mekân olmakla kalmayıp Meclis'e ve resmi nitelikli sosyal etkinlikler için tek mekân olan Ankara Palas'a girip çıkan farklı kostüm ve ritüelleriyle dikkat çeken yeni burjuvanın sergilendiği bir sahneye dönüşmüştür. Döneme egemen olan "çağdaşlaşma" ideolojisi günlük yaşantıda daha çok Batı'nın tüketim normlarını benimseme biçiminde kendisini gösteriyordu. Batı'da eğitim görmüş aydınlar ve İstanbul ticaret burjuvazisinin yaşam kalıpları, yeni bir yaşam biçiminin öncüsü oluyorlardı.⁶⁰⁷ Örneğin; ⁶⁰⁸ villalarda düzenlenen danslı partiler, saçlı açık yabancı dil bilen kadınlar geleneksel Ankara yaşantısına yabancı öğelerdi ve daha 20'li yılların başında Ankara'da çelişkili bir ikili yaşam biçimi kendini göstermeye başlamıştı. Yerli halkın kente yeni gelen grupları ve getirdikleri yeni yaşam biçimini yadırgadığını, kente yeni gelen grupların da eski dokuya girmek ve eklemlenmek yerine, kendilerine yeni bir yerleşme kurmayı yeğlediğini ⁶⁰⁹ söylemek yanlış olmaz.

⁶⁰⁴ Görmez, 2004, a.g.e., 41.

⁶⁰⁵ Keleş ve Duru, 2008, a.g.m., 31.

⁶⁰⁶ Bilgin, 1998, a.g.m., 262.

⁶⁰⁷ Batuman, 2009, a.g.e., 49.

⁶⁰⁸ Nalbantoğlu, 1984, a.g.e., 259.

⁶⁰⁹ Şenyapılı, 2004, a.g.e., 23.

Bu bağlamda Ankara'dan başlayan yeni toplum hayatının kurulmasındaki sorun, hedeflenen “medeni hayatı” sürdürmesini bilecek kişilerin azlığı ve bu tür mekânların yokluğudur.⁶¹⁰ Yeni Başkent'in yeni mekânlarıyla, yeni devletin “modern ideal bireyinin” görgü kurallarını öğrendiği, giyim-kuşam, yeme-içme ve müzik alışkanlıklarının değiştirildiği, kadınlı-erkekli gidilebildiği, kısaca asriliğin tüm şartlarının öğrenildiği⁶¹¹ bir kent olması planlanmaktadır. Bu nedenle, bir yandan hızla kamu kurumları inşa edilirken, diğer yandan da sosyal hayatı zenginleştirmek için yeni kent mekânları yaratmaya gayret gösterilmiştir.⁶¹² Cumhuriyet'in ilk yıllarında yerli Ankaralı aileler ev ya da kır gezmelerine gitmek dışında birlikte dışarda zaman geçirmemekte daha çok içe dönük yaşam sürmekteydiler. 1930'lu yıllara doğru kentte özellikle erkeklerin gittiği lokantalar, kahveler açılmaya başladı. Taşhan en önemli konaklama noktasını oluştururken Anafartalar Caddesi üzerinde Kuyulu Kahve, Merkez Kıraathanesi, Zeybekler Barı, Fresko'nun Barı, Çankırı Caddesinde Merkez Lokantası, meclis binasının yanında Kemal'in Lokantası, meclis binasının karşısında Millet Bahçesi, arka sokakta Çiçek Bahçesi bulunmaktaydı. Kentte kadınların gidebileceği çarşılar ve sinemalar daha sonraki yıllarda açılmaya başladı.⁶¹³

Ankara'nın siyasi- yönetsel, diplomasi, bankacılık ve diğer hizmet sektörleri açısından merkezi özelliğinin artmasıyla birlikte aldığı göç artarak devam etmiştir.⁶¹⁴ 1935-1980 yılları arasında Türkiye'nin kentsel nüfusu yaklaşık 7 kat artarken Ankara'nın nüfusu 15 kat artmıştır.⁶¹⁵ Tüm çalışmalara rağmen, yeni gelenlerin ihtiyaç duyduğu ve kentsel yerleşmelerin gerektirdiği eğitim, bilim, konut, iş, alışveriş ve sosyal ve kültürel mekan ihtiyaçları karşılanamamıştır. Karşılanamayan konut ihtiyacı nedeniyle, 1940'lı yıllarda Ankara'da ilk gecekondu görülmeye başlanmış ve hızla artmıştır. 1960'lı yıllarda Cumhuriyet'i kuran iradenin temsil ettiği kültürel yapı, Ankara'nın merkezini yavaş yavaş terk etmesiyle, bu merkez giderek “taşra burjuvazisinin kontrolünde” köylü ve işçilerin mekanına dönüşmüştür. Ulus,kente yeni gelen yoksulların mekânı haline gelirken, merkez Kızılay- Yenışehir'e kaydırılmış ancak zaman içinde Kızılay da Ulus'undönüşümüne benzer bir dönüşüme aday haline gelmiştir. Yenışehir, Maltepe, Anittepe, Kurtuluş gibi kentin eski ana mekânları yavaş yavaş terk edilmektedir. Kent giderek

⁶¹⁰ Sumbas, 2013, a.g.m., 176.

⁶¹¹ Canteke, 2003, a.g.e., 261, Nalbantoğlu, 1984, a.g.e., 298 ve Sumbas, 2013, a.g.m., 176.

⁶¹² Şimşir, 1988, a.g.e., 360.

⁶¹³ Şenyapılı, 2004, a.g.e., 23.

⁶¹⁴ Görmez, 2004, a.g.e., 41

⁶¹⁵ Kartal, 1982, a.g.e., 127-133.

Çankaya ve Eskişehir yolu istikametine kayarken, bazı kamu kurum ve kuruluşlarının da Bakanlıklar-Kızılay bölgesini terk ederek Eskişehir yoluna yayılmaya başladıkları görülmektedir. Buna paralel olarak Konutkent, Bilkent, Beysukent, Ümitköyve İncek kent bürokrasisi ve burjuvazisinin yeni mekânı olarak örgütlenirken geriye TBMM, Başbakanlık ve onları çevreleyen Genel Kurmay ve Kuvvet Komutanlıkları gibi belli başlı resmi yapılar kalmıştır.⁶¹⁶ Üst ve ort üst gelir grubu kentin merkezinden uzaktaki güvenli sitelere çekilmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, baloların düzenlendiği ve üst düzey bürokrat ve askerlerin mekanı olan bölgeler, dünyanın en büyük 30 mega gecekondular mahallesi sıralamasında 25. sırada yer alan Altındağ ilçesinin sınırları içerisinde ve gecekonduların ve çöküntü bölgelerinin kuşatmasında kalmıştır. Çalışmamızın saha çalışmasının gerçekleştirildiği Hamamönü’de bu bölgede bulunmaktadır.

Hamamönü adını, alandaki eski eserlerden olan ve 1440 yılında yaptırılan Karacabey Hamamı’ndan almıştır. Hamamönü, Osmanlı kent yapısını karakterize eden ve içerisinde cami, hamam, kervansaray ve aşevleri bulunduran ve geçmişte Karacabey İmaretini olarak adlandırılan alanın bir kısmından oluşmaktadır.⁶¹⁷ Alanda 15. ve 18. yy dönemine ait önemli yapılar ile Cumhuriyet dönemine ait yapılar iç içe geçmiştir. Kurtuluş mücadelesinin sürdürüldüğü yıllarda, dönemin milletvekillerinin, bürokratlarının, askerlerin, sanatçıların oturduğu bir mahalle olan Hamamönü, 1950’li yıllara kadar tipik bir Türk mahallesi olarak tüm işlevlerini sürdürmüştür.⁶¹⁸ Ancak, Ankara’ya yoğun göçlerin başlamasıyla, o dönem kent merkezi olan Altındağ, bu süreçten oldukça olumsuz etkilenmiş, Hamamönü’de bu süreçten bağımsız kalamamıştır. Zaman içinde bu tarihi dokunun asıl kullanıcıları yer değiştirmeye; Hamamönü’nü terk ederek Çankaya, Yenimahalle gibi yeni yerleşim birimlerine taşınmaya başlamıştır. Hamamönü, yaşanması güç, güvenli, sağlıklı ve kentin orta yerinde kentten ayrı bir bölge haline gelmiştir. Günümüzde ise, yerel yönetimlerin sağlıklaştırma projeleriyle, bölgede farklı bir dönüşüm yaşanmaya başlamıştır.

Ankara Hamamönü’nde yaşanan dönüşüm sürecinin soylulaştırmanın özelliklerini taşıyıp taşımadığını ya da sürecin hangi aşamasında olduğunu, aktörlerini ve sonuçlarını

⁶¹⁶ Görmez, 2004, a.g.e., s.41-42.

⁶¹⁷ Ergenç, 1995, a.g.e.50.

⁶¹⁸ Tiryaki, 2011, a.g.m., 50-51.

değerlendirmek için bölgede yapılan anket çalışmaları ışığında dünyadaki ve İstanbul'daki örnekleriyle karşılaştırma yaparak incelenmeye çalışılmıştır. Saha çalışmamız Hacettepe Mahallesi'nde yer alan 7 sokakta (Hamamönü, Mehmet Akif Ersoy, Sarıkadın, İnanlı, Dutlu, Fırın, Sanat) ve Talat Paşa Bulvarı ile İnci Sokak'ta gerçekleştirilmiştir. Seçilen sokaklarda oturan sakinlere hazırlanan anket formundaki sorular yöneltilmiştir. Ayrıca, anket formundaki sorular baz alınarak bölge sakinleri ve mahalle muhtarı ve bölgede uzun yıllardır oturmakta olanlarla derinlemesine mülakat yapılmıştır. Bugün bölgedeki binaların hatırı sayılır bir kısmı restoran ve kafe tarzı mekânlar olarak kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra bölgedeki tarihi ve dini doku da hem Ankaralıların hem de diğer yerli turistlerin bölgeye ziyaret nedenleri arasındadır. Bu nedenle araştırmanın sadece bölge sakinlerinden alınan sonuçlarla değerlendirilmesinin, araştırmayı eksik bırakacağı düşünülmüş ve bölgedeki tarihi ve dini mekânları ziyarete gelen turistler ile restoran ve kafelerden hizmet alan müşterilerin görüşlerine de ulaşabilmek için ikinci bir anket daha uygulanmıştır. Böylelikle Hamamönü'nde yaşanan süreci, farklı aktörleriyle birlikte değerlendirebilme hedeflenmiştir.

Öncelikli olarak belirtmek gerekir ki, Hamamönü'ndeki öncü aktör yerel yönetimdir. Altındağ Belediyesinin yürütmeye başladığı sokak sağlıklaştırma projeleriyle, bölgede bir dönüşüm yaşanmaya başlanmıştır. Hamamönü'nde tarihsel ve kültürel öneme sahip yapılar ve tarihi Ankara evlerinin örnekleri bulunmaktadır. (8 tane tescilli anıtsal yapı ve 22 tane tescilli sivil mimarlık örneği)

Hamamönü'nde meydana gelen dönüşümlerin etkisiyle; bölgede restoran, kafe ve hediyelik eşya dükkanı sayısında ciddi bir artış olmuştur. Bölge sakinlerine uygulanan 181 ankettten 93'ü gerçek kişilere, 84'ü ise işletmelere uygulanmıştır. Uygulanansağlıklaştırma çalışmalarında özellikle bölgenin dini dokusunun öne çıkarılmasının etkisiyle, muhafazakar olarak nitelendirilebilecek bazı dernek ve vakıflar için bölge cazibe merkezi haline gelmeye başladığından bu dernek ve vakıflardan 4 tanesi de çalışmaya dahil edilmiştir.

Bölge sakinlerinden mülk sahibi olanların, genel katılım içindeki oranı %35,4'dür. 181 kişilik katılımcı içinde 117 kişi kiracı, kalan 64 kişi ise mülk sahibidir. Bölge sakinlerinin çoğunluğu kiracılardan oluşmaktadır. Dönüşüm başlamadan önce mülk sahibi olanların ödedikleri miktarla, dönüşümden sonra mülk sahibi olanların ödediği miktar

arasındaki fark oldukça fazladır. Bölgede uzun süredir ikamet eden bazı sakinler, bölgede dönüşüm çalışmaları başlamadan tanınmış isimlerin özellikle siyasilerin bölgede mülk edindiğini ancak bunun gizli kalmasını istediklerini ifade etmişlerdir. Söz konusu isimler satın aldıkları mülkü kendileri kullanmadığından, yapılan anketlere kiracılar cevap vermiş ancak kiracılara mülkün bedeli sorulmadığından bu konuda bilgi alınamamıştır. Ev sahibi olan 64 kişiden 24 tanesi bilgi vermek istememiştir. 17 kişi 20.000 TL'den az, 12 kişi 20.000TL- 60.000TL. arası, 5 kişi 60.001TL.-100.000TL. arası, 1kişi 140.001-180.000TL arası, 5 kişi ise 260.000TL üzerinde ödeme yaparak satın aldıklarını belirtmişlerdir. Bölgedeki emlak değerlerindeki artış, mahalle muhtarının verdiği bir örnekle görünür hale gelmiştir. Dönüşümden önce iki katlı bir Ankara evinin sahibi, muhtardan evini 15-20 bin TL'ye satın alabilecek birinin olup olmadığını sormuş ve neredeyse harabeye dönmüş olan ev satılamamıştır. Dönüşümden sonra mülk sahipleri belediyenin yaptığı iyileştirmeler dışında, mülklerinde herhangi bir restorasyon çalışması yapmamış olmalarına rağmen şu an talep ettikleri miktarı 300 bin TL'ye çıkarmışlardır. Bölgede eskiden depo olarak kullanılan ve 100TL'den az fiyatla kiralanan bir mülkün satışı için 300 bin TL. talep edilmektedir. Bölgede özellikle işletme olarak kullanıma müsait olan yapıların mülkiyet değerlerinde ciddi bir artış olduğu görülmektedir. Ancak konutların kiralarda henüz ciddi bir artışın olmadığı görülmektedir. Kira bedeli yüksek olanların genelinde işletmeler olduğu, konutların kira bedelinin genellikle 1000 TL'nin altında, çoğunluğunun da 500 TL.'nin altında olduğu görülmüştür. Bölgedeki emlak değerlerindeki artış daha çok işletme sahiplerini etkilemektedir.

Altındağ Belediyesi bölgede 250 konutun restorasyonunu tamamladığını belirtmektedir. Ayrıca sokak düzenlemeleri ve aslına benzer şekilde binaların yapımıyla bölgenin fiziksel şartlarında ciddi bir iyileştirme yapıldığı görülmektedir. Bölgedeki binaların dış cephe yenilemesi ve birçoğunun çatılarının yenilemesi belediye tarafından gerçekleştirilmiş olup, tescilli olmayan binaların iç restorasyonu bölge sakinlerine bırakılmıştır. Belediyenin Hamamönü'ndeki sağlıklaştırma projesiyle, bölgenin dini ve tarihi değerlerini ön plana çıkararak turistik bir hareketlilik kazandırmayı hedeflediği söylenebilir. Bölgenin en kalabalık olduğu dönemin Ramazan ayı olduğu görülmektedir. Ramazan'da eski Osmanlı döneminde yaşanan iftar ve sonrası ritüelleri ve motifleri kullanılarak eğlenceler düzenlenmektedir. Ziyaretçilerin iftar yemeğini yedikten sonra katılabileceği birçok aktivite bulunmaktadır. Alışveriş standları, açık hava sineması,

sanatsal ve kültürel etkinlikleri, kostümlü satıcılarıyla Hamamönü'nde tüm Ramazan ayı boyunca tarih yeniden canlandırılmaktadır.

Hamamönü sakinlerinin, soylulaştırma sürecinin aktörlerinden olan kentli profesyoneller ya da yeni orta sınıfın özelliklerini taşıyıp taşımadığına yönelik birçok soru sorulup, alınan sonuçlar değerlendirilmiştir. Yaş, sosyo-ekonomik sınıf, meslek, aylık gelir, eğitim durumu, medeni durum, evlenme yaşı, çocuk sayısı, çocuk sahibi olma yaşı, sosyal aktiviteleri gerçekleştirme sıklıkları, tercih ettikleri eğlence mekanları vb. veriler değerlendirildiğinde bahsedilen sınıfın şu an Hamamönü'ne yerleştiği söylenemez. Zaten İstanbul'da özellikle Cihangir örneğinde görüldüğü gibi, sanatçıların ve marjinal kesimin öncülüğünde gerçekleşebilecek bir soylulaştırma örneğine, Ankara'da rastlanma ihtimali yok denecek kadar azdır. Çünkü Ankara, sanat ve sanatçı yönünden İstanbul'a göre daha kısır bir kenttir.

Hamamönü ziyaretçilerinin, yeni orta sınıf ya da kentli profesyoneller olarak nitelendirmenin mümkün olup olmadığını anlamak için aynı sorular onlara da sorulmuştur. Bölge sakinlerine göre, görece bölge ziyaretçilerin bu sınıfa daha yakın veriler sunduğu söylenebilir. Ancak Türkiye'de diğer ülke örneklerinde görülen böyle bir "yeni orta sınıf"ın yaygın olarak varlığı bile tartışılabilir Türkiye'de, Amerika ve Avrupa ülkelerindeki örneklere göre potansiyel öncü olarak değerlendirilebilecek 25-39 yaş arasında yüksek eğitilmiş ve yüksek gelirli olanların oranı oldukça azdır. Özellikle İstanbul'da bu tür bir sınıfın varlığından söz etmek daha olanaklıdır. Türkiye'de özellikle Anadolu kentlerinde yaşayan ve bu yaş grubundaki bireylerin genellikle gelirleri yüksek eğitim görmüş olsalar dahi, eski bir evi satın alıp restore edecek kadar yüksek değildir.⁶¹⁹ Ancak İstanbul'un bu konuda istisnai bir durumu olduğu düşünülebilir. 2011 yılı nüfus sayımı sonuçları incelendiğinde; Ankara, İstanbul ve İzmir'deki yüksek eğitim görmüş olan nüfusun genel nüfusa oranının düşüklüğü görülmektedir. Bu oranın diğer kentlerde daha da düşük olacağı öngörülebilir. Ergün,⁶²⁰ İstanbul için bile böyle bir sınıfın sınırlılığını ve tercihlerinin soylulaştırmayı tetikleyici nitelikte olup olmadığını sorgulamaktadır. TÜİK verilerine göre Türkiye'de evlenme yaşı erkeklerde 28,8, kadınlarda ise 24,9'dur.⁶²¹ Bu veriler ışığında kültürel açıdan hala devam eden erken evlenme ve genç yaşta çocuk sahibi

⁶¹⁹ Ergün, N. a.g.e., s.29.

⁶²⁰ Ergün, N. a.g.e., s.29.

⁶²¹ İnternet: İstatistiklerle Ankara, Ankara Kalkınma Ajansı Yayını,

Web: <http://www.ankaraka.org.tr/tr/files/yayinlar/istatistiklerle-ankara-2013.pdf>, s.34.'den 24 Ocak 2014'de alınmıştır.

olma eğiliminin yaygın olduğu söylenebilir. Ayrıca yeterli gelire sahip olanların inşaat sürecinde karşılaşılabileceği zorluklar, yasal şartların sağlanması için harcanması gereken zaman, yaşama alışkanlıklarından kaynaklanan otomobil bağımlılığı ve konfor isteğinin de binaların kişisel olarak rehabilite edilmesinin zor olacağı kanaatini desteklemektedir. Ayrıca bu kişilerin ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte, şehir merkezine yakın konumda inşa edilen, her türlü konfora sahip ve merkezdeki eğlence mekânlarına kolay erişim sağlayan yeni sitelerde yaşama imkanı soylulaştırma sürecine öncülük ederek daha zor bir yolu seçme ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Özellikle büyük kentler dışındaki kentlerde, ulaşım sorun olmadığından oturlan konutun merkeze yakın olup olmaması da bir sorun olarak görülmemektedir.

Soylulaştırma sürecinin var olduğunu söylemek için gerekli görülen belli başlı özelliklerin birçoğunun Hamamönü örneğinde sağlandığı ya da sağlanmaya başladığını söyleyebiliriz. Yapılı çevrede yaşanan dönüşüm, mekândaki belirli estetik özellikleri ön plana çıkarmaktadır. Bölgenin yapı stoğunda gözle görünür bir iyileştirme bulunmaktadır. Bölgedeki işletmelerin varlığıyla fiziksel iyileştirmeye koşut bir şekilde, sosyo-kültürel yapıda da bir dönüşüm meydana gelmiştir. Dönüşümden birkaç yıl öncesinde, kentnin diğer kullanıcıları tarafından tehlikeli olduğu hatta girilemez olduğu düşünülen bölge, hem Ankaralılar hem de yerli turistler için bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Bölgenin suçla ilişkilendirilen kimliği değişmiş, birçok kişi için güvenli bulunan bir bölge haline gelmiştir. Bu nedenle her ne kadar bölge sakini olmasalar da; işletmelerin müşterileri olarak bölgedeki işletmelere gelenlerin varlığı, Hamamönü kullanıcıların profilinde ciddi bir dönüşüm yaratmıştır. Buna bağlı olarak da zaten sürecin öncüsü olan yerel yönetimlerin bölgeye yönelik hizmetleri çeşitlenerek artmıştır. Yapıların mülkiyet değerlerinde artış başlamıştır. Ancak yerinden edilmeye yönelik belirtiler henüz görülmemektedir. Evlerini satanların, zaten bölgede yaşamadığı; mülklerinin de ya terkedilmiş oldukları ya da düşük bir getiriyle kirada olduğu bölge sakinlerinden öğrenilmiştir. Yani bölgedeki mülkiyetin el değiştirmesi, mülk sahiplerinin kar elde ettikleri düşüncesiyle memnuniyetle karşıladıkları bir süreçtir. Mülkü boşaltması gereken kiracılardan bir kısmı da o bölgede ya da yakınlarda yeni bir ev bulmakta zorlanmamıştır. İlerleyen yıllarda, mülklerine yüksek bir bedel ödendiğinde satıp, bölgeden ayrılabilceğini söyleyen bölge sakinleri bulunmaktadır. Şu anki teklifler, çok cazip gelmediği için satmadığını söyleyenler de olmuştur. Bölgedeki yapıların bir kısmı, miras yoluyla devrolduğu için, önerilen miktarlar tüm varislere

bölüşürüldüğünde çok cüzi kaldığı için mülkü şimdilik satmadıklarını ama ilerde satabileceğini söyleyenler de olmuştur.

Bölge sakinlerinin ne kadar süredir Hamamönü'nde oturduğu yer değiştirmenin olup olmadığını görmek için ciddi bir veridir. Bölge sakinlerinin 74'ü 11 yıldan daha fazla süredir aynı yerde ikamet ettiklerini belirtmiştir. 39 kişi 4-6 yıldır, 10 kişi 7-10 yıldır aynı yerde oturduklarını belirtirken; 31 kişi 1-3 yıldır, 27 kişi ise 1 yıldan az süredir Hamamönü'nde oturduklarını belirtmiştir. İşletme sahiplerinin bir kısmı zaten mülkün eski sahibi olduğu ve bölgedeki dönüşümü bir iş fırsatına çevirmek isteyerek işletme açmayı tercih ettiği için, bölge sakinlerinin çoğunluğunun hala eski sakinler olduğu görülmektedir.

Bölge ziyaretçilerine Hamamönü'nde yaşamayı düşünüp düşünmedikleri sorusu bu yer değiştirmenin gerçekleşme ihtimaline; şu anki kullanıcıların bakış açısını değerlendirmek açısından önemlidir. Bu soruya cevap verenlerin % 61,2'sini oluşturan 90 kişi Hamamönü'nde yaşamayı düşünmeyeceğini belirtirken; %38,8'ini oluşturan 57 kişi ise Hamamönü'nde yaşamayı düşünebileceğini belirtmiştir. Bölge ziyaretçilerinden Ankara'nın en gelişmiş semtlerinde ikamet eden 20 kişi Hamamönü'nde oturmayı düşünmediğini, sadece 3 kişi düşünebileceğini belirtirken; Ankara'nın gelişmiş semtlerinde ikamet edenlerden ise 9 kişi Hamamönü'nde yaşamayı düşünmediğini, 6 kişi ise düşünebileceğini belirtmiştir. Orta gelişmişlik düzeyindeki semtlerde ikamet edenlerin ise Hamamönü'nde yaşamayı düşünenlerle (23 kişi), düşünmeyenlerin (27 kişi) sayısının birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Orta gelişmişlik düzeyindeki semtlerin, diğerlerine oranla daha muhafazakar olarak nitelendirilebileceğimiz nitelikleri olduğu söylenebilir. Orta gelişmişlik düzeyindeki semtlerde yaşayanların, tarihi ve dini özellikleri olan bir semtte yaşamayı istemesi muhafazakarlıklarıyla ilişkilendirilebilir. Sosyo-ekonomik statü açısından bölge ziyaretçileri, bölge sakinlerinden daha üst sınıfları temsil etmektedir. Hem sosyo-ekonomik açıdan üst gelir grubunu temsil ettikleri için hem de Ankara'nın en gelişmiş ve gelişmiş semtlerinde oturdukları için, bölge ziyaretçilerinin Hamamönü'nün muhtemel yeni sakinleri olabileceği düşünülerek sorulan sorulara verdikleri yanıtlar yakın gelecekte bunun çok da mümkün olmadığını göstermektedir diyebiliriz.

Ancak zaten Hamamönü'ndeki, soylulaştırma süreci, bölge konutlarının kullanıcıları açısından değil; işletmeler açısından gelişebileceği izlenimini oluşturmaktadır. Henüz ünlü

markalardan 2 tanesi bölgede şube açmış olmasına rağmen, sürecin gelişiminde bu sayının artacağı öngörülebilir. Bölgenin işletmeler için uygun olabilecek tüm konutlarının, işletmeye dönüşebileceği; uygun olmayanların da işletmelerin diğer ihtiyaçları için kullanılabilmesi öngörülmektedir ki, bunun örnekleri şu an bulunmaktadır.

Şu an için bölge sakinlerinin eskiden yaşadıkları yerle kıyaslayarak Hamamönü'nden ne kadar memnun olduklarını anlamaya çalıştığımızda katılımcılardan 56 kişi konuya ilişkin fikir beyan etmemiştir. Çoğunluğu oluşturan 79 kişi ise geçmişte yaşadığı yere kıyasla Hamamönü'nden daha memnun olduğunu ifade etmiştir. Herhangi olumlu/olumsuz değişen bir şey olmadığını belirten 21 kişi iken, eski yaşadığı yerin daha iyi olduğunu söyleyen kişi sayısı ise 25'tir. Bölge sakinlerin %81,8'i Hamamönü'nden taşınmayı düşünmemektedir. Genel olarak Hamamönü sakinleri hem bölgede yaşamaktan, hem de bölgede yaşanan dönüşümden memnundur. Genel olarak en belirgin olumsuzluk park sorunudur. Bölgedeki kira artışına dair genel bir şikayet bulunmamaktadır ve kiracıların böyle bir ihtimal olduğunu düşünmedikleri gözlenmiştir. Ancak özellikle Sanat Sokak'ın durumu diğerlerinden farklı değerlendirilmelidir. Sanat Sokak'ta ikamet eden sanatçılar belediyeye kişi başı 75TL. kira bedeli ödemektedir. Ancak belediye o bölgede mülk sahibi değildir. Bölgenin mülkiyeti Hacettepe Üniversitesi'ne ait olup, belediye bölgeyi inşa ederek 10 yıllık işletme hakkını almıştır. Bu 10 yıllık sürenin sonunda üniversitenin bu bölgeyi nasıl değerlendireceği, aynı şekliyle kalsa bile kira talebinin değişip değişmeyeceği bilinmemektedir. Görüldüğü üzere, bölge sakinlerinin sürecin ilerleyen yıllarda nasıl seyredeceği konusunda pek fikirleri olmadığı söylenebilir. Diğer ülkelerdeki ya da Türkiye'deki yenileme süreçlerinin yaşandığı bölgelerden haberdar olanların oranının %21,5 iken, haberdar olanların oranının %78,5 oluşu da bu görüşü desteklemektedir. Haberdar olduğunu söyleyenlerin de neredeyse hepsi Beypazarı'nı bildiğini söylemiştir. Beypazarı'ndaki sürecin, halk tarafından desteklendiği ve bölge sakinlerine iş imkanları da sağlayarak gelirlerinin artmasına neden olduğunun kamuoyu tarafından bilindiği göz önünde bulundurulursa; bölge sakinlerinin gelecekte dönüşümün daha fazla olumlu etkilerini görececeklerini düşündükleri de söylenebilir.

Ancak Glass'ın belirttiği üzere,⁶²² *“Bir mahallede bu soylulaştırma süreci bir kez başladığında özgün işçi sınıfı kullanıcılarının tamamı ya da çoğunluğu yerlerinden edilene ve mahallenin toplumsal karakteri tamamen değiştirilene kadar hızla devam eder.”*

⁶²² Smith, 1996, a.g.e., 468.

Hamamönü’nde süreç başlamıştır ve sürecin erken dönemleri yaşanmaktadır. Diğer ülke örneklerinde ya da İstanbul’da olduğu gibi, memur kenti Ankara’da söz konusu “yeni orta sınıf”ın varlığı tartışmalı olsa da; Hamamönü zaten restoranları, kafeleri ve bölgenin niteliklerine uygun işletmeleriyle soylulaşmaktadır. Süreç henüz erken dönemlerini yaşadığından, sürecin olumlu-olumsuz etkilerinin değerlendirilebilmesi için önümüzdeki 5 yıl içinde benzer bir çalışmanın tekrarlanması tam bir değerlendirme yapabilmek için gereklidir. Yapılacak yeni çalışmada işletmelerin ve bölge sakinlerinin farklılıkları göz önünde bulundurularak hazırlanmış sorularla; sürecin bu iki grup için etkilerinin ayrı ayrı değerlendirilmesi sürecin tam olarak analiz edilmesinde yardımcı olacaktır. Aynı zamanda bölgeyi ziyarete gelenler de değerlendirmeye alınmalıdır.

Hamamönü’ndeki soylulaştırma çalışmalarının Ankara’nın kentsel kimliğine etkisi değerlendirildiğinde; koruma amaçlı ve aslına uygun olarak gerçekleştirildiği söylenen bu projeye evlerin özgün özelliklerinin korunmadığı hatta hepsinin aynı renge boyanarak sokakların tektipleştirildiği söylenebilir. Özellikle görünür olan alanlarda yenileme çalışmalarının yapılmış olması, görünmeyen yerlerinse, önemsenmemiş olması, korumadan çok makyajlama yapıldığı izlenimini uyandırmaktadır. Halbuki; kentsel kimlik açısından önemli olan, özgünlüğün korunmasıdır. Bu bağlamda Hamamönü’ndeki projeye Ankara’nın geneli için bir farklılaşma olduğu ve en azından bölgede genel olarak bir iyileşme olduğu kabul edilmekle birlikte; Türkiye genelinde yapılan sağlıklılaştırma çalışmalarıyla arasındaki benzerlik hatta aynılık da göz ardı edilememektedir.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z. (2007). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon*, Yem Yayınları, İstanbul.
- Akgün, S. (1984). Kurtuluş Savaşı'nın mekânsal stratejisi ve Ankara'nın başkent seçilmesi kararının içeriği, E.Yavuz, Ü.N.Uğurel (Derleyenler). *Tarih içinde Ankara*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, 223-233.
- Akkaya, Y. (2002). Göç, yoksulluk ve kentsel şiddet, Y. Özdek (Editörler). *Yoksulluk, şiddet ve insan hakları*, Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayınları, Yayın No:19, 203-215.
- Akış, T. (2009). Gündelik hayat ve kentsel mekân: Yüksel Yaya Bölgesi'nde yürümek, (Derleyen) Güven A.S., *Başkent üzerine mekân- politik tezler: Ankara'nın kamusal yüzleri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 77-118.
- Akazan, F. (1977). *Türkiye'de tarihi anıtları koruma teşkilatı ve kanunlar*, İstanbul: Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, No:47.
- Aksel Gürün, B.(2005). Alışveriş merkezlerine karşı kent merkezleri, *Planlama*, (1), 63-74.
- Aktüre, S. (1975). 17. yüzyıl başından 19. yüzyıl ortasına kadarki dönemde Anadolu Osmanlı şehrinde şehrsel yapının değişme süreci, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 1(1), 101-128.
- Aktüre, S. (1984). 16. yüzyıl öncesi Ankara'sı üzerine bilinenler, E.Yavuz, Ü.N. Uğurel (Derleyenler), *Tarih İçinde Ankara*, , Ankara:ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, 1-48.
- Akyol Altun, T.D. (2012). İzmir'de yeni bir konut üretim süreci olarak kapalı konut siteleri, *İdealkent*, (6), 40-61.
- Alıca, S.S. (2011). *Kent, çevre, hukuk: Avrupa Birliği çevre mevzuatı çerçevesinde Türk çevre mevzuatı*, Ankara, Seçkin Yayınları.

Aliağaoğlu, A.ve Uğur A. (2010). *Şehir coğrafyası*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Alkan, A ve Duru, B. (2007). Türkiye’de kent çalışmalarının izinden giderken, toplumsal adalet, eşitsizlik ve iktidar nereye düşer?, A. Mengi (Editör).*Kent ve planlama geçmişi korumak geleceği tasarlamak*, İstanbul: İmge Kitabevi, 87-109.

Alsaç, O. (1984). TAÇ Vakfı hakkında açıklama, *Mimarlık*, 10(208), 18-20.

Alsaç, Ü. (1992). *Türkiye’de restorasyon*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Altaban, Ö. (1998). Cumhuriyet’in kent planlama politikaları ve Ankara deneyimi, Y. Sey (Editör). *75 yılda değişen kent ve mimarlık*, İstanbul: Türkiye İş Bankası-Tarih Vakfı Yayını,41-64.

Alver, K. (2010). *Siteril hayatlar*, (İkinci Baskı), Ankara: Hece Yayınları.

Asatekin, N.G. (2004). *Kültür ve doğa varlıklarımız neyi, niçin, nasıl korumalıyız?*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını.

Asiliskender, B. (2006). Kayseri kent merkezi’nde Cumhuriyet’in ilanından günümüze mekân ve kimlik deneyimleri, *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 22(1-2), 203-212.

Aslanoğlu, R. (2000). *Kent, kimlik ve küreselleşme*, Bursa: Ezgi Kitabevi,

Assmann, J. (2001). Kültürel bellek: eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik. (çev. Tekin, A.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Avcı, Ö. (2003). Üretilen islami mekânlar ve alternatif tatil mekânları, *Öznel, durumlar, mekânlar*, İ.E. Işık, Y. Şentürk (Editörler), İstanbul: Bağlam Yayınları, 137-153.

Aydın, O. (2011). CBS temelli hücresel otomata yöntemiyle kentsel büyüme modeli: Ankara örneği, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 9(2), 135-157.

Aydın, S. (2012). İstanbul’da orta sınıf ve kapalı siteler, *İdealkent*, (6), 196-123.

Baş, A. (2012). Kentsel dönüşümün/değişimin dinamikleri: tarihi süreçte İstanbul'un 1500 yıllık dönüşümü, *Mekânsal değişim ve dönüşüm, 8 Kasım Dünya şehircilik günü 36. kolokyumu bildirileri kitabı*, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Ankara, 385-398.

Batuman, B. (2009). Mekân, kimlik ve sosyal çatışma: Cumhuriyet'in kamusal mekânı olarak Kızılay Meydanı, G.A.Sargın (Derleyen) *Başkent üzerine mekân- politik tezler: Ankara'nın kamusal yüzleri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 41-76.

Behar, D., Pérouse, J. F. (2006). Giriş, D.Behar, T. İslam (Derleyenler). *İstanbul'da soylulaştırma: eski kentin yeni sahipleri*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1-11.

Belediyeler Dergisi (1936). Sayı:23.

Berdi Gökhan, Ç. (2001). Kent kimliği kavramı ve Ankara' da imar uygulamaları, *Ankara'da Kentleşme ve Yerel Yönetimler Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara: TMMOB Makine Mühendisleri Odası Yayını, 24-34.

Bıçkı, D. Özgökçeler, S. (2010). Kentsel yenilenme sürecinin sosyal bileşeni veya patojeni olarak soylulaştırma: Bursa, Hisar bölgesi örneği, B.Parlak (Editör), *Yerel yönetimler, yerel siyaset ve kentsel politikalar*, Bursa: Dora Yayınları, 527-541.

Bilgin Altınöz, A.G. (2007). Mimari koruma uygulamalarına genel bir bakış, *Mimarlık*, 44(338), 30-35.

Bilgin, İ. (1998). Modernleşmenin ve toplumsal hareketliliğin yörüngesinde Cumhuriyet'in imarı, Y.Sey (Editör). *75 Yılda değişen kent ve mimarlık*, İstanbul: Türkiye İş Bankası-Tarih Vakfı Yayını, 255-272.

Bilgin, İ.(1995). Modernizmin şehirdeki izleri, *Defter*, (23), 86-101.

Bilgin, İ. (2006). Dünyada hiza alınabilecek toplumsal projenin olmaması pek çok şeyin içini boşaltıyor, Söyleşi: Ciravoğlu, A., İslam, T. *Mimarist*, 6(21), 52-56.

Bilgin, N. (2011). Sosyal düşüncede kent kimliği, *İdealkent*, (3), 20-47.

Bilgin, N. (2005). Yer kimliği: 'burası' noktasının inşası, *Siyaset ve İnsan*. (İkinci Baskı). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Bilgin, N. (2007). *Kimlik inşası*, İzmir: Aşına Kitaplar.

Bilgin, V. (2010). *Türkiye'de değişimin dinamikleri: köylülüğten çıkış yolları*, Ankara: Binyıl Yayınevi.

Binboğa, S. (2011). Cumhuriyet dönemi Ankara'sında kolektif bellek inşasının insan duyumlu bir yorumu, E. Onaran İncirlioğlu, B. Kılıçbay, (Derleyen). *Mekân ve Kültür*, Ankara:Tetragon Yayınları, 11-15.

Birol Akkurt H.(2010). Mimari koruma disiplininde sürdürülebilirlik, hedefler, olasılıklar. N. Özasan, D. Özkut (Editörler) Mimari korumada güncel konular, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 153-171.

Birol, G. (2005). Çağdaş alışveriş merkezlerinde kent dokusunun yeniden yorumlanması, *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 20(4), 421-427.

Birol, G. (2007). Bir kentin kimliği ve Kervansaray oteli üzerine bir değerlendirme, *Arkitekt*, (514), 46-54.

Cansever, T. (1997). Şehir, *Cogito (Kent ve Kültürü)*,(8), İstanbul, 125-129.

Cantek, F. Ş. (2003). *Yabanlar ve yerliler: başkent olma sürecinde Ankara*, İstanbul: İletişim Yayıncılık, Memleket Kitapları Dizisi.

Castells, M. (2006). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür- Kimliğin Gücü*, (çeviren E. Kılıç), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları (Eserin orijinali 1997'de yayımlandı)

Castells, M. (1997). Kent, sınıf, iktidar. (çev. A. Erendil). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları. (Eserin orijinali 1977'de yayımlandı)

- Coşkun, M. (2005). Son dönemlerde çıkartılan yasalar çerçevesinde Türkiye’de doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasında yerel yönetimlerin değişen rolleri, *Planlama*, (1), 42-48.
- Çadırcı, M. (1991). *Tanzimat döneminde Anadolu kentlerinin sosyal ve ekonomik yapıları*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, VII. Dizi, Sayı:124
- Çal, H. (1990). Türkiye’de Cumhuriyet Devri Taşınmaz Eski Eser Tahribatı ve Sebepleri, *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 34(1 – 2) Ankara, 353-380
- Çavdar, A. ve Tan, P. (2013). *İstanbul: müstesna şehrin istisna hali*, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Çelik, Z. (2012). Neoliberalizm ve kentsel eşitsizlikler üzerine Prof. Dr. Nezar AlSayyad ile söyleşi”, *İdealkent*, (7), 10-20.
- Çınar, T.(2012). Dünya kenti hipotezi ile yeni kentsel politika paradigması üzerine bir değerlendirme, *Mekânsal değişim ve dönüşüm, 8 Kasım dünya şehircilik günü 36. kolokyumu bildirileri kitabı*, Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 47-56.
- Çubuk, M. (1989). Tarihi kentlerde planlama- düzenleme sorunları tema açıklaması, tarihi kentlerde planlama/ düzenleme sorunları, *Türkiye 11. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu*, Ankara: Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Matbaası.
- Dağistan Özdemir, M.Z. (2005). Türkiye’de kültürel mirasın korunmasına kısa bir bakış, *Planlama*, (1), 20-25.
- Davis, M. (2007). *Gecekondu gezegeni*, (çev. G.Koca), İstanbul: Metis Yayınları.
- Demir, A.(2011). Türk edebiyatında toplumsal mekân kavramı ve Anadolu, E.O. İncirlioğlu, B.Kılıçbay (Derleyenler). *Mekân ve kültür*, İstanbul:TÜBİTAK ve Tetragon Kültür Araştırmaları Derneği Yayını, 133-137.
- Demir, C. (2006). Kent kimliğini geliştirme sürecinde mekânsal model tasarımı ve kent plancılarının rolü, *Planlama*, (3), 117-122.

- Denel, S. (1984). 19. yüzyılda Ankara'nın kentsel formu ve konut dokusundaki farklılaşmalar, E.Yavuz, Ü.N.Uğurel (Derleyenler). *Tarih içinde Ankara*, Ankara, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliğı, 131-153.
- Doratl, N. (2007). KKTC'de tarihi kentsel alanların korunmasına ilişkin yasal çerçeveye eleştirel bakış, A. Mengi (Editör), *Kent ve Planlama: Geçmişi Korumak Geleceğı Tasarlamak*, İstanbul: İmge Kitabevi, 13-29.
- Dönmez, O. (1985). Türkiye'de eski eserler hukuku, *Ankara Barosu Dergisi*, (3), 434-466.
- Drucker, P.F. (1993). *Kapitalist ötesi toplum*, (çev. Çorakçı, B.) İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Duru, B. (2012). Mustafa Kemal döneminde Ankara'nın imarı, F.Ş.Cantek (Yayına Hazırlayan). *Cumhuriyetin ütopyası: Ankara*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 173.192.
- Eke F.ve Özcan, Ü.(1989). Tarihi dokunun korunması ve uluslararası deneyimler, *Tarihi kentlerde planlama/düzenleme sorunları, Türkiye 11. Dünya şehircilik günü kolokyumu*, Ankara: Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Matbaası, 169-176.
- Eke, F. ve Özcan, Ü. (1988). Tarihi dokunun korunması ve uluslararası deneyimler, *Mimarlık*, 26(2), 34-36.
- Ekinci, O. (2007). Kentleşme ve kültürel değışim, E.B. Egrik, N. Boztekin, (Yayına Hazırlayanlar), *İstanbul'da yaşam kültürü*, İstanbul: İstanbul Kültür Sanat Vakfı Yayını,35-41.
- Ekşi, O. (2007). İstanbul'da kentleşme ve kültürel değışim, E.B. Egrik, N. Boztekin, (Yayına Hazırlayanlar), *İstanbul'da yaşam kültürü*, İstanbul: İstanbul Kültür Sanat Vakfı Yayını, 36-42.
- Elias, N. (2000). *Zaman üzerine*. (çev. V. Atayman). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin orijinali 2000'de yayımlandı).

- Erbaş H. ve Soydemir P. (2011) Sermaye hareketleri ve küresel kent olma yolunda İstanbul-lar, *Bilsay Kuruç'a Armağan*, S. Şahinkaya, N. İ. Ertuğrul (Derleyenler), Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Ankara, 635-677.
- Erden, D. (2006). Kentsel yenileşme projelerinin gentrification hedefleri ve etkileri, *D.Behar, T.İslam (Derleyenler). İstanbul'da soylulaştırma: eski kentin yeni sahipleri*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 75-79.
- Erder, S. (1996). *İstanbul'a bir kent kondu Ümraniye*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ergenç, Ö. (1995) *XVI. yüzyılda Ankara ve Konya: Osmanlı klasik dönemi kent tarihçiliğine katkısı*, Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı Yayını.
- Ergün, N. (2006) Gentrification kuramlarının İstanbul'da uygulanabilirliği, D. Behar, T. İslam (Derleyenler) *İstanbul'da Soylulaştırma: Eski Kentin Yeni Sahipleri*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 15-30.
- Erman, T. (2011). Mekânsal dönüşüm, kültürel dönüşüm: kentsel dönüşüm projeleri, E.O. İncirlioğlu, B. Kılıçbay (Derleyen), *Mekân ve Kültür*, Ankara: TÜBİTAK-TETRAGON Kültür Araştırmaları Derneği Yayını, 309-317.
- Featherstone, M.(2005). *Postmodernizm ve tüketim kültürü*, (Çev. M. Küçük) İstanbul: Ayrıntı Yayınları, (Eserin orijinali 1991'de yayımlandı.)
- Gedikli, B. (2012). Stratejik mekansal planlama: planlamada yeni anlayışlar, yöntemler ve teknikler, M.Ersoy (Derleyen). *Kentsel planlama kuramları*, Ankara: İmge Kitabevi, 237-290.
- Geniş, Ş. (2011). Küreselleşme, kent ve kültür, *İdealkent*, (3), 48-61.
- Giddens, A. (2010). *Modernite ve bireysel-kimlik-geç modern çağda benlik ve toplum*. (Çev. Ü. Tatlıcan). İstanbul: Say Yayınları. (Eserin orijinali 1991'de yayımlandı).
- Göka, Ş. (2001). *İnsan ve mekân*, İkinci Baskı, İstanbul: Pınar Yayınları.

- Gökaltun, E.(2010). Tuğla yüzeyli binalar kent kimliğini belirleyici öğelerinden birisi olabilir mi?: Eskişehir örneği, *İdealkent*, (1), 126-137.
- Gökçe, G. (1989) Türkiye 11. Dünya şehircilik günü Kolokyumu konuşması, *Tarihi kentlerde planlama/düzenleme sorunları, Türkiye 11. Dünya şehircilik günü kolokyumu bildiriler kitabı*, Ankara: Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Matbaası.
- Gökgür, P.(2005). 1933'den 2003'e Atina Kartasındaki Değişimler, CIAM'dan CEU'ya , *Planlama*, (1), 35-41.
- Göktürk, A. Kaygalak, S. (1999). Göç ve kentleşme, Ü.Onat, A.Altay (Yay. Haz.). *Sosyal hizmet sempozyumu '99 bölgesel kalkınma sürecinde sosyal hizmet*, Ankara: TC. Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ve H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayını.
- Görgülü, Z (2007). Kültür mirasımızın korunması üzerine bir kez daha düşünürken, A. Mengi (Editör). *Kent ve Planlama Geçmişi Korumak Geleceği Tasarlamak*, Ankara: İmge Kitabevi, 39-45.
- Görmez, K. (1991). *Şehir ve insan*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Görmez, K. (2000). Demokratikleşme açısından merkezi yönetim- yerel yönetim ilişkileri, *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, (4), 81-88.
- Görmez, K. (2004). *Bir metropol kent ankarası: sosyal yapı-kimlik-yaşam*, Ankara: Odak Yayınevi.
- Görmez, K. (2012) Türkiye'de kent- siyaset ilişkisine dair gözlemler, *Yerel Politikalar*, 1(1), 15-25.
- Görmez, K. Altınışık, H. U.(2011,17-18 Mayıs.). *Çevre ve Şehircilik Bakanlığı örneğinde yine, yeniden merkezileşen Türkiye'de yerel ve bölgesel kalkınma*, Yedinci Kamu Yönetimi Sempozyumu'nda sunuldu, Manisa.

- Görmez, K., Altınışik H.,Bahçeci H.I. (2013,11-12 Mayıs). *Muhafazakarlık, neoliberalizm, kentsel dönüşüm ve kimliksiz kentler*. Sekizinci Kamu Yönetimi Sempozyumu'nda sunuldu, Antakya.
- Güllüpinar, F. (2012) Kent sosyolojisi kuramları üzerine bir literatür değerlendirmesi, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 21(3), 1-29.
- Güvenç, M. (2006). Gentrification kavramı nasıl Türkçeleştirilmeli?, *Mimarist*, 6(1), 39-45.
- Güzey, Ö. (2012). Türkiye’de kentsel değişim uygulamaları: neo-liberal kent politikaları, yeni kentsel aktörler ve gecekondu alanları, *İdealkent*, (7), 64-83.
- Hacıhasanoğlu, I. ve Hacıhasanoğlu O. (1995). Mimari ve kentsel kimlik: Venedik örneği, *Yapı Dergisi*, (158), 46-50.
- Harvey, D. (1999). *Postmodernliğin durumu*. (çev. S. Savran). İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2003). Sosyal Adalet ve Şehir (çev. M. Moralı). İstanbul: Metis Yayınları. (Eserin orijinal hali 1973’de yayımlandı).
- Işık, İ.E. (2009). Mekân ve toplum, İ.E. Işık, Y. Şentürk (Yay Haz.), *Öznel, Durumlar ve Mekânlar, Toplum ve Mekân: Mekânları Kurgulamak*, Bağlam Yayınları, 13-23.
- Işık, O. (1994). Değişen toplum/mekân kavrayışları: mekânın politikleşmesi, politikanın mekânsallaşması, *Toplum ve Bilim*, 1(63-65), 7-36.
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu M.(1999) Sultanbeyli notları, *Birikim*, (123), 47-52.
- İbicioğlu, H. (2005). Alışveriş merkezleri: demografik etkenler ve tüketici tutumlarının incelenmesine yönelik bir araştırma, *SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 43-55.

- İçduygu, A. ve Sirkeci İ. (1999a). Cumhuriyet dönemi Türkiye’inde göç hareketleri, O. Baydar (Editör). *75 Yılda Köylerden Şehirlere*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 249-268.
- İçduygu, A. ve Sirkeci İ. (1999b). Bir ülke, bir aile ve birçok göç: Cumhuriyet döneminde bir toplumsal dönüşüm örneği, O.Baydar (Editör). *75 Yılda Köylerden Şehirlere*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 269-276.
- İçli, G. (2010). *Statü Sembolü Olarak Konut ve Konut Kullanımı Denizli Örneği*. Ankara: Pamukkale Üniversitesi Yayınları, No:13.
- İnam, Ş. ve Başarır A. (2010). Kentsel dönüşüm ve toprak mülkiyeti sorunları, S. Bayramoğlu Özuğurlu (Yay. Haz.), *Toprak mülkiyeti sempozyum bildirileri*, Ankara: Memleket Yayınları, 256-272.
- İslam, T. (2003). *İstanbul’da soylulaştırma: Galata örneği*, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- İslam, T. (2006). Merkezin dışında: İstanbul’da soylulaştırma, D.Behar, T.İslam (Derleyenler). *İstanbul’da soylulaştırma: eski kentin yeni sahipleri*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 43-59.
- İslam, T. ve Ciravoğlu A. (2006). Soylulaştırma ve İstanbul, *Mimarist*, 6(21), 37-38.
- Kahraman, T. (2012). Kentsel mekâna ait yasal düzenlemelerin yeni tanımı: ayrıcalık ve istisna, *Mekânsal değişim ve dönüşüm, 8 Kasım Dünya şehircilik günü 36. kolokyumu bildirileri kitabı*, Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 119-142.
- Kahraman, T. (2013). Kent hukukunun yeni yüzü: düzenleyici devletten seçkinleştirici devlete, A. Çavdar, P. Tan (Derleyenler). *İstanbul: müstesna şehrin istisna hali*, İstanbul: Sel Yayıncılık, 17-48.

- Kartal, K. (1982). Kentleşme sürecinde toplumsal değişme odağı olarak Ankara, E.Türköz (Yay. Haz.). *Kentsel Bütünleşme*, Ankara: Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Yayını, Yayın No:4, 123-163.
- Kaypak, Ş. (2009). Küreselleşme sürecinde kültürel kimlik açılımları ve kentsel çevreye yansımaları, *Uluslararası Davraz kongresi küresel diyalog bildiriler kitabı 1*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayını, 2373-2389.
- Kavruk, H. (2002). *Anakente bakış*, Türkiye’de anakent belediyeçiliği ve kent hizmetlerinin yönetimi. (Birinci Baskı). Ankara: Hizmet-İş Yayını.
- Kazgan, G. (1971). Milli Türk Devletinin kuruluşu ve göçler, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 313-331.
- Keleş R. (1971). *Eski Ankara’da bir şehir tipolojisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No:314.
- Keleş, R. (2007). Toplumsal yapı, E.B. Egrik, N. Boztekin (Yayına Hazırlayanlar), *İstanbul’da yaşam kültürü*, İstanbul: İstanbul Kültür Sanat Vakfı Yayını, 27-33.
- Keleş, R.(2005) Kent ve kültür üzerine, *Mülkiye*, 29 (246), 9-18.
- Keleş,R. ve Duru,B.(2008). Ankara’nın ülke kentleşmesine eleştirel bir bakış, *Mülkiye Dergisi*, 32(261), 27-44.
- Keleş, R. (2006). *Kentleşme politikası. (Dokuzuncu Baskı)*. Ankara: İmge Kitabevi, 58.
- Keskinok, Ç. (2006). *Kentleşme siyasaları*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Keyder, Ç. (2000). İki semtin hikayesi, Ç. Keyder, (Yay. Haz.). *İstanbul: küresel ile Yerel Arasında*, İstanbul: Metis Yayınları, s.206-222.
- Keyder, Ç. (2006). *Soylulaştırma, kapitalizmin kentsel mekan düzeyinde yansımalarıdır*, Söyleşi: A.Ciravoğlu, T. İslam, *Mimarist*, 6(21), 46-51.

Kılıçbay, M. A. (1993). *Şehirler ve kentler*, Ankara: Gece Yayınları.

Kıray, M.(1982). Toplumsal yapı analizleri için bir çerçeve, *Toplum Bilim Yazıları*, Ankara: G.Ü. İİBF Yayını, 11-19.

Kiper, P. (2007). Küreselleşme sürecinde değişen kentler-yitirilen değerler, A. Mengi (Editör). *Kent ve politika: Antik kentten dünya kentine*, Ankara: İmge Kitabevi,77-87.

Kiper, H.P. (2004). *Küreselleşme sürecinde kentlerin tarihsel-kültürel değerlerinin korunması-Türkiye-Bodrum örneği*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koçak, D. Ö. (2011). Osmanlı Tiyatrosu'ndan Galeri Outlet'e: mahallede sanatın algılanışı ,E.O İncirlioğlu., B. Kılıçbay.(Editörler). *Mekan ve Kültür*. Birinci Baskı. Ankara: TÜBİTAK-TETRAGON Kültür Araştırmaları Derneği Yayını, 319-330.

Kuban, D. (1968). Anadolu -Türk şehri tarihi gelişmesi, sosyal ve fiziki özellikleri üzerinde bazı gelişmeler, *Vakıflar Dergisi*, (7), 53-73.

Kuban D(1989). Türkiye'de tarihi çevre korumanın kültürel boyutları, *Tarihi kentlerde planlama/düzenleme sorunları, Türkiye 11. Dünya şehircilik günü kolokiyumu*, Ankara: Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yayını, 37-40.

Kurt, H. (2006). Göç eğilimleri ve olası etkileri, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(1), 148-178.

Kurtar, C. (2012). *Kentsel kültürel miras yönetimi ve rekreasyonla ilişkisi: Ankara Hamamönü örneği*, Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kurtuluş H. (2003). Mekânda billurlaşan kentsel kimlikler: İstanbul'da yeni sınıfsal kimlikler ve mekânsal ayrışmanın bazı boyutları, *Doğu-Batı Dergisi*, 6(23), 75-96.

Kurtuluş H. (2005). Bir ütopya olarak Bahçeşehir, H.Kurtuluş (Yayına Hazırlayan). *İstanbul'da kentsel ayrışma*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 77-127.

- Kurultay, A. B., Peksevgen, B. (2012). Markalı güvenli site reklamlarında Türk orta sınıf hayali. *İdealkent* (6), 190-207.
- Kutlu, R. Manav, B. Ertürk, Z. (2011). İstanbul kıyı mimarisinin görsel matris üzerinden kimlik incelemesi, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 2(1), 6-14.
- Laborit, H. (1990). *İnsan ve kent*, (çev. B. Onaran). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Lefebvre, H. (2013). *Kentsel Devrim*, (çev. Sezer, S), İstanbul: Sel Yayıncılık. (Eserin orijinali 1970’de yayımlandı.)
- Ley, D. (1986). Alternative explanations for inner-city gentrification, *A Canadian Assessment, Annals of the Association of American Geographers*, (76), 521-535.
- Lynch, K. (2010). *Kent İmgesi*, (çev. İ. Başaran), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Lyons, M. (1996). Employment, feminization and gentrification in London, 1981-93 *Environment and Planning A*, (289), 341-356.
- Madran, E. (1989). Son 20 yılda koruma yasaları, *Tarihi kentlerde planlama/düzenleme sorunları, Türkiye 11. Dünya şehircilik günü kolokyumu*, Ankara: Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yayını, 51-53.
- Madran, E. (1997). Cumhuriyet’in ilk otuz yılında (1920-1950) koruma alanının örgütlenmesi-II, *ODTÜ MFD*, 17(1-2), 75-97.
- Madran, E. (2005). Cumhuriyet döneminde kültürel varlıkların korunması, A. Aktaş Yasa (Yay. Haz.). *V. Türk kültürü kongresi, cumhuriyetten günümüze Türk kültürünün dünü, bugünü ve geleceği*, Cilt VIII, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 47-70.

Madran, E. (2009). Tarihi çevrenin tarihi, Osmanlı'dan günümüze tarihi çevre: tavırlar-düzenlemeler, P. Aykaç (Editör). *Tarihi çevrede koruma: yaklaşımlar uygulamalar 1*, , Dosya:14, Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, 6-15.

Madran, E., Özgönül, N. (2005). *Kültürel doğal değerlerin korunması*, Ankara: TMMOB Yayınları.

Merey Enlil Zeynep, (2000). Yeniden işlevlendirme ve soylulaştırma: bir sınıfsal proje olarak eski kent merkezlerinin ve tarihi konut dokusunun yeniden ele geçirilmesi, *DOMUS*, (89), 46-49.

Merrifield, A. (2012). *Metromarksizm şehrin Marksist bir hikayesi*, (çev. Ünver, N.) Ankara: Phoenix Yayınları,(Eserin orijinali 2002'de yayımlandı).

Muğan Akıncı, G. (2013). Gençler ve alışveriş merkezleri (AVM'ler): AVM kullanım tercihleri hakkında bir alan çalışması, *Megaron*, 2(8), 87-96.

Nalbantoğlu G.(1984). 1928-1946 döneminde Ankara'da yapılan konutların mimari değerlendirmesi, E. Yavuz, Ü.N.Uğurel (Derleyenler) *Tarih içinde Ankara*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, 257-273.

Nalbantoğlu, Ü. (1984). Cumhuriyet dönemi Ankara'sında orta sınıf, E.Yavuz, Ü.N. Uğurel (Derleyenler), *Tarih içinde Ankara*, , Ankara, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, 287-300.

Nalçaoğlu, H. (1999). Yarılamaayan kentin batısı: Ankara ve Batıkent üzerine notlar. *Birikim*, (123).

Narlı, N. (2006). Tecride uğrayan bir bölgede yaşayan ailelerin soylulaştırma projesine yaklaşımı: Balat- Fener vaka çalışması, D.Behar, T.İslam (Derleyenler). *İstanbul'da soylulaştırma: eski kentin yeni sahipleri*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 113-125.

Oktay, D (2011).Kent kimliğine bütüncül bir bakış, *İdealkent*, (3), s. 8-19.

- Onat, Ü. (1993). *Gecekondu kadınının kente özgü düşünce ve davranışlar geliştirme süreci*, Ankara: T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayını.
- Öncü, A.(2007). Göçün kültürel etkileri, E. B. Eğrik, N.Boztekin (Yay. Haz.). *İstanbul'da Yaşam Kültürü*, İstanbul: İstanbul Kültür Sanat Vakfı Yayını,47-52.
- Öncü, A., Weyland, P. (2005). *Mekan kültür iktidar: küreselleşen kentlerde yeni kimlikler*. (çev. L.Şimşek, N. Uygun). İstanbul: İletişim Yayınları. (Eserin orijinali 1998'de yayımlandı).
- Önem, A., Kılınçaslan, İ. (2005). Haliç bölgesinde çevre algılama ve kentsel kimlik, *İTÜ Dergisi/a, Mimarlık, Planlama ve Tasarım*, 4(1), 115-125.
- Özcan, K. (2006). Tanzimat'ın kent reformları: Türk imar sisteminin kuruluş sürecinde erken planlama deneyimleri (1839-1908), *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 7(2), 149-180.
- Özden, E.Ö., Görgülü, Z. (2006). Planlama- koruma ilişkisi üzerine yeni bir sistem önerisi, *Megaron YTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 1(4), 234-255.
- Özden, P. P. (2007). Belediyelerin sosyal programları ve kentsel yenileme, M. Kösecik, M, H. Özgür, (Editörler) *Yerel yönetimler üzerine güncel yazılar*, Ankara: Nobel Yayın, 197-225.
- Özdemir, R. (1986). *XIX. yüzyılın ilk yarısında Ankara*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, No:694, Kültür Eserleri Dizisi:59.
- Özgünel, C. (2007). Kültürel mirasın korunması üzerine düşünceler, A. Mengi (Editör).*Kent ve planlama geçmişi korumak geleceği tasarlamak*, İstanbul: İmge Kitabevi, 47-52.
- Pérouse, J. F. (2006). İkinci bölüme giriş, D. Behar, T. İslam (Derleyenler), *İstanbul'da soylulaştırma: eski kentin yani sahipleri*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 83-87.

- Pérouse, J. F. (2011). *İstanbul'la yüzleşme denemeleri: çeperler, hareketlilik ve kentsel bellek*, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Pérouse J.F., Danış A.D.(2005). Zenginliğin mekânda yeni yansımaları: İstanbul'da güvenli siteleri, *Toplum ve Bilim*, (104), 92-123.
- Poyraz U, Yaşar C. G, Tezcan A. M. (2014). Kentsel dönüşümün yasal-yönetimsel boyutunun dönüşümünün tipolojiler aracılığıyla okunması: Ankara örneği, D.İşçioğlu (Editör). *Türk dünyasında yerel yönetimlerin sorunları, uluslararası Türk dünyası yerel yönetimler sempozyumu bildiriler kitabı*, KKTC, 577-593.
- Risbud N. (2002). Policies for tenure security in Delhi, *Holding their ground : secure land tenure for the urban poor in developing countries*, A. Durand-Lasserve and L.Royston (Ed.), Earthscan Publications, London.
- Sadioğlu, U., Tiryaki, V. Korkmaz, A. (2014) Türkiye'de kentsel dönüşüm politikası ve Altındağ Belediyesi örneği, D.İşçioğlu (Editör). *Türk Dünyasında yerel yönetimlerin sorunları, uluslararası Türk dünyası yerel yönetimler sempozyumu bildiriler kitabı*, KKTC, 609-631.
- Sam, N. (2010). Soylulaştırma süreçlerine ekonomik bir yaklaşım: rant farkı, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 29(2), 133-151.
- Sargın, G. A.(2009). Kamu, kent ve politika, G. A. Sargın (Derleyen), *Başkent Üzerine Mekân- Politik Tezler: Ankara'nın Kamusal Yüzleri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 9-40.
- Sarıkaya Levent. Y (2009). Tarihi çevre koruma mevzuatına genel bir bakış, Pınar Aykaç (Editör). *Tarihi çevrede koruma: yaklaşımlar uygulamalar 1*, Dosya:14, Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, 62-68.
- Sert E., Karpuz H., Akgün G. (2005). Küreselleşme sürecinde değişen kent kavramı; mekân ve politikleşme üzerine bir okuma çalışması, *Planlama*, (2), 101-111.

- Slater, T. (2011). *Gentrification of the city*, The New Blackwell Companion to the City, Gary Bridge and Sophie Watson (Ed.), Oxford: Blackwell Publishing.
- Smith, N. (1996). *The new urban frontier: gentrification and the revanchist city*, London: Routledge.
- Smith, N. (2002). New globalism, new urbanism: gentrification as global urban strategy, *Antipode*, Oxford: Blackwell Publishers
- Sönmez, F. Geniş, Ş. (2013). Türkiye soylulaştırma yazınının eleştirel bir değerlendirmesi, T.Tuna (Editör), *VII. Ulusal sosyoloji kongresi bildiriler kitabı-1*, Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yayını, 127-140.
- Sumbas, A. (2013). Türk modernleşmesi'ni Ankara Palas üzerinden okumak: Doğu'dan Batı'ya açılan bir pencere, *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31(1), 171-198.
- Şahin, S.Z. (2011). Mekanın yeniden üretim pratiği olarak kentsel dönüşüm projelerine karşı direniş süreçleri, E.O İncirlioğlu, B.Kılıçbay (Derleyenler). *Mekan ve Kültür*, Ankara: TÜBİTAK-Tetragon Yayınları, 167-175.
- Şen, B. (2005). Soylulaştırma: kentsel mekânda yeni bir ayrışma biçimi, H.Kurtuluş (Yay. Haz.). *İstanbul'da kentsel ayrışma*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 127-159.
- Şen, B. (2011). Kentsel mekânda üçlü ittifak: sanayisizleşme, soylulaştırma, yeni orta sınıf, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (44), 1-21.
- Şentürk H. (2007). Soylular- yoksullar ve yoksunlar, *Modern kent yönetimi*, İstanbul: Okutan Yayıncılık, 428-432.
- Şentürk, Ü. (2012). Tüketim toplumu bağlamında boş zamanların kurumsallaştırdığı bir mekân: alışveriş merkezleri (AVM), *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (13), 63 -77.
- Şenyapılı T. (2004). *Baraka'dan gecekonduya*, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Şimşir, B (1988). *Ankara...Ankara bir başkent in doğuşu*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tankut, G. (2005). Doğal ve tarihi çevrenin korunması: sorunlar ve olası çözümler, *Planlama*, (1), 9-12.
- Tankut, G.(1993). *Bir başkent in imarı Ankara: (1929-1939)*, Ankara: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Tankut, G. (1984). Jansen Planı uygulama sorunları ve cumhuriyet demokrasisinin kent planlama yaklaşımı, E.Yavuz, Ü.N. Uğurel, (Derleyenler). *Tarih içinde Ankara*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliğı, 303-319.
- Tapan, M. (1991). Korumacılık üzerine ilke ve görüşler, *Çağdaş kültürümüz, olgular-sorunlar*, İstanbul: ÇYYD Yayını, 455-461.
- Tapan, M. (1998). Cumhuriyet döneminde doğa ve kültür varlıklarını koruyamamanın korunması, Y. Sey (Editör). *75 yılda değişen kent ve mimarlık*, İstanbul: Türkiye İş Bankası - Tarih Vakfı Yayınları, 199-207.
- Türk Dil Kurumu. (1992). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK.
- Tekeli, İ. (1989). Kentsel korumada değişik yaklaşımlar üzerine düşünceler, *Tarihi kentlerde planlama/ düzenleme sorunları, Türkiye 11. Dünya şehircilik günü kolokyumu*, Ankara: Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Matbaası.
- Tekeli, İ. (1991). Bir kentin kimliğı üzerine düşünceler, *Kent Planlaması Konuşmaları*, Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, 79-88.
- Tekeli, İ.(1994). Ankara'nın başkentlik kararının ülkesel mekan organizasyonu ve toplumsal yapıya etkileri bakımından genel bir değerlendirilmesi, E.Batur (Derleyen), *Ankara Ankara*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 143-159.
- Tekeli, İ. (2001). *Modernite aşılırken kent planlaması*, Ankara: İmge Kitabevi.

- Tekeli, İ. (2009). *Kültür politikaları ve insan hakları bağlamında doğal ve tarihi çevreyi korumak*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. Ortaylı, İ. (1978). *Türkiye’de belediyeçiliğin evrimi*, E Türkcan (Editör). *Belediyeçilik Araştırma Projesi*, Ankara: Türk İdareciler Derneği, Bilimsel Araştırma Dizisi:2, Birinci Kitap.
- Tezcan, D. (1996). Arkeolojik kültür varlıklarının korunması ve milletlerarası ceza hukuku, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 51(1), 425-451.
- Tezcan, S. S. (1996). Gecekonulardan çağdaş kente dönüşüm, *Yapı Dergisi*, (179), 99-108.
- Tiryaki, V.(2011) Ankara’da kültür turizmi ve Altındağ, *Açık Hava Müzesi Türkiye:2011 Kültür Turizmi Zirvesi Bildirgesi*, Ankara.
- Tok, E. Oğuz, M. (2012). Neoliberalizm, mutenalaştırma ve kentsel muhalefet: başarılı bir direniş öyküsü olarak Sulukule, *Mekansal değişim ve dönüşüm, 8 Kasım dünya şehircilik günü 36. kolokyumunu bildirileri kitabı*, Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, 533-547.
- Tolan, B. (1977). *Büyük kent sorunlarına toplu bir bakış*, Ankara: Ankara İktisadi ve İdari Bilimler Akademisi Yayınları, No:99.
- Tunçer, M. (2005). *Ankara tarihi kent merkezi-1 Ulus Paneli*, Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını.
- Turgut, H. Özalp, A.Y. Erdoğan, A. (2012). Artvin ilinde doğal çevrenin kent kimliğine etkileri, *SDÜ Orman Fakültesi Dergisi*, (13), 172-180.
- Türkdoğan, O. (2000). *Yoksulluk kültürü: gecekonduların toplumsal yapısı*, İkinci Baskı, İstanbul: Dede Korkut Yayınları.

- Türkün, A., Kurtuluş H. (2005). Giriş, H. Kurtuluş (Yayına Hazırlayan), *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, İstanbul, Bağlam Yayınları.
- Tümtaş, M.S. (2012). *Kent, mekan ve ayrışma: kentsel mekanda ayrışma dinamikleri*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ulu A., Karakoç İ. (2004). Kentsel değişimin kent kimliğine etkisi, *Planlama*,(3),59-66.
- Uludağ, Z. (2011). Kamusal alanda yeni bir deneyim; değişen mekânsal pratikler ve Ankara Cern Atölyeleri, E. Onaran İncirlioğlu, B.Kılıçbay (Derleyenler). *Mekân ve Kültür*, İstanbul: TÜBİTAK-Tetragon Kültür Araştırmaları Derneği Yayını, 149-155.
- Uluiş, L. (2009). Anti-modernist ve otoriter eğilimleri yansıtan bir şehir tahayyülü, *Toplumsal Tarih: Aylık Tarih Dergisi*, (187).
- Ulusoy, Z. (1995). Kentsel korumanın fiziksel boyutları, 2. *Kentsel koruma yenileme ve uygulamalar kolokyumu bildirileri*, İstanbul: MSÜ Matbaası.
- Urry, J. (1999). *Mekanları tüketmek*. (çev. R.G. Ögdül). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin orijinali 1995'te yayımlandı).
- Uysal, Ü. E. (2006). Soylulaştırma kuramlarının İstanbul'da uygulanabilirliği: Cihangir örneği, *Planlama*,(2), 77-92.
- Uzel, A. (1989). Tarihi kentlerin korunmasında yeni yasal düzenlemelere göre yerel yönetimlerin olanakları (Edirne'de bu olanaklar nasıl kullanılabilir?), *Tarihi kentlerde planlama/düzenleme sorunları, Türkiye 11. Dünya şehircilik günü kolokyumu*, Ankara: Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Matbaası, 93-101.
- Uzun, C. N. (2000). Eski kentte yeni konut dokusu: Cihangir ve Kuzguncuk'ta sosyal ve mekansal yenilenme, *İstanbul*, (35), 55-61.

- Uzun, N. (2006). İstanbul'da seçkinleştirme (gentrification): örnekler ve seçkinleştirme kuramları çerçevesinde bir değerlendirme, D.Behar, T.İslam (Derleyenler). *İstanbul'da soylulaştırma: eski kentin yeni sahipleri*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 31-42.
- Uzun, C.N. (2006). Kentsel dönüşümde yeni bir kavram: seçkinleştirme, A.Eraydın (Derleyen). *Değişen mekân: mekansal süreçlere ilişkin tartışma ve araştırmalara toplu bakış: 1923-2003*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 340-360.
- Ünügür, M. (1996). İstanbul'un değişen kentsel kimliği üzerine, *Arkitekt*, (444), 42-49.
- Yalçınkaya, I. (2009). Ankara'nın ilk sakinleri: paleolitik (yontmataş çağı), *Taş devrinden Cumhuriyet'e Ankara*, Ankara, Ayrıntı Basımevi, Bilim Teknoloji Kültür ve Sanat Kitap Serisi, No:1, 5-16.
- Yalçınan, M. C., Çavuşoğlu, E. (2013). Kentsel dönüşümü ve kentsel muhalefeti kent hakkı üzerinden düşünmek, S.K. Berk, P.U. Semerci (Yay. Haz.). *Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İnsan Hakları Hukuku Çalışmaları No:16.
- Yavuz, N. (2006). Gentrification kavramını Türkçeleştirmekte neden zorlanıyoruz?, D.Behar, T.İslam (Derleyenler). *İstanbul'da soylulaştırma: eski kentin yeni sahipleri*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 59-69.
- Yerasimos S. (2005). Tanzimat'tan günümüze Türkiye'de kültürel mirası koruma söylemi, *İstanbul*, (54), 42-55.
- Yavuz, Y. (1984). 1923-1928 Ankarası'nda konut sorunu ve konut gelişmesi, E.Yavuz, Ü.N.Uğurel (Derleyenler), *Tarih içinde Ankara*, Ankara, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliğı, 233-251.
- Yılmaz, M.(2014). Kentsel dönüşüm ve kimlik, D. İşçioğlu (Derleyen). *Türk Dünyasında yerel yönetimlerin sorunları uluslararası Türk Dünyası yerel yönetimler sempozyumu bildiriler kitabı*, KKTC, 647-656.

Yılmaz Saygın, N. (2006). Alışveriş merkezleri: Türk kentlerindeki yeni tüketim cennetleri, *Planlama*, (3), 97-103.

Yırtıcı, H. (2005). *Çağdaş kapitalizmin mekansal örgütlenmesi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

İnsanca Yaşamak İçin Şehir ve Konut(Le Corbusier'in Katkılarıyla), (çev. Yörükan, A.) T. Yörükan (Derleyen ve Yay. Haz) Ankara: Babil Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

Alanyurt, U. (2009). *Türkiye'de koruma ve onarım üzerine bir analiz*, s.23

Web: http://www.masrop.com/edergi/dsy_edergi/09_09_19_55.pdf, 'den 12 Ocak 2013'de alınmıştır.

Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi,

Web:http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/ak/turkce/143_tur.pdf. 'den 12 Ocak 2012'den alınmıştır.

Avrupa Kültürel Varlıkların Korunması Sözleşmesi,

Web:http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/ak/turkce/018_tur.pdf'den 12 Ocak 2012'de alınmıştır.

Avrupa Mimari Mirasın Korunması Sözleşmesi

Web:http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/ak/turkce/121_tur.pdf. 'den 12 Ocak 2012'de alınmıştır.

Atay, F. R. (1935). Ankara'mızın yıldönümü, *Ulus Gazetesi*, 12.11.1935, s.1,

Web: <http://gazeteler.ankara.edu.tr/dergiler/64/1608/23180.pdf>. 'den 31 Temmuz 2013'de alınmıştır.

Beyoğlu İlçesi Tarlabası 1. etap yenileme alanı yenileme avan ve uygulama projesinin hazırlanması ve uygulaması işi idari şartnamesi,
Web:http://www.beyoglubuyukdonusum.com/images/pdf/idari_sartname.pdf.'den 20 Mayıs 2014'de alınmıştır.

Bir başkentin oluşumu: Avusturyalı, Alman ve İsviçreli mimarların Ankara'daki izleri:
Saraçoğlu Mahallesi,
Web: <http://www.goethe.de>.'den 16 Aralık 2014'de alınmıştır.

Bostana Alternatif Proje Girişimi,
Web:http://bogachandundaralp.files.wordpress.com/2011/08/low_bostana_iabr_rev2.pdf.'den 08 Şubat 2014'de alınmıştır.

Convention For The Protection Of The Architectural Heritage Of Europe,
Web:http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/ak/ingilizce/121_ing.pdf.'den 12 Ocak 2012'de alınmıştır.

Çalışkan, P. (2014). *Sulukule, Tarlabası, Fener Balat'ta Son Durum*,
Web:<http://www.arkitera.com/haber/19471>.'den 27 Ocak 2014'de alınmıştır.

Çolak, N.İ. (2013). Kentsel dönüşüm mevzuatının hukuksal değerlendirmesi, Çevre Hukuku ve Kentsel Dönüşüm Konferansı'nda Sunulmuş Bildiri, Ankara, s.17,
Web:<http://www.yargitay.gov.tr/abproje/belge/conf8/kentselDonusumMevzHukuksalDegerlendirmeN.Colak.pdf>.'den 20 Eylül 2013'de alınmıştır.

Çotuksöken, B. (2009). Kent, kimlik, kültür, *Yerel yönetimler sempozyumu*, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, Yıldız Teknik Üniversitesi Oditoryumu'nda sunulmuştur. Web: <http://www.betulcotuksoken.com/kent-kimlik-ve-kultur/>.'den 01 Kasım 2011'de alınmıştır.

Demirseren Çöl, Ş. (1998). *Kentlerin kimlik sorunu ve günümüz kentlerinin kimlik derecesini ölçmek için bir yöntem denemesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi", Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, <http://www.solencol.com/b10.htm>.’den 08 Nisan 2011’de alınmıştır.

Ekinci, O.(2014). Ahmet Eyüce, 03 Nisan, *Cumhuriyet*,
Web:http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/440978/Ahmet_Eyuce.html.’den 29 Mart 2014’de alınmıştır.

European Convention On The Protection Of The Archaeological Heritage
Web:http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/ak/ingilizce/143_ing.pdf.’den 12 Ocak 2012’de alınmıştır.

European Cultural Convention,
Web:http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/ak/ingilizce/018_ing.pdf,’den 12 Ocak 2012’de alınmıştır.

Geçmişten Bugüne, Bugünden Geleceğe Uzanmak,
Web: <http://www.cekulvakfi.org.tr/gecmisten-bugune-bugunden-gelecege-uzanmak>’den 20 Mart 2013’de alınmıştır.

Güzey, Ö. (2004). Sulukule’de kentsel dönüşüm: devlet eliyle soylulaştırma, *Mimarlık*, (346), Web: <http://www.mimarlarodasi.org.tr>.’den 10 Eylül 2013’de alınmıştır.

İstatistiklerle Ankara, Ankara Kalkınma Ajansı Yayını,
Web: <http://www.ankaraka.org.tr/tr/files/yayinlar/istatistiklerle-ankara-2013.pdf>.’den 24 Ocak 2014’de alınmıştır.

Kahraman, H. B. (2012) Hayat artık kötü bir dekor, *Sabah*, 09.12.2012,
Web:<http://www.sabah.com.tr>.’den 03 Şubat 2013’de alınmıştır.

Kejanlı, T., Akın C. T., Yılmaz A. (2007). Türkiye’de koruma yasalarının tarihsel gelişimi üzerine bir inceleme, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Kış 2007, 6(19), s.179-196.
Web: www.e-sosder.com.’den 27 Aralık 2012’de alınmıştır.

Lahey Sözleşmesi: Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Varlığın Korunması Sözleşmesi
(1954) Hague Convention: Convention for the Protection of Cultural Property in the
Event of Armed Conflict, Web: [http://kumid.eu/euproject
/admin/userfiles/dokumanlar/K-Lahey-Sozlesmesi-UNESCO,-1954.pdf](http://kumid.eu/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Lahey-Sozlesmesi-UNESCO,-1954.pdf).'den 02
Ocak 2012'de alınmıştır.

Neslişah ve Hatice Sultan (Sulukule) Mahalleleri yenileme projesi,
Web:[http://www.fatih.bel.tr/icerik/1155/neslisah-ve-hatice-sultan-sulukule-
mahalleleri-yenileme-projesi/](http://www.fatih.bel.tr/icerik/1155/neslisah-ve-hatice-sultan-sulukule-mahalleleri-yenileme-projesi/).'den 08 Şubat 2010'da alınmıştır.

Oğuz, B. (2008). İstanbul'da bir Afrikalılar Mahallesi, *NTVMSNBC Yaşam*, 21 Temmuz,
Web: <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/95473.asp>.'den 18 Mayıs 2014'de alınmıştır.

Osman Hamdi Bey,
Web:http://www.muzelerhaftasi.gov.tr/osman_hamdi_bey/osmanhamdi_nizam.html.
'den 14 Nisan 2011'de alınmıştır.

Özdil, K. (2007). Sahra'nın güneyinden gelen İstanbullular, *İstanbul Dergisi*,
Web: [http://bianet.org/biamag/insan-haklari/103270-sahra-nin-guneyinden-gelen-
istanbullular](http://bianet.org/biamag/insan-haklari/103270-sahra-nin-guneyinden-gelen-istanbullular).'den 15 Mayıs 2014'de alınmıştır.

Özkan, M. (2011). İstanbul'da kültür sanat içerikli kent politikaları, *Skop Sanat Tarihi
Eleştiri Dergisi*, (1) Web: [http://www.e-skop.com/skopdergi/istanbulda-kultur-ve-
sanat-icerikli-kent-politikalari/402](http://www.e-skop.com/skopdergi/istanbulda-kultur-ve-sanat-icerikli-kent-politikalari/402).'den 21 Kasım 2013'de alınmıştır.

Şahin, S. Z. (2010). *Alışveriş merkezlerinin evrimi ve geleceği sürdürülebilir bir geleceğe
doğru*, 26.03.2010 tarihinde verilen konferans metni.
Web: <http://kurumsal.data.atilim.edu.tr/pdfs/100326.pdf>.'den 12.Ekim2014'de
alınmıştır.

Şişmanyazıcı, B. Yıldız, H. T. (2010). Tarihî kentsel alanlarda toplumsal ve mekânsal
yeniden yapılanma: Fener ve Balat örneği, *Mimarlık*, (352).
Web:<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=366>'d
en 26 Ocak 2014'de alınmıştır.

Tarlabaşı, Avrupa'nın en iyi kentsel yenileme projesi, Sabah Gazetesi, 26.09.2013,
Web:<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2013/09/26/tarlabasi-avrupanin-en-iyi-kentsel-yenileme-projesi>. 'den 26 Eylül 2013'de alınmıştır.

Tarlabaşı'nda dönüşüm fiili olarak başladı,
Web:<http://emlakkulisi.com/tarlabasinda-kentsel-donusum-basladi/45334>. 'den 27 Eylül 2010'da alınmıştır.

Tarlabaşı'ndaki mülkler uzlaşılarak devrediliyor,
Web:<http://emlakkulisi.com/tarlabasindamulkleruzlasilarakdevrediliyor/132029>. 'den 14 Eylül 2012'de alınmıştır.

Tarlabaşı Yenileme Projesi,
Web:<http://www.beyoglubuyukdonusum.com/tarlabasi/detay/GenelBakis/30/35/0>. 'dan 20 Mayıs 2014'de alınmıştır.

Tarlabaşı Yenileme Projesi, Fiziki Yenileme,
Web: <http://www.beyoglubuyukdonusum.com/tarlabasi/detay/Fiziki-Yenileme/31/36/0>. 'den 20 Mayıs 2014'de alınmıştır.

Tarlabaşı Yenileme Projesi, Sosyal Kalkınma,
Web:<http://www.beyoglubuyukdonusum.com/tarlabasi/detay/Sosyal-Kalkinma/33/38/0>. 'den 20 Mayıs 2014'de alınmıştır.

Tarlabaşı'nda yıkım bu ay başlıyor,
Web:<http://emlakkulisi.com/tarlabasinda-yikim-bu-ay-basliyor/43899>. 'den 06 Haziran 2012'de alınmıştır.

Tekeli, İ. (2010). Almanca konuşan plancı ve mimarların erken cumhuriyet dönemi Ankara'sının planlaması ve konut sorununun çözümüne katkıları üzerine, *Goethe-Institut* Ankara,
Web: <http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/sie/trindex.htm>. 'den 20 Eylül 2013'de alınmıştır.

Tuncer, E. (2014). İktidarın mekansal örgütlenmesi: iktidarın mekânsal fantazmagorisi olarak İstanbul'daki büyük alışveriş merkezleri,

Web: www.planlama.org. 'dan 20 Eylül 2014'de alınmıştır.

Tunçer, M (2006). *Tarihsel çevre koruma politikaları*,

Web:<http://mehmet-urbanplanning.blogspot.com.tr>. 'den 12 Nisan 2012'de alınmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası,

Web: <http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/anayasa.uc?p1=56>. 'den 12 Mayıs 2012'de alınmıştır.

Üçoğlu, M. (2013). Kentsel Dönüşüm, Soylulaştırma ve Beyoğlu, *Pera 2.0.*,

Web: <http://pera20.blogspot.com.tr/2013/03/kentsel-donusum-soylulastrma-ve-beyoglu.html>. 'den 02 Ocak 2014'de alınmıştır.

Ünlü, T. (2006). Mersin'de değişen kentsel mekan: Çamlıbel'de morfolojik değişim, *Megaron YTÜ Mimarlık Fakültesi e-Dergisi*, 1(4), 181-182.

Web:http://www.megaron.yildiz.edu.tr/yonetim/dosyalar/MEGARON_CILT_01_SAYI04.pdf. 'den 04 Nisan 2012'de alınmıştır.

Vural Arslan, T. (2009). Yok-mekânlar ve kimliksizlik: alışveriş merkezleri örneğinde yok-(çok) mekân olgusu, *Mimarlık*, (347),

Web:<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=361&RecID=2073>'den 21 Ekim 2013'de alınmıştır.

Web: <http://bgc.org.tr/ansiklopedi/bursa-eski-eserleri-sevenler-kurumu.html>. 'den 20 Mart 2013'de alınmıştır.

Web: <http://tureng.com/search/gentrification>'den 24 Ocak 2014'de alınmıştır.

Web: <http://sulukuleatolyesi.blogspot.com.tr/>. 'den 15 Ekim 2010'da alınmıştır.

Web: <http://sulukulegunlugu.blogspot.com.tr/>. 'den 15 Ekim 2010'da alınmıştır.

Web: <http://sulukulegunlugu.blogspot.com.tr/>. 'den 13 Haziran 2012'de alınmıştır.

Web: <http://www.beyoglubuyukdonusum.com/iletisim/detay/Bize-Ulasin/47/171/0>. 'dan 18 Mayıs 2014'de alınmıştır.

Web: <http://www.dragomanos.com/bul/gentrification'den> 24 Ocak 2014'de alınmıştır.

Web: <http://www.ingilizceturkce.gen.tr>. 'den 24 Ocak 2014'de alınmıştır.

Web: <http://www.merriam-webster.com>. 'dan 24 Ocak 2014'de alınmıştır.

DİĞER KAYNAKLAR

T.C. Resmi Gazete, Sayı:14527, 06.05.1973.

T.C. Resmi Gazete, Sayı: 18113, 23.07.1983.

T.C. Resmi Gazete, Sayı: 25535, 27.07.2004.

T.C. Resmi Gazete, Sayı: 26537, 30.05.2007

T.C. Resmi Gazete, Sayı: 27138, 11.02.2009.

T.C. Resmi Gazete, Sayı: 25874, 03.07.2005.

T.C. Resmi Gazete, Sayı:25866, Tarih:05.07.2005.

T.C. Resmi Gazete, Sayı:25400, Tarih:12.03.2004

T.C. Resmi Gazete, Sayı:28309, Tarih:31.05.2012

T.C. Resmi Gazete, Sayı:17580, Tarih: 20.01.1982

T.C. Resmi Gazete, Sayı: 27984 (Mükerrer), Tarih: 04.07.2011

T.C. Resmi Gazete, Sayı:27621, Tarih: 24.06.2010.

T.C. Resmi Gazete, Sayı:28309, Tarih: 16.05.2012.

EKLER

Ek 1: Anket Formu 1

İyi günler! Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yapılmakta olan, "Türkiye'de Kentsel Kimliğin Dönüşümü ve Soylulaştırma" konulu bir doktora tezi için anket yapmaktayız. Verdiğiniz bilgiler sadece bilimsel bir çalışmada kullanılacak ve kişisel bilgileriniz saklı tutulacaktır. Yardımlarınız için şimdiden teşekkür eder, saygılar sunarız.

Öğr. Gör. Harika Uçar Altınışık
Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü
[Tel:05054435157](mailto:harikaucar@hotmail.com) e-mail:harikaucar@hotmail.com

1.Hangi sokakta ikamet ediyorsunuz?

1.

2. Cinsiyetiniz?

1. Erkek 2. Kadın

2. Kaç yaşındasınız?

1. 15-19 2. 20-24 3. 25-29 4.30-34 5.35-39 6.40-44 7.45-49 8. 50 ve üzeri

3. Medeni durumunuz?

1. Bekar 2. Evli 3. Boşanmış / dul 4. K/E arkadaşıyla beraber yaşıyorum.

4. Evli iseniz evlendiğinizde kaç yaşındaydınız?

1. 15-19 2. 20-24 3. 25-29 4.30-34 5.35-39 6.40-44 7.45-49 8. 50 ve üzeri

5. Çocuğunuz var mı? 1. Evet Kaç tane? 2. Hayır

6. Çocuk sahibi olduğunuzda kaç yaşındaydınız?

1. 15-19 2. 20-24 3. 25-29 4.30-34 5.35-39 6.40-44 7.45-49 8. 50 ve üzeri

7. Eğitim seviyeniz?

1. Okuma yazma bilmiyor. 2. İlkokul 3. Ortaokul 4. Lise 5. Lisans 6. Y. Lisans/doktora

8. Mesleğiniz?

1. İşsiz 2. Memur 3. Esnaf 4. Ev Kadını
5. Emekli 6. Öğrenci 7. İşçi
8. Mimar, Akademisyen, ressam vb. 9. Diğer.....

9. Aylık geliriniz ortalama ne kadar?

1) 500 TL'den az 2) 500 - 1.000 TL 3) 1.001 - 1.500 TL 4) 1.501 - 2.000 TL
5) 2.001 - 2.500 TL 6) 2.501 - 3.000 TL 7) 3.001 - 3.500 TL 8) 3.501 - 5.000 TL
9) 5.001 - 7.500 TL 10) 7.501 YTL ve üzeri

10. Ev sahibi misiniz, kiracı mı? 1. Ev sahibi 2. Kiracı

(Aşağıdaki soruyu sadece kiracılar cevaplandırarak)

11. Evinizin kira bedeli ne kadar?

11. Bu evde sizden önce oturanlar ev sahibi miydi?

1. Ev sahibi 2. Kiracı 3. Boş

13. Bu evde sizden önce oturanlar nereye taşındı biliyor musunuz?

1. Aynı semtin başka bir mahallesine (neresi?)
3. Ankara'nın başka bir ilçesine (neresi?)
4. Başka bir ile (neresi?)
5. Yurt dışına

12. Ne kadar zamandır bu mahallede oturuyorsunuz?

1. 1 yıldan az 2. 1-3 yıl arası 3. 3-6 yıl arası 4. 6-10 yıl arası 5. 10 yıl ve üzeri

13. Daha önce nerede yaşamaktaydınız?

1. Burası doğup büyüdüğüm semt
2. Aynı semtin başka bir mahallesinde (neresi?)
3. Ankara'nın başka bir ilçesinde (neresi?)
4. Başka bir ilde (neresi?)
5. Yurt dışında

14. Daha önce yaşadığınız yerle kıyaslarsanız burada yaşamaktan ne kadar memnunsunuz?

1. Daha memnunum 2. Eski yaşadığım yerden daha memnundum. 3. Aynı

15. Neden Hamamönü'nde oturmayı tercih ettiniz?

	EVET	HAYIR
Fiyatlar uygun olduğu için		
İşyerime yakın olduğu için		
Okullara yakın olduğu için		
Ulaşım rahat olduğu için		
Doğup büyüdüğüm yer burası olduğu için		
Ailem burada yaşadığı için		
Mahalle ortamı ve komşuluk ilişkileri iyi olduğu için		
Varolan tarihi doku bana cazip geldiği için		
Diğer(Lütfen yazınız)		

16. Buradan taşınmayı düşünüyor musunuz?

1. Hayır düşünmüyorum.
2. Daha sakin bir yerleşim yerine yerleşmeyi düşünüyorum.
3. Memleketime geri dönmeyi düşünüyorum.
4. Daha çok gelir elde edebileceğim bir yere yerleşmeyi düşünüyorum.
5. Apartmana taşınmayı düşünüyorum.
6. Diğer.....

17. Sizce burada yaşamının olumlu yanları neler?

	KATILYORUM	KATILMIYORUM
Ulaşım rahat		
Konut fiyatları ve kiralar uygun		
Tarihi dokuyla iç içe nostaljik bir atmosferi olması		
Mahalledeki değişimin iş imkanı sağlaması		
Müstakil konutlar olması		
Komşuluk ilişkilerinin güçlü olması		
Ailemin burada yaşaması		
Güvenli olması		
Alışkın olduğum bir muhit olması		
Diğer(Lütfen yazınız)		

18. Burada yaşamının olumsuz yanları nelerdir?

	KATILIYORUM	KATILMIYORUM
Kalabalık olması		
Geç saatlere kadar gürültü olması		
Güvenli olmaması		
Fiyatların gittikçe artması ve burada yaşamının maliyetinin artması		
Park sorunu		
Komşuluk ilişkilerinin olmaması ya da bozulması		
Komşuluk ilişkilerinin çok yoğun olması		
Diğer(Lütfen yazınız)		

19. Siz ya da eşiniz herhangi bir derneğe / STK'ya üye misiniz?

1. Hayır 2. Evet... Hangileri? ...

20. Oturduğunuz semtinizle ilgili bir dernek faaliyeti ya da bir grup faaliyetine katıldınız mı?

1. Evet, bu tür faaliyetlere sıklıkla katılıyorum. 2. Birkaç defa katıldım. 3. Hayır hiç katılmadım.

21. Eğlence ve boş zaman geçirmek için en çok nereye (hangi semte) gidiyorsunuz?

1. Hamamönü 2. Ulus 3. Kızılay 4. Bahçelievler
5. Gazi Osman Paşa 6. Bilkent 7. Ümitköy 8. AVM'ler 9. Diğer

22. Aşağıda yazılı faaliyetleri ne sıklıkla gerçekleştirdiğinizi işaretler misiniz?

	Her gün	Haftada 1-2	15 günde 1	Ayda 1	Daha Seyrek	Hiçbir zaman
Mahalledeki tanıdıklarınızla görüşme						
Eğlence mekânlarına gitme						
Sinema, tiyatro, sergi, konser tarzı kültürel etkinliklere katılma						
Dışarda akşam yemeği yeme						

23. Bu muhitte konut almanızda (ya da kiralamanızda) en önemli etken nedir?

	ETKİLİ	ETKİLİ DEĞİL
Fiyatının uygun olması		
Müstakil olması		
Tarihi ve kültürel değeri olması		
Değerinin artacağı ve kar elde edeceğimi düşünmem		
Muhitin güzel olması		
İşyerime yakın olması		
Okullara yakın olması		
Hastanelere yakın olması		
Ulaşım kolaylığı		
Kent merkezine yakın olması		
Güvenli olması		
Ailemin burada oturması		
Arkadaşlarımın burada oturması		
Diğer(Lütfen belirin)		

24. Buraya yerleşmeden önce yurt dışında ya da İstanbul'daki şehir merkezlerinin yeniden canlanması sürecinden haberdar mıydınız?

1. Hayır 2. Evet

25. Arabanız var mı? 1.Evet Kaç tane?..... 2.Hayır

26. Oturduğunuz binayla ilgili bilgileri yazabilir misiniz?

Kaç m ²	Kaç oda?	Kaç katlı	Tescil Durumu		İlk yapılış tarihi
			Tescilli	Tescilli değil	

(Aşağıdaki soruları sadece ev sahibi olanlar ve konutunu restore edenler cevaplandırarak)

27. Bu evi alabilmek ve onarabilmek için gerekli parayı nasıl temin ettiğinizi işaretler misiniz?

Ev ailemden kaldı	
Mevcut paramla	
Bankadan kredi alarak	
Gayrimenkul satarak	
Emeklilik ikramiyemi kullanarak	
Ailemin desteğiyle (ailemden kalan parayla)	
Borç alarak	
Diğer (Lütfen belirtiniz)	

28. Evi hangi tarihte kaç liraya aldınız? Tarih:..... Miktar:

29. Evi hangi tarihte kaç liraya yenilediniz? Tarih:.....Miktar:

30. Binada ne tür onarımlar yaptınız?

Dış cephe	
Mutfak	
Banyo	
Pencere	
Kapı	
Merdiven	
Taşıyıcı sistem (taşıyıcı duvar, ahşap dikmeler)	
Oda bölümlendirmede değişiklik	
Yer döşemesi	
Elektrik tesisatı	
Su tesisatı	
Diğer(Lütfen belirtiniz)	

Zaman ayırdığınız için çok teşekkür ederiz.

Ek 2: Anket Formu 2

İyi günler! Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yapılmakta olan, "Türkiye'de Kentsel Kimliğin Dönüşümü ve Soylulaştırma" konulu bir doktora tezi için anket yapmaktayız. Verdiğiniz bilgiler sadece bilimsel bir çalışmada kullanılacak ve kişisel bilgileriniz saklı tutulacaktır. Yardımlarınız için şimdiden teşekkür eder, saygılar sunarız.

Öğr. Gör. Harika Uçar Altınışık
Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü
[Tel:05054435157](mailto:harikaucar@hotmail.com) e-mail:harikaucar@hotmail.com

1. Cinsiyetiniz?

1. Erkek 2. Kadın

2. Kaç yaşındasınız?

1. 15-19 2. 20-24 3. 25-29 4. 30-34 5. 35-39 6. 40-44 7. 45-49 8. 50 ve üzeri

3. Medeni durumunuz?

1. Bekar 2. Evli 3. Boşanmış / dul 4. K/E arkadaşım ile beraber yaşıyorum.

4. Evli iseniz evlendiğinizde kaç yaşındaydınız?

1. 15-19 2. 20-24 3. 25-29 4. 30-34 5. 35-39 6. 40-44 7. 45-49 8. 50 ve üzeri

5. Çocuğunuz var mı? 1. Evet Kaç tane? 2. Hayır

6. Çocuk sahibi olduğunuzda kaç yaşındaydınız?

1. 15-19 arası 2. 20-24 arası 3. 25-29 arası 4. 30-34 arası 5. 35-39 arası
6. 40-44 arası 7. 45-49 arası 8. 50 ve üzeri

7. Eğitim seviyeniz?

1. Okuma yazma bilmiyor 2. İlkokul 3. Ortaokul 4. Lise 5. Lisans 6. Y. Lisans/doktora

8. Mesleğiniz?

1. İşsiz 2. Memur 3. Esnaf 4. Ev Kadını
5. Emekli 6. Öğrenci 7. İşçi
8. Mimar, Akademisyen, ressam vb. 9. Diğer.....

9. Aylık geliriniz ortalama ne kadar?

1) 500 YTL'den az 2) 500 - 1.000 YTL 3) 1.001 - 1.500 YTL 4) 1.501 - 2.000 YTL
5) 2.001 - 2.500 YTL 6) 2.501 - 3.000 YTL 7) 3.001 - 3.500 YTL 8) 3.501 - 5.000 YTL
9) 5.001 - 7.500 YTL 10) 7.501 YTL ve üzeri

10. Ankara'nın hangi semtinde oturuyorsunuz?

11. Ne kadar zamandır Ankara'da yaşıyorsunuz?

1. 1 yıldan az 2. 1-3 yıl arası 3. 3-6 yıl arası 4. 6-10 yıl arası 5. 10 yıl ve üzeri

12. Eğlence ve boş zaman geçirmek için çok nereye (hangi semte) gidiyorsunuz?

1. Hamamönü 2. Ulus 3. Kızılay 4. Bahçelievler 5. Gazi Osman Paşa
6. Bilkent 7. Ümitköy 8. AVM'ler 9. Diğer

13.Aşağıda yazılı faaliyetleri ne sıklıkla gerçekleştirdiğinizi işaretler misiniz?

	Her gün	Haftada 1-2	15 günde 1	Ayda 1	Daha Seyrek	Hiçbir zaman
Eğlence mekânlarına gitme						
Sinema, tiyatro, sergi, konser tarzı kültürel etkinliklere katılma						
Dışarda akşam yemeği yeme						
Hamamönu'ne ne sıklıkta geliyorsunuz?						

14.Bu bölgede oturmayı da düşünür müsünüz? Neden?

Zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz.

Ek 3: Sosyo- Ekonomik Statü Belirlemede Kullanılan Çizelge

Asıl Geliri Kazanan Kişinin Mesleği	Asıl Geliri Kazanan Kişinin Eğitim Süresi										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
	İlk			Orta		Lise		Üniversite		Lisans Üstü	
Eğitim Süresi → Meslek ↓	1 yıl	2 – 4 yıl	5 yıl	6 – 7 yıl	8 yıl	9 – 10 yıl	11 yıl	12 – 14 yıl	15 yıl	17 yıl	
Çalışmıyor	A. Ev kadını	E	D	D	C2	C2	C1	C1	B	B	A
	B. Emekli	E	D	D	C2	C2	C1	C1	B	B	A
	C. Öğrenci										
	D. Geçici işsiz	E	E	E	D	D	C2	C2	C1	C1	C1
Kendi Hesabına Çalışan	E. Nitelikli serbest meslek sahibi	-	-	-	-	-	-	-	-	A	A
	F. 0–5 çalışanlı tüccar	E	E	D	D	C2	C2	C1	C1	B	B
	G. 6–20 çalışanlı tüccar	C2	C2	C2	C2	C1	C1	C1	B	B	A
	H. 20 + çalışanlı tüccar	C1	C1	C1	C1	B	B	B	B	A	A
	I. 1 – 9 çalışanlı şirket/imalathane sahibi	C2	C2	C2	C2	C1	C1	C1	B	B	A
	İ. 10 – 25 çalışanlı şirket/imalathane sahibi	C1	C1	C1	C1	B	B	B	B	A	A
	J. 25+ çalışanlı şirket/imalathane sahibi	B	B	B	B	B	B	A	A	A	A
Ücretli Çalışan	K. Üst düzey yönetici	C1	C1	C1	B	B	B	B	A	A	A
	L. 10'dan az çalışanlı orta düzey yönetici	C2	C2	C2	C2	C2	C1	C1	C1	B	B
	M. 10'dan fazla çalışanlı orta düzey yönetici	C2	C2	C2	C2	C1	C1	C1	B	B	A
	N. Nitelikli uzman, mühendis, teknik eleman	D	D	D	C2	C2	C2	C1	C1	B	B
	O. Memur/ofis çalışanı	D	D	D	C2	C2	C2	C1	C1	B	B
	Ö. İşçi/hizmetli	E	D	D	D	C2	C2	C2	C1	-	-

Kaynak: tuad.org.tr. (Erişim Tarihi: 19.11.2014)

Ek 4: Sosyo- Ekonomik Sınıfların Özellikleri

Temel olarak altı sosyo-ekonomik sınıf bulunmaktadır;

SES	Sosyal Statü	Hanehalkı Reisinin Mesleği
A	Orta Tabakanın Üstü	Bedensel olmayan işler, üst düzey yönetici/idareci, uzmanlık işleri
B	Orta Tabaka	Bedensel olmayan işler, orta düzey yönetici/idareci, uzmanlık işleri
C1	Orta Tabakanın Altı	Bedensel olmayan işler, alt düzey yönetici, idari işler, memurlar, küçük tic. vb.
C2	Vasıflı Çalışan Kesim	Vasıflı, eğitim görmüş kol ve beden işçileri
D	Vasıfsız Çalışan Kesim	Az vasıflı veya vasıfsız bedenen çalışan kesimler, işçiler
E	En Alt Düzey	Geliri/belirli işi olmayanlar, topraksız köylüler, uzun süreli işsizler

Yukarıda yer alan tablodan da görüleceği gibi A, B ve C1 gruplarını diğerlerinden ayıran en önemli özelliği bedensel işlerin yapılmamasıdır.

Kol veya beden gücü ile çalışmayanların büyük bir çoğunluğu C1 grubuna dahildir.

Bu kişilerin hanelerinde reis olan kişi genellikle idari işlerde veya memurluk benzeri işlerde çalışırlar. Oldukça yoğun bir eğitim almışlardır ve karmaşık işlerde çalışırlar. Ancak bu kişilerin sorumlulukları, nitelikleri ve tecrübeleri/kıdemleri çok fazla olmadığı sürece B olarak işaretlenmemelidir. Genellikle C1 grubundaki kişiler özellikle B grubundan başkalarının yönetimi/rehberliği altında çalışırlar.

B grubundaki kişiler bölüm idarecisi olabilirler, profesyonellik veya uzmanlık gerektiren işlerde çalışabilirler ve geniş bir organizasyon içerisinde işin bir kısmının veya küçük bir organizasyonun tamamının idaresinden sorumludurlar.

Bazen B grubunda sınıflanan kişiler ise A sınıfından kişiler tarafından yönlendirilir. A grubunda yer alan kişiler üst düzeyde yöneticiler veya profesyonel kişilerdir ve kararların alınmasında, politikaların belirlenmesinde en üst düzeyde sorumluluk sahibidir. Yönetim kurulu üyesi gibi üst düzeyde pozisyonlarda bulunurlar. Oldukça az sayıdaki meslek/iş grubu A sınıfına dahildir ve bu kişiler mesleklerinin zirvesindeki yüksek nitelikteki kişilerdir.

Kol ve beden gücüyle çalışan kişiler C2 ve D gruplarında sınıflandırılırlar.

Nitelikli bedeni çalışanlar C2 grubunda yer alırlar. Bu kişilerin işleri özel bir eğitim (ustalık eğitimi gibi) ve/veya belirli bir düzeyde sorumluluk gerektirir.

Az veya hiç nitelik gerektirmeyen işlerde bedenen çalışan kişiler ise D grubunda sınıflandırılır. Bu işler eğitim veya nitelik gerektirmez ve çok az bir sorumluluk gerektirir.

E sosyo ekonomik grubundaki kişiler ise sosyo-ekonomik olarak yaşamlarını en alt düzeyde yaşamını sürdüren kişilerdir. Çok az bir gelire sahip olabilecekleri gibi hiç bir belirli gelir kaynakları da olmayabilir. Bunlara örnek olarak ; çok az bir gelire sahip emekliler, dullar, altı aydan fazladır işsiz olanlar, altı aydan beri sağlık sorunundan dolayı çalışamayan ve ücreti kesilenler, mevsimlik ve çok düşük ücretle çalışanlar sayılabilir.

A SES Grubu: Yüzde 4

- * Hemen hepsi üniversite mezunu, yüzde 30 dolayında lisansüstü.
- * Yarıya yakını, ücretli çalışan, nitelikli uzman (avukat, doktor, mühendis vb.)...
- * Yüzde 10'a yakını, 20'den fazla çalışanı olan beyaz yakalı.
- * Yüzde 20'si irili ufaklı işyeri sahibi (bunların yarıya yakınının yanında çalışanı yok)...
- * Eşi olan AGG(asıl gelir getiren kişi)lerin yüzde 40'a yakınının eşi çalışıyor.
- * Hanelerin yüzde 20'si para biriktiriyor.
- * Yüzde 30'u tatilini tatil köyü/otele giderek değerlendiriyor.
- * Hanelerin yarısına yakınında kitaplık/kütüphane var.

B SES Grubu: Yüzde 9

- * Üniversite/lisansüstü oranı yüzde 60'larda... Yüzde 35 civarında 2 yıllık yüksek okul veya lise mezunu.
- * Yüzde 60'ı memur, teknik personel, uzman (yönetici olmayan)...
- * Yüzde 15'i irili ufaklı işyeri sahibi (bunların çoğunun yanında 1-5 arası çalışanı var)...
- * Eşi olan AGG'lerin yüzde 30'unun eşi çalışıyor.
- * Hanelerin yüzde 13'ü para biriktiriyor.
- * Yüzde 20'si tatilini tatil köyü/otele giderek değerlendiriyor.
- * Hanelerin yüzde 30'unda kitaplık/kütüphane var.

C1 SES Grubu: Yüzde 22

- * Yüzde 60'ı lise mezunu (Bunun içinde yüzde 20 meslek lisesi); yüzde 10'u yüksekokul ve üstü.
- * Yüzde 40'ı esnaf, dükkan sahibi; yüzde 30'u kalifiye işçi (lise eğitimi)...
- * Yüzde 15'e yakın memur, teknik eleman.
- * Yüzde 15'e yakını emekli.
- * Eşi olan AGG'lerin yüzde 13'ünün eşi çalışıyor.
- * Hanelerin yüzde 5'i para biriktiriyor.
- * Yüzde 20'si tatilini tatil köyü/otele giderek, yüzde 40'a yakını yakınlarını ziyaret ederek değerlendiriyor.
- * Hanelerin yüzde 20'ye yakınında kitaplık/kütüphane var.

C2 SES Grubu: Yüzde 29

- * Yüzde 20'ye yakını lise mezunu... Ortaokul ve daha düşük eğitilmiş oranı yüzde 80.
- * Çoğunlukla ilkokul mezunu, düzenli çalışan işçi (Yüzde 60'lar dolayında)...
- * Yüzde 10 kadarı tek başına seyyar olarak çalışıyor.
- * Yüzde 20'si emekli, çalışmıyor.
- * Eşi olan AGG'lerin eşinin çalışma oranı yüzde 10'un altında.
- * Yüzde 70'i tatile çıkmıyor, çıkanlar yakınlarını ziyaret etmek için memlekete gidiyorlar (yüzde 25)...
- * Hanelerin yüzde 10'unda kitaplık/kütüphane var.

D SES Grubu: Yüzde 28

- * Yüzde 70'in üzerinde ilkokul mezunu veya ilkokul terk, gerisi ortaokul.
- * Yüzde 30 kadar emekli, çalışmıyor.
- * Yüzde 20'nin üzerinde işçi (çoğunlukla parça-başı çalışan)...
- * Yüzde 30'u küçük çaplı çiftçi.
- * Yüzde 10'a yakını ev kadını.
- * Yüzde 80'i tatile çıkmıyor, gerisi memlekete gidiyor.

E SES Grubu: Yüzde 9

- * Yüzde 95'i ilkokul mezunu veya ilkokul terk.
- * Yüzde 30'a yakını işsiz (çoğu yardımla geçiniyor)
- * Yüzde 40'ı emekli, çalışmıyor; yüzde 30'u emekli, işçi olarak çalışıyor.
- * Geri kalan yüzde 20'nin üzerinde hanede AGG ev-kadını (düzenli geliri olmayan yardımla geçinen)...

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Uçar Altınışik, Harika
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 26.08.1978/ Ankara
Medeni hali : Evli
Telefon : 03124907072/132
e-posta : harikaucar@hotmail.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet Yılı
Yükseklisans	Selçuk Üniversitesi/Kamu Yönetimi	2005
Lisans	Selçuk Üniversitesi/Kamu Yönetimi	2001
Lise	Fatih Sultan Mehmet YDL.	1997

İş Deneyimi/Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
2012-devam ediyor	Gazi Üniversitesi	Öğretim Görevlisi
2006-2012	Gazi Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2001-2006	Selçuk Üniversitesi	Araştırma Görevlisi

Yabancı Dili

İngilizce

Yayınlar

1. “Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Örneğinde Yine, Yeniden Merkezileşen Türkiye’de Yerel ve Bölgesel Kalkınma, **VII. Kamu Yönetimi Sempozyumu**, 2012, Manisa –Yayın Aşamasında-(Prof. Dr. Kemal Görmez ile birlikte)
2. “Yerel Demokrasi ve Kent Konseyleri”, **Kent Konseyleri Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Ed. Enes Battal Keskin, 2011, Bursa (Prof. Dr. Kemal Görmez ile birlikte)
3. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, **IV. Aile Şurası, Şura**

Komisyon Raporları, 2004, Ankara

4. “*Yoksullukla Mücadelede Yönetişim* Dost Eli Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Çalışmaları” , **IV. Aile Şurası Tebliğler Kitabı**, Ed. Rahime Beder Şen, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2004, Ankara,(Prof. Dr. M.Akif Çukurçayır ile birlikte)
5. “Kentsel Yoksulluk Kısılcığında Kadın ve Ayakta Kalma Stratejileri” **I. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi**, Haziran 2004, Çanakkale (Doç.Dr.Serpil Ağcakaya ile birlikte)
6. "Yerel Hizmet Sunumunda Mahalle Muhtarlarının Etkinliği: Karaman Örneği"**I. Yerel Yönetimler Kongresi**, Aralık 2004, Çanakkale (Fatma Okur İle Birlikte)

GAZİ GELECEKTİR..

